

Cæcilia Metella's gravmæle.

Cælius (d. 48 f. Kr.), rom. optimat, gik 49 f. Kr. over til Cæsar og blev prætor, 48, men angrede sit frafald og rejste oprør i Ital. mod Cæsar s. m. Milo, hvorunder han faldt.

Cælius, mons, en af Roms 7 høje, nv. Monte Celio.

-cæ'n [s-], d. s. s. -cen.

Cære (lat.; ital. *Cer'veteri* [tjer'væ-]), by 35 km NV f. Rom og 6 km fra havet. Opr. bet. etruskisk stad, blomstringsperiode ca. 700-350 f. Kr., hvorfra ruiner, især gravpladser. (Ill. se etruskerne).

Cæsali'ni'aceæ [se-æ], fam. af bælgplanter fra tropener. Træer el. buske og enkelte urter med enkelt-el. dobbeltfinnede blade. 90 slægter med ca. 1000 arter.

Cæsar (da. [sæ:-], lat. [kæ:-]), familieind for den rom. patricierslægt Julius. Da de første kejsere ved adoption tilhørte familien C, blev ordet C (da. kejser) titel på romerrigets eneherskere. Karl d. St. genoptog kejserstitlen 800, ligesom Ivan 4. i Rusl. efter Byzans' undergang tog titlen C (tsar).

Cæsar (lat.; [sæ:-], lat. [kæ:-]), *Gajus Julius* (100-44 f. Kr.), rom. statsmand, patricier, sluttede sig til Cinna's revolutionære regering og ægtede hans datter Cornelia, og var derved fra beg. modstander af senatspartiet. Kvæstor 86, ædil 65, pontifex maximus 63, prætor 62, konsul 59. Opponerede 60erne ignm. mod

senatet, forenede sig 60 med Pompejus og Crassus i l. triumvirat, gennemførte som konsul bl. a. lov om uddeling af jord til Pompejus' veteraner. Som statholder i Gallien 58-50 erobrede han hele det transalpinke Gallien, foretog to tog til Britannien og to tog over Rhinen. 52 sluttede Pompejus forbund med senatspartiet, og 49 kom det til brud med C, der s. å. fordrev Pompejus fra Ital. og Span., og 48 slog ham ved Farsalos i Grækenl. 47 ordnede C forholdene i Ægypten (hvor Kleopatra blev dronning), og Lilleasien, hvor han ved Zela i Pontos slog Farnakes. 46 slog han senatsløberne ved Thapsus i Tunis og 45 Pompejus' sønner ved Munda i Span. C var 49 blevet diktator foruden konsul i 48, 46, 45 og 44. Han styrede nu som enehersker, skånede modstanderne, foretog en mængde reformer, bl. a. af kalenderen. C var ved at forberede et felttog mod parterne, da han 15. 3. 44 blev myrdet i senatet af sammensvorne under Brutus og Cassius, der frygtede, at han ville tage kongenavn. Efter Cornelias død var C til 61 g. m. Pompeja, år 59 ægtede han Calpurnia. Hans datter Julia ægtede s. å. Pompejus. Af C er overlevet *De bello Gallico* (om gallerkrigen) og *De bello civile* (om borgerkrigen), hvori C beretter om sin erobring af Gallien og beg. af borgerkrigen. Fremstillingen er enkel og usmykket, et behændigt forsvar for hans handlinger. Andre værker er gået tabt, bl. a. et stridsskrift mod den yngre Cato.

Cæsa'rea [k-] (efter *Cæsar*, d. rom. kejseres titel), fl. kejserlige byer i romerriget: 1) i Kappadokien, nu Kayseri; 2) S f. Karmel, nu (hebr.) Qisrî, (arab.) Qisârîye.

cæsareopa'pisme [s-] (*Cæsar* i bet: kejser + lat. *papa* pave), den ordning, hvorefter statens overhoved tillige er kirkens; f. eks. i det østrom. rige.

Cæ'sarion (47-30 f. Kr.), Cæsars og Kleopatras søn, fik kongenavn af Antonius, dræbt af Octavian.

cæsar'isme [s-] (efter *Cæsar*), eneherre-dømme, som hviler (el. påstås at hvile) på folkets vilje.

Cæsars forum el. *Forum Julium*, det første af Roms kejserfora, planlagt af Julius Cæsar 54 f. Kr., beg. 51 på omrâdet Ø f. Forum Romanum.

'cæsium [s-] (lat. *cæsius* blågrå), grundstof, alkalimetall, kem. tegn Cs, atomnr. 55, atomvægt 132,9, nær beslægtet med kalium.

cæstus [s-] (lat.), en art boksehandske, anv. af den senere oldtids professionelle nævekæmpere. Bestod af remme med indsyede metalkugler og knojern.

cæ'su'r [s-] (lat. *cæsura* overskæring), pause i en, sædv. længere, verslinje, s. m. de nærmest omgivende stavelser tjønende til at udfylde en hel taktlængde, idet øret kræver rytmens forsættelse. Eks: »Stormen har lagt sig til ro, // bølgen dog bærer endnu«.

coele'sti'ra'ter [sø-] (gr. *kollos* hul + *ëntera* indvolde), polydyr.

coe'lestem 'adspicit 'lucem [kø'læst-] (lat.), den skuer mod det himmelske lys (indskrift under ørnen over indgangen til Kbh.s Univ.).

Coe'lesti'n [s-] (lat. *coelestinus* den himmelske), navn på 5 paver.

Cœlestin 5., egl. *Pietro di Murrone* (1215-1296), benediktiner munk, stiftede 1254 celestinerordenen. Valgt til pave 1294. Trak sig tilbage efter 5 mdr.s forløb.

coe'lesti'n [s-] (lat. *coelestis* som vedr. himlen, himmelblå), *SrSO₄*, farveløst til blåt rombisk mineral. Forekommer i kalksten og mergel.

Cœle'sy'rien [s-] (gr. *kollos* hul), det hule Syrien, navn på dalen ml. Libanon og Antilibanon.

coeli'ba't [s-] (lat. *coelebs* ugift), ugift stand, især gejstlighedens. I romerkirken gælder e alle gejstlige, i den ortodokse kun biskopperne. Reformationen afskaffede e.

co'lo'm [s-] (gr. *kollōma* hulning), det i det midterste kimbald under fosterets udvikling dannede hulrum.

co'lo'i'-sække [s-] (gr. *kollōma* hulning), udposninger fra entodermen, af hvilke krophule, ekskretionsorganer, kønsorganer m. m. udvikles.

coelo'sta't [s-] (lat. *coelum* himmel + *stat*), spejlanordning, ved hvilken lyset fra et himmellegeme kastes ind i en fast opstillet kikkert uanset himlens daglige omdrejning, benyttes især ved spektroskopiske undersøgelser af Solen.

coena 'Domini [sö-], 'kø:-] (lat: Herrens nadver), betegn., især i protestant. teol., for alterets sakramente.

cono'spe'cies [sø-si-] (gr. *koinós* fælles + lat. *species* art), en af den sv. botaniker S. Turesson (f. 1892) indført betegn. f. samleart omfattende alle de former, der ved variation findes el. kan opstå i en art.

co'ru'leum [s-] (lat: himmelblå), *colinblåt* el. *koboltstannat*, lyseblåt pigment; anv. til kunstmaling og i keramikken.

D

D, d, 4. bogstav i det lat. alfabet; dets form stammer fra det gr. Δ (delta). Oldeng. ð er dannet af d og lånt til oldno.

D, rom. taltegn = 500.

D, fork. f. lat. *dominus* herre, el. *domini* herrens.

D, kem. tegn for deuterium.

D, autom.-kendingsmærke 1) for Haderslev amt; 2) for Tyskl.

D, et mærke, der må sættes på elektr. installationsmateriel, som er godkendt i h. t. stærkstrømsreglementet i Danm.

D foran adressen i et telegram angiver, at tlg. ønskes befordret som itelegram, d. v. s. forud for alm. tlg.

d, *mus.*, 2. tone i C-dur. D-dur har 2 ♯, d-mol 1 ♭.

d, (lat: *denarius*), eng. fork. f. penny, pence.

d, *kem.*, fork. af dexter (lat: højre). Betegner, sat foran en kem. forbindelses navn, at stoffet er den ene komponent (opr. højredrejende) af et optisk isomert stofpar (se optisk isomeri).

d., fork. på recepter af lat. *detur*, gives.

d'Abernon ['däbänön], *Edgar Vincent*, Viscount of Stoke d'A (1857-1941), brit. diplomat. 1883-89 finansiel rådg. f. den ægypt. reg., 1889-97 f. den tyrk. ambassadør i Berlin 1920-26, bidrog til Locarno-pagten 1925. *Memoirer An Ambassador of Peace* (1929-30).

Dabit [-'bi], *Eugène* (1898-1936), fr. »populistisk« forf., kendt for romanen *Hôtel du Nord* (1930; da. 1942).

Dąbrowa Górnicza [dä'brova gur'njtfä], po. kulmineby NV f. Kraków; 28 000 indb. (1946).

DABU, fork. f. Dansk Amatør Bokse-Union.

da 'capo (ital.), *mus.*, forfra.

Dacca (eng. ['däka]), ind. *Dhākā*, hovedstad i prov. Øst-Bengalen, Pakistan, ved Brahmaputra NØ f. Calcutta; 213 000 indb. (1941). Tekstilindustri. Univ. Veldyret opland.

Dachau ['dätau], ty. koncentrationslejr NV f. München, anv. fra 1933. Ved befrielsen fandtes ca. 32 000 fanger i lejren; 11 600 døde fra 1943-maj 1945.

dachsbracke ['daks-] (ty. *Dachs* grævling), tysk stoverrace, stamform for gravhundene.

Dachstein ['däfstajn], 2996 m h. bjerg på grænsen ml. Steiermark og Oberösterreich.

'Dacia (middelalderlatin), Danmark.

Dachstein.

Dacien (lat. *Dacia*), romernes navn på landet ml. Donau og Karpatherne, omt. = Rumænien, erobret af Trajan 101-07, opgivet af Aurelian 271.

dacit [-'sɪt] (lat. *Dacia* Rumænien), dagbjergart lign. andesit, men kvartsholdig. Svarer til dybbjergarten granodiorit.

Dacke, *Nils*, smålandsk oprørsleder, af bondelægt. Rejste 1542-43 den færlige D-fejde mod Gustav Vasa. Senere skæbne uvist.

dacryocy'titis [dakryosy-] (gr. *dakryon* tåre + *kystis* blære + *-itis*), tåresæksbetændelse, skyldes ofte en hindring af tårenes afløb til næsen.

dada (isme), en bl. malere og digtere under 1. Verdenskrig opstået kunstnerisk retning, i desperat pessimisme oprørsk mod al soc. og æstetisk vedtægt. Navnet vistnok efter uantikulerede barnelyde. Fra Zürich flyttede stifterne (bl. hvilke rumæneren *Tristan Tzara* (f. 1896) og den ty.-fr. billedhugger *Hans Arp* (f. 1889)) til Paris 1919 og fik tilhold i kredsen omkring tidsskr. »Littérature«, hvis red., André Breton, dog snart undergravede dadaismen for siden på dens ruiner at opbygge surrealismen.

daddelblommer, fællesnavn for forsk. spiselige frugter af Diospyros arter (ibenholtfam.); dyrkes spredt i troperne verden over. d er grønne, tomatlign.; kødet chokoladeladent, af behagelig sød smag. Bærret er sprits frisk el. tilberedes på forsk. måde.

daddelpalme ('*Phoenix dactylifera*), ældgl. kulturplante, ca. 20 m høj med fjerdedte indtil 3 m lange blade; hjemmehørende i det afr.-asiat. ørkenbælte og er et af de værdifuldeste nyttræer, kan sætte frugt frastit 6. til sit 100. år. De blomme- store, enfrøede bær indeholder et med længdefure forsynet frø og er i moden tilstand rødlig, meget næringsrige. Eksporteret fra hjemlandene presset og mere el. mindre tørret.

Daddelpalme.

Dael [da'l], *Niels* (f. 1857), da. fri-menighedspræst; virkede en tid bl. danske i Argentina. Stiftede de årl. grundtvigske Liselundmøder (1909) og menighedsskolen smst. (1911).

Daells Varehus [da'el] i Kbh., grl. 1910 af brødrene *Christen* (1883-1947) og *Palle M. D.* (f. 1886; formand for Frihedsfonden) som postordereformet. i manufaktur. 1947 aktieselskab med 8 mill. kr. aktiekapital.

DAF, fork. f. Dansk Atletik-Forbund. **Daffinger**, *Moritz* (1790-1849), østr. miniaturmaler. Virksom i Wien. Påvirket af Thomas Lawrence. Indtagende portrætmalere.

Dafne (gr: laurbærtræ), i gr. mytol. en nyfme, der, for at undgå Apollons elskov, bad guderne forvandle sig til et laurbærtræ, siden Apollons hellige træ.

Dafni [da'fni], gr. kloster V f. Athen. Kirke med byzantinsk mosaik fra 11. årh.

dafnier (*Cladocera*), krebsdyrgruppe af bladføddernes orden, små former med toklappet skal, svømmer v. hj. af 2 antenner; øjnene sammensmeltede til eet stort øje. Eggene i rugehule på rygside, 2 ægtyper: tykskallede hvileæg og tyndskallede subitanæg. Hvileægene, der kan tåle udtørring, overvintring etc., fremkommer af befrugtede æg; subitanægene uden

Dafnie.

befrugtning. Ofte mange generationer af hunner, der forplanter sig uden befrugtning. Overvejende ferskvandsformer.

Dafnis, i gr. mytol. hyrdheros på Sicilien. If. en version af sagnet mistede D synet til straf for at have svigtet en nyfme, han havde lovet troskab; D trøstede sig med fløjtespil og sang. D blev et yndet hyrdenavn i gr. litt., især kendt gnm. Theokrit og Longos' roman »D og Chloe«. **da Forli**, *Melozzo*, se Melozzo da Forli.

dag, fork. f. deokagram = 10 g.

dag, i alm. sprogbrug den tid, solen er over horisonten, mods. nat. Ved jævndøgn er d og nat lige lange (bortset fra en lille forørelse af d-s længde, som skyldes refractionen), i sommerhalvåret er d længere end natten, omv. i vinterhalvåret. N for den nordl. og S for den sydl. polarkreds kan d i sommerhalvåret være uafbrudt i 24 timer el. længere (midnatssol), og i vinterhalvåret natten være uafbrudt i 24 timer el. længere (mørketid). - Ugedagens navne dannes af Orientens astrologer efter sol, måne og de 5 da kendte planeter. Dette fulgte romerne, der atter blev fulgt af germanerne, idet Mars, Merkur, Jupiter og Venus blev erstattet med Tyr, Odin, Thor og Fria (Frigg). I Norden ændredes Saturns dag til laugardag: lørdag (efter *laug* bad).

Dagarbejdsskolen, skole og fritids-virksomhed for (1948) 160 vanskelige drenge under Kbh.s komm. skolevæsen; grl. 1915. 1948 oprettedes en tilsv. institution for piger.

dagbjergarter, eruptivbjergarter, stærk-nede ved jordens overflade som lavastrome og gange, d er finkornede, tætte el. glasagtige, undertiden blærede.

Dagbjærg Dä's ['dau-], bakkeparti V f. Viborg (71 m h.).

Dagbladet, 1) da. dagblad, opr. national-liberalt; udkom 1851-1931, red. 1851-72 af C. St. A. Bille, 1872-81 af V. Topsoe; indlemmedes 1891 i de ferslevske blade; 2) det no. Radikale Venstres organ, grl. 1869, 1915-28 og siden 1930 red. af Einar Skavlan. D gik ind april 1943 for at undgå tvungen sm-slutn. med andre aviser, genoprettet maj 1945. Oplag ca. 35 000.

Dagbladet ['dagblæaja], færøsk avis, grl. 1934; udkommer i Tórshavn to gange om ugen. Organ for Folkeflokket.

dagblindhed, bedre syn i tusmørke end i fuldt dagslys. Kan være følgen af centrale uklarheder i de brydende dele. Pupilludvidelsen i tusmørke lader da lys passere gnm. klare vævsdele uden om uklarhederne.

dagbog, søv., retslig protokol-journal over alt vedr. skibs sejlads; i damp- og motorskibe føres også maskin-d.

dagbrud, brydning af mineraler og bjergarter i åben grav.

dagbue, den del af døgncirklen, der ligger over horisonten.

Dagen, da. dagblad, 1803-43, grl. af C. H. Seidelin (1761-1811). Havde privilegium på at bringe udenrigspolit. nyheder. Bl. red. K. L. Rahbek og Fr. Thårup.

Dagenham ['dæg(ø)nom], stærkt voksende østl. forstad til London; 112 000 indb. (1948). Her ligger Fords automobilfabrikker.

Dagens Nyheder, da. kons. dagblad, grl. 1868, 1889-1931 udgivet af C. Ferslew, 1931-36 af Gyldendanske Forlag, siden af et aktieselskab, under navnet »Nationaltidende«.

Dagens Nyheter, sv. liberalt dagblad, grl. 1864 af Rudolf Wall (1825-93). Talte Strindberg bl. sine medarbe. Nu. red: Herbert Tingsten. Oplag 1947: ca. 230 000.

Dagerman ['da:gar-], *Stig* (f. 1923), sv. forfatter; påvirket af Eyvind Johnson og Kafka; repr. den af kulturkrisen fremkaldte kritiske pessimisme. D har udg. romanerne *Ormen* (1945), *De dømdas ö* (1946) og i 1947 novellesaml. *Nattens lekar* og dramaet *Den dödsdömda*.

Dagfinn Bonde ['da:gfin 'bon:ə] (d. 1237), no. høvding, ledende birkebeiner efter Sverres død, hovedstøtte for Håkon 4. **daggert** (middeleng. *dag* gennembore), kort sværd el. lang dolk.

Dag(h)e'stan, ASSR i RSFSR, Sovj., på Kaukasus' NØ-skråning, omkr. hovedstaden Mahatj-Kala; 34 000 km²; 931 000 indb. (1939). Agerbrug og færevl. Sprog- et i D er kaukasisk.

daghjem, institution til heldagsanbringelse af børn, enten vuggestue el. børnehave.

daglilie (*Hemerocallis*), slægt af liljefam. Dyrkes i haver p. gr. af de smukke, oftest gule el. gulrøde blomster, der sidder på et langt skaft.

Daglilie.

daglyssignal, lyssignal ved jernbanerne; anv. om dagen, og må derfor have en større lysstyrke end lyssignaler, som kun anv. i mørke.

Dagmar (bøhmisk *Drahomira*), kvindenavn. Navnet vandt udbredelse i 19. årh. efter Ingemanns »Valdemar Sejrs«.

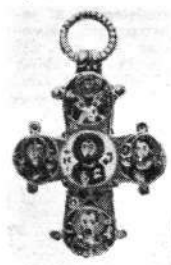
Dagmar (d. 1212), da. dronning, datter af kong Ottokar 1. af Böhmen, 1205 g. m. Valdemar Sejrs; moder til Valdemar den Uge; begravet i Ringsted; besunget i folkevise.

Dagmar (f. 1890), da. prinsesse, datter af Frederik 8., ægtede 1922 hofjægermester Jørgen Castenskiöld.

Dagmar, i Rusl. kaldet *Maria Feodorovna*, russ. kejserinde (1847-1928), Christian 9.s næstældste datter. 1864 forlovet m. den russ. tronfølger og efter hans død m. broderen Aleksander (3.), hvem hun ægtede s. å. 1881-94 kejserinde. 1919 førtes D på eng. krigsskib til Danm. Ejede Hvidøer.

Dagmarhu's, forretningsejendom på rådhuspladsen, Kbh. Opført 1938-39 på det tidl. Dagmar-teaters grund, rummer lokaler for Kampax, Det Danske Luftfartsselskab, Dagmar-Bio m. fl. Efter 9. 4. 1940 hovedsæde for ty. admin. i Danm., efterh. kraftigt befæstet. Efter kapitulationen fik SHAEF og Military Mission to Denmark lokaler i det meste af D.

Dagmarkorset, et byzantinsk emaille-arbejde (cloisonné) fra 9. årh. på Nat. mus.; D skal være fundet i dronning Dagmars grav i Ringsted.

Dagmarkorset.

Dagmarteatret, kbh. privatteater 1883-1937; opr. kaldt efter Christian 9.s datter. Åbnet af M. W. Brun med operetter og folkekomedier. Bragte under C. Riis-Knudsen (1889-97) klass. dramaer og blev under denne og Martinius Nielsen (1897-1909) Det Kgl. Teaters alvorligste konkurrent. 1914-19 og 1923-28 Holger Hofman, som introducerede G. B. Shaw. Under Torkild Roose 1919-23 Bodil Ipsens og Poul Reumerts berømte samspil samt gæstespil af Moskvas kunstnerateater. Gösta Ekman, Fritz Kortner og Elisabeth Bergner gæstespillede under dir. Otto Jacobsen (1929-34). Under *Knud Rasmuss* (f. 1881) (dir. 1934-37) lukkedes teatret og nedreves for at give plads til Kampax's Dagmarhus.

dago ['dæg:go] (amer., af sp. *Diego* Jakob), en indvander af mørk led (fra Sydeuropa) (mest nedsettende).

'dagob, d. s. s. stupa.

Dagobert 1., frankerikonge 622-38, søn af Chlotar 2. Erobrede Gasconne fra vestgoterne.

Dagon, filisternes hovedgud.

dagdragtterne (*Me'landrium dioecium*), art af nellikefam. med alsmatte blade og røde, særbo blomster. Mds. i Danm. i fugtige kratkove.

dagpåfugleøje (*Va'nessa io*), takvinge. Brunrøde vinger m. store øjepletter. (Ill. se tavle Sommerfugle).

dagrenovation, fjernelse af køkkenaffald o. l. fra husholdningen. **d** betegner også selve affaldet. Dette kan brændes i beboelsesejendommene (skarnforbrænding), el. bortkøres enten til lossepladser, til forbrændingsanstalter el. til konverteringsanstalter.

dagrovfugle betegnede tidl. alle rovfulge undt. ugler. Da ugler nu ikke henregnes til rovfulge, bruges betegn. **d** ikke mere.

dagsbefaling, *mil.*, befaling om indre tjeneste o. l. (ikke om styrkers føring) givet af kommandolej.

dagsbod, bøde, som fastsættes til et beløb, svarende til den dømtes gnmstl. dagsindtægt, dog under h. t. hans livsvilkår, herunder formue, forsørgerpligt o. a. forhold, der indvirker på betalingsevnen. Minimum: 2 kr. **d** indførtes i da. ret 1939 efter sv. og fi. forbillede. Idømmes kun v. forbrudelser, der er strafbare i h. t. Borgerlig Straffelov af 1930. Antallet af **d** skal være mindst 1 og højst 60.

dagsgrader, et for ægs udvikling nogenlunde konstant tal, der fremkommer ved at multiplicere udvælgingsstiden med temp.

dagsignaler, *søv.*, betegn. for alle optiske signalmidler, visse nationalsignaler-midler som projektorer kan dog anv. om dagen; i tåge bruges lydssignaler.

dagslyskvotient, forholdet ml. den belysning, der er inde i en bygning, og den, der vilde være, såfremt bygningen og andre skyggegivere var borte.

dagslys-lamper, elektr. lamper, hvis lysfarve nærmer sig dagslysets. Dette kan opnås f. eks. ved en svag blåfarvning af glasset på en alm. metaltrådslampe el. ved en sammenblanding af lyset fra forsk. lyskilder (f. eks. en kviksølvlampe og en metaltrådslampe). En ny lampetype, lysrøret, udsender et lys, der ligger meget nær dagslyset i farve. De i røret dannede ultraviolette stråler påvirker et på glassets inderside påsmurt fluorescerende lag, der udsender dagslysglignende lys.

dagsmulk, tvangsmulk, som løber for hver dag, indtil den forpligtelse, der håndhæves ved den, er opfyldt.

dagsommerfugle (*Rhopalocera*), gruppe af sommerfugle med oftest stærkt farvede vinger, der under hvilen holdes opret sammenklappede. Solskinsdyr, suger honning af blomster, overvintrer som voksne el. pupper; enkelte arters larver, f. eks. kælsoommerfuglens skadelige. Navnlige hyppige i troperne; hos os 6 fam., bl. a. takvinger, svaalehaler, ildfugle.

dagsorden, 1) fortegnelse over de sager, som skal drøftes på et møde, en generalforsamling; 2) (i parlamentarisk sprogbrug) forslag om overgang til **d**, d. v. s. om at afslutte forhandl. af den sag, der hidtil har været genstand for drøftelse, og gå videre til næste sag på **d**; et sådant forslag er ofte ledsaget af en motivering, der udtrykker henh. til **d** el. mistillid til ministeriet.

'dagsregent', i *astrologien*: den af de 7 vandrestjerner, som ugedagens første time er tilknyttet.

Dags-Telegraphen, da. dagblad, udg. 1864-91 af C. Ferslew. Red. indtil 1875 C. V. Rimestad; indtog en betyd. plads i datidens kbh. presse.

Daguerre [-'gæ:ri], *Louis Jacques Mandé* (1789-1851), fr. maler og opfinder. **D** opf. i 1837 den første prakt. anv. fotometode, daguerreotypien, hvor billedet reproduceres på en lysfølsom joderet sølvplade. Samarb. m. d. fr. fys. J. N. Niepce (1765-1833) indtil dennes død.

dagugler, fællesbetegn. f. ugler, der flyver om dagen, som f. eks. høgeugle og sneugle.

dagvagt, *søv.*, 1) morgenvagt fra kl. 4-8; 2) vagts- el. opsynsmand.

dagvise, 1) middelalderlig digtform, opr. hjemmehørende i provençalsk lyrik (kaldet *alba*); skildrer to elskendes lykke og deres adskillelse ved den frembrudende dag; 2) den gamle **d**, da. morgensang fra senmiddelalderen. Optaget i Hans Thomases salmebog 1569, omdigtet af Grundtvig 1826 som »Den signede dag«.

Dagö ['da:gø:], sv. navn på øen Hiiumaa i Estland.

Svend Dahl.

Eric Dahlbergh.

Bertel Dahlgaard.

F. C. Dahmann.

Dahl, Balduin (1834-91), da. kapelmester. 1873 Lumbyes efterfølger som dirigent i Tivoli. Komp. danse i Lumbyes manér.

Dahl, Jacob (1878-1944), provst for Færøerne 1918-44. Autoriseret fær. overs. af Nye Test. (1937).

Dahl, Jens Rudolph (f. 1894), da. embedsmand, cand. jur. 1922. Tilknyttet udenrigsmin. siden 1926; 1941 kontorchef, 1945 udenrigsråd og chef for den polit.-jur. afd., 1948 direktør.

Dahl [da:li], *Johan Eckerman* (1788-1857), no. maler; elev af Chickersberg; tog 1818 til Dresden, prof. der 1824; virkede for

J. C. Dahl: Vinterlandskab ved Vordingborg.

grundlæggelse af den no. kunstforening, Nasjonalgalleriet og for folkemindesmærkers bevaring; grl. no. landskabskunst med en række storladne og banebrydende værker: *Stalheim, Birk i Storm* (1849), *Stugunose* på *Filefjell* (1851); har også malet ypperlige da. landskaber.

Dahl, Peter (1869-1936), da. kirkeminister. Sognepræst, tilknyttet soc.dem., folketingsmand 1913-18, landstingsmand 1918-36, Kirkemin. under Stauning 1924-26, 1929-35. v

Dahl, Svend (f. 1887), da. biblioteksmand; 1920-24 inspektør ved Statens Bibls.-tilsyn, 1925 leder af Kbh.s Univ.s-bibl., fra 1943 som rigsbibliotekar også af Det Kgl. Bibl. Har bl. a. udgivet *Håndbog i Bibliotekskundskab* (3. Udg. 1924-27). (Portræt.)

Dahl, Torsten (f. 1897), da. filolog. Prof. i eng. v. Århus Univ. 1934, Afh. om eng. sprog og kultur.

Dahlbergh, Eric (1625-1703), sv. officer. Fandt 1658 (ifølge en anført tradition) vej over isen fra Langeland til Lolland, for Karl Gustavs hær. Tilrådede aug. 1658 øjeblikkelig storm mod Kbh., som **D** havde udsponeret. Tjente med stor dygtighed under Skånske Krig; generalguvernør i Livland fra 1693, afslag August 2.s angreb 1700, bidrog til Karl 12.s sejr ved Dvina 1701. Fremragende ingeniørficer og tegner; illustrerede Pufendorf's værk om Karl Gustavs bedrifter samt det store billedværk *Svecia antiqua et hodierna* (Sverige i fortid og nutid, 1. udg. 1716). (Portræt.)

Dahlem ['da:ləm], sydvestl. villaforstad til Berlin; tair. videnskabsinstitution, botanisk have m. v.; fungerer under betættelsen som de vestl. sektores univ.

Dahlerup ['dal'-], *Aksel* (f. 1897), da. journalist, knyttedes 1927 til radioen, 1934 programsekr., 1939 reportagechef, 1943 afdelingschef.

Dahlerup ['dal'-], *Hans Birch* (1790-1872), da.-østr. søofficer. Trådte 1849 efter da. reg.s ønske i østr. tjeneste, reorganiserede østr. flåde, blokerede 1849 Venezia, vendte

hjem 1851. 1861-65 atter i østr. tjeneste som rådgiver for marinen leder, ærkehertug Maximilian. Udg. erindringer.

Dahlerup ['dal'-], *Verner* (1859-1938), da. sprogforsker, har grl. *Ordbog over det Danske Sprog*. Af hans lidet omfattende produktion kan nævnes det fortræffelige arbejde *Det Danske Sprogs Historie* (2. udg. 1921).

Dahlerup ['dal'-], *Vilhelm* (1836-1907), da. arkitekt. Sidste repr. for 19. årh.s eur. arkit.opfattelse. *Det Kgl. Teater* (s. m. Ove Petersen, 1872-74), *Pantomimeteatret* i Tivoli (1874), *glyptotekets ældste del* (1890-91), *Ny Carlsberg bryggerikompleks* (1880-1901), *Jesuskirken* i Valby (1885-91), *kunstmuseet* (s. m. G. Møller, 1888-95).

Dahlgren ['da:lgr:e:n], *Carl Fredrik* (1791-1844), sv. digter. Beg. som roman-tiker. Slog siden om og forsøgte sig som Bellman-imitator med *Mollbergs epistlar* (1819-20). Endv. stifter af en række litt. foreninger.

Dahlgren ['da:lgr:e:n], *Fredrik August* (1816-95), sv. digter og sprogforsker. Har i lystspillet *Vårmlänningarne* (1846) og *Viser på varmlands tongmål* (1875-76) givet friske billeder af sv. folkeliv.

Dahlgaard ['dal-], *Bertel* (f. 1887), da. radikal politiker. Cand. polit., 1922-29 chef f. Kbh.s Statistiske Kontor; folketingsm. (Skive) fra 1920, indenrigsmin. under Stauning 1929-juli 1940. 1946-47 ledende i voksende radikal opposition mod Knud Kristensens sydlesvigpolitik, fremtvang efter forgæves forhandl. valg okt. 1947 efter mistillidsvotum. (Portræt.)

'Dahlia (efter d. sv. botaniker A. Dahl, d. 1787), (lat.), navn for georgine.

Dahl-Iversen, Erling (f. 1892), da. kirurg. Prof. v. Kbh.s Univ. 1935. Overkirurg v. Rigshosp. 1941. Tair. afhandl. og lærerbog.

Dahl [da:li], *Tellef* (1825-93), no. bjergmand og geolog. Opdagede apatiten ved Bamle i Telemarken, guld i Finnmarken, kul på Andøy og nikkel på Senja.

Dahllmann ['da:lman], *Friedrich Christoph* (1785-1860), slesvig-holstensk historiker. Prof. i Kiel 1813-29, sekretær f. Slesvig-holst. Ridderskab's stænde udvalg (»fortværende Deputation«), opfattede Sønderjylland og Holsten som samørende, ty. områder. Prof. i Göttingen 1829-37, landflygtig efter deltagelse i protest mod den reaktionære hanoveranske regering; derpå i Bonn. **D**s arb. var grundlæggende for den slesvig-holstenske tanke. Udg. *Geschichte von Dänemark* (til 1523); gennemførte kritisk vurdering af Sakse. (Portræt.)

'Dahlstærna [-'jærna], *Gunnö* (1661-1709), sv. digter. Skrev i Marinus søgte stil. Kendtest er sørgedigtet ved Karl d. 12.s død *Kungaskald* (1697).

dahm'enit, et sikkerhedsprængstof, anv. især i kulminer (antænder ikke tilfældigt udstørmende gas el. hvirvlende kulstøvpartikler); hører til de såk. ammonit-er. **d** indeholder 91 % ammoniumnitrat, 6,5 % kulbrinter og 2,5 % kaliumdikromat.

Dahn [da:n], *Felix* (1834-1912), ty. forfatter og retshistoriker. Skrev romaner med oldgerm. motiver krydret med moderne spændingseffekter og ty.-nat. idé. *Ein Kampf um Rom* (1876).

daho'mé (fr. [da:'mæ:]), sudanfolk i S-Dahomey, Fr. V-Afr.

Dahomey [da:'mæ:], fr. koloni ved Guinea-bugten i Fr. V-Afr.; 112.000 km², 1.458.000 indb. (1945), næsten udelukkende negre.

Selvst. kongerige fra beg. af 17. årh. til 1893 med ejendommelig hofkunst til forherligelse af kongerne og deres krigerske bedrifter. **D** udfører palmekeer og -olie samt bomuld, særlig over hovedstaden Porto-Novo. Fr. fra 1890'erne.

Daidalos (gr. *daídallēin* forfærdige med kunst), i gr. sagn billedhugger, fader til Ikaros.

DAIF, fork. f. Dansk Arbejder Idrætsforbund.

Dáil Éireann ['d'á:il 'æ:rán] (gælisk: irsk folkeforsaml.), det folkevalgte kammer i Eires parlament.

Daily Chronicle ['d'æ:li 'krá:níkl], liberalt eng. dagblad, grl. 1876. Ejedes 1918 -27 af kredsen om Lloyd George. 1930 sloges **D** s. m. »Daily News» til »News Chronicle».

Daily Express ['d'æ:li 'iks'præs], eng. kons. dagblad, grl. 1900. Overtaget 1918 af lord Beaverbrook; har ved sin tilskæring af stoffet opnået mægtig udbredelse. Oplag 1948: 3 855 400.

Daily Herald ['d'æ:li 'hæ:rəld], det eng. arbejderpartis hovedorgan, grl. 1911. 1929 overtog udgiverfirmaet Odham Press den forretningsmæssige ledelse, og oplaget steg til over 2 mill. (1947).

Daily Mail ['d'æ:li 'mæ:il], eng. kons. dagblad, grl. 1896 af Alfred Harmsworth (lord Northcliffe); smart reportage og sensationer; udk. tillige i Paris. Oplag 1948: 2 077 000.

Daily Mirror ['d'æ:li 'mí:rə], eng. dagblad, grl. 1903 af lord Northcliffe. Udførlig billedreportage, kortfattet, sensationspræget tekst. Oplag 1948: 3 700 954.

Daily News ['d'æ:li 'nju:z], 1) eng. liberalt dagblad, grl. 1846 med Ch. Dickens som red. **D** repr. Gladstones politik. Sammensluttet 1930 med »Daily Chronicle» til »News Chronicle». Oplag 1948: 1 623 436; 2) amer. avis, oprettet 1919, et af New Yorks mest udbredte blade.

Daily Telegraph ['d'æ:li 'tæ:grə:f], eng. uafhængigt dagblad, grl. 1855, tilknyttet Berry-koncernen. Lægger især vægt på udenrigs-polit. stof.

Daily Worker ['d'æ:li 'wə:kə], eng. dagblad i London, grl. 1930 som organ for det kommunist. parti. Oplag 1948: 117 000.

Daimler, *Gottlieb* (1834-1900), ty. ingeniør, konstruerede i 1885 den første motorcykel med benzinmotor, 2 gear, kobling og startanordning.

daimon, gr. stavemåde for dæmon.

dai'monion (dæ'monion), den advarende stemme, som Sokrates hævdede at høre, når han var i færd med at handle forkert.

daimyō [dai'mjō:] (jap: store navn), lensfyrrer i Japan. **D**-erne, ialt ca. 270, beherskede provinsstyret fra 16. årh., indordnede af Ieyasu under shōgunen; efter omvæltningen 1868 opgav **D**-erne deres magt og afsattes.

Dairen [dai'ren], kin. *Ta-lien* ['dali'æn], russ. *Dal'nij*, havneby på Liaotung Halvøen, Manchuriet; 600 000 indb. (1946). Eksport af soyabønner. - Grl. 1899 af russ.; jap. 1905-45; i h. t. traktat af 14. 8. 1945 under kin. admin., men halvdelen af frihavnen sovi.

dajak, fællesnavn for ikke-muham. folk med mongolid racepræg og austronesisk sprog i Borneos indre. Agerbrugere, dygtige vævere og våbensmede; visse stammer, de såk. hav-d i S-Sarawak, er hovedjægere.

Dajon [dai'ʃən], *Nicolai* (1748-1823), da. billedhugger; har bl. a. udført to af statuerne på Frihedsstøtten.

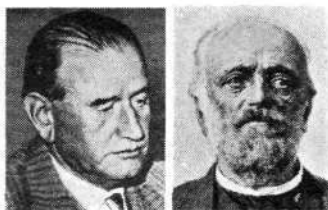
DAK, fork. for Danm. Apotekerforenings kompositioner.

Da'kar, hovedstad og havneby i fr. V-Afr. på S-kysten af Kap Verde-halvøen; 151 000 indb. (1945). Udsat for forgæves angreb af eng. og frie fr. styrker 23. 9. 1940, stillede sig under Darlan 23. 11. 1942 og stilledes 8. 12. s. å. til de Allieredes disposition.

Dakhla ['da:llə], egypt. oase i Sahara 350 km V f. Nilen.

dakhma [dát'má] (pers. af sanskrit *dah* at brænde), tavshedens tårne.

Da'kiki, *Abu Mansur Muhammed* (d. ca. 980), pers. digter, beg. et epos om den pers. sagn- og oldtidshist., men fik kun

É. Daladier.

E. M. Dalgas.

skrevet ca. 1000 vers, som Firdausi optog i sit epos »Shāhnāme«.

dakota [da'ko:ta], gruppe af N-amer. indianerstammer med sioux-sprog. Vestl. **d** var præriefolk, østl. agerbrugere.

Da'kota, populær betegn. for en række mil. versioner af den civile trafikflyvemaskine DC-3, bygget af Douglas Aircraft Co. **D** anv. af de Allierede i titusindvis til transport under 2. Verdenskrig og efter krigen i stort antal overtaget af civile luftfartselskaber, der har ombygget kabinerne til komfortabel passagertransport. **D** er overordentlig driftssikker og velflyvende, et lavtvinget 2-motoret monoplan til 21 passagerer med marchhastighed 275 km i timen, spændvidde ca. 29 m, samlet motoreffekt 2100 HK og fuld vægt ca. 11,5 t. **D** fortrænges efterhånden af større og hurtigere typer. (Ill. se tavle Flyvemaskiner).

Dakota, North [nárðə'də'ko:ta] (fork. *N-Dak.*), nordligste præriestat i USA; 183 015 km²; 642 000 indb. (1940; 1947: 552 000), 3,4 pr. km²; 20,6% boede i byerne. Hovedstad: Bismarck. Den vestl. del tilhører prærieplateaet, the Great Plains, indtil 1057 m h. og gennemstrømmet af Missouri. Plateaets rand, Coteau de Missouri, falder brat ned mod den lave østl. del af staten. **D** er dækket af moræne; mod NØ findes frugtbar, lagdelt ler. - Landbrug og kvægavl er de bærende erhverv. Næst efter Kansas har **D** USA's største hvedehøst: 1945 4,4 mill. t, desuden avles byg, havre, majs, kartofler og hør. 1947 fandtes 1,7 mill. stk. kvæg, 644 000 får og 497 000 svin. - Store brunkulslejer. Industri: møllerier, slagterier, mejerier. - *Historie*. **D** tilhørte det fr. Louisiana, der købtes af USA 1803; første kolonisation 1812; territorium 1861; stat 1889. (Kort sp. 847-49).

Dakota, South [sə'ðə'də'ko:ta] (fork. *S-Dak.*), præriestat i USA; 199 544 km²; 643 000 indb. (1940; 1947: 564 000), 2,8 pr. km²; 24,6% boede i byerne. Ca. 10% af sv. afstamning; ca. 20 000 indianere. Hovedstad: Pierre. **D** gennemstrømmet af Missouri. NØ f. floden morænebakke-land med en stejl skråning, Coteau de Missouri, ned mod lavlandet i **D**-s NØ-hjørne. S og V f. Missouri findes frugtbar forvitringsjord. Terrænet hæver sig mod V, hvor det i »Bad Lands« er gennemfuret af floddale (højest er det isolerede 2207 m h. Black Hill). - Vigtigste erhverv er landbrug og kvægavl: især majs, havre og hvede; 1947: 2 532 000 stk. kvæg, 1 286 000 får, 1 757 000 svin. Landbrugsindustri. - **D** var opr. en del af det fr. Louisiana. Stat 1889. (Kort sp. 847-49).

dakryo- (gr. *dakryon* tåre), tåre-

dak'tyl el. *daktylos* (gr: finger (med 1 lang og 2 korte led)), antik versefod, bestående af 1 lang og 2 korte stavelse: -oo (i moderne metrik: 1 trykstærk og 2 tryksvage). Vigtigste daktyliske versmåle er heksameter og pentameter.

dak'tylitis (daktyl- + -itis), syfilittisk fingerbetændelse.

daktylo- (gr. *daktylos* finger), finger-, **daktylosko'pi'** (gr.), identificering ved fingeraftryk.

dal, fork. f. dekaliter = 10 l.

dal (ital.), fra; **d** segno, *mus.*, fra tegnet.

dal, større sænkning i Jordens overflade. De fleste er opstået ved erosion (flod-d, gletscher-d), nogle ved tektonisk virksomhed (gravsænknings).

Dal, *Vladimir* (1801-72), russ. forfatter af da. afstamning, folkenindesamler, leksikograf.

Daladier [-'dje], *Édouard* (f. 1884), fr. politiker. Radikal-socialistisk, 1933 ministerpræsident; søgte 1934 forgæves at standse urolighederne i forb. m. Stavisky-affæren, gik af efter få dages ministeriet. Deltog i Folkefrontsministerierne 1936-38; førstemin. 1938-40 med Centrums støtte, undertrykte kommunisterne. Virkede som krigsmin. for stærkere forsvar, men fortrak 1938 fred og Münchenforl. Fulgte 1939 Engl. ind i krigen, trængtes marts 1940 til side af Paul Reynaud. Anklaget som medansvarlig for katastrofen 1940 i Riom-processen 1942-43, men afviste ankl. med stor energi. Valgt til nationalforsaml. efter befrielsen, men uden sin gl. magt. (Portræt).

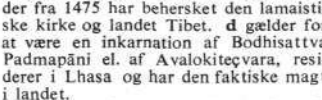
Daladierlinien, Maginotliniens forlængelse langs den belg. grænse.

dal-lai-lāma (tibetansk: ocean-præst), titel for den ene af de to storlamæ, der fra 1475 har behersket den lamaistiske kirke og landet Tibet. **D** gælder for at være en inkarnation af Bodhisattva Padmapāni el. af Avalokiteśvara, residerer i Lhasa og har den faktiske magt i landet.

Dalane el. *Dalene*, no. landskab, det sydligste i Rogaland, omfatter fjeld- og kyststrækningerne SØ f. Jæren; 1939 km²; 14 000 indb. (1946).

Dala-porfyrer, gruppe af porfyrer fra Dalarnas grundfjeld; træffes som ledeblokke i Danmark.

Dalarna (*Dalarne*), sv. landskab, omkr. Siljan og Öster- og Västerdalälvens mellemste løb; 29 066 km²; 256 000 indb.

Aspeboda kirke SV f. Falun.

(1946). Mod NV noget højt fjeld (Storvåtheshåga, 1204 m), mod S noget lavland, i øvrigt skovklædt kuller og lange dalstrøg. Mod SØ store jern- og kobbermalmelejer, hvis udnyttning påbegyndtes i 13. årh. **D** var udgangspunkt f. rejsningerne mod Kalmarrunjonen 1434 (Engelbrekt) og 1521 (Gustav Vasa). - En særlig hjemstavnskultur er bevaret (arkitektur, dekorationsmaleri, folke-dragter m. m.).

Dala-sandsten, algonkisk sandsten fra Dalarna.

Dalayrac (*d'Alayrac*) [dalæ'rak], *Nicolas* (1753-1809), fr. syngespilskomponist. Mange værker med iørefaldende melodier. *De To Små Savoyarder* (1789, Kbh. 1792).

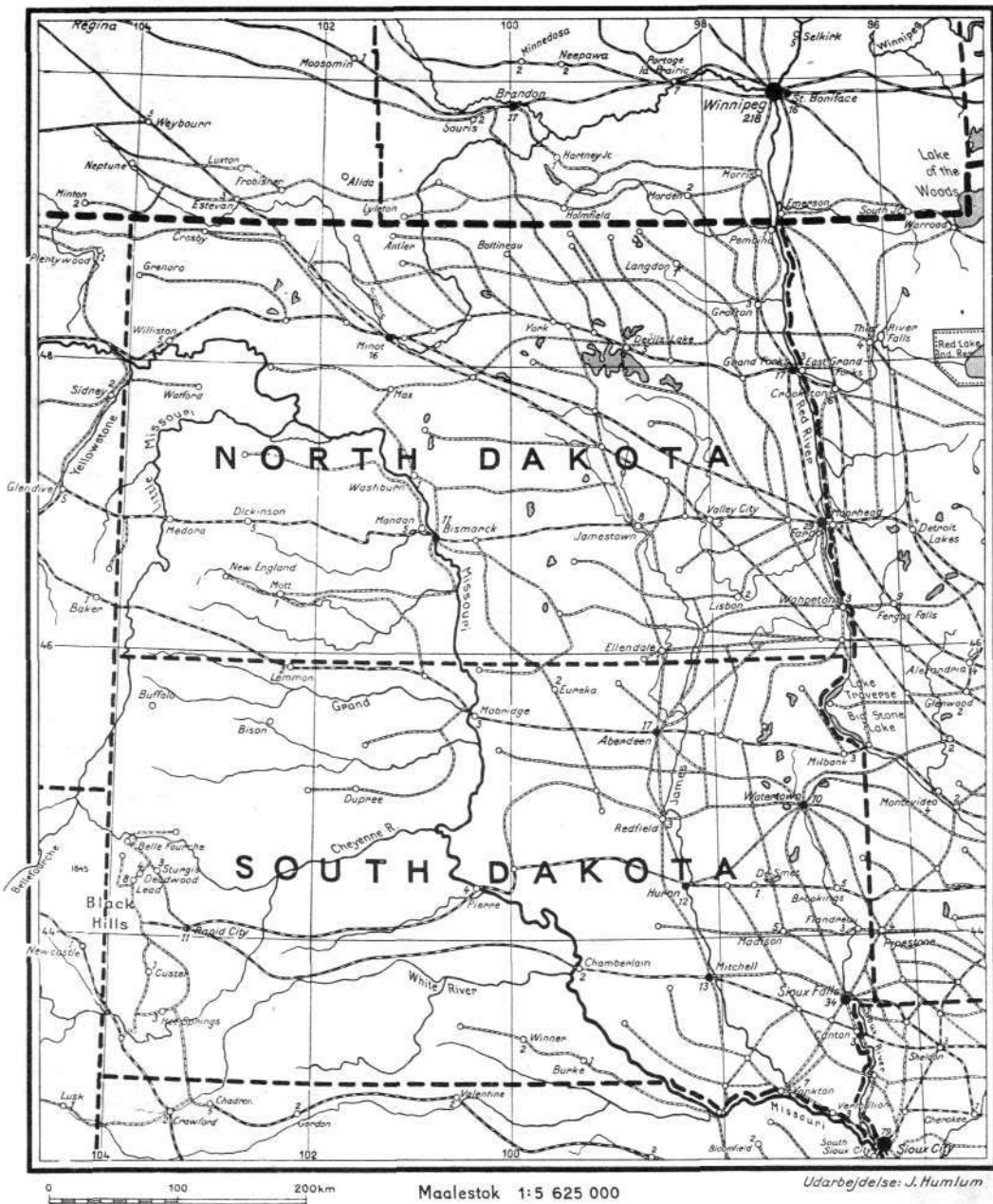
Dalbosjön ['dál:bofjøn], den sydvestl. del af Väneren.

Dalby, sv. landsby 12 km OSØ f. Lund; 1000 indb. Bispepæde ca. 1060-66; bispekirken, senere kirke for et augustinerkloster i **D**, nu sognekirke, er den ældste daterbare stenkirke i Norden, opført omkr. 1060 i strenge, svagt nedre-rhinske prægede stilformer. Dens østre halvdel er nedbrudt; mod V en smuk, søjlebåren kryptoforhal fra 1130-40. Harald Hen (d. 1080) begravdes i **D**. - I nærheden af **D** nationalparken **D**-hage (34 ha).

Dalby Bugt, vik på V-siden af Hinds-holm, NØ-Fyn.

Dalcroze [dal'kro:z], *Émile Jacques* (f. 1865), schw. komponist og musikpædagog, kendt for sit rytmiske gymnastiksystem som senere rytmiske systemer (Bode, Medau) bygger på.

Dale [dæ:il], Sir *Henry Hallett* (f. 1875), eng. fysiol. S. m. O. Loewi 1936 Nobelpris for sit arbejde over kem. overførsel af nerveimpulser.

Kort over North og South Dakota.

Dalén, Gustaf (1869–1937), sv. ingeniør, opfinder af acetylen-gasakkumulatoren, en solvent til blinkfyer, der automat. rændes, når det bliver mørkt, o. a. Nobelpris i fysik 1912, blev s. å. blind efter en eksplosion, men fortsatte sit arbejde.

daler, forsk. skandinav. sølvmønter. Navnet af ty. Thaler, opr. Joachimsthaler efter Joachimsthal i Böhmen, hvor de første prægedes 1519, svarende til de rhinske gylden. I Danm. deltes d opr. (under Chr. 3.) i 3 mark à 16 skilling; men skillemonten forringedes, så der efterhånden gik 4 mark og fra 1625 6 mark på d, der kaldtes specie og rigsd. Hertil kom kurantd = 4/5 specie, og 1813 rigsbankd = 1/2 specie, fra 1854 kaldet rigsd. 1875 indførtes kronen = 1/2 rigsdaler. – I Sv. indførtes d under Gustav Vasa, kaldtes senere riksdaler for at skille mønt fra regneenhed og holdt sig til kronemøntens indførelse 1875.

Dalgas, Enrico Mylius (1828–94), da. officer, grl. 1866 Det Da. Hedeselskab, efter at D som ingeniørofficer ved jv. vejanlæg havde fået interesse for hedeegnene. Fik såvel hedebeboere som udenforstående interesseret i sagen og bragte store arealer under kultur. (Portræt sp. 845).

Dalgas, Ernesto (1871–99), da. forfatter og filosof. Søn af Enrico D. Hovedværker: *Lidelsens Vej*, en fiktiv selvbiografi med ræsonnerende indlæg i Kierkegaards manér, og *Dommedagsbog*. (Udg. 1903).

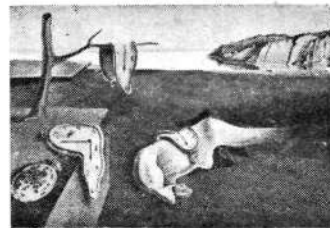
Dalhoff, Johannes (f. 1880), da. embedsmand. 1924 departementschef i handelsmin., 1940 handelsmin.s tilsynsførende ved Direktoratet for Vareforsyning.

Dalhoff, Nicolai Christian (1843–1927), da. præst og filantrop; forstander for diakonissestiftelsen 1880–1913, stiftede 1911 Arbejde Adler.

Dali, Salvador (f. 1904), sp. maler. Siden

1939 amer. statsborger. Sluttede sig efter uddannelse i Madrid og Paris 1929 til surrealismen, som han har repr. i maleri, skulptur og filmskunst. (Ill.).

Dalila, Samsons elskede, som forrædt ham til filistrene.

Salvador Dalí: Mindets Bestandighed. (Museum of Modern Art, New York).

Dalimil-kroniken, čech. rimkronike fra 14. årh.; behandler čech. hist. indtil 1314. Forf. ukendt.

Da'lin, *Olof von* (1708-63), sv. digter og historiker. Kgl. bibliotekar 1737, i mange år tilknyttet hoffet som lærer, poet og kansler. Overførte med det moraliserende ugeskr. *Then swänksa Argus* (1732-34) den fr.-eng. oplysning til Sv. Gav, som Holberg i Danm., prøver på næsten alle gener: Komedie, tragedie, epos (bl. a. den hist. allegori *Sagan om hästen* (1737)), satire, salonpoesi. Som løn for læredigtet *Swenska friheten* (1742) overdroges det ham at skrive *Svea rikets historia* (1747-61). Som elegant stilist og intelligent benytter, men uden egl. originalitet, var **D** den ideelle kulturformidler.

Daljunkeren (d. 1527), oprørsleder i Dalarna 1527 mod Gustav Vasa. Formetlig bondekarl; knyttede forbind. med no. højaristokrati (Austråt); udgav sig for søn af Sten Sture d. y., hvilket dog dementeredes af dennes enke. Flygtede til Rostock, henrettet der.

Dall, *Hans* (1862-1920), da. maler. 1880-89 elev ved kunstakad. Rejser til Tyskl., Frankr. og Ital. Naturalistisk, stemningsbetonet landskabsmaler.

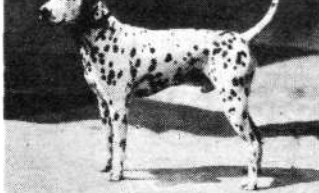
Dallas [då'las], stærkt voksende by i N. Texas, USA; 295 000 indb. (1940). Trafikknudepunkt, meget stort bomuldsmarked, centrum for Texas-Oklahoma-Louisiana oliefeltet, der producerer 70 % af USA's olie. Kulturcentrum.

Dallum'd, tidl. hovedgård NV f. Odense, i 15. og 16. årh. i slægten Bryskes eje. 1792-1915 stamhus inden for slægten Blixen-Finecke. Derefter splittet ved udstykning. Hovedbyggn. fra ca. 1520, 1634 og 1723, fredet i kl. B; 1925 af apoteker Helweg-Mikkelsen skænket til de fynske sygekasser som rekonvalenscentrum.

Dal'ma'tien, jugoslav. *Dalmacija* [dal'ma:tsija], landskab i Jugoslav., omfattende kystlandet og øerne ud for dette; afviger fra det øvr. Jugoslav. ved sit vintermilde, subtrop. riviera-klima (om vinteren kun få steder under 5°; sommeren når 25°); vinterregn; maki og skovvegetation. Vigtigste byer: Sibenik, Split og Dubrovnik (Ragus). - *Historie*. Illyrerstammerne i **D** blev undertvunget af rom. i 2.-1. årh. f. Kr. I 7. årh. e. Kr. blandedes latinskaltalede befolk. i **D** m. slaviske stammer; fra ca. 1000 stod **D**-s kystland under Venezia. Under kampe mod Ung. og siden Tyrk. hævdede Venezia **D** til sin undergang 1797, hvorpå **D** kom til Østr. 1915 opnåede Ital. løfte om nordl. **D**, men måtte 1919-20 nøjes med Zara; i øvr. blev **D** jugoslav. Ved Jugoslav.s sonderdeling 1941 fik Mussolini nordl. **D**, men 1943 gik det efter Ital.s sammenbrud til Kroatien; 1944-45 genforenet m. Jugoslav., der tillige fastholdt Zara.

dalmatika (lat.), hvid ærmekappe, middelalderlig festdragt for kat. gejstlige.

dalmati'ner hund, med pointeren beslægtet ital. hunderace.

Dalmatiner hund.

dalmålning [då:l-], sv. almuekunst. I 19. årh.s første halvdel udsmykkedes Dalarnas enkle bondehjem med malede vægtæpper. Motiverne var mest religiøse.

Dalni, russ. navn på Dairen.

Dalou [-'lu], *Jules* (1838-1902), fr. billedhugger. Elev af Carpeaux og Rude, påvirket af middelalderens og 18. årh.s fr. kunst. Mest kendt er hans *Republikkens Triumf* (1879-99).

Christen Dalsgaard: Snedkeren Bringer Ligkisten til det Døde Barn.

dalrype ('Lagopus lagopus), forholdsvis stor rypeart. Sommer- og efterårsdragt meget rødbrun, vinterdragten ren hvid, kun m. sorte styrefjer. Nordl. skovområder i Eur., Asien og N.-Amer. Særlige racer er skærgårds-rype og grouse.

Dalsgaard [dal's-], *Christen* (1824-1907), da. maler; fremragende skildrer af almueliv; i kunstmus. bl. a. *Udpantning* (1859), *Snedkeren Bringer Ligkisten til det Døde Barn* (1857). (Ill.).

Dalsland [då:ls-] el. *Dal*, sv. landskab ml. Vänerne og no. grænse; 3687 km²; 64 000 indb. (1946). Mod S den ret frugtbar Dalboslåtte, i øvr. lave, skovklædte bjerge med sørige dale (søerne Stora Le, Lelängen).

Dalslands kanal, kanalsystem gnm. Dalslands søer til no. grænse, 255 km, 28 sluser, anlagt 1864-68.

Dalton [då:lt(ə)n], *Hugh* (f. 1887), brit. politiker. Sagfører; deltog i 1. Verdenskrig; 1924-31 og fra 1935 medl. af Underhuset (Labour), 1929-31 understatssek. i udenrigsmin., maj 1940-42 min. f. den økon. krigsførelse. Febr. 1942-maj 1945 handelsmin., juli 1945-nov. 1947 finansmin. Aftik efter at have begået indiskretion vedr. parlamentsforhold. Fra maj 1948 atter i kabinettet (kansler f. hertugd. Lancaster, men uden de hidtil tilknyttede ty. opgaver). (Portr. sp. 854).

Dalton [då:lt(ə)n], *John* (1766-1844), eng. kemiker og fysiker. Især kendt for sin atomteori, der er den første, der er bygget på naturvidensk. eksperimenter. Den omfatter bl. a. loven om de multiple proportioner. **D**-s atomteori, der blev underbygget gnm. Berzelius' arbejder, blev en af grundpillerne for det 19. årh.s kem. forskning. (Portræt sp. 854).

daltonisme [dålt(ə)n-] (efter *John Dalton*), rød-grøn-farveblindhed.

Dalton-planen [då:lt(ə)n-], undervis-

ningsform, udarbejdet af Helen Parkhurst (navn efter den højere skole i Dalton, Massachusetts, hvor den først blev gennemprøvet fra 1920). Årets pensum deles i lige store afsnit, f. eks. eet til hver måned. Til hver del udformer læreren arbejdsopgaver, som skal være besvarede inden månedens udgang. Eleverne får samtidig opgaver i fl. fag. Klasseværelserne er omdannede til faglokaler med de nød. hjælpeskilder til elevernes frie brug. Her er faglæreren til stede for at vejlede og kontrollere, at opgaverne bliver løst i rette tid.

Daltons lov [dålt(ə)n-], fremsat af J. Dalton, udsiger, at totaltrykket af en luftblanding er lig med summen af de enkelte luftarters partialtryk, hvorved forstas det tryk, luftarten ville udøve, hvis den var alene i beholderen.

Daluege [då'ly:ga], *Kurt* (1897-1946), ty. politigeneral. Nationalsok. fra 1922, 1942-43 fung. rigsprotektor i Böhmen-Mähren, ledede hævnterrorer efter Heydrichs død. Hængt okt. 1946.

Dalum, syd. forstad til Odense; 6727 indb. (1948). Industri (papirfabrik), landbrugsskole.

Dalum Kloster, tidl. hovedgård S f. Odense. Opr. benedictinernonnekloster, grl. for 1200; den sidste nonne døde efter Reformationen 1580. Af kronen forlenet bl. a. til Ellen Marsvin 1620-39; Leonora Kristina og hendes søskende opdroges her. 1682 omdøbt til Christiansdal. 1906 købt af den kat. St. Hedeveigs-orden og indrettet til rekreativshjem under sit g. navn **D**. Hovedbyggn. delvis middelalderlig.

Dalum Landbrugsskole ved Odense, grl. 1886, da Jørgen Petersen og Hans Appel (1856-1947) overtog den tidl. Kolds Højskole og omdannede den til landbrugsskole. **D** er en af landets største.

Dalmålning. Kers Erik Jönsson: Dronningen af Saba. 1824.

I 1908 overgik **D** til et legat, »**D** legat«, hvis bestyrelse vælges af de to foreninger »Dalum Læringer« og »Dalum Venner«. Til **D** hører et mejeri, et landbrugsmuseum og et bibliotek. Nuv. forstander Johs. Petersen-Dalum.

Dalälven, 520 km l. sv. elv, opstår ved sammenløbet af Öster-D (fra no. grænse gnm. Siljan) og Väster-D (fra vestl. Dalarna), udmunder i Bottniska viken; mange udbyggede vandfald (Älvkarleby, Untrafallen).

dam, fork. f. dekameter = 10 meter; **dam²** = kvadratedekameter; **dam³** = kubikdekameter.

dam, vandfyldt rum i transport- el. fiskerifartøj t. opbevar. af levende fisk.

dam, ældg. 2-mands brævspil. Hver spiller har 12 brikker; til **d** anv. de sorte felter på et skakbræt.

Dam, *Albert* (f. 1880), da. forfatter. 1910 belønnet med Carl Möllers legat, men først fuldt gennembrud med den bet. roman *Så Kom det Ny Brodkorn* (1934).

Dam, *Axel* (1868–1936), da. politiker, pædagog. Knyttet til Severin Christensen, medstifter af Danm.s Retsforbund, folketingsm. 1926–36. Talr. pædagogiske og retsmoralske bøger.

Dam, *Henrik* (f. 1895), da. biokemiker, prof. ved Polytekn. Lærestanstalt fra 1941. Opdagede 1934 K-vitaminet. Nobelpris (s. m. E. Doisy) 1943.

Dam, *Johannes* (1866–1926), da. journalist og forfatter. Skrev revyer og bidrag til vittighedspressen m. m.; bet. overs., bl. a. Michelangelos *Digte i Udvalg* (1912), *Dantes Nyt Liv* (1915).

Dam, *Mogens* (f. 1897), da. journalist og tegner, søn af J. D. Ansæt ved forsk. blade, »Politiken« 1922–40, »B.T.« 1940–46; flittig oversætter, visedigter og humorist. Instruktør af operetter.

Damanhūr [dāmān'hu:r], ægypt. by i Nil-deltaet; 85 000 indb. (1947).

Damão [dā'mō'ū], portug. koloni (siden 1558) på Forindiens V-kyst N. f. Bombay; 551 km², ca. 70 000 indb.

Da'maraland, den centrale del af mandat-omr. SV-Afr.

Damas [da'ma's(s)], fr. navn på Damaskus.

damascenerstål [-'se'-j.], et i Orienten fremstillet jernstål. Ren jernmalin nedsmeltes med grene og blade af bestemte planter og ved langsom opvarmning og afkøling udskilles jernkarbid som årer af cementit. Ved den senere ætsning dannes der sig et indviklet mønster af bølgelinier. Anv. til luksurvåben. d kan eftergøres, om end ufuldkomment, ved at sammensveje blødt og hårdt stål, der enten er snoet sammen som stænger el. tråde el. lagt ovenpå hverandre i tynde lag.

damask, tætte, mønstervævede stoffer, opr. fremstillet i Damaskus og Babylonien og da altid af silke. Karakteristisk for **d** er stiliserede figurer, ved ægte **d** ofte trappformede linier med trin på mindst 2 tråde. d væves i satinbinding, og mønstringen fremkommer ved, at figurerne væves i skudsatin (glinsende), mens bunden er kædesatin (mattet) el. omv. På vrangen vil man mods. se fig. matte. Linned- og bomulds-d anv. til duge og servietter, silke-d og uld-d til møbelbetræk.

Damaskénos [damaskj'nos] (opr. *Démétrios Papandréou*) (1891–1949), ærkebiskop af Athen. Valgt 1938, p. gr. af konflikt m. Metaxás først tiltrådt efter ty. erobr. af Grækenl., hævdede sig kraftedigt mod tyskerne. Regent dec. 1944 (kompromis v. eng. mægling ml. EAM og de kons.), opnåede for en tid at standse gr. borgerkrig; lod efter valg marts 1946 Tsaldáris danne reg., fratrådte, da kongedømme godkendtes v. folkeafstemm. sept. 46.

Da'maskus, fr. *Damas*, arab. *Dimishq* el. *Esh Shām*, hovedstad i Syrien ved østenden af Antilibanon; 286 000 indb. (1943). Centrum for veje til Bagdad, Beirut, Transjordanien og Haifa. Stor handel. Station på Hedjaz-banen. Centrum i en frodig oase; nogen tekstil- og fødevarerindustri. Tidl. kunstindustri. Univ. – **D** er kendt fra o. 1500 f. Kr. 733 f. Kr. erobrede **D** af assyrerne og fulgte siden Syriens hist. Kalifensidens

Hugh Dalton.

John Dalton.

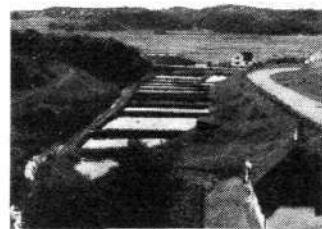
661–750. I middelald. kendt for sine silkevæverier og damascenerklinger. 1401 ødelagt af Timur. Tyrk. 1516–1918. Kristenforfølgelser 1860. Efter 1918 fl. gange centrum f. modstand mod fransk styre.

Damaskus-skriftet, hebr. håndskrifter fra en synagoge i Kairo, stammer fra farisæere, som på N. T.s Tid grundlagde »Menigheden af den Nye Pagt« i Damaskus.

Damasus (d. 384), pave 366–84, fik Hieronymus til at oversætte Bibelen til latin (Vulgata).

Dambovita [d'āmbovitsa], rum. oliefelt (opkaldt efter floden **D**) NNV f. Bucuresti ved De Transsilvanske Alpers sydod.

dambrug, erhvervsmæssig avl og opdræt af ørredarter, karper, suder o. a. i damme.

Ørredamme.

I Danm. ca. 150 ørred-d, årsproduktion: ca. 1–1½ mill. kg spiseisik, væs. t. udførsel, samt rogn og yngel (værdi ca. 4 mill. kr.).

dame, et af billedkortene i kortspil.

damefreden, fred sluttet i Cambrai 1529 ml. Frans 1. af Frank. og kejser Karl 5. Frankr. opgav sine krav på Ital. Freden formidledes af Louise af Savoyen og Karl 5.s faster Margrethe af Østrig (deraf navnet).

Dames, *Wilhelm Barnim* (1843–98), ty. palæontolog. Kendt for sine undersøgelser over Archaeopteryx.

Dameste n, største da. erratiske blok, 12 m høj granitblok ca. 1 mill. kg; findes ved Hesselagergård på Fyn.

damhest, skånsk *bäckhäst*. Overnaturligt væsen i hesteskikkelse; i den sydkand. folketro knyttet til damme, søer og bække.

Damhusmordet, forbrudelse begået 1922 nær Damhussoen i Kbh., hvor en taxa-chauffør fandtes skudt i sin vogn. I 1926 dømte et nævningeting de tiltalte Mouritz Andersen og Karen Andersen (kaldet Musse Gadedreng) til 16 års tugthus.

Damen de Veuster [da'mjē'davō'stæ:r], *Joseph* (1840–89), belg. kat. præst, missionær på Sandwich Øerne; da regeringen internerede alle spedalske i området på øen Molokai, ofrede **D** sig for en missionsgerning blandt dem, blev selv smittet og døde.

Damiens [da'mjē], *Robert François* (1714–57), søgte 1757 at myrde Ludvig 15. Henrettet under umenneskelige pinsler.

Damiette [da'mjæ:t], æg. *Damyt* [du'mja:t], ægypt. by i Nildeltaet ved flodens østl. hovedarm, **D**-armen; 54 000 indb. (1947).

damman-asfalt, blanding af asfaltbitumen og en tæt stenart, der er knust; ved udlægningen og komprimeringen lejrer stenmaterialet sig så tæt som muligt.

dammar(a)harpiks (malajisk *damar har-*

piks), navn på forsk. ostindiske harpiksarter, der er farveløse og klare. Anv. til lakker og fernis.

Dammastock [-fjōk], bjergmassiv i Vierwaldstätter Alperne; 3630 m.

dammuslinger (*Ano'donta*), store, tyndskallede muslinger uden hængsel, lar-

verne snylter på fisk; alm. i ferskvand delvis nedgravet.

dam'natur (lat.), fordømmes; anv. i bogcensuren; må ikke trykkes; mods. imprimatur.

damnum (lat.), skade, tab. **d** e' m'ergens: opstået skade d. v. s. forringelse af forhåndenv. værdier, mods. *lucrum cessans*.

Damofon fra Messene (2. årh. f. Kr.), gr. billedhugger. Dele af **D**-s kolossale gudegruppe i Lykösura er bevarede.

Da'mokles, hoffmand hos tyrannen Dionysios d. y. i Syrakus. Da han lovprieste herskerlykken, lod fyrsten anrette et pragtfuldt gæstebud, men hængte over hans plads et tungt sværd i en tynd tråd, symboliserende faren ved at besidde magten; deraf udtrykket **d**-sværd.

damp, en luftart, der er dannet ved fordampning af en vædske (el. et fast stof). Man skelner ml. mættet **d** og umættet **d**, idet mættet **d** vil findes i en lukket beholder, hvori der tillige er vædske tilbage. Mættet **d** udøver et tryk, der er uafhængigt af rumfanget, men som vokser stærkt med temp. Umættet **d** findes i en beholder, når al vædsken er fordampet. For umættet **d**-s tryk gælder de samme love som for alm. luftarter, d. v. s. Boyle-Mariottes og Gay-Lussacs love.

damp-akkumulator, stor beholder, delvis fyldt m. varmt vand; anv. v. damp-anlæg m. stærkt varierende dampforbrug. Når der er dampoverskud, oplades **d** m. damp, der fortættes til overhødet vand under stigende tryk; falder trykket p. gr. af stigende forbrug, fordampes noget af vandet.

dampbad el. *russisk bad*, meget anv. badeform. Temp. 40–50° C. En form for **d** er finsk bad; 2) *kem.*, anordning til opvarmning af kolber o. l. med damp.

dampbremse, bremse på rangerlokomotiver. Damp ledes til en dampcylinder, hvis stempel er forbundet med bremse-tøjet.

Dampe, Jacob Jacobsen (1790–1867), da. revolutionær; dr. phil., skoleleder; stiftede ud fra liberale idealer hemmelig revolutionær forening, fængsledes 1820. Dødsdømt; benådet til livsvarigt fængsel, afsonet i Kastellet og på Christiansø; betinget benådet 1841, fuldt ud 1848.

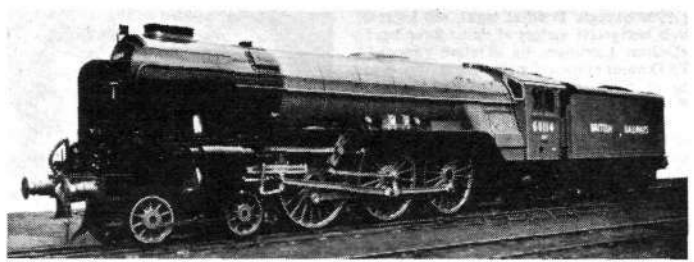
dampfløjte el. *dampfløbe*, alarmapparat, hvis tone frembringes v. at damp under højt tryk strømmer gnm. en smal, ringformet åbning mod den skarpe kant af en klokke. Styrken af tonen er afh. af mængden af den svingende luft i klokken.

Dampier [d'āmpjē], *William* (1652–1715), eng. opdagelsesrejsende; udforskede og kortlagde N-Australien og Ny Guinea.

Dampier-strædet [d'āmpjē-], 1) ml. Ny Guinea og New Britain; 2) ml. Ny Guineas NV-spids og Waigeo. Jordomsejling 1708–11.

dampkedel, apparat, hvori der udvikles vanddamp til opvarmning, drift af dampkraftmaskiner o. l. En **d** består af fyrrum m. aftrækskanaler, vandrøm og damprum, hvor dampen opsamlles. I fyrrummet forbrændes det faste, flydende el. luftformede brændsel. Fast brændsel forbrændes på en rist, hvortil det føres v. håndkraft el. ad mekanisk vej, f. eks. v. hj. af en kæde-el. vandrist el. en stoker m. stempler el. transportskrue. Den til forbrændingen nødvendige luft-

mængde skaffes v. små kedler v. naturlig træk fra skorstenen, v. større v. hj. af ventilatorer. Gnm. kedlens hedeblade, d. v. s. de dele af kedlen, som opvarmes af strålevarmen fra fyret og af forbrændingsprodukterne, overføres varmen til vandet, og den udviklede damp opsamlles i damprummet over vandoverfladen i kedlen, hvorfra den ofte føres til en overheder, et rørsystem i fyrrum el. aftræk, hvor den opledes til en temp. over den, der svarer til mættet damp v. kedeltrykket. For at forbedre økonomien af d forvarmer man fødevand og forbrændingsluft i henh. economiser og luftforvarmer, der udnytter spildevarmen i røgen. - d er oftest cylindriske. Kanal-kedler har lidkanaler af bølgel plade, der rummer risten m. fyret. Corniske d (d fra Cornwall) har 1, Lancashire d 2 kanaler. I røgrørskedler føres gnm. et rørsystem i kedlens vandrum, mens vandrørskedler har et vandfyldt rørsystem, der opvarmes af fyret. (Babcock & Wilcox-d, Yarrow-d, Stirling-d, I La-Mont- og Benson-d anv. trykcirkulation af vandet, mens Velox-d arbejder

British Railway-damplokomotiv. 1948.

trukne stålrør. I skibe anv. ofte kobber-rør, d varmeisoleret m. filt, asbest o. l. **damplokomotiv**, den mest anv. lokomotivtype; hovedbestanddele: rammen med akslerne og akselkasserne, drivværket (som omfatter cylindrene med stemplerne, stempel- og drivstænger, krydshovedet m. v. samt styringen) og dampkedlen med fyrstedet. Rammen bærer kedlen, cylindrene, førerhuset m. m. Med regulatorerne, som er anbragt i førerhuset, reguleres damptilførslen til, og derved dampspændingen i cylindrene. Ved moderne d anv. overhedet damp på 350-420° og med en spænding på 12-18 atm. Moderne d er enten højtryksmaskiner med enkel ekspansion, el. compound-lokomotiver, der anv. compoundprincippet, d. v. s. at dampen ekspanderer to gange - første gang i højtrykscylindren og anden gang i lavtrykscylindren. Det til d-s drift nødvendig brændsel og vand kan enten være anbragt på en særlig tender, som er tilkoblet d el. på selve d (tender-lokomotiv). Indirekte forgængere af d var de bl. a. af Newton (1680), Cugnot (1763) og Trevithick (1801) byggede dampvogne til kørsel på landeveje. Det første jernbane-d blev bygget 1804, ligeledes af Trevithick. 1804 byggede George Stephenson sit første d, og i 1829 konstruerede han d »The Rocket«, hvis princip har været forbillede for alle senere d. I Danmark blev bygn. af d først optaget i 1912 af Frichs.

en centrifugalregulator, der kontrollerer damptilførslen. Maskinens bevægelsesretning kan ændres m. en gangskiftningsmekanisme. For at få bedre økonomi lader man ved større d dampen ekspandere i fl. cylindre efter hinanden: tanddemmaskiner m. cylindrene i hinandens forlængelse og fælles krumtap, compound-maskiner m. cylindrene ved siden af hinanden og hver sin krumtap.

Dampens tekn. udnyttelse findes i, gang i slutn. af 17. årh. i Denis Papins og Thomas Savarys (1650(?) - 1715) damp-pumper; i 1705 beg. Thomas Newcomen at eksperimenterer med en såk. atmosfærisk d. Men den første brugbare d blev bygget af James Watt i 1782. Watt indførte en særlig kondensator med luftpumpe, ekspansion af dampen i cylindren samt en damptrøje el. isolering uden om denne, for at holde den stadig varm. I lange tider vedblev d med at være den vigtigste kraftmaskine.

dampskib, fællesbetegn. for skibe, hvis hovedmaskineri drives ved damp. Fork. S/S.

Dampskibsrederiforening, Dansk, Kbh., grl. 1884, repræsenterer da. skibsfart udad- og indadtil.

Dampskibsselskabet af 1912, da. a/s. Korrespond. leder: A. P. Møller.

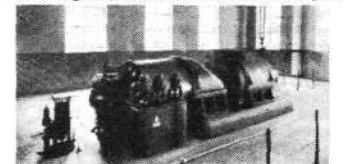
Dampskibsselskabet på Bornholm af 1866 driver regelm. ruteafart Kbh.-Rønne.

dampskibsskrue (*Crassula falcata*), art af stenurtfam., ejendommeligt ved, at dens lange, tykke, saftfulde, grågrønne blade parvis danner en propellig. fig. Alm. stueplante.

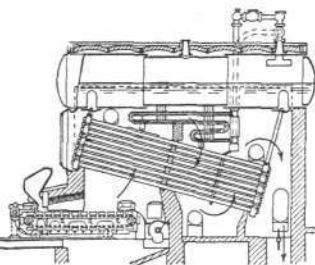
dampspil, spil, der drives af en dampmaskine.

damptrykregulator, apparat til automatisk regulering af varmeudviklingen i fyret i en dampkedel i forh. til kedeltrykket v. påvirkning af tilførslen af forbrændingsluft.

dampurbine, maskine m. et el. fl. skovlhjul, der af en dampstrøm sættes i roterende bevægelse. Dampen afgiver da under trykfald energi til skovlhjulet. I aktionsturbiner omsættes dampenergien til hastighed, i reaktionsturbiner til tryk.

d har et højt omdrejningstal, der ofte nedsettes gnm. en tandhjulsvæksling. d er ved store arbejdsydelse meget økonomisk og er derfor velegnet til kraftcentraler, men anv. også som kraft-

Dampkedel. Babcock & Wilcox-model med skrå vandror.

m. forbrændingsprodukterne under tryk; disse typer giver derfor særlig kraftig for-dampning, d fremstilles i reglen af blødt Siemens-Martin-stål m. brudgrænse 35-55 kg/mm² og 20-27% brudforlængelse. Damptrykket er v. ældre d 6-14, v. nyere 25-50, undertiden 100 atm. For-dampningen pr. m² hedeblade er v. ild- og røgrørskedler 18-28, v. vandrørskedler 30-50 kg pr. time.

dampkedelekspllosion, egl. kedelsprængning, er en pludselig sønderrivning af en kedel under voldsom dampudvikling, d kan skyldes konstruktionsfejl, tæring, vandmangel, for højt damptryk el. et tykt lag kedelsten el. fedtstof på hede-bladerne.

dampkedelfødeapparat anv. til påfyldning af den til vandstandens vedligeholdelse nødvendig vandmængde. Enhver skibskedel m. over 30 m² hedeblade skal efter loven have mindst 2 af hinanden uafhængige d. Der anv. stempelpumper, som drives v. hånd- el. maskinkraft, centrifugalpumper og injektorer (strålepumper).

dampkedeltilsyn. Dampkedler, som arbejder m. tryk over 1 atm., er if. lov underkastet offentligt periodisk tilsyn, for landkedler af Fabriktilsynet, for skibskedler af Skibstilsynet. Hovedeftersyn foretages mindst hvert 4. år, for skibskedler oftere, samt når kedlen tages i brug og efter hovedreparation; alm. eftersyn foretages mindst 1 gang årlig. For hvert kedelanlæg skal føres en tilsynsbog.

dampkogning, renlig og skånsom opvarningsmetode der anv. meget i den kem. industri og ved tilberedning af næringsmidler, d foretages enten ved direkte tilledning af damp (dampgryde) el. ved at lade dampen cirkulere i en varmekappe; i sidste tilfælde kan dampens tryk overstige 1 atm. og temp. derved blive højere end 100° (damptrykgryde).

dampledning, rørlægning, der fører damp fra kedlen til forbrugsstederne. Til d anv. v. lavere tryk støbejernsrør el. svejdsede rør, til højere tryk sømløse,

dampmaskine, kraftmaskine til omsætning af den i vanddamp indeholdte energi til mekanisk arbejde. En stempel-d består af en for enderne lukket cylinder,

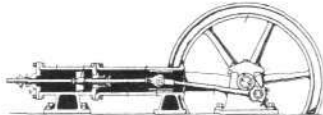
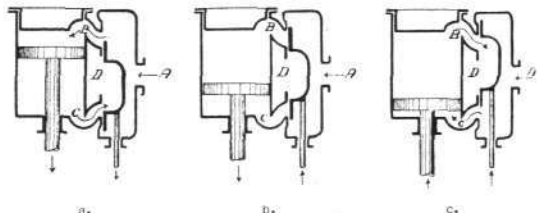

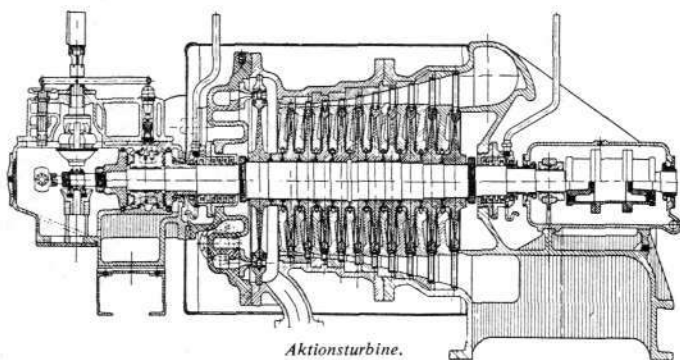
Fig. 1.

hvori et stempel drives frem og tilbage v. hj. af damp, der skiftevis til- og bortledes v. cylindrens ender. Dampens bevægelse ledes automatisk af maskinens styring. Stemplets retliniede bevægelse kan omsættes til en roterende bevægelse gnm. en krumtapmekanisme. Dampen tilledes kun i begyndelsen af arbejds slaget og ekspanderer derpå under trykfald; når bevægelsen vender, ledes dampen bort til fri luft el. bedre til en kondensator, hvor den fortættes. Styringen sker v. hj. af glider, haner el. ventiler. Gliderens virkemåde er vist skematisk i fig. 2. I a går stemplet nedad, dampen strømmer fra A ind foroven ved B og bort foruden ved C til D; i b er indstrømmingen afsluttet og ekspansionen begyndt, mens dampen under stemplet nu komprimeres. I c begynder stemplets opadgående bevægelse. Glideren styres i reglen af en ekscentrikskive på krumtapsakslen, og omdrejningstallet reguleres af

Dampmaskine. Fig. 2.

Dampen tilføres gnm. en stuts på turbinehusets underside og strømmer gnm. nogle dyser v. dets venstre ende ud mod løbeskivene på turbineakselens løbehjul, ml. hvilke der i turbinehuset er anbragt skiver m. ledeskive til at rettede dampens bevægelse. Dampafgangen sker v. turbinehusets højre ende.

maskine i anlæg, hvor man har brug for damp til andre formål. Maksimalydelse 200 000 kW, 270 000 HK.

dampfylden el. *relativ vægfyldte* er vægfylden af en damp- el. luftart i forh. til atmosf. luft af samme tryk og temp.

dampfortør, konstruktion i damplokomotivers dom. **d** udskiller ad mekan. vej de i dampen medrevne vandpartikler. Dampen bliver derved mere tør.

damprokke, bladflodder af slægterne Triops og Lepidurus. Stort fladt skjold, i udtørrende pytter, et par arter i Danm.

'Dam'sbo', hovedgård NV f. Fåborg. Tilhørte 1624-57 marsken Anders Bille; 1755-1935 i slægten (Bille-) Brahæs eje. Bygn. fra 1656, fredet i kl. A.

damtæger (*Hydro'metridae*), tæger, der lever på overfladen af ferskvand;

langstrakte, mørke med reducerede vinger. Lever af døde el. levende smådyr, der tages på vandoverfladen. Adskillige arter i Danm., nogle betegnes ofte »skøjteløbere«.

Dan, israelitisk stamme, som opr. boede V f. Juda, men senere udvandrede til Laisj S f. Hermon. D regnes i G. T. for søn af Jakob og trækvinde Bilha.

Dan', da. sagnkonge, danernes stamfader og grundlægger af det da. rige, Frode Fredegods fader. (Personnavnet er i virkeligheden afledt af folkenavnet).

Dana, poet. navn for Danm., dannet i 18. årh. efter oldn. ord med dana- som første led.

Dana [*'dæ:na*], *James Dwight* (1813-95), nordamer. naturforsker, prof. v. Yale College. Banebrydende arb. om bjergkædedannelsen.

'Danaë, i gr. mytol. moder til Perseus, som Zeus avlede med hende ved at nærme sig hende som en gylden regn, da faderen holdt hende indespærret i et kobbertårn.

Dana-ekspeditionerne, en række havundersøgelsesekspeditioner, ledet af prof. Johs. Schmidt, dels til det nordl. Atlanterhav med skonnerten »Dana« 1920-21, dels til det nordl. Atlanterhav og Panamabugten med havundersøgelseseskibe »Dana« 1922-23 og endelig en jordsejlingsekspedition med samme fartøj 1928-30, bestoket af Carlsbergfondet. Hovedformålet med alle ekspeditionerne var klarlæggelse af ferskvandens forplantningsforhold og vandringer, men der er i øvrigt hjembragt et meget omfattende materiale af pelagiske og bathypelagiske organismer, som danner grundlag for omfattende videnskabelige publikationer.

Dana-elven, Østersøens afløb gnm. Storebælt og Kattegat i slutn. af fastlandstiden.

da'na'er, 1) i oldtiden indbyggerne i Argos, opkaldt efter deres stammeheros Danaos; 2) hos Homer fællesbetegn. f. hellenerne.

Dana'id, i gr. mytol. kong Danaos' døtre, der som straf, fordi de dræbte deres mænd, i underverdenen må bære

vand til et kar uden bund, som derfor aldrig fyldes.

da'nakil el. *'afar*, hamitisk nomadefolk i Fr. Somaliland, Eritrea og Ø-Abessiniens lavland.

Dana'tex, let da. træfiberplade.

Danby [*'dånbi*], *Thomas Osborne, Earl of*, Duke of Leeds (1631-1712), eng. statsmand. Lord Treasurer 1673, Karl 2.s ledende min. til 1679, håndfast modstander af Shaftesbury, for statskirken, mod katolikker og prot. nonkonformister. 1679-84 fængslet for højforræderi, Toryleder i Overhuset efter 1685; bl. de ledende v. revol. 1688, støttede Vilhelm af Oranien, 1690-99 Lord Treasurer.

Danckwardt, Henrik (d. 1719), sv. officer, overgav 1719 Karlsten fæstning ved Marstrand til Tordenskiold: s. å. henrettet efter krigsretsdøm.

'Danckwerth [-ve:rt]. *Caspar* (d. 1672), topografisk forf. Læge, borgmester i Husum fra 1641. Udg. *Landesbeschreibung* af Sønderjyll. og Holsten som tekst til Johs. Meijers kort.

dan'de're [*dan'*] (af *dandy*), optræde flot, drive den af.

'dandin (sanskrit: stavbærer), betegn. for civaitiske tiggermunke.

'Dandin (sanskrit: stavbærer), ind. romanforfatter (6.-7. årh. e. Kr.).

Dandin [*dā'dā*], titelfiguren i Molières komedie »Georges D« (1668). Herfra udtrykket »Vous l'avez voulu, Georges D« (du har selv været ude om det).

'Dandolo, *veneziansk adelslægt*: 1) Enrico D, doge 1192-1205, skaffede ved 4. korstog 1203-04 Venezia $\frac{3}{4}$ af det byzant. rige; 2) An'drea D, doge 1343-54, skrev Venezias historie til 1280.

dandy [*'dāndi*] (eng.), modeherre, laps.

Dane [*dæ:in*], *Clemence* (pseud. f. *Winifred Ashton*), eng. forfatterinde og skuespillerinde. Romaner, bl. a. *Regiment of Women* (1916) om kvindelig egoisme, og skuespil, f. eks. *Moonlight in Silver* (1934).

dane'arv (glda. *dana' arv* død arv), arv, som tilfalder kongen, fordi der ingen andre arvinger findes.

dane'bod, på lille Jellingesten et tillæg, »Danmarks pryde« el. lign., til dronning Thyre. Efter nogles opfattelse (først fremsat af H. Brix) hører det til kong Gorm.

'Danefer, *Jacob* (ca. 1630-76), da. officer. Hørte til de ved Roskildefreden til Karl Gustav afståede da. rytterafdelinger; sendtes 1658 fra Helsingør med sv. skib m. da. krigsfanger og bytte, tog magten ombord og førte skibet til Kbh. Ritmester, toldembedsmand, deltog i Skånske Krig.

dane'fæ (glda. *danat fæ* egl. dødt (dånet) gods), opr. d. s. s. dane'arv, guld, sølv o. a. værdigenstande, der findes i jorden. Skal afleveres til Nationalmuseet, der godtgør finderens metalværdien af det fundne og evt. tillige udbetaler en dusør.

dane'gæld (eng. *dane'geld* pengeydelse til de danske), eng. skat, opkrævet fra 991 til forsvar mod vikingerne, som ofte købtes bort for d.

danehof (*dane de* danskes), forsamling af bisper og stormænd i Danm. i 13.-14. årh., fik efterhånden væsentlig indflydelse på regeringen i Danm., navnlig efter håndfæstningerne 1320 og 1326. Holdtes hyppigst i Nyborg, sidste gang 1413.

Danelag (egl. de danskes lov), i middelalderen den del af Engl., hvor da. lov gjaldt (efter vikingetidens erobringer).

daner, den folkestamme, der gav Danm. navn; omtales fra ca. 500 (hos den gr. historieskriver Prokop), synes opr. at have boet på Sjælland omkr. Lejre.

Danevirke, ældre, etymologisk rigtig stavemåde f. Dannevirke.

Danforce [*'dānfā:s*], eng. navn for Den Danske Brigade.

'Dania, lat. navn for Danmark.

Dania Polyglotta (lat. *dania* dansk + *poly* + gr. *glotta* tunge, sprog), titel på en system. fortegn. over de i Danm. udkomne bøger og afhandl. på fremmede sprog; udgives af I.D.E. Hidtil tre årg. (1945-47) samt to bind for perioden 1901-44.

'Da'niel, jød. profet fra landflygtigheden i Babylon, hvem D-s Bog tillegges. Bogens første 6 kap. er en beretning om D-s og hans 3 venners oplevelser i landflygtigheden, de sidste 6 udmåler i syner jødernes trængsler og det kommende gudsrige. Til sidst skildres de hensovedes opstandelse. Bogen kan ikke være skrevet på eksilets tid, da den indeholder mange fejl i enkeltheder fra denne tid, men hører hjemme i makabæertiden (ca. 165 f. Kr.), hvortil den rører et indgående kendskab. Kap. 2, 4-7, 28 er på aramaisk, resten på hebr. D-s Bogs forestillinger om menneskesønnen og gudsriget har haft stor betydning for N. T.

Daniell's element [*'dāni-el*], det første konstante galvaniske element, konstr. af den eng. fysiker og kemiker J. F. Daniell (1790-1845). **D** består af en zinkplade i en zinksulfatopløsning og en kobberplade i en kobbersulfatopløsning, idet de to opløsninger står i forbindelse med hinanden gnm. en porøs væg. **D** har en elektromotorisk kraft på 1,1 volt.

Daniel-Rops [*dā'njel 'raps*], *Henry* (f. 1901) (pseud. for Charles Henri Pétiot), fr. forf. og kritiker, har i en række bøger skildret uroen i mellemkristidens generation. *Mort, où est ta victoire* (1934); *da. Dod, hvor er din Sejr* (1944). Under 2. Verdenskrig stærkt optaget af fr. mystik og bibelstudier. Som kritiker har han bl. a. skrevet om Rimbaud, Estauin og Péguy.

Danielsen, Jacob (1888-1938), grønl. maler, repr. m. ca. 300 tegninger og akvareller i Nationalmuseets etnografiske afd.

Danielsson [*'da:-*], *Anders* (1784-1839), sv. bondepolitiker. Rigsdagsm. fra 1809; fra 1818-19 tilsluttet oppositionen, sin standes leder i kamp for rigsdagsreform, næringsfrihed, afskaffelse af privilegielement, sparsommelighed.

dani'en [*da'nj'en*] (fr.), øverste etage i kridt, udmærker sig ved mangelen på ammonitter og belemnitter. Forekommer især i Danm. (bløgekridt, limsten, salt-holmskalk, faksekalk).

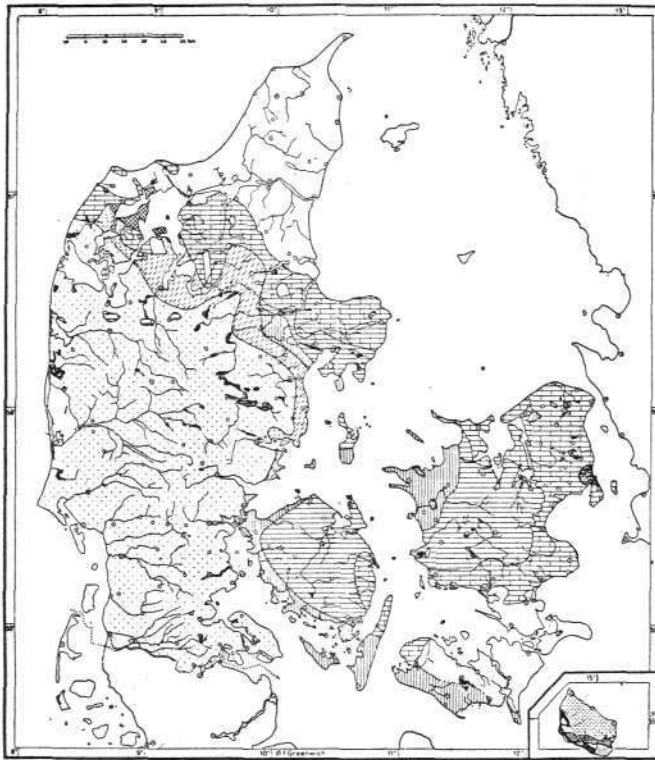
Da'nilova, Aleksandra, russ. danserinde, som med Balanchine til Vesteur. (1924), siden da en af de førende danserinder i de russ. kompagnier. Under 2. Verdenskrig i USA.

Danilowits [*'dān-l'*], *Gustaw* (1871-1927), po. prosaforf. og dramatik, påvirket af Zeromski, skrev romaner om de deporterede po. patrioter.

Danish Bacon Company [*'dæini:š'baikən 'kåmpəni*], a/s, grl. i London 1902, ejes halvt af da. adelsvinestagerier, halvt af eng. bacon-aftagere. Mellemled v. salg af en stor del af det da. bacon t. eng. engros- og detailhandlere.

Danish Council, The [*'dā 'dæini:š 'kaunsi*] (eng. da. råd), Det Danske Råd i London, oprettet 1940.

da'nisme, en for det da. sprog ejendommeligt udtryksmåde, glose, især dansk-lign. konstruktion, overført til et andet sprog.

Bornholm

Det øvrige Danmark

Kort over Danmarks undergrund. (Efter Th. Sorgenfrei).

Danmark, stat (konstitutionelt monarki) i N-Eur.; omfatter Kongeriget D og kolonien Grønland. Kongeriget består af det egl. D og Færøerne.

Geografi og geologi	862
Klima	865
Plante- og dyrgeografi	865
Befolkning	867
Mont, mål og vægt	868
Erhverv	869
Samfærdsel	871
Finansvæsen m. v.	874
Forvaltning	876
Ordener, rigsvåben, flag	876
Retsvæsen	877
Hær og flåde	877
Kirkeforhold	878
Skolevæsen og biblioteker	879
Historie	880

Fig. geografiske beskrivelse vedrører kun det egl. D (42.932 km²; 4.209.400 indb. (1. 1. 1949)). - **Beliggenhed.** D grænser mod V til Vesterhavet, mod N til Skagerrak, mod Ø til Kattegat, Øresund og Østersøen, mod S til Østersøen og Tyskland (landgrænse 67,6 km) og består af halvøen Jylland og 483 øer, hvoraf 100 er beboede. Yderpunkter: Skagen 57°44'55" n. br., Gedser Odde 54°33'31" n. br., Ertholmene 15°11'59" ø. l., Blåvands Huk 8°4'36" ø. l. - **Kyster og farvande.** Dybderne er overalt beskædede. I Vesterhavet og Skagerrak følger 100 m kurven Jyllands kyst i 1-3 km afstand. Bag Skallingen, Fano, Mandø og Rømø ligger Vadehavet med reglm.

overskyllede vader og dybe render, og kysten er her overv. marsk beskyttet af diger. N f. Blåvands Huk, hvor Horns Rev skyder sig ud godt 30 km mod V, har bølgerner og kyststrømmen udlignet kystlinien, dannet revler (1-4), strand søer (Ringkøbing Fjord, Nissum Fjord m. fl.) og udformet klintler (Bovbjerg, Hanstholm, Bulbjerg m. fl.). På land findes langs kysten her de fleste steder klintler og enkelte steder er anlagt høfder (Bovbjerg, Ager). Der er ingen naturlige havne, men fl. kunstige (Esbjerg, Hvide Sande, Tyborøn, Hanstholm, Hirtshals). Lukning af Limfjorden ved Tyborøn er projekteret. De indre farvande er fyldt med sandbanker og stenrev. Læse og Anholt deler Kattegat i en vestlig (lavvandet) og østlig (dybere) del. Lille-Bælt og Store-Bælt har dybe render, mens Øresund ml. Amager og Skåne har en undersøisk ryg med ca. 7 m dybde; trods dette er sidstn. som den korteste og lettest besejlede den vigtigste forbindelsesvej til Østersøen. Bornholm ligger på et flak, som fra Rügen skyder sig mod NØ. De indre farvandes kyster er som helhed stærkt indskårne og rige på naturlige havnepladser. Den samlede kystlinie er 7438 km.

Geologi. På Bornholm, der ligger i den fennoskandiske randzone, er undergrunden granit, kambrosilurisk sandsten, alunskifer, ortoceraatitkalk m. m., mesozoisk sand, ildfast ler, kul, kalksten m. m. D V f. Bornholm hører til geosynklinalen ml. Fennoskandia og de mellemtydske brudbjerge. Af de dannelser, der går i da-

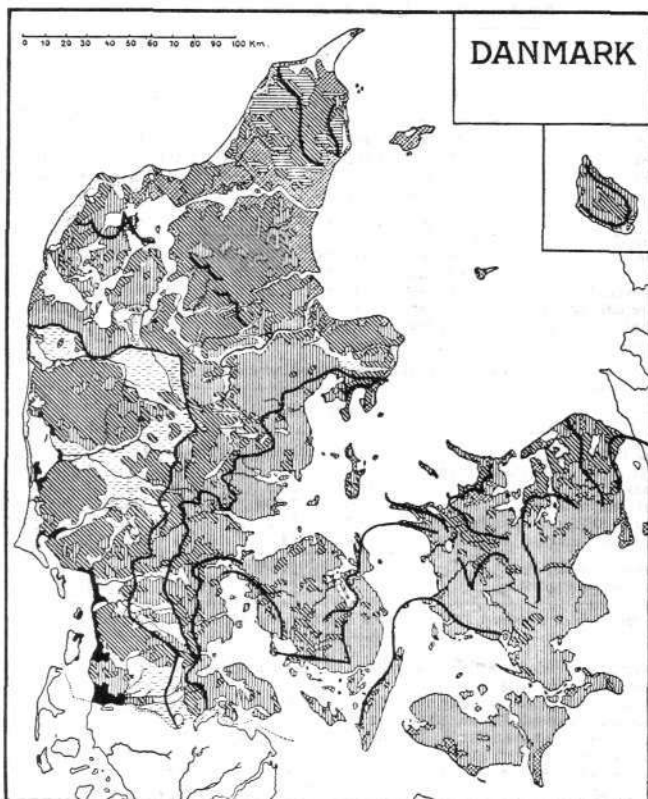
gen, er det senone skrivelidtid ældst. Under skrivelidtid findes kalksten, ler og mergel fra ældre kridt og lias samt salthorste med gips, anhydrit, stensalt og kalisalte. Det indtil 500 m mægtige skrivelidtid går i dagen i Møns Klint, Stevns Klint, nær Mariager og omkr. Ålborg. Det overlejres af 100-200 m tykke lag blegekridt, bryozokalk og koralkalk fra danien, der går i dagen i Stevns Klint, Bulbjerg, Fakse, Dagbjerg m. fl. steder. Af senere dannelser findes 20-150 m tykke lag af palæocæn grønsandsmergel, kerte-mindemergel, kalkfrit ler m. m., 30-170 m tykke lag eocæn plastisk ler og moler med vulkansk aske, oligocæn glimmersand og -ler, miocæn glimmersand og -ler med brunkul og pliocæn sand og gruslag. - **Kvartærtiden** i D omfatter 3 glacialtider med 2 mellemliggende interglacialtider, den senglaciale og den postglaciale tid. Under de 2 første glacialtider var D helt isdækket, medens den sidste isdækning kun nåede til en linie fra Bovbjerg over Dollerup til Padborg. S og V f. denne linie dannedes hedesletterne, hvorover 2. istids morænedannelser rager frem som bakkeøer. Interglacialdannelserne er dels havaflejringer (fra 1. interglacialtid Esbjerg yoldia-ler og tellina-leret i Røje Klint, fra 2. interglacialtid cyprina-ler og Vendsyssels ældre yoldia-ler), dels ferskvandsdannelser (bl. a. moser v. Brørup og Herring fra 2. interglacialtid). Den senglaciale tid fra isens afsmeltning til højskovens indvandring omfatter 3 klimaperioder: ældre dryastid m. arktisk flora, allerødtid med skov af birk og fyr og yngre dryastid m. arktisk flora. I denne tid lå det nordl. Danmark lavere end nu, hvorfor aflejringer fra det arktiske hav træffes over store dele af Vendsyssel. Aflejringerne begynder med stranddannelser (nedre saxicavasand), fortsætter i yngre yoldia-ler fra dybere vand og afsluttes med stranddannelser (øvre saxicavasand). Ved overgangen til postglacial tid trængte havet atter ind over dele af det nordlige D, og zirphæasand-lagene, der indeholder en nordlig boreal fauna, aflejreredes. Derefter fulgte en langvarig hævningsperiode, ancylus- el. fastlandstiden, i hvilken fyrreskoven bredte sig og klimaet var borealt. D-s kystlinie lå i lang tid betydelig uden for den nuværende, men der indtrådte nu atter fl. på hinanden følgende stigninger i havoverfladens højde, og NØ f. en linie fra Nissum Fjord til Falster trængte havet, littorina-, tapes- el. stenalderhavet ind over de lavest liggende dele af landet. Klimaet blev atlantisk, egeskoven bredte sig over D, og dyreverdenen blev rigere. I slutn. af egeperioden, den subboreale tid, blev klimaet mere tørt; men derefter, i den subatlantiske tid, blev det atter fugtigere og køligere og bogen vandt overhånd over egeblandingskoven. Ved bølgeperiodens beg. havde hævnningen, der var stærkest mod NØ, omtrent givet D sit nuv. omfang. De kvartære dannelser har en mægtighed af indtil 200 m, men er gennemsnitlig ca. 50 m. Af de mange forsk. lag, der danner D-s overflade, er moræneler, diluvialsand og hedesand de mest udbredte. Foruden de omtalte sen- og postglaciale dannelser spiller tørv, flyvesand og marsk stedvis en bet. rolle.

Terræn. D er et lavland (gennemsnitshøjde ca. 30 m), de højeste punkter er i Jylland Møllehøj (171 m), på Fyn Frøbjerg Bavnehøj (131 m), på Sjælland Gyldenløvehøj (126 m). Udformningen af terrænet skyldes isens og smeltevandets virksomhed i istiden, ganske særlig i den sidste glacialtid, niveauforandringerne efter isens afsmeltning, samt, i mindre grad, jordfyldning, det rindende vand, vindens og havets virksomhed. Hvor isranden har trukket sig hurtigt tilbage el. isen fordampede, findes jævne el. svagt bølgede sletter. Karakteristiske istidslandsformer er moræneflader (f. eks. Heden på Sjælland, Sletten på Fyn, Lolland), randmoræne-

bakker (Midtjylland, Odsherred o. a.) og småkuperet landskab og plateau-bakker, dannede i dødisområder. Floder under isen markeres ved tunneldale (med østjydske fjorde og langsoer) og åse (f. eks. Køge Ås og Mogenstrup Ås), floder uden for isranden ved hedesletter og floddale (ekstramarginale dale) (Skalsådal, Gudenådal m. fl.). Af de sen- og postglaciale terrænformer er de mest udbredte de højtliggende plateauer (aflejringer fra det sen-glaciale ishav) i Vendsyssel og de lavtliggende postglaciale strandsletter (aflejringer fra litorinahavet) i Nordjylland, på Sjælland m. m., de efter bronzealderen dannede marsksletter i Sydvestjylland, moser (Store- og Lille-Vildmose o.m.a.), tanger, odder, strandvolde, klinter og klitter. - P. gr. af landets ringe udstrækning og lange kystlinie er vandløbene kun små og vandfattige. De længste er: Gudenå (158 km), Storå (104 km), Varde Å (99 km), Skern Å (94 km), og Suså (83 km). Gudenå er sejlbart til Randers; til Odense og Næstved er der gravet kanaler for middelstore skibe. *Særne er af forsk. oprindelse; de fleste skyldes fordybninger i morænebakkelandet, i tunneldale og i ekstramarginale dalstrøg; andre er vandfyldte jordfaldshuller el. afspærrede vige og fjorde.*

Klima. D-s beliggenhed, i kanten af et stort kontinent, betinger, at vejret kan have ret vekslende karakter, idet det afvekslende beherskes af de milde og fugtige luftstrømninger fra det vestl. ocean, og af tørre vinde fra kontinentet mod Ø. Ydermere ligger D i den zone af jordkloden, hvor den store blandingsproces ml. de kolde polare luftmasser og de varme luftstrømme fra vendekredsen finder sted. Om sommeren giver det oceaniske vejr forholdsvis køligt, fugtigt vejr, ofte med blæst. Går vinden i Ø, bliver karakteren kontinental, med høj temp. og tør luft; in sådan periode afbrydes ofte af et indbrud af kølig og fugtig luft fra SV, med udbredt tordenvejr. - Den oceaniske prægede vinter er mild og fugtig, med stort skydække og kun lidt solskin; Kbh. har således oplevet at have kun 10 min. solskin i dec. Den kontinentale vinter begynder ofte med vedholdende vind fra Ø el. NØ, og bringer kold, tør luft med sig. Samtidig breder der sig et højt lufttryk fra NØ-Eur. inde over D. Afbrydes denne udvikling ikke af en fornyet luftstrøm fra V el. SV, giver det stille vejr, der følger med det høje lufttryk, anledning til yderligere afkøling, så vandområderne fryser til, hvorved D klimatisk bliver en del af det store kontinent. Dette vedvarer, indtil der hen imod foråret indtræffer en vestlig storm, der kan bryde isen i stykker. Forårsvejret er ligeledes præget af skiftende vinde fra Ø el. V, mens efterårsvejret sjældnere påvirkes fra Ø. Middelt. (6° højere end gnstl. for breddegraden gnm. D) er 7-8° på Øerne og i Jyllands kystområder og 6½-7° i det indre af Jylland (for hele D: jan. 0,1°, febr. -0,1°, marts 1,6°, april 5,5°, maj 10,7°, juni 14,2°, juli 16,0°, aug. 15,3°, sept. 12,3°, okt. 8,1°, nov. 3,0°, dec. 1,6°). Den gnstl. nedbør for hele året beløber sig til 7-800 mm i SV-Jylland og aftager mod NØ indtil 550-700 mm i den nordligste del af Jylland, på Øerne gnstl. 550-700 mm (for hele D: jan. 44 mm, febr. 34 mm, marts 41 mm, april 40 mm, maj 42 mm, juni 47 mm, juli 64 mm, aug. 80 mm, sept. 57 mm, okt. 66 mm, nov. 53 mm, dec. 58 mm). Det årl. antal solskinstimer ligger de fleste steder ml. 1500 og 2000.

D hører i *plantegeografisk* henseende til det baltiske lovskovområde. Ved menneskets indgriben (agerbrugets indførelse, nåletræsplantning, afvanding af moser osv.) er den naturlige plantevækst blevet stærkt modificeret. Den nuv. plantevækst omfatter en række plantesamfund, hvoraf største delen må betragtes som kunstige. I hede-, mose-, klit- og strandegne findes dog endnu par-

- Overvejende moræneler
- Hævet havbund fra istidens slutning
- Flyvesand
- Overvejende bakkensand
- Hævet havbund fra stenalderen, inddæmmede vige og søer
- Marsk
- Flodsletter
- Israndslinier

Den sorte linie gennem Jylland fra Bøghøj omtrent til Viborg og derfra mod syd betegner hovedopholdslinien for den sidste nedsnings rand. De øvrige angivne israndslinier viser senere stadier under isens afsmeltning.

ter, der rummer naturl. plantesamfund. Af det samlede areal var 1929: 62,6% agerland, 13,1% vedvarende græs, 9,1% skov og plantage (heraf 57% nåleskov), 6,8% hede og klit, 1,2 % mose, 1,4% ferskvand og 5,8% veje, bebyggelse m. m.

Dyregeografisk hører D til den palearktiske region. En del dyr, f. eks. flere flagermusearter, nattergal, løvfrø har deres nordgrænse i D; men som helhed ligner D-s dyreliv nabolandenes. Faunaen er forholdsvis fattig p. gr. af landets ringe udstrækning, rydning af skov, udtørring af moser, stærk kultivering af jorden, forurening af de ferske vande

ved fabriksanlæg m. m.; men på den anden side er der f. eks. ved beplantning af hede og klit på visse områder skabt forbedrede kår for dyrelivet. Fattigdommen gælder især de større pattedyr, af hvilke der i sen- og postglacial tid har levet adskillige i D, i sen-glacial tid således rensdyr, bæver, bjørn, bisonokse, i fyrreperioden elsdyr, urokkse, vildsvin, ulv m. fl., i egeperioden vildkat, lok o.m.a. Fra slutningen af egeperioden gik faunaen tilbage, samtidig med at befolkningens størrelse tiltog.

Den da. befolkning hører til den nordiske race, men er stærkere opblandet med andre europide racer end svenskerne.

Indb.tal år	Hovedstaden	Provsbyerne	Landkomm.	I alt
1769.....	80 000	79 000	639 000	798 000
1801.....	101 000	93 000	735 000	929 000
1840.....	121 000	143 000	1 025 000	1 289 000
1870.....	198 000	245 000	1 341 000	1 785 000
1901.....	454 000	482 000	1 513 000	2 450 000
1921.....	701 000	710 000	1 857 000	3 268 000
1945.....	927 000	1 020 000	2 097 000*)	4 045 000
1949 (beregnet pr. 1. i.)	982 700	1 093 500	2 133 200	4 209 400

Færøernes indb.tal var 1801 5255, 1901 15 230, 1945 29 198.
Grønlands - - - 1901 11 893, 1945 21 384 (hvoraf 569 europæere).

*) heraf: 151 000 i hovedstadens forstæder, 136 000 i provinsbyernes - -

Befolkningens fordeling på køn, alder og civilstand.

	1945		I alt		
	Mænd	Kvinder	1945	1940	1935
0-15 år.....	507 000	490 000	997 000	921 000	941 000
15-60	1 253 000	1 285 000	2 538 000	2 466 000	2 346 000
ov. 60	240 000	266 000	506 000	456 000	415 000
uoplyst	2 000	2 000	4 000	1 000	4 000
i alt.....	2 002 000	2 043 000	4 045 000	3 844 000	3 706 000
heraf:					
ugifte.....	992 000	939 000	1 931 000	1 869 000	1 921 000
gifte.....	911 000	911 000	1 822 000	1 681 000	1 536 000
i enkestand.....	68 000	147 000	215 000	206 000	197 000
separerede og fraskilte	29 000	43 000	72 000	58 000	45 000
uoplyst	2 000	3 000	5 000	30 000	7 000

Fødsler og dødsfald, ind- og udvandring.

	ca. 1800	1901-10	1933	1945	1947
Antal fødsler årl.....	30 000	74 000	63 000	95 000	92 000
do. pr. 1000 indb. (fødselshyppighed)	31,3	28,6	17,3	23,5	22,1
Antal dødsfald årl.....	23 000	37 000	38 000	42 000	40 000
do. pr. 1000 indb. (dødelighed).....	23,9	14,2	10,6	10,5	9,7
Fødselsoverskud pr. 1000 indb.....	7,4	14,4	6,7	13,0	12,4
Oversøisk udvandring.....	?	7300*	600	0	0
I alt netto-udvandring.....	?	?	÷ 4600	÷ 1700	6 800

*) Maksimum nåedes i 1880'erne med 8200 årl. og 1913 med 8800.

Folketallet var fra 10. årh. til ca. 1800 stagnerende, formentlig især p. gr. af periodiske kraftige reduktioner som flg. af krige og epidemier. Omkr. 1800 satte en stærk vækst ind, fra slutn. af 19. årh. især i byerne, jfr. oversigten sp. 866 f. Befolkn.tilvæksten, som i beg. af 19. årh. var 0,8% årl., steg til ca. 1,2% i beg. af 20. årh., faldt derpå til 0,7% (1925-40) og var 1940-45 på ny steget til 1,0%. I hovedtrækkene løber denne udvikling parallelt med udvikl. i de fleste eur. lande.

Befolkn.tilvæksten har betydet, at antallet af indb. pr. km² er steget fra ca. 20 i 1769 til ca. 40 1860, ca. 80 1925 og 94 i 1945. Befolkn.tætheden er størst på Sjælland (p. gr. af hovedstaden) og Fyn, lavest i Vest- og Sønderjylland. Sammenlignet m. andre lande er den i D i alm. mindre end i udprægede industriland, men især at gifte kvinder ofte er nogle år yngre end deres mænd.

Antallet af fødsler og dødsfald afhænger dels af befolkningens frugtbarhed og levedygtighed, dels af dens aldersfordeling m. m. Ovenstående oversigt viser bl. a. dødelighedens stadige og fødselshyppighedens i slutn. af 1930'erne afbrudte tilbagegang.

Oversigten giver ligeledes nogle få tal for ind- og udvandringen. D havde udvandringsoverskud til 1930, men har fra dette tidspunkt - som flg. af den oversøiske udvandrings næsten fuldstændige ophør - i alm. haft indvandringsoverskud. De indenlandske vandringser er både i 19. og 20. årh. overv. gået fra land til by (1946 således ca. 26 000 netto).

Mont, mål og vægt. Mont: I krone (fork: kr.) = 100 øre. Mål og vægt: Metersystemet (indført ved lov af 4. 5. 1907).

Gl. da. mål og vægt fremgår af efterf. tabel:

- Langdemål:
- 1 mil = 7,532 km = 4 fjerding-vej.
- 1 fjerdingvej = 1,883 km = 1000 favne.
- 1 favn = 1,883 m = 3 alen.
- 1 alen = 0,628 m = 2 fod.
- 1 fod = 0,314 m = 12 tommere.
- 1 tomme = 2,62 cm = 12 linier.
- 1 linie = 2,18 mm = 12 skrupler
- 1 skrupel = 0,182 mm.

- Flademål:
- 1 tønde land = 5516,2m² = 8 skæpper.
- 1 skæppe = 689,5 m² = 4 fjerdingk.
- 1 fjerdingkar = 172,38 m² = 3 album.
- 1 album = 57,5 m².
- 1 kvadratmil = 56,7383 km².
- 1 kvadratfavne = 3,546 m².
- 1 kvadratalen = 0,394 m² = 1/14000 td. land.
- 1 kvadratfod = 0,0985 m².
- 1 kv.tomme = 6,84 cm².

- Rummål:
- 1 kubikfavne = 6,678 m³ = 216 kubikf.
- 1 favn brænde = 2,226 m³ = 72 kubikf.
- 1 kubikfod = 0,030916 m³.
- 1 korntønde = 139,12 l = 8 skæpper.
- 1 skæppe = 17,39 l = 4 fjerdingkar.
- 1 fjerdingkar = 4,348 l = 2 ottingkar.
- 1 ottingkar = 2,17 l.
- 1 fad (vin) = 904,29 l = 4 oksehoveder.
- 1 oksehoved = 226,07 l = 6 ankere.
- 1 anker = 37,6787 l = 39 potter.
- 1 viertel (vin) = 7,729 l = 8 potter.
- 1 pot = 0,97 l = 4 pægle.
- 1 pægl = 0,2415 l.

- Vægt:
- 1 lispund = 8 kg = 16 pund.
- 1 pund = 0,5 kg = 100 kvint.
- 1 kvint = 0,005 kg = 10 ort.
- 1 ort = 1/2 g.
- 1 tønde smør = 112 kg = 224 pund.

Erhvervsforhold.

Befolkningens fordeling efter erhverv og klasser er vist i tabellen sp. 872, og det ses bl. a., hvordan industri og håndværk i de seneste år har distanceret landbruget, samt at egl. arbejdere (husmedhj. ikke medregnet) udgør ca. 45% af den erhvervsudøvende befolkning.

Det saml. landbrugsareal	udgjorde:
	I alt (1000 ha)
1881	3 180
1939	3 250
1942	3 228
1946	3 177

I tallene for 1881 er indbefattet De Sønderjyske Landsdele. Landbrugsarealet har været stigende indtil 1939. Selv om tallene for de enkelte år er påvirket af tilfældigheder, kan der ikke være tvivl om, at landbrugsarealet har været jævnt nedadgående i de senere år. Årsagen hertil må søges i, at de arealer, der er afgivet til bebyggelse, haver, vej- og jernbaneanlæg, har været større end de arealer, der er indvundet ved opdyrkning af heider, moser, o. l. - Det samlede antal landbrugsjendomme 1946 og disses fordeling efter areal fremgår af tabellen sp. 872 f.

Det samlede landbrugsareal var 1946 3 177 000 ha. Hovedafgrødernes skiftende andel i landbrugsarealet 1881-1946 ses af tabellen sp. 872 f. Af landbrugsarealet 1946 var 2 687 200 ha agerland og 489 900 ha vedvarende græs. Af agerlandet dyrkedes 3,3% med hvede, 5,1% rug, 15,4% byg, 12,9% havre, 11,5% blandsæd (i alt korn 48,2%), 20,2% med rodfrugter, 27,8% med græs og grønfoder, 3,2% med frø, hør, sennep o. l. og 0,6% lå brak. Høstudbyttet var 1946 (1947 gav p. gr. af tørke et unormalt lavt udbytte) 297 100 t hvede, 286 700 t rug, 1 386 600 t byg, 1 085 400 t havre, 793 900 t bland- og bælgæd, 5 592 800 t halm, 1 682 500 t hø, 12 458 200 t kål-rabi, 3 422 000 t runkelroer, 4 149 200 t fodersukkerroer, 1 532 800 t sukkerroer (til fabrikk), 312 600 t turnips, 1 809 700 t kartofler, 66 900 t gulerødder, 20 400 t cikorieødder. Høstudbyttet er sammenlignet med andre landes meget stort, for kornarterne således omkr. 3 t pr. ha (for rug dog kun 2 t pr. ha). Udtrykt i mill. afgrødeenheder androg høsten: korn 35,98, halm 11,19, foderroer 24,39, kartofler 3,92, sukkerroer (til fabrikk) 3,62, hø 6,78 og græs- og grønfoder 39,95, i alt 125,87 mill. afgrødeenheder. Op imod 1/10 af landbrugsarealet anvendes således til avl af kreaturfoder og endvidere indføres foderkager, oliekgemel og skrå (1946-47: 204 000 t, men før 2. Verdenskrig over 800 000 t årligt). Antallet af de vigtigste husdyr var i juli 1947 3 013 600 stk. hornkvæg, 1 830 000 svin (før krigen ca. 3 mill.), 572 500 heste, 19 415 000 høns (før krigen ca. 30 mill.). 1947 produceredes (i parentes angivet årl. produktion før krigen) 125 000 t (182 000 t) smør, 46 000 t (33 000 t) ost, 211 000 t (329 000 t) flæsk og 62 000 t (120 000 t); 1948: 95 000 t æg.

Af gartnerier fandtes 1947 ca. 20 000, der havde en høst af 73 100 t træ- og bærrugt til en værdi af 54 mill. kr. (1946: 70 900 t og 44 mill. kr.). Areallet med grøntsager var 85 km², drivhusarealet 3 km², og gartneriernes samlede areal 238 km².

Skovbrug. Skovarealet var 1931 (sidste arealstatistik) 348 000 ha (8,1% af landarealet), deraf i Jylland 222 000 ha (=129 ha pr. 1000 indb.), på Øerne 126 000 ha (=59 ha pr. 1000 indb.). Bøg indtog et areal af 104 000 ha, eg 17 000 ha, andre løvtræer 29 000 ha, gran 78 000 ha, blandet gran og bjergfyr 44 000 ha, andre nåletræer 76 000 ha. - 25% af skovene tilhørte staten, 3% kommuner og 72% private. - Ejendoms-skyldværdien for de særlig værde skove og plantager (301 000 ha) ansattes 1945 til 130 mill. kr. Hugsten i 1946-47 androg 2,3 mill. m³, heraf gavntre 1,2 mill. m³ og brænde 1,1 mill. m³, men dækker kun mellem 1/3 og 1/2 af forbruget af træ.

Fiskeri. 1947 fandtes 15 889 fiskefartøjer, heraf 17 over 50 BRT, 3469 ml. 5 og 50 BRT og 12 403 under 5 BRT; 7 540 var motorfartøjer. Saltvands-fiskeriet indbragte 192 900 t fisk til en værdi af 162 mill. kr., heraf 57 800 t (74,5 mill. kr.) fladfisk, 51 600 t (25,7 mill. kr.) torsk og kuller, 41 200 t (19,3 mill. kr.) sild og makrel og 4 600 t (16,9 mill. kr.) ål. Af fangsten udførtes for 167 mill. kr.

Minerdrift. Af tørv produceres normalt til husholdningsbrug på landet ca. 1/2 mill. t årlig (under og efter krigen ca.

5 mill. t årlig), af brunkul kun små mængder (under og efter krigen dog ca. 2 mill. t årlig). Af størst betydning er i øvr. ler til teglværksbrug og s. m. kridt til cement, forsk. kalksten til kalkbrænding, mergel til jordforbedring og granit, kaolin og ildfast ler på Bornholm til brosten, fyldstof i papirfabrikationen, klinker m. m.

Industri og håndværk er mangesidige med talrige små virksomheder, der væs. arbejder for det hjemlige marked. Ved erhvervstællingen 1935 optaltes 102 000 virksomheder med et saml. personel på 460 000, hvoraf 318 000 egl. industrielle arbejdere og med en saml. mekanisk kraft på 689 000 hk. Af egentl. industri-virksomh. med over 5 arb. fandtes if. produktionsstatistikken (som ikke omfatter mejerier, slagterier, offentlige forsyn.værker og byggeri- og anlægsvirksomh.) i 1935 i alt 5300 med en saml. gnstl. beskæftigelse på 158 000 egl. industrielle arb., i 1947 7200 virksomh. med i alt 212 000 arb. Såvel efter antallet af arb. som efter forædlingsværdi (værdiforøgelse ved produktionen) var de vigtigste industrigræne næringsmiddelindustri m. v., jern- og metalindustri samt tekstil- og beklædn.industri; endv. har transport-middelindustri samt papir- og grafisk industri stort saml. antal beskæftigede, kemisk industri stor saml. forædlingsværdi. Af vigtige enkeltindustrier skal nævnes mejerier, eksportslagterier, sukkerfabrikker, bryggerier, tobaksfabrikker, uldspindier og klædefabrikker, konfektionsfabrikker, jernstøberier- og maskin-fabrikker, jernskibsværfter, kabel- og elektromekaniske fabrikker, bogtrykkerier o. lign. samt forsk. byggematerialeindustrier. Foruden at bearbejde landbrugs råstoffer (mælk, korn, sukkerroer osv.) og levere det dets redskaber (landbrugsredskaber, superfosfat, foderkager osv.) og producere varer til hjemmemarkedets forbrug (margarine, metalvarer, transportmidler o. m. a.) fremstiller industrien også en række kvalitetsvarer til eksport (skibe, mejerimaskiner, dieselmotorer, porcelæn osv.).

Byggeri og anlægssarbejde, som i alm. regnes med under industri og håndværk, beskæftigede i 1940 ca. 120 000 pers., hvoraf ca. 95 000 arb. Denne erhvervsgruppe er meget konjunkturfølsom. Gnm. sit materialeforbrug m. v. har den stor betydn. for udvikl. i andre industrigræne. Offentlige beskæftigelsesforanstaltninger har som oftest haft form af offentl. igangsætt. af (evt. støtte til private) bygge- og anlægssarbejder. - I 1948 var industriproduktions indeks 129 (1937 = 100).

Handel. 1947 androg eksporten 2313 mill. kr. og importen 3090 mill. kr. (1948 henh. 2730 mill. kr. og ca. 3420 mill. kr.). Af eksporten var 1359 mill. kr. el. 58,8% landbrugsprodukter (heraf smør og ost 625 mill. kr., flæsk, kød og æg 292 mill. kr.), 765 mill. kr. el. 33,0%, industrivarer (heraf kølemaskiner, dieselmotorer o. l. 133 mill. kr., automobiler 63 mill. kr., forsk. kemikalier 45 mill. kr. og skibe 46 mill. kr.) og 167 mill. kr. el. 7,2% fisk. Af importen var 199 mill. kr. el. 6,8% nærings- og nydelsesmidler, 274 mill. kr. el. 8,9% råstoffer til landbruget, 566 mill. kr. el. 18,4% brændselstoffer, 1422 mill. kr. el. 46,0% råstoffer til industrien, 392 mill. kr. el. 12,5% fast kapital til landbrug, industri og handel og 236 mill. kr. el. 7,7% forbrugsvarer. 1947 var de vigtigste handelsforbindelser (i parentes angivet eksport og import i mill. kr.): Storbritannien (625 og 670), Sverige (209 og 214), USA (87 og 605), Belgien (202 og 247), Norge (125 og 158), Finland (108 og 135), Tyskland (53 og 107), Frankrig (60 og 101), Italien (79 og 99) og Sovj. (79 og 93).

Samfærdsel.
Handelsflåden bestod i 1. 7. 1948 af 1075 skibe på i alt 1051 045 BRT, heraf 239 dampskibe (396 232 BRT), 834 motorskibe (654 758 BRT) og 2 sejlskibe (55 BRT). Dermed havde flåden praktisk talt samme størrelse som i 1939, da ton-

Befolkningens erhvervs- og klassefordeling 1940.
(Antal i 1000).

Erhvervsudov. befolkn. ¹⁾ ved	Selvst. næringsdriv. ¹⁾ , direktører	Funktionærere, tjenestemænd	Arbejdere	Husmedhjælpere	Tilsammen	Procentvis fordeling for hele befolkn. (inkl. husmødre, rentenydere, børn)		
						1940	1930	1921
Landbrug, gartneri, skovbrug, fiskeri...	301 ²⁾	14	247	79	641	26	30	33
Industri og håndværk	103	54	478	35	670	33	29	29
Handel og omsætning	95 ³⁾	130	57	22	304	12	11	10
Samfærdsel	14	46	53	7	120	6	7	7
Offentl. admin. o. a. immaterielle erhverv	18	102	28	15	163	7	6	6
Andet el. uoplyst erhv.	-	-	13	59 ⁴⁾	72	16 ⁵⁾	17 ⁵⁾	15 ⁵⁾
Erhvervsudov. befolkn. i alt	531 ¹⁾	346	876	217	1970	100	100	100
Heraf kvinder	161 ¹⁾	129	178	217	685			

¹⁾ inkl. 113 000 medhjælpende hustruer, hvoraf 82 000 i egl. landbrug, 14 000 i detailhandel.
²⁾ heraf 100 000 gårdejere og større landbrugere (+ 30 000 hustruer), 99 000 husmænd (+ 52 000 hustruer).
³⁾ heraf 59 000 detailhandlere (+ 14 000 hustruer).
⁴⁾ heraf 23 000 hos rentiere o. l., i øvr. væskekoner, rengøringskoner o. l. uden fast plads.
⁵⁾ heraf: husgeringer 1921 6%, 1930 8%, 1940 6%.
Personer ude af erhverv 1921 9%, 1930 9%, 1940 10%.

Landbrugsejendommens antal og fordeling efter areal 1946.

101 573 el.	48,8%	under 10 ha	og tils. 509 844 ha	el. 16,1%	af hele landbr. arealet
80 136	38,5%	10-30 -	1 363 368 -	42,9%	do.
21 908	10,5%	30-60 -	829 774 -	26,1%	do.
3 534	1,7%	60-120 -	266 827 -	8,4%	do.
996	0,5%	over 120 -	207 330 -	6,5%	do.
208 147 el.	100%		tils. 3 177 143 ha	el. 100%	do.

Landbrugsarealets anvendelse efter hovedafgrøder.

Korn	1881	1900	1940	1946
	39%	39%	40%	41%
Rodfrugt	2%	7%	16%	17%
Brakarealer	8%	7%	1%	1%
Græs og grønfoder	50%	46%	41%	38%
Andre høstarealer	1%	1%	2%	3%
I alt	100%	100%	100%	100%

Medens arealerne med korn i den anførte årrække er bibeholdt, er rodfrugtarealet steget meget betydeligt og brakarealerne gået stærkt tilbage, ligesom en del af græsningsarealerne er taget ind til dyrkning.

nagen var 1 095 266 BRT. Tabene under 2. Verdenskrig beløb sig for udeflådens vedk. til 136 skibe på 416 667 BRT, for hjemmeflådens til 85 skibe på 84 522 BRT. 1852 søfolk, el. 13-14% af de i den da. handelsflåde beskæftigede, satte livet til. Efter tabet af denne tonnage og en tilgang i samme periode på 186 000 BRT. bestod handelsflåden 31. 12. 1945 af 390 skibe på 728 000 BRT. - Før 1939 indtjente flåden ca. 150 mill. kr. årlig i udenrigsfart; 1947 indtjente den 427 mill. kr.

Luftrafik. Efter 1945 har da. luftfart disponeret over Kbh.s Lufthavn (Kastrup) til internat. og indenrigs trafik, Ålborg Lufthavn og den af ty. mil. anlagte flyveplads ved Tirstrup på Djursland til indenrigs og interskand. trafik, samt Rønne Flyveplads til indenrigs trafik. - Da. internat. luftfart indledtes i 1920 af DDL. 1947 fløj da. maskiner i reglm. rutefart til Engl., Holl., Belg., Fr., Schw., eng. og amer. zone i Tyskl., Cechoslov., Sv. og No. samt Afr. (Nairobi). S. å. blev Ålborg, Århus (Tirstrup) og Rønne beløjet i den indenrigske trafik. Endv. deltog da. maskiner i den skandinaviske trafik på N- og S-Amer. under SAS. - DDL har som eneste da. selskab koncession på udførelsen af offentlig rutetrafik. Herudover har en række mindre foretagender tilladelse til at udføre alm. erhvervsflyvning. På Kbh.s Lufthavn foretoges i 1947 i alt ca. 33 000 ekspeditioner af ankommande og afgående maskiner, der transporterede ca. 283 000 passagerer og ca. 6900 t bagage,

post og fragt til, fra el. ignm. Kbh.s Lufthavn.

Veje og automobiler. Landevejsnetts længde og befæstelsen af vejenes kørebaner i 1948 fremgår af følgende oversigt:

landeveje med brolægning	762 km
landeveje med cementbeton	252 -
landeveje med dæklag med bituminøse bindemidler	1 576 -
landeveje med toplagsfyldning el. med overfladebehandlet makadamisering	5 481 -
landeveje med almindelig makadamisering	69 -
landeveje med grusbelægning	11 -
tilsammen landeveje (amtsveje)	8 151 -
biveje (sogneveje)	43 741 -
tilsammen	51 892 km

Antallet af automobiler var 1947 152 848 og af motorcykler 36 882, tilsammen eet motorkøretøj for hver 22 indb. Af automobilerne var 97 886 alm. personbiler m. v., 46 116 vare- og lastbiler og 1772 rutebiler og omnibusser; resten hyrevogne, syge- og brandbiler. - 1948 var der 807 personautomobilruter med en samlet rutelængde på 21 999 km (heraf statsbanernes 2992 km) el. gnstl. 27,2 km pr. rute. Antallet af ruteautomobiler på rutene var 1235.

De da. jernbaners samlede driftslængde var i 1. 4. 1947 5067,7 km, heraf statsbaner 2594,7 km og privatbaner 2473,0 km. Privatbanerne omfatter 50 baner el. baneselskaber. På nær jernb. på Born-

holm (90,9 km) er alle da. jernb. normal-sporede. Statsbanerne har et fast ansat personale på 17 741, privatbanerne på 2583. Pr. 1. 4. 1947 androg DSBs anlægs-værdi 443,3 mill. kr., privatbanernes 159,7 mill. kr. Hosstående tabeller indeholder oplysninger om de da. jernbaners trafik-præstationer 1946/47 og om deres driftsmateriel.

Post, telegraf, fjerntelefon i hele landet og lokaltelefon i Sønderjylland, og på Møn samt driften af radiofonistationerne og Statsradiofoniens tekn. anlæg varetages af Post- og Telegrafvæsenet. Telefonvæsenet inden for de enkelte landsdele er ved koncession overdraget private selskaber, på hvis virksomheder staten dog har væsentlig indflydelse. - *Radiofoni.* De første udsendelser fandt sted 1922. I 1925 overtog Statsradiofonien udsendelserne.

Finansvæsen m. v.

Den offentl. finansforvaltning varetages dels af staten, dels af kommunerne. De sidste optræder til dels på statens vegne ved at udbetale dens udgifter og opkræve dens skatter, mens deres egne udgifter dækkes ved kommunale skatter. Gnm. en årrække var statens og kommunernes samlede budget steget så kraftigt, at det 1948/49 andrager omtrent det dobbelte af samtl. kommuners (inkl. Den Fælleskommunale Udligningsfond). Den stærke stign. i det offentl.s budgetter, som for en stor del skyldes optagelsen af nye økon. opgaver (soc., beskæftigelsesmess., erhvervspolit. m. m.), har dels bevirket betyd. uligheder i den kommunale beskatn. - hvilket er søgt modvirket ved mellemkomm. refusion, ved oprettelsen af Den Fælleskommunale Udligningsfond, ved erhvervskommunebeskatning (mellemkomm. beskatn.) og ved nye regler for indlemmelser m. m. - dels fremkaldt stigende interesse for en effektiv ligning. Skattesystemet, som efterhånden er blevet meget kompliceret, står foran en alm. reformering, når den 1937 nedsatte skattekommission har afsluttet sit arbejde. Grundlaget for statsfinanserne er de årligt (for perioden 1. 4.-31. 3.) af finansmin. i hovedtræk udarbejdede og af rigsdagen vedtagne finansloven med tillægsbevillingslove. Når perioden er forløbet, konstateres de faktiske indtægter og udgifter i et parallelt med finansloven opstillet statsregnskab, der skal godkendes af rigsdagen. På tilsv. måde skal kommunernes budgetter og regnskaber forelægges og vedtages af vedk. kommunale råd under henh. amtmandens godkendelse (søgnokomm.) og indenrigsmin.s tilsyn (øvrige). Hosst. oversigt viser nogle hovedposter af statens og af samtl. kommuners (inkl. udligningsfondens) indtægter og udgifter på forsk. tidspunkter. Under personskatte er der medtaget såvel de ordinære indk.- og formueskatte som de ekstraord. (merindkomstskat m. m.). Posten »andre skatter og afgifter« omfatter hovedsagelig indenl. forbrugsafgifter (og told), som mangedobledes under 2. Verdenskrig. *De sociale udgifter 1946/47* omfattede de på hosst. tabel opførte poster, idet de forsikrede og arbejdsgivernes bidrag hertil også er anført. - Skattegrundlaget for de direkte personskatte er de skattepligtige *indkomster og formuer*, konstateret på grundlag af selvangivelser. Statistikken viser, at indkomst- og især formuefordelingen i Danmark er meget ulige. Med forbehold for skatte-ligningens større effektivitet over for lønmodtagere end over for landbrugere o. a. selvst. næringsdrivende og over for visse regler til gunst for bl. a. de næringsdrivende (lav taksering af eget forbrug m. m.) kan man af statistikken udele flg. hovedtræk for skatteåret 1947-48 (indtægt i 1946): De fleste godsejere havde en indkomst på 8-30 000 kr., gårdejerne og gartnere 3-7000 kr., husmænd omkr. 3-4000, landbrugsmedhjælpere samt fiskere omkr. 4000 kr. For fabrikanter og direktører i industri og handel m. v. lå tyngdepunktet omkr. 10-20 000 kr., flertallet af gros-

De danske jernbaners vigtigste trafikpræstationer 1946/47.

	mill.	DSB	Privatb.
Antal tog/km	25,6	11,1	
Antal rejser	96,2	24,0	
Antal person/km pr. km driftslængde	1158,0	175,6	
Samlet vægt af bef. gods m. m. samt levende dyr	8980,7	4399,0	
Antal ton/km pr. km driftslængde	479,7	43,6	
Driftsindtægter	309,4	58,7	
Driftsudgifter	290,1	56,7	

Af tabellen fremgår bl. a. privatbanernes store andel i D-s godstrafik.

Oplysninger vedr. de danske jernbaners driftsmateriel 1946/47.

	DSB	Privatb.
Antal damplokomotiver	587	210
Antal motorlokomotiver og motorvogne	171	184
Antal pladser i person- og motorvogne	101 608	33 967
Godsvognenes samlede bæreevne i t	222 179	39 755

Kommunernes og statens finanser.

(Mill. kr.)	Samtl. kommuner			Staten		
	1913/14	38/39	45/46	1913/14	38/39	45/46
<i>Løbende indtægter i alt .....</i>	101	550	1002	124	574	1426
heraf bl. a.:						
Formue- og erhvervsindt. netto	÷ 1	56	61	÷ 1	÷ 29	÷ 14
Ejendomsskatte	32	150	228	6	14	15
Personskatte	39	276	636	18	196	726
Andre skatte og afgifter	4	53	63	78	384	682
<i>Løbende udgifter i alt .....</i>	92	540	870	103	553	1638
heraf bl. a.:						
Administration	4	29	60	10	34	82
Sociale formål	22	178	267	12	176	507
Undervisningsvæsen	20	83	115	12	71	130
Medicinalvæsen	7	54	108	6	21	54
Rets- og politivæsen	6	21	57	4	28	131
Vej- og kloakvæsen	10	93	84	1	26	10
Forsvarsvæsen	-	-	2	25	62	150

De sociale udgifter 1946/47.

(Mill. kr.)	Samtl. komm.	Staten	Forsikrede	Arb.-givere	Til-sammen
Offentl. forsorg m. v.	97	95	-	-	192
Sygekasser m. v.	15	29	88	-	132
Invaliderente m. v.	10	44	17	6	77
Aldersrente m. v.	138	170	-	-	308
Ulykkesforsikring m. v.	-	2	-	13	15
Arbejdsløsheds-kasser m. v.	21	79	69	8	177
I alt	281	419	174	27	901

serere lå spredt over intervallet 8-50 000 kr. De fleste håndværksmestre havde 3-7000 kr.s indkomst, mindre og større selvst. handlende o. l. havde henholdsvis omkr. 5000 og omkr. 8-10 000 kr. Læger og sagførere tjente i alm. 10-30 000 kr. Af lønmodtagerne uden for landbrug m. v. lå højere tjenestemænd højest med 6-15 000 kr., derpå tekn. funktionærer m. 6-10 000 kr. Faglærte arbejdere havde i alm. 4-7000 kr., ufaglærte samt butik- og kontorpersonele i alm. 3-6000 kr. Særlig lave indkomster havde flertallet af husassistenter (1500-2500 kr.), lærlinge o. l. (500-2500 kr.) samt pensionister, aldersrentnydere m. v. (omkr. 1500 kr.); deraf er kun de sidstnævnte i større omfang familieforsørgere. Bl. de helt store indkomstagere var især mange grosserer, fabrikanter og direktører. Formuefordelingen udviser gennemgående størst formuer for godsejere (100 000-1/2 mill. kr.) og - betydel. lavere - gårdejerne (overvejende 5-25 000 kr.), noget mindre for husmænd og for indehavere i industri, håndværk og handel (omkr. 5000 kr.), mens funktionærer og arbejdere m. v. i alm. ingen formue har. Bl. de største formueejere (695 millionærer) er især passive kapitalister, direktører, grosserer, fabrikanter og godsejere. Ca. 40% af samtl. skatteydere har ingen formue, og 90% har under 20 000 kr. De resterende 10% ejede 70-75% af den samtl. skattepligtige formue. - Mens den direkte beskatn. i Danmark er progressiv (procentvis stigende med ind-

tægten), især for de mellemstore indtægter, hviler den indirekte beskatn. for en stor del på alm. forbrugsvarer som tobak og øl og er derfor mere tilbøjelig til at ramme de lave indkomster hårdst. En elf. opgørelse heraf findes ikke.

Forfatning.

D-s forfatn. er Danmarks Riges Grundlov af 5. 6. 1915, hvis fulde ordlyd er aftrykt under *Grundlov, Danm.s Riges.* *Ordener:* Elefantordenen og Dannebrogordenen. *Off. medailler:* Medaillen for Ædel Dåd, Medaillen for Druknedes Redning, Ingenio et Arti, Fortjenstmedaillen. *Rigsråbenets* nuv. sammensætning er fastsat 6. 7. 1948; dets ældste dele går tilbage til Valdemarernes tid. Det da. flag, *Dannebrog*, stammer efter traditionen fra 1219; de nu alm. dimensioner er fastsat 1748.

Forvaltning.

Statsforvaltningen. Den udøvende magt (»øvrighedsmyndigheden«) ligger efter grundloven hos kongen, som udøver den gnm. sine ministre, der hver er ansvarlig chef for et ministerium (forsvarsmin. dog for både Krigs- og Marineministeriet). 1948 fandtes, med sæde i Kbh., 16 ministerier, hvis øverste admin. chef betegnes departementschef eller direktør. I spidsen for visse større forvaltningsgrene under et min. står ligeledes en direktør eller et generaldir. Statsforvaltningens stedl. organer er bl. a. overøvrighederne (de 22 amt-mænd og i Kbh. overpræsidenten) og underøvrighederne (politimestrene, der

DANMARK Maalestok: 1:1.500.000

også er repræs. for anklagemyndigheden). Hertil kommer en række inddelinger af landet i henseende til best. opgaver: i retskredse, lægekredse, udskrivningskredse, tolddistrikter, amtstuedistrikter, skattekredse, skyldkredse, valgkredse m. m. under ledelse af statsbestemte, udpegede råd m. v. i gejstl. henseende er **D** delt i 9 stifter under hver sin biskop og stifterne efter i provstier og pastorer. **D**'s repræsentation i udlandet varetages dels af gesandtskaber (under minister og chargés d'affaires), dels af konsulater el. valgkonsuler. — *Kommuneforvaltningen.* **D** er pr. l. 4. 48 opdelt i 3 hovedstadskomm., 85 købstadskomm., m. v. samt 1305 sognekomm. samlet i 25 amtskomm. Hver komm. har kommunalt selvstyre — størst for Kbh., mindst for sognekomm. — og styres, til dels under amtmandens el. Indenrigsministeriets tilsyn, af en folkevalgt kommunalbestyrelse, som bl. a. ned sætter en rk. stående udvalg (f. eks. de sociale udvalg) og kommissioner (f. eks. ligningskommissioner). — *Sundhedsvæsenet i D* hører under fl. forsk. min., hovedsagelig dog under Indenrigsmin. Under dette sorteres Sundhedsstyrelsen, som under medicinaldirektørens ledelse har det alm. overtilsyn med embedslægerne, apotekervæsenet, sygehuse m. v. Staten driver bl. a. Rigshospitalet og de fleste sundsygehospitalet, kommunerne de alm. sygehuse, og forsk. statsunderstøttede og -kontrollerede priv. foreninger driver tuberkuloseanst., åndssvageanst. m. m. Særlig indsats yder staten ved bekæmpelsen af kønssygdomme, epidemiske sygdomme og tuberkulose. Den kommunale forvalt. af sundhedsv. sker efter sundhedsvedtægter (godk. af indenrigsmin.), hvis overholdelse overvåges af sundhedskommissioner; i hver lægekreds findes en kredslæge, som fører det lokale tilsyn m. m. For læger, tandlæger, apotekere, jordemødre og sundhedsplejersker stiller det offentl. krav om en best. uddannelse og eksamen. Af stor bet. for sundhedsv. er endv. bl. a. lovgivn. om socialforsikring (sygekasser, ulykkesforsik.), arbejderbeskyttelse, boligforhold, børnetilsyn og levnedsmiddelkontrol.

Retsvæsen.

D er inddelt i 94 underretskredse, hver ledet af mindst en dommer; i Kbh. virker Kbh.s Byret som underret. Der findes 2 landsretter der dels er ankeinstans, dels i. instans: Østre Landsret, for Kbh. og Øerne, m. sæde i Kbh., og Vestre Landsret, for Jylland, m. sæde i Viborg. Endv. findes Sø- og Handelsretten i Kbh., ligesom der ved underretterne i provinsen kan oprettes sø- og handelsretter i givet tilfælde. Øverste appelinstans, og kun appelinstans, er Højesteret i Kbh. Uden for den alm. domstolsordning står Klageretten og Rigsretten. I straffesager hvor påtale påhviler det offentlige, repr. anklagemyndigheden ved rigsadvokaten v. Højesteret, statsadvokaterne v. landsretterne og politimestrene (politid. i Kbh.) ved underretterne.

Hær og flåde.

Alm. værnepligt fra 20. til 40. leveår. Værnets forhold efter 2. Verdenskrig er 1948 ikke ordnet, men første uddannelses varighed sattes 1945 til 12 måneder. Tidl. havde derhos 2-3 genindkaldelser. *Hæren* talte efter lov 1937 8 fodfolksregimenter (heri garden og 1 cyklistregiment), 2 fodfolkspionerbatalioner, 2 rytterregimenter, 3 artilleriregimenter, 1 luftværnsregiment, 1 ingeniørregiment, Hærens Flyvertropper med 5 eskadriller, Hærens Tekniske Korps, Forplejnings-, Læge- og Dyrslægekorpset. — Efter lov om søværnets ordning af 7. 5. 1937 bestod dette af: flåden, kystdefensionen, orlogsværftet samt andre institutioner til søværnets brug med dertil hørende materiel og personel. Flåden bestod på det daværende tidspunkt af torpedobåde (3 nyere à ca. 300 t, 4 ældre à ca. 110 t), undervandsbåde (3 nyere à ca. 320 t, 7 ældre à ca. 2-300 t), mineskibe, mine-

strykningsfartøjer, inspektions- og værktøjskibe, skib til H. M. kongens brug m. v. Kystdefensionen bestod af søfoterne Middelfrørd og Flakfort ved Kbh., Dragørfort og Kongelunds batteri på Amagers sydl. del samt forsk. værker til spærring af indre farvande. Søværnets flyvæsen omfattede landbaserede jagerluftfartøjer, søluftfartøjer til rekognoscerings- og opmålingsbrug m. v. — Flådens materiel efter en kommende ny søværnslov forventes at komme til at omfatte omtrent de samme, om end væsentligt forstørrede typer som 1937-lovens.

Kirkeforhold.

Folkekirken (if. grundloven *den evang.-luth. kirke i Danmark*) er ikke statskirke, men støttes af staten. Den afgrænses dogmatisk ved de tre oldkirk. symboler, Luthers lille katekismus og Den Augsburgske Bekendelse og liturgisk ved kirkeritualer af 1685 med senere ændringer. Ifl. grl.s § 73 skal folkekirken forfatn. ordnes ved lov; dette er trods fl. kommissioner (1853, 1868) og kirk. udvalg (1903 fl., 1928 fl.) ikke sket, men den kirk. lovgivning har udfoldet sig på rigsdagen og i to modsatte retninger: 1) frihedslovgivningen, fremkaldt af den grundtvigske vækkelse, som efterhånden opløste al tidligere statskirk. tvang og indførte sognebåndsløsning, valgmenigheder, valg- og frimenigheds ret til brug af sognekirken osv.; 2) menighedsrådsloven (af 1903, udvidet 1922), der ikke byggede på et frikirke. ideal, men på sognet som kirk. enhed. Menighedsrådene vælger præst og biskop. Kirkens økonomi hviler efter tiendeafløsningen 1908-16 på egen kapital og (især) udskrivning af kirkeskat. Den øverste adm. ligger hos kirkemin. — Der er 9 stifter (Kbh., Roskilde, Lolland-Falster (Maribo), Fyn (Odense), Ålborg, Viborg, Århus, Ribe og Haderslev), hver med en biskop i spidsen. Kbh.s biskop er primas. De økon. og admin. forretninger i stiftet varetages af stiftsoverigheden (biskop og stiftamtmand); stiftet er delt i provstier (ofte 2-3 herreder). De fleste landsogne har anneks, i Jylland ofte 2 anneks, mens de fleste bykirker har fl. præster. Der er ca. 1700 præster, lønningerne omkr. 7-9000 kr. Folkekirken

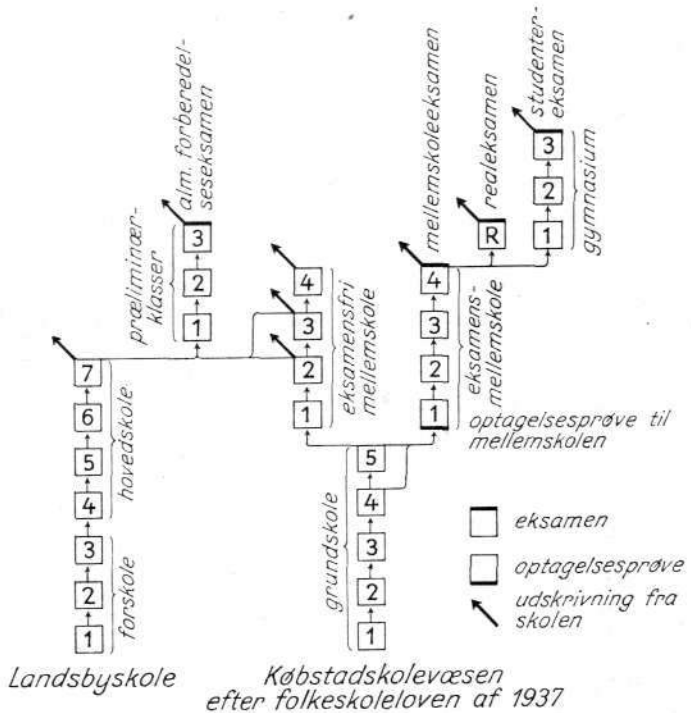
omfatter 97 1/2% af befolkningen. Nogle grundtvigske frimenigheder, der har ritus og lære til fælles med folkekirken, står administrativt uden for.

Andre trossamfund deles i anerkendte (katolikker (ca. 25.000), metodister (ca. 5000), den ty. og fr. reformerte kirke, den sv. og den russ.-ortodokse kirke) og ikke-ankendte samfund, hvis kirk. handlinger ikke har borgerlig gyldighed (baptister (ca. 7000), pinsemenigheden (ca. 5000), Jehovas vidner, den katolsk-apostoliske kirke og enkelte andre.)

Foreningen »Da. Kirke i Udlandet« arbejder bl. danske i fl. eur. og overseiske lande, for tiden stærkt i Sydslesvig. Siden 1705 har den da. kirke drevet mission. De største selskaber er »Dansk Missions Selskab« (1821), Santal-, Sudan-, Araber-, Pathan-, Buddhist- og Israelsmissionen. Dansk Missionsråd er en fællesorganisation for disse selskaber.

Skolevæsen og biblioteker.

Eksamensskolen i **D** stammer fra middelalderens domskoler, folkeskolen først fra 18. årh. 1814 indførtes 7-årig undervisningspligt. 1903 nyordnedes den højere almenskole, 1933 skolens styrelse og tilsyn, 1937 folkeskolen. Undervisn. i folkeskolen er siden 1915 gratis. Det offentlige yder støtte til gratis undervisning af elever ulyd over den undervisningspligtige alder på aften- og ungdomsskoler. — Det da. skolevæsenes opbygning fremgår af nedenst. skema (se i øvrigt de pag. stikord). Skolens øverste myndighed er undervisningsmin., der m. h. t. folkeskolen og seminarierne bistås af en statskonsulent. Min.s tilsyn med undervisningen udøves af undervisnings- og faginspektører. Købstædernes skolevæsen sorteres direkte under min., medens der i Kbh. og i amtskommunerne er indskudt skoledirektorer som mellemlid (i amtskomm. med amtskolekonsulent som faglig medhjælp). Købstads- og sognekommunernes skolevæsen administreres af by- eller sogneråd med skolekommissionen som tilsyn. Den enkelte skole ledes på landet af forstælteren, i byerne af skoleinspektøren. I hovedstaden og i større købstæder har skoledirektør overtilsynet med kommunens skolevæsen.

Landsbyskole Købstadskolevæsen efter folkeskoleloven af 1937

Skematisk oversigt over det danske skolevæsenes opbygning.

- 1947 fandtes 4163 skoler, nemlig 35 statsskoler, 3732 kommuneskoler (deraf 251 eksamensskoler) og 396 privatskoler (deraf 123 eksamensskoler). Børneantallet i skolerne var i 1947 481 395, heraf 73 437 i eksamensskoler. 1947 fandtes 11 061 lærere og 7456 lærerinder.

Biblioteker. Det da. biblioteksvæsen fremtræder for benytteren som en enhed, idet en låner i et sognebibl. gnm. centralbibl. via et oplysningskontor kan låne bøger i statens offentl. bibl. Dog falder da. biblioteksvæsen i 2 grupper: 1) de vidensk. og faglige bibl., der almindeligvis ejes af staten. Det Kgl. Bibl. er nationalbibl. og hovedbibl. for de humanistiske, Universitetsbibl. i Kbh. for de med.-naturvid. fag. Af fagbibl. nævnes Danmarks Tekn. Bibl., Landbohøjskoleb. og Kunstakad.s bibl. Statsbibl. i Århus er foruden at være univ.s bibl. overcentral for 2) folkebibl. Der findes 33 centralbibl., der har særlige forpligtelser i henseende til lån og tekn. hjælp til sognebibl. i deres område. I alt findes 1948 1523 folkebibl. og 230 børnebibl.

Historie.

Forhistorisk Tid.

De ældste spor af menneskers færden i D stammer fra tiden lige efter istidens afslutn. og består dels af enkeltfundne slagvåben af rensdyrtak og pilespidser af flint, samt bopladsfundet ved Bromme nær Sorø (ca. 12000 f. Kr.). Talrige bliver fundene først fra den store skovtid (ca. 8000-5000 f. Kr.) med den jy. gudenå-kultur og den østd. mullerulokultur, hvis bopladser ved indøsner og ær viser en jægerbefolkning med rigt udviklet flintteknik (kærneøkser, skiveøkser, mikrolitter) og talrige redskaber af ben (harpuner og lystertænder), samt træ (buer). Disse kulturer tilhører fastlandstiden, mens den flg. periode, hvor havet skar sig ind og formede D omtrent som nu, beherskes af ertebølle-el. køkkenmøddingkulturen (ca. 5000-2500 f. Kr.), en jæger- og fiskerbefolkning, der holdt til ved kysterne og hvis bopladser ofte viser sig som meter-tykkede skallag af østers, blå- og hjerte-musling. De første terkar viser sig nu, spidsbandede og tykvæggede, samt lerlamper. Befolkningen i jægetiden, d. æ. stenalder, der omfatter de første 10 000 år af vor fortid, er indvandret stammevis både fra SØ og SV og repr., så vidt man kan skønne af de sparsomme knoglefund, en langskallet, veludviklet nord. type.

Det afgørende kulturelle sattes ca. 2500 f. Kr., da de første bønder indvandrede. Med dem indledtes yngre stenalder, der opdeles i d. østet, jættetuettid, enkeltgravstid og dolktid (ca. 2500-1500 f. Kr.) hvoraf de tre første perioder karakteriseres ved de skiftende gravformer. Alleerede de første bønder boede i landsbyer, havde plovbrug, dyrkede hvede og byg, samt holdt okser, får og svin. Den orig. keramiske kunst var højt udviklet, mens de slæbne flintøkser efterligner metaltype. De betegner sikkert ikke en samlet indvandring, men er kommet efterhånden både fra SØ og SV. Enkeltgravskulturen skyldes et senere indslag fra SØ-Eur. og tilgrænsende egne af Asien; den gør sig først gældende i Jylland (d. jy. enkeltgravskultur ca. 2000 f. Kr.), og bragte bl. a. tamhesten til D. Senere når den det øvrige land (den østd. stridsøkskultur), men er her noget opblandet med klokkebægerkulturen, båret af folkestammer fra den spanske halvø, der i mods. til de langskallede enkeltgravfolk var kortskallede.

Den store enkeltgravsindvandring, der også omfattede et østligt indfald i det syd. Finl., Sv. og No., danner baggrunden for den nord. kulturkreds i bronzealderen (ca. 1500-500 f. Kr.), hvor et handelsfolk af dens rod skabte en særpræget nord. kultur, som møder os i egekistefundene i æ. bronzealderens storhøje. Ligbrændingen bliver i y. bronzealder enerådende, og herfra er det særlig de store offerfund af guldkar og lurer, der viser os denne gyldne storhedstid.

Ved midten af 1. årtus. f. Kr. lærer

man i norden jernudvinding af myr-malmen fra moser. *Jernalderen* begynder, og fra nu af laves våben og redskaber af jern, mens bronze sammen med guld og sølv bruges til smykker. *Jernalderen* omfatter tiden ca. 500 f. Kr.-1000 e. Kr. og opdeles i en keltisk periode indtil Kr., en rom. til 400 e. Kr., en germ. til 800 og vikingetid til år 1000. I den keltiske tid opblomstrer bondekulturen igen til en selvstændig stilling under nye påvirkninger fra S. I de første årh. e. Kr. er den rom. indflydelse tydelig med talrige importsager fra Italien og provinserne. En selvstændig nord. kultur udvikles i germ. jernalder, den guldrige tid med småkonger og høvdinge, der kulminerer i vikingetidens delvis hist. togter til det meste af Eur. Nogen prægete indvandring af fremmede folk er sikkert ikke sket i jernalderen, kun mindre indslag som måske vandaler til Vind-syssel i keltisk tid og daner i den senere del af rom. tid.

Historisk tid.

Konger: Gorm d. Gamle -ca. 950, Harald 1. Blåtand -ca. 985, Svend 1. Tveskæg -1014, Harald 2. -1018, Knud 1. d. Store -1035, Hardeknud -1042, Magnus d. Gode -1047, Svend 2. Estridsen -1074 el. 1076, Harald 3. Hen -1080, Knud 2. d. Hellige -1086, Oluf 1. Hunger -1095, Erik 1. Ejegod -1103, Niels -1134, Erik 2. Emune -1137, Erik 3. Lam -1146, Svend 3., Knud 3. og (fra 1154) Valdemar 1. d. Store -1157, sidste alene -1182, Knud 4. el. 6. -1202, Valdemar 2. Sejr -1241, Erik 4. Plovpenning -1250, Abel -1252, Christoffer 1. -1259, Erik 5. Glipping -1286, Erik 6. Mened -1319, Christoffer 2. 1320-26 og 1329-32, Valdemar 3. 1326-29, Valdemar 4. Atterdag 1340-75, Oluf 3. -1387, Margrete -1412, Erik 7. af Pommern 1396-1439, Christoffer 3. af Bayern 1440-48, Christian 1. -1481, Hans -1513, Christian 2. -1523, Frederik 1. -1533, Christian 3. 1534-59, Frederik 2. -1588, Christian 4. -1648, Frederik 3. -1670, Christian 5. -1699, Frederik 4. -1730, Christian 6. -1746, Frederik 5. -1766, Christian 7. -1808, Frederik 6. -1839, Christian 8. -1848, Frederik 7. -1863, Christian 9. -1906, Frederik 8. -1912, Christian 10. -1947, Frederik 9.

Indtil 1047. Først med vikingetogene begynder D-s hist. tid. I begyndelsen har landet sikkert været delt ml. fl. konger, således i Jelling, Lejre og sikkert også i Lund. Fra Sakse kendes en lang række sagnkonger, hvoraf enkelte bekræftes som historiske gnm. omtale i eur. hist. Først fra Harald Blåtand er rigt sikkert samlet under een konge. Under ham vandt også kristendommen for alvor indpas. De flg. konger var imidlertid væsentligt optaget af Englands erobring og forvaltning, så først med Svend Estridsen begynder for alvor opbygningen af det da. middelalderkongedømme.

Middelalder 1047-1340. Udenrigspolitik var D i dette tidsrum truet af vndernes plyndringer indtil Valdemar 1.s erobring af Rügen 1169. Dernæst søgte D en tid at oprette et herredømme i N-Tyskl., men det brød sammen efter Valdemar Sejrs nederlag ved Bornhøved 1227. Kun Rügen og det 1219 erobrede Estland bevarede. I Norges og Sveriges forhold greb kongerne lejlighedsvis ind uden at opnå varige resultater. - Indenrigspolitik organiseredes kirken under Svend Estridsen og blev i lang tid en virksom støtte for kongemagtens opbygning, som modarbejdedes af landets befolkning af store og små bønder. Under lange partikampes sikrede kongen sig dog den udøvende magt 1047-1157, under Valdemar 1. 1157-1241 kommer hertil hovedindflydelse på lovgivningen, og i den flg. tid også på domsmagten. Imidlertid havde befolkningens sammensætning ændret sig væsentligt: gejstligheden var ved kongemagtens protektion blevet rig og mægtig og ønskede nu at løsrive sig fra enhver afhængighed; af kongens hird havde en adel udviklet sig, som mod skattefrihed

overtog kristtjenesten i det gl. ledingsopbudts sted og ligeledes ville begrænske kgs magt; en borgerstand var ved at udvikle sig i de talrige, men små byer, der voksede op om bispesæderne og Valdemarernes borge eller som nyoprettede købstæder, mens bondestanden gik frem i tal (torperne), men tilbage i betydning, især da skattebyrden kom til at hvile hårdere på den, efterhånden som kgs. fik større behov for indtægter og de højere stænder unddrog sig. Disse forhold medførte fra Valdemar Sejrs død strid ml. kgs. og folk, først med kirken under ærkebisperne Jakob Erlandsen, Jens Grand og Esger Juul, så også med adelen og det øvrige folk. 1282 tvang stormændene på danehoffet Erik Glipping til at give den 1. håndfæstning, der begrænsede og definerede kongens magt. Erik Mened forsøgte vel støttet til dyre tyske lejeridderne at gennemtvinge kgs. magtkrav, men herved kom finanserne i håbløs uorden og 1320-40 brød kgs. magten fuldstændig sammen, hele riget blev pantsat til de holstenske grever Gerhard 3. og Johan 3., og 1332-40 var der overhovedet ingen konge i D.

Konge og adel 1340-1523. Med Valdemar Atterdag begyndte en periode, der er præget af en vis ligevægt ml. kgs. og adel, mens gejstlighedens indflydelse er på retur. Det lykkelige Valdemar at samle hele riget på nær Sønderjylland og skabe et solidere grundlag for kongemagten ved en vældig udvidelse af kronogudet. Spørgsmålet om Sønderjylland løstes efter lange stridigheder og krige kun delvis i 1460, da Christian 1. valgte til hertug af Slesvig og Holsten. Forholdet ml. kgs. og adel var ofte spændt, to konger (Erik af Pommern og Christian 2.) afsattes, og de fleste konger måtte ved tronbestigelsen afgive en håndfæstning, men i det hele bevarede kongerne en betydelig magt perioden igennem. Byerne voksede kun langsomt, trykket af Hansestedernes konkurrence, og kgs. forsøg på at bryde Hansens handelsprivilegier førte kun til skæbnesvangre krige, der svækkede den opgave, som konge og adel ellers nogenlunde enigt kunne samles om: foreningen af de nordiske riger under dansk førerskab. Foreningen begyndte med, at kong Oluf efterfulgte sin fader, Hakon 6. i Norge, efter hans død anerkendtes hans moder, Valdemar Atterdags datter Margrete, i begge lande, og 1389 støttede hun et oprør mod kgs. Albrecht i Sv. og blev også dronning der. Foreningen bekræftedes på mødet i Kalmars 1397, men uklog da. indblanden i svenske forhold, delvis fremkaldt ved de udgifter m. v., krigen om Sønderjylland med Holsten og Hansestederne krævede, i forbindelse med den svenske adels lyst til at finde sig i den stærkere da. kongemagt, førte efter strid og kampe til unionens sprængning 1448, og forsøgene på at erobre Sverige med magt førte kun til kortvarige resultater (1457-64, 1497-1501, 1520-22).

Reformation og Renaissance 1523-1660. Med Chr. 2.s fald sejrede rigrådsaristokratiet. Reformationen vandt frem, støttet af Frederik 1., ved hvis død katolsk rigsrådshertal hindrede valg af hans protestantiske søn Christian. Da Lübeck foretog sig m. da. borgerstand og søgte at beherske D under Grevens Fejde 1534-36, enedes aristokratiet 1534 om at hylde Chr. 3., der med holst. hjælp erobrede landet. Reformationen gennemførtes, statsmagten styrkedes ved inddragning af kirkegodserne, men adelen bevarede privilegierne, rigsrådet og de ledende stillinger. Prisstign. gav stærkt landbrugsopsving, en stortid f. adelen, der koncentrerede godsbesiddelsen til stordrift og øgede fæstebøndernes hovers. Stigende købekraft og forb. m. Holl. førte efter 1600 Chr. 4.s regering til merkantilistisk efterligning af udl: handelskompagnier, kolonierhvervelser, industrigrundlæggelse. Trods mange skuffelser her gik byerne frem. Forsøg på at kue Sverige (Svårskrig 1563-70, Kalmarkrigen 1611-13) gav ikke resultat, Chr. 4.s indblanding i

		Gorm d. Gamle d. ca. 950		
		Harald 1. Blåtand ca. 950-ca. 85		
		Svend 1. Tveskæg ca. 985-1014		
	Harald 2. 1014-18	Knud 1. d. Store 1018-35	Estrid	
Magnus d. Gode 1042-47		Hardeknud 1035-42	Svend 2. Estridsen 1047-74	
Harald 3. Hen 1074-80	Knud 2. d. Hellige 1080-86	Oluf 1. Hunger 1086-95	Erik 1. Ejegod 1095-1103	Niels 1104-34
Harald (4.) Kesje [1135]	Erik 2. Emune 1134-37	datter	Knud Lavard	Magnus
Oluf (2.) [1140-43]	Svend 3. Grathe 1146-57	Erik 3. Lam 1137-46	Valdemar 1. d. Store 1157-82	Knud 3. 1146-57
			Knud 4. (6.) 1182-1202	Valdemar 2. Sejr 1202-41
Valdemar den Unge 1218-31	Erik 4. Plovpenning 1241-50		Abel 1250-52	Christoffer 1. 1252-59
				Erik 5. Glipping 1259-86
				Erik 6. Menved 1286-1319
				Christoffer 2. 1320-26 og 29-32
		Valdemar 3. 1326-29	Erik (7.) 1324-26 og 29-32	Valdemar 4. (5.) Atterdag 1340-75
			datter	Margrete 1376-1412
			datter	Oluf 3. 1376-87
			Erik 7. (8.) af Pommern 1396-1439	datter
				Kristoffer 3. af Bayern 1440-48

Danmarks konger i middelalderen.

30-årskrigen 1625-29 (Kejserkrigen) førte til nederlag og Wallensteins plyndring af Jyll.; Danm. slap uden afståelser i Lübeckfreden 1629, men forsøg på at modarbejde Sv.s ekspansion i Nordtyskl. førte t. Torstenssonkrigen 1643-45, hvor Danm. trods Chr. 4.s energi blev slået til søs og og i Brömsebrofreden afstod Gotland, Øsel, Herjedalen, Jämtland, og finansnød skabte konflikt ml. konge og rigsråd og lavere stænder. 1657 forsøgte Fr. 3. revanchekrig mod Karl Gustav, der sydfra besatte Jyll., gik over bæltternes is jan.-febr. 1658 og i Roskildefreden 26. 2. 1658 fik Skåne, Halland, Blekinge, Bornholm, Bohus og Trondhjem len. Hertugen af Gottorp (ætling af Chr. 3.s broder Adolf af G., der 1544 (1581) fik det halve Sønderjylland og dele af Holsten) var knyttet til Sv. og opnåede frihed for lensbånd. Aug. 1658 angreb Karl Gustav Danm., men Kbh. stod imod, fik holl. undsætt; Sv. led nederlag mod Po. og Brandenburg. Fred i Kbh. maj 1660; Danm. fik Bornholm og Trondhjem len tilbage, men Skåne var tabt; vestmagterne ønskede ikke en magt som herre over begge sider af Øresund.

Enevælden 1660-1848. Stændermøde i Kbh. 1660 gjorde D til arverige; gejstlighed (Svane) og borgerskab (Nansen) forenet med hofpolitikere (Sehested, Gabel) mod svækket rigsråd og adel. Efter arvehyldning okt. 1660 tog Fr. 3. jan. 1661 ved enevoldsarveregeringsakten undskrænket magt, nærmere udformet i Kongeloven 1665. Centraladmin. udbyggedes gradvis efter kollegiesystem, lensmænd afløstes af civile amtmænd, statsgæld formindskedes ved krongods-

salg, men store militæruddgifter nødvendiggjorde varigt skattetryk (hartkornskat, matrikulen 1688). Danske Lov 1683 gav ensartet retsordn. F. D. Gl. adelsopposition bekæmpedes ved privilegieudjævning og oprettelse af ny højadel: grever og baroner. Da enevoldskongerne gennemgående savnede initiativ og politikerevner, tilfaldt ledelsen deres som regel højadelige rådgivere, lederne af centraladmin. Synkende holl. efterspørgsel efter korn og prisfald skabte landbrugskrise og økon. ødelæggelse f. gl. adel, der i stor udstrækning fortrængtes af ty. og borgerlige da. godsjeere.

Trods modstand fra Griffenfeld (styret 1676) søgte militærledelsen revanchekrig mod Sv: Skånske Krig 1675-79, der ikke gav resultat; forsøg på ødelæggelse af Gottorp mislykkedes. 1700, 1709-20 deltog D i Store Nord. Krig mod Sv., måtte efter nederlag 1710 opgive Skåne, men kunne 1720-21 tage sønderjyske del af Gottorp. Efter krise 1762 over for den gottorpske tsarslægt i Rusl. opnåedes 1767-73 mageskifte; Danm. fik gott. del af Holsten mod det 1674 erhvervede Oldenburg.

Under lavkonjunktur sikrede reg. godsjeerne billig arbejdskraft ved at indføre stavnsbånd for bondestanden 1733. Arbejdet på at fremme da. storhandel (Asiatisk Kompagni 1732, erhvervelse af St. Croix 1733, Kurantbanken 1736) gav store resultater, da D holdt sig neutral under de stadige krige ml. Engl.-Frankr.-Holl.; Kbh. fik stort opsving som førende transithandelsplads ml. oversøiske lande og Østersøområdet. Stigende landbrugspriser især fra 1750 førte til tekn. reformer på godserne, hvorimod fæstebøndernes hoveri voksede. 1770

styrtedes det aristokratiske gehejme-konseil (A. G. Moltke; J. H. E. Bernstorff, udenrigsmin. 1751-70), ledelsen gled over til den sindssyge Chr. 7.s livlæge Struensee, støttet til dronning Caroline Mathilde. Struensees hastige, lidet beregnede reformforsøg førte til uro; efter hans fald 1772 tog kons. godsjeerkræde magten, efterh. m. Ove Høegh-Guldberg som ledende kabinetssekretær. 1784 tog kronprins Frederik (6.) magten ved kup, og reformvenlige godsjeere (Chr. D. Reventlow) gennemførte omlægn. af landbrugslovgivn: sikring af fæsternes retsstilling 1787, ophævelse af stavnsbåndet 1788, hvorefter godsjeere og fæstere v. frivillig overenskomst fik fastlagt el. afløst hoveriet. Fællesdrift af landsbyerne forsvandt gradvis v. udskiftn., og ca. 60% af gårdmændene blev selvejere, da fortsat stigende priser gav mulighed for at bære gælden v. købet. Den glimrende handelsperiode fortsatte, støttet ved opgivelse af merkantilistisk forbudspolitik (toldlov 1797), svingende efter verdenskonjunkturer, truet ved overgreb mod da. neutral handel fra krigsførende stormagter, særlig Engl. A. P. Bernstorff, udenrigsmin. 1773-80, 84-97, bevarede balancerende neutralitet; 1780 indtrådte D i væbnet neutralitetsforb. m. Rusl. og Sv.; atter 1800 efter stigende konflikt m. Engl., hvorpå Engl. ved angreb 1801 (slaget på Reden) tvang D til at forlade forbundet. 1807, da Frankr.-Rusl. ville presse D til engelskfjendt. politik, angreb Engl. D og tog efter Kbh.s bombardement sept. 1807 d. da. orlogsflåde; D sluttede sig til Napoleon, hvorpå da. oversøisk handel ødelagdes, finanserne brød sammen (statsbankerot 1813 efter stærk seddelinflation), og

ved Napoleons sammenbrud afstod **D** jan. 1814 (Kiel) Norge til d. sv. konge.

Under varig fred efter 1815 havde da. oversøisk storhandel ingen chancer, og Hamburg blev ledende i da. handel, og landbruget i d. under hård prisfaldskrise 1818-28. Under stigende konjunkturer efter 1830 genrettes landbrug og provinshandel; senest kom Kbh. med, der først efter 1840 kunne tage kampen op med Hamb. Efter julirevolutionen 1830 veg reg. for begyndende liberale stemninger i Hertugdømmerne og Kbh. og indførte 1834 rådgivende stænderforsaml. Fra 1830 rejstes tyskindsatlet slesvig-holstenisme i Hertugdømmerne med krav om fri forfatn. f. et af **D** uafh. Slesv.-Holsten. Mødset rejstes i 1830erne da. nationalbevægelse i Sønderjylland, støttet af da. Nat.lib., der fra ca. 1842 krævede **D** til Ejderen og fri forfatn. Chr. 8.s vigende politik kunne hverken stande frihedskravet el. da.-ty. nationalkonflikt.

Nationalliberalisme og godsejerstyre 1848-1901. Under revolution i Tyskl. stillede slesvig-holst. (Rendsborgmødet 18. 3. 1848) krav om forenet Slesv.-Holst. og Sønderjylls optagelse i Ty. Forbund. I Kbh. styrede de Nat.lib. den svage kons. helstatsregering uden kamp, 22. 3. dannedes Martsministeriet (A. W. Moltke, Monrad, Hvidt, Lehmann, Tscherning) med program: **D** til Ejderen og demokratisk forfatn. 23.-24. 3. rejste slesvig-holstenierne oprør, støttet af Preussen; trods nederlag (Slesvig 23. 4.) fortsatte **D** kampen. Russ. støtte til **D** førte 1849 Preussen til at trække sig ud, samtidig m. da. sejr (Friedericia 6. 7.); efter sejr v. Isted (25. 7. 1850) hævdede **D** Sønderjylland. En ved alm. valgret og kongevalg udpeget rigsforsaml. vedtog 1849 fri forfatn. m. begrænset kongemagt, rigsdag (tokammersystem, alm. valgret) og borgerlige frihedsparagraffer. Ejderprogrammet måtte opgives, da Rusl. og øvr. stormagter krævede gl. helstat til Elben opretholdt, og kons. udenrigsmin. Bluhme (1851-54) forpligtede ved aftaler m. Preussen-Østr. 1851-52 **D** til ikke at indlemme Sønderjylland. Efter skarpe konflikter gennemførtes 1855 helstatsforfatn. m. rigsråd for hele markområdet, lovgivende for fællesanliggender. Højkonjunktur efter 1850 gav stærkt opsving; 1857 opnåedes Øresundstolden, der kom næringsfrihed; fæstegårdene aftog ved frivillig afløsning. Efter mislykkede forhandl. om helstat gennemførte Hall nov. 1863 fællesforfatn. for **D**-Sønderjylland med udelukkelse af Holsten. Under stormagtspression tog Monrad dec. 1863 ledelsen, men mæglingsforsøg strandede på Bismarck; febr. 1864 angreb Preussen-Østr. Dannevirke, der rømmedes, 18. 4. faldt den hårdnakkede forsvarshæder Dybbølstilling; efter mislykket konference i London maj-juni indtog preusserne Als, hvorpå Bluhme dannede reg. 30. 10. 1864 (fred i Wien) afstod Hertugdømmerne til Kongæien.

Nederlaget førte til nat.lib. svekkelse og langvarigt godsejerstyre: *ministerierne* Frijs 1865-70, Holstein -74, Fønnesbech -75, Estrup -94. Voksende bondeokrati hældedes ved grundlovsrevision 1866, der gav godsejerne magten i Landstinget, og efter mislykket forsøg på samarbejde ml. store og små bønder (I. A. Hansen) samledes bønderne 1870 i Venstreparti, der krævede skattereform, frihandel, større frihed i kirken (grundtvigsk islet), demokratisk valgordn. til rigsdag og kommunalråd; efter erobring af folketingsflertal 1872 krævede Venstre (Berg ledende) folketingsparlamentarisme. Godsejere og Nat.lib. var enige om afvisning og forenedes gradvis i Højreparti; ministeriet skulle ikke være afh. af folketingsflertal, bevarelse af privilegeret valgordn. til Landsting, stærkere forsvar. Fra 1875 ledede Estrup regeringen med fast højrepolitik, Venstres forsøg på finanslovnægtelse førte 1877 til første provisorium og splittelse af Venstre. Fra 1880 greb Venstre til hårdere

midler i kamp mod Estrup (visnepolitikken) og gik frem trods stadig konflikt ml. moderate (Bojsen) og radikale (Hörup). Trods valgnederlag 1884 fortsatte Estrup, tog 1885-94 finanslovene provisorisk og anlagde Kbh.s befæstning trods Folketingets protester. Da den skarpe politik gav nederlag, tog Bojsen ledelsen i Venstre, opgav visnepolitikken (sociallovgivn. 1891-92) og sluttede 1894 forlig m. Højre: provisorierne bortfaldt, Estrup gik, men Bojsen godkendte befæstningen og Højre bevarede regeringen. Under min. Reedtz-Thott 1894-97, Høring -1900, Sehested -1901, gik Højre tilbage i indbyrdes konflikter; Bojsen svækkedes ved det ugunstige forlig, forligsmøderne i Venstre, ledet af I. C. Christensen, fik flertal i Folketinget.

I landbruget var bønderne blevet ledende (andelsbevægelse fra 1882), og den voksende industri skabte stor arbejderbefolkning, der sluttede sig til socialdemokratiet. Efter dannelse af De Samvirkende Fagforbund 1898 og arbejds-giverforeningen s. å. hævdede arbejderbevægelsen sig i storlockout 1899, der førte til septemberforliget med regler for arbejdsstandsninger.

1901-40. Demokrati. Ministerier: Deutzer 1901-05 (Venstre), I. C. Christensen -08 (V), Neergaard -09 (V), Holstein-Ledreborg -09 (V), Zahle -10 (Radikal), Bernsten -13 (V), Zahle -20 (R), Liebe marts-apr. 1920 (forretningsmin.), Friis -maj 1920 (forr.), Neergaard -24 (V), Stauning -26 (Soc.), Madsen-Mygdal -29 (V), Stauning -40 (S-R).

Efter dannelse af første venstregering Deutzer, hvor I. C. Christensen var førende politiker, indledede Venstre reformpolitik i forhandl. m. forligsvenlige højremænd (Mogens Frijs) i det af Højre beherskede Landsting. 1903 gennemførtes skattereform, 1908 demokratisk kommunalvalglov og frihandelsvenlig toldlov. I. C. Christensen nærmede sig mere forsvarsvenlig opfattelse, brød 1905 med radikal fløj, der s. å. organiserede sig som Radikale Venstre. 1908 afsløredes d. nylig afgæede justitsmin. P. A. Alberti som storbedrager, et hårdt slag f. Venstre og særlig f. I. C. Christensen, der dog 1909 gennemførte et moderat forlig i forsvars-sagen efter konflikt m. d. mere forsvarsvenlige Neergaard. 1909 tabte Venstre sit absolutte folketingsflertal, men genvandt efter kort radikal regering sin styrke 1910. Bernsten og Neergaard indledede kamp mod godsejerlandstinget. 1913 fik Rad. og de stærkt voksende soc.dem. flertal i Folketinget. Min. Zahle fortsatte grundlovskampen og nåede ved landstingsvalg 1914 at styrte højreflertallet.

Ved udbruddet af I. Verdenskrig aug. 1914 nåede **D** at redde neutralitet ved at bøj sig for ty. krav om minespærring af Bælterne; handelsforbindelse m. Engl. og Tyskl. gav store indtægter og de nød. forsyninger. Min. fik ved »augustlovene« ret til at fastsætte maksimalpriser og forbyde vareeksport, udbyggede statskontrol m. erhvervslivet (uvilje hos Højre og Venstre). 1915 gennemførtes i enighed ml. de 4 partier grundlovsreform: lige og alm. valgret til Landstinget for 3-årige, forholdstalsvalg til Folketinget. Efter skarp partikrise gennemførtes 1916-17 salg af danskvestind. øer til USA. Ved ty. uindskrænkede ubådskrig 1917 led skibsfarten svære tab, og de Allierede standsted de fleste vareleverancer til **D** for at skærpe blokaden af Tyskl.; det gav varemangel m. rationeringer, prisstigning, stor arbejdsløshed og uro bl. arbejderne, der gennemtvang lønforhøjelser og 8 timers arbejdsdag 1919. 1918 rejstes ved Tyskls sammenbrud krav om løsning af sønderj. spørgsmål, men opr. enighed om afgørelse efter afstemningsresultat modvirkedes af kons. krav om Flensborg til **D**; efter valgsejr i Nordslesvig i febr. og nederlag i Melleslesvig marts 1920 afskedigede Chr. 10. Zahle for at få

valg på Flensborgsagen. Et forretningsmin. Liebe trængtes bort ved varsel om generalstrejke og efterflg. parti-forhandl. (Påskekrisen); et af partierne anerkendte forretningsmin. Friis gennemførte valg, hvorved de Radikale led svære tab; Venstre dannede derpå reg. Juni-juli 1920 gennemførtes Genforeningen, uden at **D** fik noget af Sydslesvig.

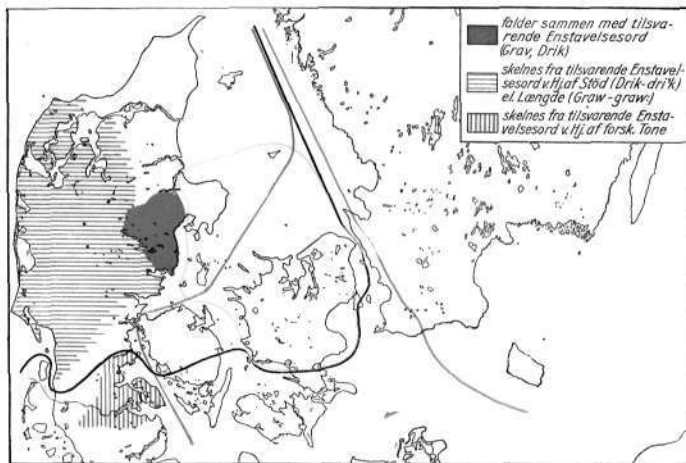
Min. Neergaard afviklede statskontrol m. erhvervslivet. Uforsigtig masseimport i spekulationsøjemed førte til tab og sammenbrud ved prisfaldet efter dec. 1920, 1922 krakkede Landmandsbanken; prisfald dæmpedes noget ved lav kronkurs, men da kronen stadig sank, skræmtes folk v. indtryk af ty. inflation. Efter Venstres valgnederlag 1924 dannede Stauning **D**-s første soc.dem. regering, enedes m. Venstre om kronehævning ved kreditskrænkning; hurtigt stigende kronkurs 1925-26 førte til stærkt prisfald og erhvervs-krise. Min. Madsen-Mygdal, støttet til svagt folketingsflertal af Venstre og Kons., ville ikke røre den høje kronkurs (gulddindløselighed fra 1927), men lette erhvervens stilling ved skattenedsættelse og nedskæring af statsudgifterne, bl. a. til socialformål og forsvar. Forår 1929 brød de Kons. under Christmas Møller m. Madsen-Mygdal p. gr. af forsvarsbesparelser, men led valgnederlag. Soc.dem. sejrede, Stauning dannede koalitionsreg. m. de Radikale (Munch udenrigsmin.).

1931 rantes **D** af voldsom prisfaldskrise, der gjorde landbruget urentabelt, samtidig med at Engl. af hensyn til Dominionens nedskær indkøb i **D**. Under kæmpearbejds-løshed 1932-33 voksede kommunisme frem, mens de mest kriseramte landmænd i skarp opposition til Stauning samlede i Landbrugernes *Sammenslutning med krav om stærk kronesækning og skattelettelse*. Sept. 1931 opgav **D** guldmøntfoden, indførte 1932 statskontrol m. importen gnm. valutacentralen; da valg nov. 1932 havde styrket Stauning, sluttedes jan. 1933 Kanslergadeforliget ml. regeringspartierne og Venstre: sænkning af kronkursen til 22,50 p. £, statskontrol m. landbrug og nedbringelse af produktionen til lønende priser kunne opnås, sikring af bestående arbejdsforhold (ved foreløbigt forbud mod arbejdsstandsninger) og gennemførelse af socialreformen. 1933 opnåedes ved handelstraktat m. England visse garantier for landbrugseksporten, men indtjeningsmulighederne var forringet, og trods bredt efter 1933-34 havde landbruget vanskeligt ved at klare rente- og skattebyrderne. Voksende LS-bevægelse splittede Venstre, der 1935 led svært valgnederlag, mens soc.dem. kulminerede m. 46% af stemmerne. 1936 tog regeringspartierne flertal i Landstinget og udbyggede statskontrollen med erhvervslivet, der førte til stærk opblomstring for industrien, selv om arbejdsløsheden fortsat var høj (ca. 20%). 1938-39 enedes regeringspartierne m. Kons. om grundlovsændring, men valg marts 1939 viste f. første gang tilbagegang f. soc.dem., og efterflg. folkeafstemning gav ikke stemmer nok for forslaget.

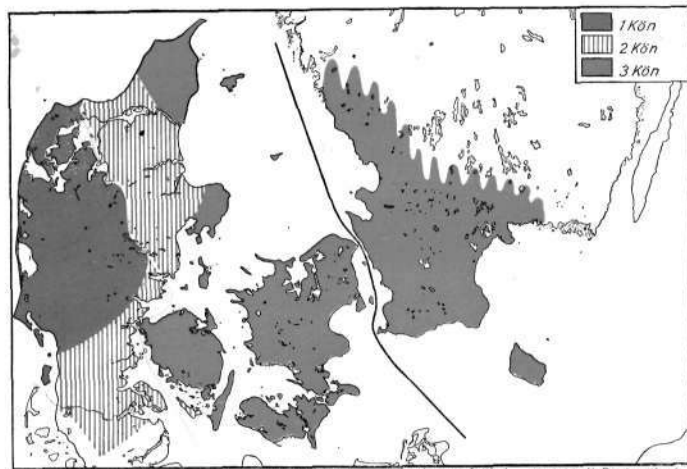
I 1920erne var soc.dem. og Rad. enedes om at foreslå da. afrustning, men soc.dem. opgav tanken, da Hitler tog magten i Tyskl. 1933. Forsvarsordn. 1937 betød modernisering, men ikke væsentlig foreløse af forsvaret. Over for Tyskl. førte **D** forståelsespolitik; 1937 afviste Stauning tanken om nord. militært samarbejde; 1939 sluttedes ikke-angrebstraktat m. Tyskl.

Efter 1940, 9. 4. 1940 besatte ty. tropper **D**, der efter korte kampe bøjede sig for besættelsen. Samlingsreg. dannedes, ommandet juli 1940: Stauning statsmin., Erik Scavenius udenrigsmin. Tyskerne opgav snart tanken om ren nazistreg., da nazistpartiet var for lille og dårligt ledet, men blandede sig livligt i da. politik, gennemtvang serie minister-skifter, stillede større krav til da. vareleverancer; 1941 blev kommunistpartiet

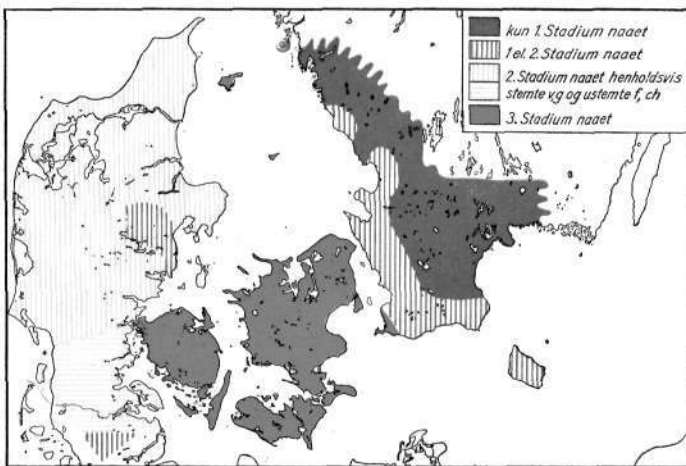
DANSKE DIALEKTER

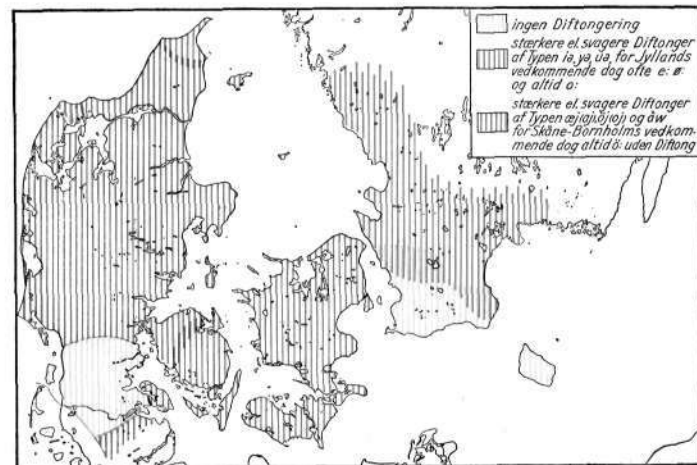
Kort 1. Apokope og Stød. *Tostavelsesordene (f.eks. grave, tabe, drikke): kan ikke have -e | kan have -e, -har -a. — Øst og Syd for Linien: Dialekter uden Stød, indenfor Linien: Stød som i Rigsdansk, udenfor: ikke Stød paa Ord som Kanf, Damp, Hjælp, Folk.*

Kort 2. Køn og Bestemthed *faransat Artikel æ Mand | efterhængt Artikel Manden den gamle Mand på den Tid | dobbelt Bestemthed Manden den gamle Mand på den Tid*

Kort 3. *Udviklingen af g, p og k efter Vokal (i Ord som bage og Kage): til 1. Stadium: stemte LuKkelyd b, g, videre til 2. Stadium: hæmmelyd v(f), g(ch), videre til 3. Stadium: Væljyskomponenterne -w og -j*

Kort 4. *Diftongeringen af de lange Vokaler e, ø og å i Øst, e, ø og oi, jysk.*

309

opløst, D brød dipl. forb. m. Sovj., tiltrådte nov. 1941 Antikominternpagten. Samtidig organiseredes modstandsbevægelse m. illegal presse og (særlig fra 1942) sabotagehandling. Efter skarp da.-ty. krise afløstes Vilh. Buhl nov. 1942 af Scavenius som statsmin., mens ty. rigsbefuldægtiget Werner Best søgte at fastholde en forståelsespolitik. Valg marts 1943 gav nederlag for da. nazisme og tilslutning til de demokratiske partier. Hensynsløs optræden fra ty. militær (v. Hanneken), voksende modstandsbevægelse og sabotage førte sommer 1943 til krise og strejkebølge over D. Da politikerne i enighed afviste ty. krav om dødsstraf for sabotage, tog tyskerne 29. 8. 1943 den udøvende magt, ministeriet opførte at fungere, hær og flåde opløstes af tyskerne, der gennemførte en række terrorhandling. Det reddede D-s prestige bl. de Allierede. 1943 gennemførte tyskerne jødeforfølgelser, en række modstandsfolk henrettedes, mens modstandsbevægelsen, ledet af Danmarks Frihedsråd, øgede sabotagen. Efter stikkerhenrettelser gik tyskerne nytår 1944 over til clearingmord; Gestapo og deres da. hjælpere, især grupper af Schalburgkorpset, gennemførte store odelæggelser i en række byer. Juni-juli 1944 gennemførtes efter stærk ty. udæskning en folkestrejke i Kbh., der trods åben ty. terror endte med ty. vigen. 19. 9. 1944 blev politiet opløst; tyskerne oprettede Hipokorpset og fortsatte kampen mod modstandsbevægelsen med odelæggelser, henrettelser og clearingmord i voksende tempo. De store da. vareleverancer til Tyskl., tyskernes forbrug og fæstningsanlæg betales af nationalbanken; stigende seddelmængde og svindende varebeholdning skabte prisstigning, som man søgte at holde nede ved rationering og binding af ledige penge.

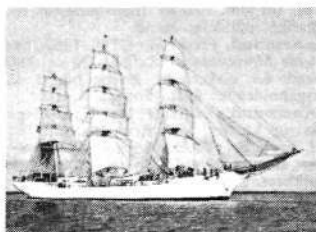
4. 5. 1945 meddeltes de ty. troppers kapitulation i D; 5. 5. dannedes samlingsreg. under Buhl med deltagelse af modstandsbevægelsens ledere; Christmas Møller, der fra 1942 havde været i London, blev udenrigsmin. Omfattende arrestationer gennemførtes, og ved tillæg til straffeloven 1945 fastlagdes regler for behandl. af landsforræderne. Aug. 1945 sluttedes handelstraktat m. Engl., der dog gav ugunstige priser f. landbrugsvarerne i forh. til flg. prisstigning for da. importvarer. Folketingsvalg okt. 1945 gav Venstre fremgang, soc. dem. mistede ca. 1/3 af sine tilst. stemmer til kommunisterne og afslog at deltage i reg.; Knud Kristensen dannede ren Venstrereg., støttet af Kons. og Rad., en forståelse, der 1946-47 svækkedes ved statsmins. personlige standpunkttagen i Sydslesvigspørgsmålet. Partierne endes om de synspunkter vedr. Sydslesvig, der udtrykket i note af 21. okt. til Engl; D hævder folkelig selvbestemmelsesret; ønsker, at Engl. skal vise forståelse mod danske kredse i Sydslesvig, fjerne flygtningene derfra; men vil i øjeblikket ikke stille forslag om grænseflytning. Dette kompromis dækkede over dybt modstridende opfattelser, og Knud Kristensen hævdede sin ret til i sine taler at udtrykke sit private håb om en genforening ad åre. De store indkøb 1945-46 skabte en gæld til udlandet, som ikke kunne dækkes af de utilfredsstillende priser, Engl. bød for da. landbrugsvarer, og efter forægtes forhandl. indstillede Englands-eksporten okt. 1947-jan. 1948; 1946-47 skrueades forbruget ned ved importneds-kæringer og øgede indirekte skatter, men under stadig prisstigning og mangel på hård valuta i udl. fortsattes gældsstilfelsen. Efter voksende konflikt vedr. Sydslesvig fik min. sept. 1947 mistillidsvotum mod sig (Rad. med soc. dem. og komm.); valg 28. 10. 1947 halverede kommunisterne til fordel f. soc. dem., mens Kons. og Rad. gik tilbage, Venstre frem. Trods Venstres fremgang var stillingen i Folketinget uforandret m. h. t. det sydslesvigske spørgsmål. Efter forgæves forhandl. om samlingsreg. afløstes Knud Kri-

stensen min. af ren soc. dem. min. under Hedtoft nov. 1947. Under den skærpede stormagtskonflikt 1948 indlededes styrkelse af forsvar (hjemmeværn); D tilsluttedes Marshall-planene 1947-48. Indadtil søgte min. Hedtoft samarbejde m. de borgerl. partier og tog skarpt afstand fra kommunisterne. Efter at D 1948-49 forgæves havde søgt at møde ml. no.-sv. synspunkter v. forhandlinger om nord. alliance, gik reg. ind for tilslutn. til Den Nordatlantiske Traktat. Efter rigsdagens godkendelse (mod kommunisternes, de Radikales og nogle af Retsforb.s stemmer) deltog D i traktatens underskrivelse 4. 4. 1949.

Danmark, sv. stednavne; 1) sv. sogn nær Uppsala; 2) sv. holm i Danafjorden i Göteborgs skærgård.

Danmark, da. tidsskr. 1941-47. Bragte rigt ill. populære art. vedr. da. natur, topografi, kunst og hist.

Danmark, da. statskoleskib for handelsflådens vordende dæks-befalingsmænd. 3-mastet jern-fuldskib, 777 BRT, bygget

Skoleskibet Danmark.

1933. Gør årligt et 10 måneders togt i da. og oversøiske farvande med 80-120 elever. Anv. under tvungen ophold i USA 1942-45 ved uddannelsen af over 3000 amer. kystbevogtningskadetter.

Danmark, dejligst vang og vænge, den sæk. Dannevirke-vise, digtet af Laurids Kok og 1. gang trykt i Peder Syvs kæmpevisesaml. 1695. Melodi af P. E. Rasmussen 1810. 4 gange gendigtet af Grundtvig.

Danmark-ekspeditionen til Grønlands nordøstkyst 1906-08, ledet af Mylius-Erichsen, foretoges med skibet »Danmark«, fører Alf Trolle, med formål at undersøge de ukendte egne fra ca. 78° n. br. til de af Peary besøgte egne i bunden af Independence Fjord og N-kysten af Peary Land. Skibet lå i havn i Danmarks Havn, hvorfra kortlægning og vidensk. unders. foretoges. Mylius-Erichsen, Hoegh-Hagen og J. Brønlund foretog en stor slæderejse til bunden af Independence Fjord, opdagede, at Pearykanalen ikke eksisterede, men omkring på hjemvejen. J. P. Koch m. fl. nåede velbeholdne tilbage efter en stor slæderejse til Kap

Bridgman v. Grønls N-spids. Senere fandt J. P. Koch Brønlunds lig, dagbøger og Hoegh-Hagens kortskitser. Med D afsluttedes Grønls kortlægning i store træk. **Danmarks Fjord**, dyb østgrøn. fjord, der fra 82° n. br. strækker sig mod SV med isfrit land på begge sider. Opdaget af Mylius-Erichsen 1907.

Danmarks Folkeminder, forening, stiftet 1908, som indsamler folkeminder og folkelivsbeskrivelser; samt udg. skriftserien D (1908 ff.).

Danmarks Geologiske Undersøgelse, statsinstitution stiftet 1888. Foretager geol. kortlægning samt vidensk. og prakt. geol. undersøgelser (brunkul, mergel, ler, vandforsyning).

Danmarks Havn, bugt på S-kysten af Germania Land, N-Ø Grøn., vinterstation for Danmark-ekspeditionen i 1906-08.

Danmarks Holm, ubeboet da. holm. Bøgestrømmen; 0,02 km².

Danmarks Internationale Studenterkomité, grl. 1946 som binnedel ml. da. og udenl. studentkredse; arrangerer især udveksling af studenter.

Danmarks Kortbølgesender, radiofoniserer for udsendelse til fjerne egne af jorden. Udsendelserne påbegyndtes i 1929, en 50 kW-sender i Herstedvester toges i brug 1. 10. 1948. Stationen har 3 antennemaster på 110 m og 2 på 63 m.

Danmarks-mesterskaber, Da. Idræts-Forbunds mesterskaber, som afholdes i samtl. idrætsgrene. D erhverves for eet år ad gangen. Præmien er en mesterskabsplakette i bronze.

Danmarks Nationalbank, den da. centralbank, 1936 organiseret som selvejende institution ved omdannelse af det priv. A/S Nationalbanken, der 1818 afløste Riggsbanken. Staten indskød en grundfond på 50 mill. kr., som efterh. skal udløses ved henlæggelser fra overskuddet. D skal opretholde et sikkert pengevevns samt lette og regulere pengeomsætn. og kreditgivn. og er enebestemt til at udstede pengesedler, svar, til behovet, og efter nærmere dækningsregler (p. t. delvis suspenderet). Omsætn. af udenl. valuta er i stig. grad koncentreret i D. Ledelsen består af et repræsentantskab, en bestyrelse og en direktion (på 3 medl.). Handelsmin. fører som kgl. bankkommisær tilsyn med D. Overskuddet tilfalder reservesfonds og staten. Under 2. Verdenskrig finansieredes under statens garanti de ty. erhvervelser af varer og arbejdskraft m. v. over D-s clearingkonto og værnemagtskonto. (se nedenst.).

Danmarks Riges Breve, oversættelse af Danms. middelalderbreve og -diplomer, påbegyndt 1938 af Det Da. Sprog- og Litteraturselskab under redaktion af Franz Blatt.

Danmarks-Samfundet, da. forening, stiftet 1908 for at styrke da. nationalfølelse. Udg. tidsskr. D, har indtaget ved

Danmarks Nationalbanks balance ult. 1930-marts 1948 (i mill. kr.).

	1930	1932	1938	1944	1945	1947	Marts 1948
Samlede balance (samtl. aktiver - samtl. passiver)...	511	574	799	7521	8204	6201	6121
Under aktiver bl. a.:							
Guld i mønt og metal	172	133	118	97	83	71	70
Clearingkonto m. udlandet netto ¹⁾	-	-	-	2777	121	÷ 22	0
Korrespondenter i udl. m. v. netto	91	÷ 5	84	20	81	÷ 767	÷ 481
Statens gæld til nationalbk. ²⁾ m. fradrag af finansmins. tilgodehavende	÷ 9	60	119	÷ 2238	4874	3867	3678
Obligationer og aktier.....	51	145	152	97	88	122	99
Forsk. debitorer (inkl. besættelseskt.) ¹⁾	5	5	50	4362	80	119	69
Under passiver bl. a.:							
Seddelomløb.....	360	332	441	1658	1561	1641	1527
Foliekonto.....	64	126	123	2927	3516	1618	1699
Forsk. kreditorer.....	5	7	44	380	144	45	32

¹⁾ Nationalbankens da.-ty. clearingkonto + besættelseskontoen opgik i tiden 9. 4. 1940-4. 5. 1945 til tilsammen 8330 mill. kr.
²⁾ Inkl. krisefonden, men ekskl. statens grundfondsforskrivning.

Louise Danner.

Frederik Dannekiold-Samsøe.

salg af flagmærker på Valdemarsdagen, som **D** har fået gjort til national festdag. **Danmarks-strædet**, 300 km br. stræde ml. Isl. og Grøn. Gnm. **D** løber den østgrøn. polarstrøm, der fører drivis fra polarbækkenet sydpå langs Ø-Grønls kyst.

Danmarks Sofartsradio udsender daglig pressemeddelelser pr. radiotelegraf. Spec. beregnet for da. skibe.

Danmarks Tekniske Højskole, se Polyteknisk Læreanstalt.

Danmarks Ø, 70 km² stor ø i Scoresbyund, Ø-Grøn. Her overvintrede 1891-92 Ryders Grønlandsekspedition.

Dannebrog, den da. nationalfane (gl. da. brog, i denne forb. vistnok: farvet fane), et hvidt kors på rød bund. Den alm. form er handelsflaget (stutflaget). Dets dimensioner er ved forordning af 11. 7. 1748 (og cirkulære af 1. 5. 1893) fastsat således: rektangulært, korsets bredde 1/3 af flagets højde, de røde felter nærmest stangen kvadratiske og de yderste røde felter 1 1/2 (højest 1 3/4) gang så lange som høje. Orlogsflaget (splitflaget) er tillige flag for statsmyndigheder. Bundfarven er if. flagreglement for flåden krapprod, de yderste røde felter er (tænkte) rektangler 1 1/4 gang så lange som høje, forlængt med flige, der er 1 1/2 gang så lange som disse (tænkte) rektangler. Efter praksis i flåden skal flagets højde ved stangen være ca. 1/3 af denne. Splitflag må ikke uden særl. tilladelse føres af andre end statsinstitutioner. - Sagnet om **D**, der i slaget ved Lyndanis under Estlandstoget 1219 som et jærtæg svævede ned fra himlen, rummer sikkert den hist. kerne, at **D** er blevet antaget til rigsbanner under Valdemar Sejrs Estlandstog. Sporet af **D** tabes i de fig. årh. indtil dronning Margarets tid. Fra Erik af Pommerns tid er kongernes majestætsegel ved et kors delt i fire felter, og malede våbenbilleder fra Chr. 1.s tid viser, at korset må have **D** som forbillede. Formen på flaguden varierede i ældre tid, idet den både kunne være langagtig og kvadratisk. Det opr. **D** gik tabt ved Hveringstædt i Ditmarsken 1500, men tilbageerobredes 1559. **D** var da meget medtaget af fugt og ælde. De sidste rester gik til grunde ca. 1660 i Slesvig domkirke, hvor **D** da opbevarede. **D** har til søs været da. nationalitetsmærke siden middelalderen, fra Chr. 4.s tid som splitflag. Til lands blev, efter at det opr. **D** var gået tabt, det tværstribede oldenborgske mærke ofte brugt som hærens hovedbanner. De forsk. regimentsfaner bar dog fra Chr. 4.s tid alle et lille **D**-felt i øverste hjørne ved stangen. Fra 1842 blev **D** atter normeret som fællesmærke for hærens batailloner og regimenter. (Ill. se Flagtavlen).

Dannebrog, da. Venstreblad, grl. 1892 af P. A. Alberti med V. A. Secher og O. Borchsenius som red. Alberti-katastrofen medførte, at **D** 1910 gik op i »Riget».

Dannebrog, Dampskibsselskabet, da. a/s, grl. 1883; korresp. reder: C. K. Hansen.

Dannebrogsmænd, indehavere af det i tilslutn. til Dannebrogsoordenen 1808 stiftede Dannebrogsmændenes Hæderstegn (sølvkors).

Dannebrogsoordenen, da. orden, stiftet 1671 af Chr. 5. **D** havde opr. kun 1 klasse og gaves kun til adelige. 1808 ændredes og udvidedes **D** af Fred. 6. til en fortjenstorden, der uddeltes uden hensyn

til rang og stand. Ordenen fik 4 kl., og Dannebrogsmændenes Hæderstegn sluttedes til den. 1842 blev **D**-s højste kl., storkommandørkl., sat foran og over ordenen, og 1864 deltes kommandørkl. i 2 grader. **D** består herefter, foruden af storkommandørkl., af storkors, kommandører af 1. og 2. grad, og riddere. Storkorsridderens våben ophænges i Frederiksborg Slots kirke.

Dannecker, Johann Heinrich von (1758-1841), ty. billedhugger, påvirket af Canova; *Bacchus* og *Ceres* i slottet i Stuttgart, buste af Schiller.

dannelsesvarme, varmeudviklingen ved en kem. proces, ved hvilken et stof dannes. Kuldioksyds Δ udnyttes f. eks. ved forbrænding af kul og andre brændselsmidler.

dannelsesvæv el. *delingsvæv*, permanente væv, i hvilke antallet af celler forøges ved stadige celledelinger.

dan(n)emand (gl. da. *donde-*, *dandeman*), i gl. tid alm. betegn. (især jur.) for rets-schaffen, pålidelig mand.

Dannemand, Frederikke (1790-1862), opr. *Bente Mortensdatter Rafsted*, fra ca. 1808 Fred. 6.s elskerinde; levede meget tilbageholdende; fødte kongen 4 børn.

Dannemand'ske Stift, Det Grevelige, Astrup kloster, V. f. Roskilde, grl. 1857 af grev Fr. V. Dannemand (1813-88). For slægt. af stifteren og døtre af da. officerer.

Dannemora, sv. jernmalm-minefelt ca. 40 km N f. Uppsala. Malmen (magnetjærsten) brydes i åbent brud. Årlig produktion 1880-1920 ca. 50-70 000 t, senere mindre. Minen anlagt i 15. årh. som sølvmine.

Danner, Louise, da. lensgrevinde (1815-74), Fred. 7.s hustru. F. uden for ægteskab, opr. *Louise Rasmussen*, figurantinde ved Kgl. Teater 1835-42; fra 1844 modehandler i Kbh. Gnm. Carl Berling knyttet til kronprins Fred. (7.), efter hvis tronbestigelse hun fik navnet D. Ægtede kongen 7. 8./1850. Forholdet vakte stor forargelse i Kbh.s højere kredse. **D** var Fred. 7. en god hustru, men hendes forsøg på ved polit. forbindelser at nå en mere anerkendt stilling ved hoffet førte til skuffelser og bitre angreb fra nat.lib. side, særlig 1859-60, da min. Hall faldt ved **D**-s indflydelse.

Dannekiold-Samsøe, Frederik (1703-70), da. greve, gehejmestatsmin. Søn af Chr. 5.s og Sofie Amalie Moths søn Christian Gyldenløve. Energisk, noget stridbar chef for søetaten 1735-46 og 1766-67, styrkede flåden betydeligt. Ledende i kommercecollegiet 1735-39.

Dannekiold-Samsøe, Otto Sophus, greve (1804-94), da. generalpostdirektør 1842-73; indførte f. eks. frimærket og ensartet indentl. porto.

Dannekiold-Samsøe, Sophus (f. 1874), da. maler og kunsthistoriker; elev af Zahrtmann, nær knyttet til Isakson. Udf. dekorationer til byrådsalene i Hillerød og Maribo. Udg. bl. a. 1935 monografi om *Poul Christensen*, 1942 om *Zahrtmann*.

Dan(n)evang, fra 17. årh. poet. ord for Danm., i nyere tid især brugt ironisk med henblik på da. idyl.

Dannevirke, voldanlæg ved Danm.s gl.

S-grænse fra Sliens bund mod V til Hollingsted (hovedvolden, forbindelsesvolden til Hedebyens halvkrædvold og Køvirket), samt ved Svansens rod (Østervolden). Ældste anlæg måske fra ca. 808 anlagt af kong Gudfred mod sakserne. Vestvolden opført i fl. tempi; ældst jordvold og grav, derefter 3-5 m br. kampestenmur (kaldet Thyras vold), senere forstærket af Valdemar d. St. med en 2,5 m br. og 6-7 m h. teglstensmur ca. 1160-80.

1861 påbegyndtes anlæggelse af feltbefæstninger ved **D** og 1864 fandtes her 25 skanseanlæg med plads til 174 kanoner. 1864 besatte hovedstyrken af den da. hær (ca. 38 000 mand) **D**, men da det i instruksen til de Meza hed, at »kampen i **D**-stillingen ikke tør føres så vidt, at hærens tilværelse som hær kompromitteres», rommedes stillingen, efter krigsrådsbeslutning 4. 2., inden midnat 5. 2. 1864.

Dannevirke [ˈdāniva:k], by på New Zealands nordø, anlagt af danske; ca. 5000 indb.

Dannevirke, da. blad i Haderslev, grl. som ugeblad 1838 af købmand P. C. Koch, dagblad 1851. Første da. blad i Sønderjyll. Under krigen 1864 standsedes udg., 1867 udkom **D** på ny, red. af H. R. Hiort-Lorentzen, indtil han måtte forlade Sønderjyll. 1877. 1900 overtoges **D** af a/s »Modersmålet«. Oplag (1948): 9000.

Dannevirke-stenen, da. runesten, fundet 1857 lidt S f. Dannevirke (kaldes nu for Hadebysten 3).

dans, rytmiske bevægelser, i reglen ledsaget af musik el. sang. Opr. er **d** af rituel karakter, knyttet til rel. som et kultisk-kunstnerisk udtryksmiddel. Frijortig fra rel. bliver **d** dels en profan forlystelse, først i formen folked, der ofte i lang tid kan bevare rester af det opr. rituelle præg, og dels en allerede i Renæssancen udformet kunstart, balletten.

Gnm. årh. har **d** været underkastet skiftende moder - fra kædedans til pardans, i vekslende rytmer og figurer, til tider overmåde yndet, i andre perioder forkættet. - Med den mod. selskabs-d, der tilhører 20. årh., kulminerer **d**-s udbredelse, hvor millioner verden over danser som tidsfordriv, som sport el. i internat. turneringer.

dansat [danˈsan] (fr.: dansende), (med) dans.

Dansborg, tidl. da. fæstning i Trankebar i Forindien; bygget 1620 af Ove Gjedde.

dansfluver ('Empidae), små fluver, der i luften opfører ejendommelige parringsdancer. Rovdyr, larverne i fugtig jord; mange arter i Danmark.

danse macabre [dā:s maˈka:br] (fr.), dødedans.

dansemester, passer, (med udadkrummede ben, til måling af hulheder.

dansemus, mus, der lider af en arvelig defekt, der medfører en tilbøjelighed til at dreje rundt i kredse.

dansemyg (*Chironomidae*), meget arstyg fam. af som regel ikke stikkende myg; hannerne med buskede følehorn. Opdrægt ofte i meget store sværme; larverne, ofte røde, meget alm. i ferskvand (en kette arter i brak- og saltvand), vigtig fiskesød.

dansere, sværmerisk sekt i 14. årh.

Kort over Dannevirke.

Dansk Arbejde, Landsforeningen,

grl. 1908 til fremme af salg af da. varer i Danm. D har 105 lokalforen. og ca. 44 000 enkeltmedl. Dens indregi- strerede fællesmærke kan af fabrikanter mod kontrol anv. til mærkning af da. varer. - I h. t. konkurrenceoven af 29. 3. 1924 har handelsministeriet påbudt at visse varer ved detailsalg skal bære angivelse af, om de er da. el. udenl.

Danske Brigade, Den,

af 4-5000 da. frivillige sammensat og af da. befalingsmænd 1943-45 i Sv. uddannet styrke på 5 batailloner m. m., der ved ty. sammenbrud skulle deltage i Danm.s befrielse. Blev efter hjemkomsten indsat i bevogtningstjenesten.

Danske Brigade i Tyskland, Den,

en i henh. til lov af 4. 6. 1947 opstillet da. vagstyrke, der deltager i de Allieredes besættelse af Tyskl., og som tæller bl. a. 1 fodfolksregiment og 1 artilleriregiment. D har sit tyngdepunkt i Jever ml. Jade- bugten og d. holl. grænse.

Danske Dagblades Fællesrepræsentation,

forening af da. dagblades red. og udgivere, omfattende 9 red.- og udgiverforeninger, grl. 1936. Formål: at samle pressens ledere til samarbej. i fælles anliggender.

danske dialekter

opdeles i 3 hovedgrupper: østdanske, ødanske og jyske dial. Af østda. dial. findes inden for de nu gældende statsgrænser kun bornholmsk, men til denne gruppe er det rimeligt også at regne dial. i Skåne og Halland. Denne inddeling er baseret på *apokopen*, en af stavelsestrykket i oldda. bestemt forsk. behandling af den udlydende vokal i tovastvelsordene (jfr. kort 1): østdansk bevarer her -a (grawa, tawa, drekka (grave, tabe, drikke)), i ødansk bevares ordene som tovastvelsord, men -a svækkes til -[a] [grawa, tawø, dregø], og i jysk bortfalder -e helt (apokope) [graw, tå:v, drek]. En lignende inddeling opnås ved betragtning af *substantivernes kon* og *bestemthed* (jfr. kort 2): østdansk bevarer oldsprogets 3 kon og har dobbelt bestemthed (på den tiden), ødansk har også 3 kon (om end nu udvisket i sjæll.), men har ikke dobbelt bestemthed (på den tid), og jysk har (m. undt. af dialekter i Vendsyssel, Djursland og på Kattegatsøerne), som kortet viser, mere el. mindre tabt den gl. kønsforsk. Inden for disse hovedgrupper kan udskilles en række dialekter: bornholmsk har bevaret fl. gl. træk, som de andre dial. nu har mistet: forsk. ml. adjektivernes hankøns- og hunkønsformer (han er pener, galijn - hun er pen, galen) og verbernes flertalsform i nutid (han binjer - de binjna). De da. øsmål karakteriseres ved en vidtgående opløsning af oldsprogets konsonantsystem: *lukkelydene p, t, k* er i indlyd og udlyd gnm. fl. (i de andre dial. bevarede) mellemtrin (stemte b, d, g → stemte hemmelyd v, ð, γ) ændret til diftongkomponenterne w og j el. helt forsvundet (oldda. gapa, gata, baka, lëka (gabe, gabe, bage, lege) → gawø, gao, bawø (el. baø), læjø) (jfr. kort 3). Andre karakteristiske træk her er den gennemgående *diftongering* af langvok. e, ø, ä (til ie, yo, uo el. (i vestjysk) ej, øj, åw) (jfr. kort 4), og for fynskens og sydøstøstøernes vedkommende udvikl. af gl. nd- (og delvis ng-) forbindelser (mand, vind, sende, længe, konge) til nasalerede vokaler; lign. forh. findes også i nord- og østjysk og som relikter i sjæll. Jysk opdeles ved modsætn. ml. *foransat* og *efterhængt artikel* i 2 hovedgrupper (jfr. kort 2): nord- og østjysk, der ligesom de østlige dial. og sv., no. og isl. har efterhængt artikel (mand-en) og vest- og sønderjysk, der ligesom engelsk, tysk og fransk har foransat artikel (æ mand). I østjysk falder apokoperede tovastvelsord ofte helt s. m. tilsv. gl. enstavelsesord (hop = hop(pe)), mens sammenfaldet undgås i vestjysk og vestslesvigsk p. gr. af stød el. længde i de gl. tovastvelsord (hop / ho'p(pe), graw / graw:) og i østønderjysk p. gr. af forsk. musikalsk tone ('hop / 'hop(pe))

(jfr. kort 1). Sønderjysk mangler (ligesom skånsk-bornholmsk) diftonger (jfr. kort 4), langt a og å udtales som i rigsmålet, mods. norrøjyskns å: og o:, og de norrøjyske spiranter γ og v er her ustemte: t og f (sø.jy. 'ta:f, 'län:n, nø.jy. tå:v, lo:n (tåbe, låne)). Ved forsk. dialektale træk kan udskilles som særl. dial.: alsisk, angelsk og sydslesvigsk, djurslandsmålene (med molbomålet), samsisk og vendelbomål; i ørøsk, turinsk og sydlangelsk forekommer ordtoner i speciel funktion, og mangelen af stød karakteriserer de sydl. dele af områderådet samt øst- og sydslesvigsk (jfr. kort 1). Allerede det ældste da. håndskriftsprog viser dialektforskelle, men det kan ikke undre, at det geogr. billede af sådanne gl. forsk. i nutiden p. gr. af talrige sprogl. overlejring er ikke fremtræder klart. En af de meget gl. forsk. (ml. sjæll. u og jysk-fynsk ø, å i ord som fugl, bud, rug, gulv) lader os således ane en gl. dialektgrænse løbende gnm. Store-Belt. (Hertil kort-tavle.) Poul Andersen.

Dansk-Engelsk Selskab,

da. forening, grl. 1931, støtter kulturel og økon. forb. ml. Engl. og Danm., udg. bladet »Danbrit«. 1948 1452 medl.

Dansk Folkeblad,

da. almindende ugeblad, udg. 1835-48 af »Selskab for Trykkefrihedens Rette Brug« med det formål gnm. pressen selv at virke for pressens rette brug; i redaktionsudvalget sad bl. a.: J. F. Schouw, H. N. Clausen og H. C. Ørsted. D-s tendens var moderat liberal.

Dansk Folkeparti,

nazistisk orienteret da. parti, grl. 1941 af tidl. retsforbundsmand Svend E. Johansen og nat.soc. Th. M. Andersen, m. tilslutning af Pürschel, Vilfred Petersen m. fl. Fik mest bet. ved at svække Frits Clausens parti.

Dansk Folketidende,

da. polit. ugeblad, udg. af Sofus Høgsbro 1865-83, organ for det grundtvigske Venstre.

Danske Forlag, Det,

a. m. b. a. Grl. 1941 af Fællesforeningen for Danm.s Brugsforeninger. Ikke tilsluttet boghandelsorganisationerne.

Dansk-Islandsk Forbundsfond,

fond oprettet 1920 i henh. t. da.-isl. forbundslov 1918; støtter isl. studenter og den åndelige forb. ml. Danm. og Isl.

Dansk-Islandsk Nævni,

råd på 3 isl. og 3 da., oprettet efter forbundsloven 1918 som rådgivende instans i de daværende da.-isl. forbundsspørgsmål.

dansk jurist,

den, som har bestået den jur. eksamen for udstuderede (d. v. s. uden studentereksamen). Denne eksamen indførtes 1736 og afholdtes sidste gang 1936.

Dansk Kirke i Udlandet,

folkekirk. forening (grl. 1919), sørger for kirk. betjening af da. i udl., virker i alle verdensdele; siden 1945 vidt forgrenet arbejde (18 præster m. m.) i Sydslesvig.

Dansk Kirketidende,

førende grundtvigske tidsskr. 1845-1915; bl. dets mest bet. medarbejdere var J. H. Monrad, C. Ludwigs og J. P. Bang.

Dansk Kongers Kronologiske Samling, De,

fra 1858 den off. betegn. for den kgl. samling på Rosenborg Slot.

Dansk Kulturfilm,

stiftet 1932 af en kreds af filminteresserede med det formål at fremstille kultur- og lærefilm samt propagandafilms for Danm. Modtager årligt tilskud fra filmfonden.

dansk kunst. Maler- og billedhuggerkunst

har fra den tidligste tid fået impulser fra udlandet, fra stendyssen over helleristningernes billedskrift til bronzealderens spiralornamentik. I stort omfang importeredes kunst (Gundestrupkarret og fra folkevandringstiden de nu forsvundne guldhorn). Brakteaternes udsmykning genfindes delvis i Jellingstenens ornamentik, det betydningsfuldeste monument fra den første kristendoms tid. Skulpturindgik som led i de romanske stenkirkers arkit. tillige med et rigt inventar, krucifikser (Gunhildskorset ca. 1100), emaillearbejder, døbefontene o. l. Fra ca. 1200 er bevaret talr. kalkmalerier. Fra tidlig gotik er elfenbenskrucifikset i Herlufsholm kirke (fr. arb.) og træskulpturer (bl. a. af Madonna), senere udkårne

altertavler (ofte ty. arb.). Sengotiske mestre er Claus Berg (altertavlen i St. Knuds Kirke, Odense) og Hans Brüggemann (Slesvig domkirke). Der importeredes desuden talr. nederlandske altertavler, men udviklingen standsted ved Reformationen. Under Renæssancen blomstrede portrætkunsten i maleri og skulptur. Den da. maler Melchior Lorch hævdede sig bl. de indkaldte. Under Chr. 4. udfoldedes højrenæssancekunsten, i 17. årh. var nederl. kunst dominerende (Karel v. Mander d. yngste, Abr. Wuchters) og med Jacques d'Agar (1642-1715) indføres fr. høftstil. Billedhuggerkunsten var repr. ved familien Quellinus og franskmænden l'Amoureux (Hesten på Kgs. Nytorv). Historiemaleri i barok stil dyrkedes ved 18. årh.s beg. af flensborgeren Krock og franskmændene Coffre. Ved opførelsen af Chr. borg indkaldtes fr. kunstnere; svenskeren Hörner blev borgerskabets portrætmaler, Pilo adelsens og Fred. S.s hofmaler. Franskmændene Saly udførte kongens statue på Amalienborg og var medvirkende ved kunstakad.s stiftelse 1754; elev af Pilo var P. Als. De største navne er i øvrigt J. Juel som portrætmaler og N. A. Abildgaard, der fortsatte ital. baroktraditioner. C. W. Eckersberg, fremragende både som portræt- og landskabsmaler, bragte fornyelse gnm. Davids skole; bl. hans elever er de betydeligste Chr. Købke og Constantin Hansen. Portrætmaleriet dyrkedes af C. A. Jensen. Romantiske strømninger repr. ved J. Sonne. P. C. Skovgaard, J. Th. Lundbye og C. Dalsgaard. - De betydeligste billedhuggere for Thorvaldsen var Hartman Beeken og J. Wiedewelt. Thorvaldsen bragte klassicismen til rig udfoldelse og skabte sig et stort navn også i udlandet, og udmærkede billedhuggere som J. W. Bissen, H. E. Freund og J. A. Jerichau fulgte i hans spor. - Et realistisk historiemaleri blev taget op af V. Marstrand og C. Bloch, desuden af L. Frølich og K. Zahrtmann, der tillige fik bet. som lærer. I 70erne og 80erne skabtes kontakt med fr. naturalisme, bl. a. ved P. S. Krøyer, mens impressionismen fik bet. for Th. Philipsen og derved delvis for »Fynboerne«s naturalisme, mens L. A. Ring fulgte en mere realistisk linie. En »stil-søgende« (og symbolistisk) stræben satte ind i 90erne m. J. F. Willumsen, desuden repr. ved navne som V. Hammershøi, E. Nielsen, Joak, og Niels Skovgaard, Poul Christiansen, senere Larsen Stevns. Efter årh.skiftet søgtes ny forb. med mod. fr. kunst ved H. Giersing og S. Swane; store koloristiske bevagelser var E. Weie og svenskeren K. Isakson. Tilknytning til kubismen søgtes en tid af O. Rude og W. Scharff, ligesom V. Lundström modtog rige impulser fra fr. kunst. J. Søndergaard virkede fornyende som landskabsmaler. I billedhuggerkunsten brød Kai Nielsen med den klassicistiske tradition, der delvis videreførtes af E. Utzon-Frank og J. C. Bjerg, men både i skulptur og maleri førtes udviklingen dels tilbage til en udalt saglighed, dels til bestræbelser i retning af abstrakt el. nonfigurativt kunst. (Hertil tavler.)

Dansk bygningskunst

har i forh. til de eur. stilarter væsentlig været modtagende, ofte særpræget, men sjældent original. - Indtil omkr. år 1000 var træ, selv ved monumentalbyggeri (Trelleborg), det foretrukne byggemateriale; fl. hundrede trækirker vidtes rejst, de to første af Ansgar i Hedeby og Ribe ca. 850; de få bevarede rester vidner om en højt udviklet tømmerteknik. Fra omkr. 1050 anv. sten som byggemateriale, og inden 1100 var stenkirker påbegyndt el. afsluttet i Odense, Slagelse, Ringsted, Dalby og Lund; forsk. præg af udenlandske byggekunst kan iagttages i de få bevarede rester, men ingen ensidig afhængighed. I 12. og 13. årh., den *romanske stils tid*, byggedes adsk. af de nu stående domkirker: Lund, Slesvig, Ribe, Viborg, Borglum, Roskilde, Århus (de to yngste er opført af tegl, de øvrige af natursten) og over 90% af landsbykirkerne. Indflydelse fra rhinlandsk arkit. er overvejende,

eng.-normannisk præg kan spores. *Gotisk stil* (1300-1550) har kun skabt få selvstændige bygn. i Danm. (Skt. Knud i Odense, Skt. Peder i Næstved), men præger dog i høj grad da. kirkearkit. derved, at flertallet af landsbykirkerne tilbygn. (våbenhuse, kapeller, hvalvinger, tårne) er udført i got. stil. *Renaissance og barok* (1550-1700) er i Danm. overvejende bestemt af holl. indflydelse og har sat deres værdifuldeste frugter i kongernes og adelsens store verdslige byggerier: herregårde (Lystrup, Rosenholm, Løvenborg), slotte (Kronborg, Frederiksborg, Rosenborg) og offentl. bygn. (børsen). Endnu i 18. årh., hvor den bygmæssige hovedindsats er private borgerhuse, er holl. stil, suppleret med talr. ty. elementer, dominerende; kun den kbh.ske overklasse, hvis foretrukne bygmestre var Eigtved og Thurah, lod i nogle 10-år omkr. årh.s midte bygge i fr. rokokko. I slutn. af årh. indlededes af Harsdorff *klassicismen*, som videreføres af C. F. Hansen og brydes af Bindsøll, der som den første hævdede alle skønne formers liggerbetjethed og derved bragte de hist. stilarters periode til ophør. Tiden fra 19. årh.s midte indtil 1. Verdenskrig præges af stilkopiering og eklekticisme; en indflydelsesrig hist.-nat. retn., der fortrinsvis hentedede inspiration i (da.) middelalder og renaissance, og for hvem den utilidskædede rode mursten blev det foretrukne materiale, dannes af de i øvr. stærkt personlige arkit. J. D. Herholdt, H. J. Holm og M. Nyrop. Som betydelige repr. for ml.kristidens internat. stilretn., *funktionalismen*, må fremhæves Vilh. Lauritzen, Hans Hansen og Mogens Lassen.

Danske Kvinders Beredskab, et under Da. Luftværnsforening oprettet samlag af kvinder, der ved luftangreb skal hjælpe i melde-, evakuerings- og sanitets-tjenesten. I. l. 1948 14 000 medl.

Danske Kvinders Erhvervsråd, grl. 1934 af Da. Kvinders Nationalråd med opgave at varetage kvinders interesser i arbejds- og erhvervslivet.

Danske Kvinders Nationalråd, da. kvindesags hovedorganisation, grl. 1899, medl. af ICW. Omfatter ca. 60 foreninger m. ialt ca. 150 000 medl. Formål at fremme det indbyrdes samarb. og repræsentere da. kvinder internat.

Danske Kvinders Politiske Samråd, representation af polit. interesserede kvinder (i og uden for partierne), grl. 1936 for at aktivisere kvinder til deltagelse i polit. arb. og skaffe fl. kvinder i polit. forsaml., udvalg m. m.

Danske Kvinders Samfundstjeneste af 1940 vil samle kvinder til positiv indsats til gavn for land og folk; har (især under krigen 1939-45) patager sig en række samfundspg., bl. a. etabl. af tøj-reparationscentraler og husmoderalfosn.

Dansk Kvindesamfund, grl. 1871; formål: udvikle og dygtiggøre kvinder til den fuldmyndige borgers ansvar og arbejde, arb. f. kvinders ligestilling m. mænd i familie, samfund og stat og forbedre kvinders og børns kår særlig ad lovgivn.s vej. Ca. 120 lokalredse; ungdomsafd. Udg. månedsblad »Kvinden og Samfundet«. I. l. 1948 13 553 medl.

dansk landrace (svinerace), en højt forædlet, fortrinlig baconrace; udgør nu næsten hele Danm.s svinebestand.

dansk litteratur i runepæriden (ca. 800-1000) er så sparsom og for heltekvadens vedk. (»Bjarkemålet«, »Ingjaldskvadet« m. fl.) så indirekte overleveret (gnm. Saxos lat. gendigt.) og af så tvivlsom oprindelse, at den ikke kan placeres sikkert i et helhedsbillede af vor nat. litt. - Fra *håndskriftperioden* (ca. 1000-1500) er Saxos Danm.-hist., »Gesta Danorum«, såvel ved sin sirlige og citatbroderede latin som ved sin af gl. rom. statsyrkelse inspirerede opfattelse af emnet et vidnesbyrd om ret selvstændig tilegnelse af en fremmed stil og åndsform. Af mere nat. karakter og videregørende indflydelse er den gnm. forsk. eur. impulser opståede episk-lyriske dansevise, senere benævnt folkeviser, skønt udgæet fra lavadelen; den skr. overlevering er dog langt senere

og giver næppe et helt pålideligt indtryk af den opr. form. Hen mod periodens slutning viser bl. a. enkelte prøver af da. Maria-digt. (Michael, Ræff Lille) evne til nat. farvet udarbejdelse af eur. motiver. - Det 16. årh., hvormed *de trykte skrifternes periode* begynder, står i litt. hens. især i kirkekampens tegn, og skønt lutherdommen delvis begunstiger modersmalet på latinens bekostning, påvirkes dog både de da. bibelovers. og vor tidl. protestant. salmedigt. stærkt fra Tyskl., og overhovedet fjerner bruddet med katolicismen os fra romansk kulturtradition. Som ægte da. fornemmes imidlertid fl. af kirkekampens litt. dokumenter, ikke mindst Peder Palladius' »Visitatsbog«. Fra ca. 1570 til ca. 1600 hævder Anders Sørensen Vedel sig som en anselig nat. renaissancefig. ved sin for da. sprogfølelses udvikl. uoverdrlige Saxo-overs. og ved sin folkevisedug. - Fra ca. 1620 påvirkes da. poesi såvel metrisk som stilistisk af mod. eur. senrenaissance, if. hvis program modersmålsdigt. skal høynes formelt og kulturelt gnm. antikke monstre; efter banebrydning som Arheo og Bording fører Kingos kunstneriske geni denne retning til en kulmination, hvis såvel faste som svulmede form og rel.-polit. idéindhold modsvarer enevældens organisatoriske betragtninger; retningsens teoretikere er metrikeren Hans Mikkelson Ravn (ca. 1610-63) og filologen Peder Syv. - Mod det umådeholdne i Kingos sæk. barokstil kommer der ca. 1700 svage reaktioner, præget af fr. klassik, men denne strenge skoles æstetiske norm får først en delvis repr. i Holberg (ca. 1720), tilmed kun inden for 2 genrer, det komiske heltepos og komedien; i øvrigt er Holbergs idékreds så væsentl. bestemt af mod. kritiske og opløsende tendenser fra det 18. årh., at hans åndelige verden bliver en anden end de fr. klassikeres. Bortset fra tragedien og lyrikken udfylder han efth. de fleste vigtigere litt. rubrikker, og især gnm. sin hist.skrivning og essayistik bidrager han til ræsonnerende da. prosas udvikl. - Med et mindre romansk ordvalg og en enklere syntaks hidfører essayistiske skribenter som Eilschov og J. S. Sneedorff (ca. 1750-60) en smidig gørelse af da. prosa, som i årh.s sidste fjerdedel gnm. Ewald og Baggesen får sit lune- og stemningsregister stærkt udvidet; samtidig når da. lyrik i Ewalds digte og dramer en hidtil ukendt følelsesvælde og dristighed i udtryk; i hans geni sammensmelter klassiske og sæk. præromantiske elementer, hvorimod de nærmeste forgængeres rokokko (mere folkelig hos Brorson og Stub, mere akademisk hos Tullin) ikke videreføres af ham. Som en bagatelpoisiens mester (rimbreve; komiske fortællinger på vers) træder Baggesen i Wessels fodspor; men i øvrigt præges det kvantitativt rige litt. liv i slutn. af 18. årh. af steril æstet. kultur mere end af frodigt talent. - Ved 19. årh.s beg. forløses den unge Oehlenschlägers sprogskabende geni gnm. hans intuitive tilegnelse af nogle grundtanker fra ty. romantik og navnlig af dennes alm. atmosfære, og gnm. sin relativt korte blomstringstid skaber han dels en rk. poet. mesterverker, dels en væsentl. ny digterisk tradition, hvis efterklang har magt frem til ca. 1870, og hvis første 4-5 tiår ofte betegnes som guldalderen i da. digtn. Kun ret få af denne periodes forf. (Staffeldt, Ingemann, Hauch) er romantikere i dybere forstand; heldt uden for alle gængse bestemmelser ligger Grundtvig. Fra ca. 1825 gør en kendelig virkelighedsinteresse sig gældende, bl. a. hos Blicher og Poul Møller, men også inden for den kreds, der mere el. mindre tæller sig til kritikeren og digteren J. L. Heibergs æstet. principer. Forsk. variationer af sådan realisme ses f. eks. hos Winther og Paludan-Müller, også hos H. C. Andersen, hvis mod normen opførte eventyr- og romanprosas m. Kierkegaards og Goldschmidts prosa fører da. ubunden form bort fra Oehlenschlägers arkaiserende prosa. - Uden synder-

lig forb. med denne ældre realisme er den naturalisme, der fra ca. 1870 som taleror for radikale ideer bryder frem, væsentl. inspireret af kritikeren Georg Brandes. I første omgang bliver J. P. Jacobsens kunstfulde prosa og Drachmanns mangfoldige lyrik de rigeste frugter af dette »moderne gennembrud«; lidt senere følger Henrik Pontoppidan og Herman Bang, hvis væsensforsk. skrivemåde viser den nye »skoles« rækkevidde. Fra ca. 1890 arbejder en mere indadvendt, lyrisk og rel. betonet stromning sig frem, repr. bl. a. af Johs. Jørgensen, Sophus Clausen, Ludv. Holstein og Helge Rode. En ny udadvendthed fra ca. 1900 og fremefter udgår især fra en rk. jyske forf., hvis mest skelsættende skikkelse er Johs. V. Jensen, og hvis bedste lyrikere er Jeppe Aakjær og Thøger Larsen. Omtrent samtidig får arbejderklassen og proletariatet sin særlige digter i Andersen Nexø. Som det betydeligste og dybeste udtryk for 1. Verdenskrigs ungdom står lyrikeren, romanforf. og kritikeren Tom Kristensen og den lidt yngre Jacob Paludan, hvis romaner og essays dog snarest fører ind i mellemkrigstidens tilstande. Som tolker af disse kan nævnes lyrikeren Paul la Cour, fortælleren og lyrikeren Nis Petersen og dramatikeren Kaj Munk. Som særlig typiske forf. for den 2. Verdenskrigs tid nævnes den i visse måder med fr. eksistentialisme beslegtede Martin A. Hansen og den ganske unge lyriker Morten Nielsen.

Danske Lov, fork. *D. L.*, den af Chr. 5. 1683 udstedte lovbog, der indførte retsenhed i kongeriget. **D** hviler hovedsagelig på den ældre ret, som den samlede og til en vis grad moderniserede, og er endnu for visse bestemmelser væld. gæld. ret. Hovedforf. var Rasmus Vinding.

Danske Magazin [-s'in], da. tidsskrift, der offentliggjør kilder til da. hist., fortrinsvis f. tiden efter 1500. Grl. 1745 af Langebek, udg. af Det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie.

Dansk Mer'cu'rius, Den (efter den rom. gud *Mercur*), den første da. avis på da. udg. 1666-77 af Anders Bording; udkom hver måned skrevet på vers. Efter Bording død 1677 søgte en række efterfølgere forgæves at føre avisen videre.

dansk musik. Om mus. kultur i tidl. tider vidner bronzelurerne fra oldtiden og folkeviserne fra middelalderen. Inden for kunstmusikken var tiden for ca. 1770 præget af indvandrede musikere. Af da. på den tid kendes Mogens Pedersen og Didrik Buxtehude. En spec. da. linie indledes i det 18. årh. af Joh. Hartmann. Den udvikles af J. A. P. Schulz og videreføres af dennes elev C. E. F. Weyse. Mere internat. prægede er operakomp. F. L. Æ. Kunzen og - undt. i musikken til »Elverhøj« - Fr. Kuhlau. Højromantikken præges af N. W. Gade og I. P. E. Hartmann. Knap så fremtrædende en position som disse havde P. Heise, H. Rung og P. E. Lange-Müller. Balletmusikken dyrkedes i første række af Claus Schall (d. 1835) og J. F. Frølich, og i H. C. Lumbye ejede man en da. pendant til Joh. Strauss sen. og Joseph Lanner. På grænsen til 20. årh. står C. F. E. Horneman. Romantikken sidste repr. er Fini Henriques. Det største navn i 20. årh. er Carl Nielsen. Bl. de nulevende kan fremhæves Hakon Borresen, Knudåge Riisager, S. E. Tarp, Jørgen Bentzon og Finn Hoffding.

Dansk-Nordisk Ungdomsforbund (fork. *DNU*), forening grl. 1933 under navn *Det Unge Grønsværn*, navneskifte 1940. Opr. hovedformål at støtte da. grønsærb. og oplyse ungdommen N og S f. grænsen om nationalkampen; stærk iver f. nord. samarbejde og enhed. Efter 2. Verdenskrig støtte til krav om Sydslesvigs adskillelse fra Tyskl. **D** udg. »Folkung-Bladet« (folkungerne mindet som det frystehus, der i 14. årh. arbejdede f. nord. enhed); omfatter 32 amtsskredre m. ca. 50 000 medl. i Danm.

Dansk Presse-tjeneste, da. nyhedsbureau i Sthlm. under 2. Verdenskrig,

Nicolai Abildgaard: Ossian. (Kunstmus.).

C. W. Eckersberg: Anne Marie von Uhden. 1814.

Christen Købke: Landskabsmaleren Lyngbye. 1833. (Hirschsprungs Mus.).

P. C. Skovgaard: Parti af Delhoved Skov ved Skarrit Sø. 1846. (Kunstmus.).

J. Th. Lundbye: Stensætning ved Raklöv på Refsnæs. 1839. (Thorvaldsens Mus.).

Kristian Zahrtmann: Studenterne Drager ud til Københavns Forsvar 1658. 1888.

DANSK KUNST II

Theodor Philipsen: Drikkende Heste og Kalve ved Hol-lænderbrønden. 1913. (Ordrupgård).

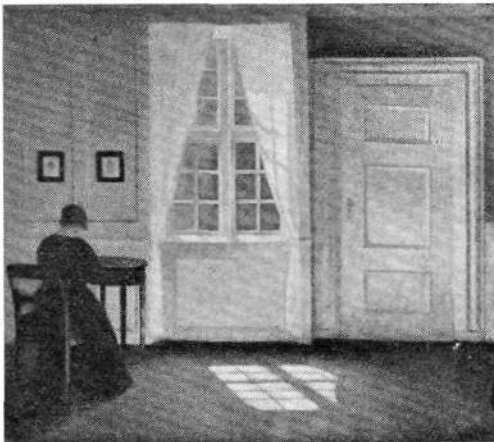
L. A. Ring: Ung Pige Ser ud af et Vin-due i Vingårdsstræde, 1885. (Oslo.)

Ejnar Nielsen: Døden og Krøblingen. 1898-99. (Thielska galleriet, Stockholm.)

Joakim Skovgaard: Hyrden Finder Lammet. (Gørlev valgmenighedskirke, 1909).

Vilhelm Hammershøi: Stue i Strandgade. 1901. (Kunstmus.)

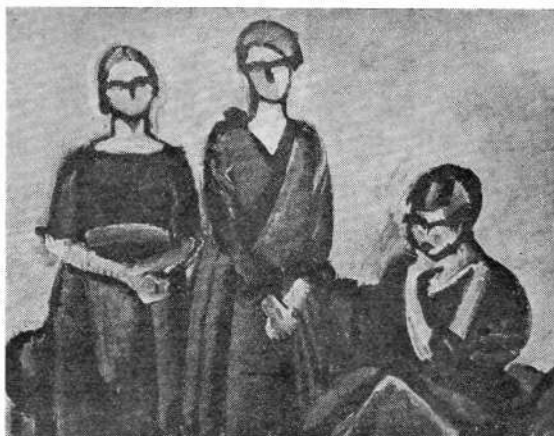

J. F. Willumsen: Selvportræt. 1933.

DANSK KUNST III

Peter Hansen: Portræt af Maleren Theodor Philipsen. 1919. (Kunstmus.)

Harald Giersing: Tre Damer i Sort. 1923.

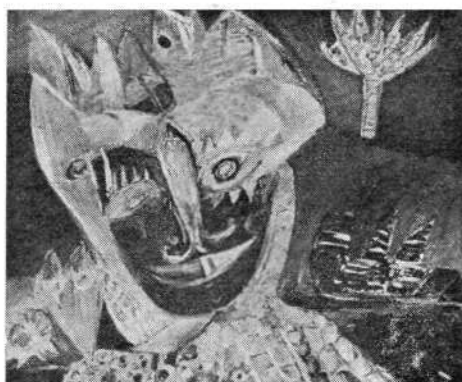
Vilhelm Lundstrøm: Efter Badet. 1924. (Kunstmus.)

Edvard Weie: Stående Kvindelig Model. 1923. (Kunstmus.)

Jens Søndergaard: Vesterhavet. 1932. (Malmø).

Carl Henning Pedersen: Billede med Rødt Skib. 1948.

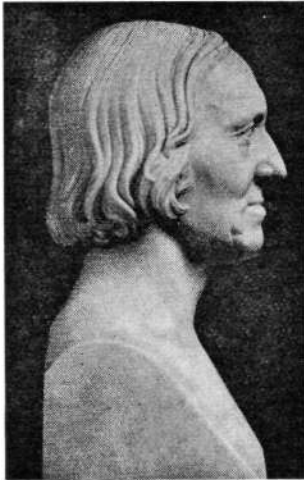
Johannes Wiedewelt:
 Detalje af Christian 6.s sarkofag
 i Roskilde domkirke. 1768.

Bertel Thorvaldsen:
 Grev Wladimir Potocki.
 1821. (Krakau).

Hermann Ernst Freund:
 Amalie von Würten. 1834.
 (Glyptoteket).

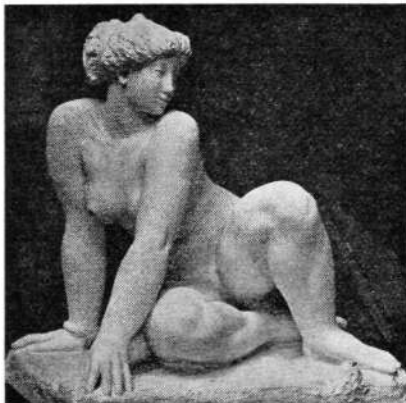
H. W. Bissen: Rasmus Møller.
 1841. (Maribo stiftskirke).

Jens Adolf Jerichau: Dødens og Op-
 standelsens Engle. 1850-51. (Odense).

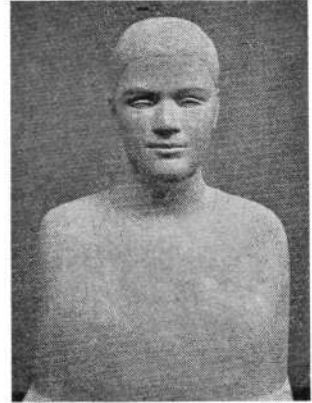
Kai Nielsen: Venus
 med Æblet. 1918-20.

Gerhard Henning: Siddende Kvinde.
 1936.

Henrik Starcke:
 Figur. 1936.

Astrid Noack: Gertrud. 1939.
 (Åbenrå).

oprettet kort efter 29. 8. 1943 på initiativ af Erik Seidenfadens af flygtede da. bladkorrespondenter i Sv. Indsamlede og viderebefordrede oplysninger om Danm. til sv. og allierede pressebureauer. D-s da hovedkilde var nyhedsorganisationen Information.

Dansk Røde Kors, landsforening under Internat. Røde Kors, oprettet 1876; 1948 ca. 140 000 medl. i 105 afd.; ca. 350 samaritterforeninger og -kolonner med ca. 15 000 aktive samaritter og ca. 75 Ungdoms Røde Kors-foreninger med ca. 4000 medl. D-s arbejdsopgaver under krig er de samme som det internat. Røde Kors'. I samarbejde med hær, flåde, civilbeskyttelsestjeneste og hjemmevern uddanner D hjælpepersonale til brug for sanitetstjenesten i krigstid. D-s opgaver i fredstid er både hyg. og sociale; at arbejde for sundhedens fremme og yde direkte hjælp; dette sker ved afholdelse af kursus (samaritterkursus, i alt uddannet ca. 115 000 siden 1883; kursus i hjemmesygepleje og i nødhjælp for vejfarende), oprettelse af udlændepoter osv.; oprettelse af vuggestuer, børnehaver og børnehjem; hjælpearbejde på Gronl.; bloddonortjeneste. Under 1. Verdenskrig ydede D hjælp for ca. 60 mill. kr., og under 2. Verdenskrig for ca. 9 mill. kr.; bl. a. ved afsendelse af lazarettet, ambulanceflyvemaskiner, transportabelt serumlaboratorium m. m. til No. og Finl. i forb. med læger og sygeplejersker. I efterkrigsarbejdet har D deltaget i: forsorgen for de allierede flygtningelejre i Danm.; hjælp bl. a. til No., Holl., Belgien, Frankr., Polen, Østrig, Ung., Tjsehoslov., Rumænien, Jugoslav. Hjælpen (1945—31. 12. 1948: 79 mill. kr.) har dels bestået af bespisninger, dels af lægehjælp, medicin og sygepleje; som sidste arbejdsopgaver bør nævnes tb-bekæmpelsen i Eur. og bespisningsarbejdet Sydslav.

Danske Råd, Det, eng. *The Danish Council*, under 2. Verdenskrig ledelse f. organisationen De Frie Danske i Storbrit. og Nordirl. med hovedsæde i London, stiftet 1940 for genoprettelsen af Danms. uafhængighed og støtte til Engl. og dets allierede. Ærespræsident: E. Reventlow, formand fra 1942: Christian Møller. Udg. ugebladet "Frit Danmark", skabte tilknyt. til da. verden over, rejste midler til fly (ca. 40 000 £), drev oplysningspropaganda, rekruterede da. frivillige. Afvikledes aug. 1945.

Danske Samfund, De Sønderjyske, nat. sammenslutn., grl. 1933; sogneorganisation, ledet af lokale tillidsmænd, til koordinering af den nat. kamp. Opr. kun for sognene i den "skæve kirkant" (Græsten-Gænner Fjord-Løgumkloster-Højer), sommer 1940 udvidet til hele Nordslav. blev talmæssigt største nat. organisation i Nordslav; maj 1945 ca. 76 000 medl.; 1948: ca. 60 000 medl.

Dansk Samling, polit. parti, grl. 1936 af Arne Sørensen. Kritiserede partistyrer som uegnet til løsning af økon. krise og nat. problemer; mod parlamentarismen, krævede koncentration af polit. magt på færre hænder. Under besættelsen skarpt mod ty., fik 43 000 stemmer ved folketingsvalg 1943 (1939: 8500) som modstander af forståelsespolitikken; deltog i dannelsen af Danms. Frihedsråd s. a., rejste for kapitulatonen krav om grænseflytn. Deltog i min. Buhl maj-nov. 1945, fik 64 000 stemmer okt. 1945 (4 mand). Fremhæver betydningen af samvirke ml. staten og private i ledelsen af det økon. liv; hævder statens pligt til at hindre arbejdslosh. selvst. da. udenrigspolitik, stærkere militær, Sydslavisk skilt fra Tyskl. Folketingsvalg okt. 1947 gav D 25 000 st., ingen mandater; kort forinden var Arne Sørensen gået ud af politik.

Dansk Samvirke, da. forening, grl. 1919, arbejder for samarb. ml. da. i indl. og udl. og for fremme af kendskab t. Danm. i udl. Udg. månedsskrift "Danmarks-posten".

Danske Selskab, da. forening, stiftet 1940 for at udbrede kendskab til Danm. i udl. Arbejder for skoling af lektorer i

da. v. fremmede univ., udsender grundbøger på da. og fremmede sprog vedr. da. kultur og samfundsforhold, grammatikplader m. da. sprog og musik m. m.

Danske Selskab for Fædrelandets Historie, Det Kgl., stiftet af Jakob Langebek 1745 (opr. navn: f. Fædr.s Hist. og Sprog), udg. tidsskriftet »Danske Magazin» m. udg. af kilder t. da. hist. **dansk sprog**, hører sammen med sv., no., isl. og færøsk til de nord. sprog, der er en afd. inden for den germ. sprogklasse. Til omkr. år 1000 var sproget nogenlunde ensartet i Norden. I 10. årh. udskiltes en østnord. gruppe: glsv. og glda. For da. kan der opstilles følg. sprogperioder: 1) Urnord. fra ca. 200 til ca. 800. 2) Runeda. el. oldda. ca. 800—1100. 3) Glda. el. middeld. fra 1100—1525. 4) Nyda. der omfatter ældre nyda. til 1700 og yngre nyda. fra 1700 til nutiden. Omkr. 600 begynder vigtige forandringer (bl. a. tab af de tryksvage vokaler; gastiR til gæst etc.). Tiden ca. 750—1100 er den egl. runestensperiode; i dette tidsrum bruges det yngre runealfabet med 16 tegn. En vigtig forandring er den østnord. monoftongering (stæinn til sten). De ældste kilder til ældre middeld. er da. sted- og personnavne i latinskrevne dokumenter fra 12. årh. Fra ca. 1300 har vi da. håndskr. love, lægebøger, rel. litt. osv. Ældre middeld. afskærer sig fra glsv. ved mere vidtgående lyd- og bøjningsændringer. Skånsk står nærmest ved grundsproget, medens jysk har fjernet sig længst herfra; sjællandsk indtager en midtstilling. Kilderne til yngre middeld. er for en stor del overs. af fremmed litt. (gudelige bøger, krøniker, ridderdigtning etc.). Sjæll. kancellisprog bliver normgiver. En række lyd- og bøjningsændringer, der er begyndt i forrige periode fuldbrydes nu i skriften og i st. f. et bøjningsprog får vi et sprog, hvori småord og ordstillinger bestemmer forholdet ml. sætningsleddene (som på eng). Ordforrådet viser en meget stærk påvirkning fra nederty. Betydningsfulde lydændringer er overgangen af p, t, k, til b, d, g (løpe, gætte, hakke til løbe, gæde, hage), gh [v] bliver til w el. j el. svinder (skogh, vægh, thighie til skov, vej, tie), forandring af þ (skrevet th) til t (thing til ting) og til d i småord (thu til du), sammenfald af ld og ll og nd og nn, og langt a til å (rath til råd), åbning af de korte vokaler i, y og u til e, ø og o. Kasusformerne indskrænkes til faste forb. (til lands, i live etc.), -s gennemføres som genitivsmærke i alle subst. i ental og flertal; personbøjningen tabes næsten helt i verberne, ental bliver mere fremtrædende. Den ubestemte art. kommer frem i den nyda. periode opstår et rigssprog og udvikles et litt.- og kultursprog. Denne periode begynder ved bogtrykkerkunstens indførelse. Reformations-tiden ca. 1500—1550 betegner et nyt afsnit med sine stridsskr., salmebøger osv. og med det litt. storværk Christian III's Bibel, der har haft afgørende bet. for da. litt.-sprogs udvikling. Fra 1550—ca. 1700 var lat. litt.-sproget. I sidste halvdel af 17. årh. spillede højty. en stor rolle som talesprog ved hoffet. I sidste halvdel af 17. årh. optoges mange fr. låneord. Omkr. 1700 havde det da. sprog gramm. omtrent samme form som nu. I den følgende tid udformes et virkelig kultur- og litt.sprog (Holberg osv.). I 18. årh. møder vi sprogrensningen (indlæst af Eilschov). Forandringerne i da. fra ca. 1770 og til nutiden er ikke store. Ordforrådet er blevet forøget med en mængde nye låneord (især under de to verdenskrige). (Jfr. danske dialekter).

Danske Studier, da. tidsskr., udg. siden 1904 af Univ.s-jubilæets Da. Samfund; omhandler da. litt., sprog og folkeminder. Har afløst *Dania*, der udkom 1890—1903.

dansk tunge (oldn. *dönsk tunga*), i oldn. litt. samlingsnavn for de nord. sprog el. for Norden.

Dansk-Tysk Forening, grl. 6. 8. 1940 til fremme af kulturel og økon. forb. ml.

Tyskl. og Danm. Off. støttet af regeringen, der ønskede fremtrædende da. mænd til at tilkendegive venskab mod Tyskl. (Staanings erklæring 3. 10. 1940: »en heldig foranstaltning»). Formand P. Knutzen. D-s virke f. ty.-da. forståelse vakte fra første færd uvilje, usæet om medl.s holdn. berode på virkelig tyskvenlighed el. ikke. Opløst efter 29. 8. 1943.

dansk-tyske krig 1848-50 (*første slaviske krig, Treårskrigen*) udbrød ved slævigholstenernes rejsning 23.—24. 3. 1848. Slævigholstenerne forudså, at delegationen fra Rendsborgmødet 18. 3. (krav om forenet Slævigholsten og Sønderjyll.s optagelse i Ty. Forbund) ville blive afvist, da de nat.lib. var kommet til magten i Kbh. med martsmin. af 22. 3. Slævigholstenerne blev herrer i Holsten og sydl. Sønderjyll., og fæstningen Rendsborg 24. 3. og opnåede støtte fra Preussen (Fred. Vilh. 4., der havde bøjet sig for nat.lib. rejsning i Berlin). Da hær slog slævigholstenerne ved Bov 9. 4. 1848, men veg for preuss. overmagt efter nederlag v. Slesvig 24. 3. Ty. rykkede op i Jyll., men Sv.-No. sendte hjælpkorps til forsvar for Jyll. og Rusl. protesterede så skarpt, at Preussen evakuerede Jyll., mens da. tropper gjorde udfald fra Als (sejre v. Nybøl 28. 5., Dybbøl 5. 6.), og da flåde blokerede preuss. havne. 26. 8. sluttedes våbenstilstand (Malmö). Sønderjyll. blev styret af slævigholstenerne. Forår 1849 opoptog Danm. krigen, men offensiv mislykkedes v. fladenederlag i Eckernförde Fjord 9. 4. Efter da. nederlag v. Kolding 23. 4. rykkede preuss. tropper op i Jyll., mens slævigholstenerne belejrede Fredericia til 6. 7., da Bülows udfald sprængte deres hær. Samtidig var våbenstilstand slutet; Nordslav besattes af sv.-no. tropper, Sydslav af Preussen. Da Rusl. støttede Danm., sluttede Preuss. fred 2. 7. 1850; slævigholstenerne fik omfattende støtte fra ty. frivillige, men blev slået 25. 7. 1850 ved Isted, hvorefter Danm. hævdede magten over Sønderjyll. og afslug slævigholst. angreb ved Mysunde (12. 9.) og Frederiksstad (efter 29. 9.). Da Preussen nov. 1850 måtte bøje sig for Østr.-Rusl. i Olmütz, faldt slævigholstenestyrer; de ty. stormagter besatte Holsten og opløste slævigholst. hær. Da Rusl. ønskede opretholdelse af helstaten, og ty. magter af prestige Grunde ikke kunne tillade fuld adskillelse af Sønderjyll. og Holsten, søgte Danm. fra 1851 under Bluhme over til en genoprettelse af helstaten. Efter Bluhmes kundgørelse 28. 1. 1852 om helstatsforfatn. rømmede ty. magter Holsten.

dansk-tyske krig 1864. Da Danm. ved novemberforfatn. af 18. 11. 1863 havde sammenknyttet Danm. og Sønderjyll. og således i praksis brudt aftalerne m. Preussen og Østr. 1851—52, stillede Bismarck jan. 1864 det da. min. Monrad over for uantageligt ultimatum (ty. besættelse af Sønderjyll.). Efter afslag angreb preuss. og østr. tropper febr. 1864 Dannevirkestillingen, der 5. 2. rømmedes, da den da. overgeneral de Meza med rette anså stillingen for uholdbar. Ty. tropper besatte langsomt Jyll., rettede angreb på da. hovedstilling på Dybbøl og indtog den m. storm 18. 4.; 29. 4. rømmedes Fredericia uden kamp. Den viggende krigsførelse vakte harme, forræderianklager og dyb pessimisme i Danm.; stillingen bedredes ikke synderligt af da. sejr ved Helgoland 9. 5. over østr. eskadre. Våbenstilstand 12. 5.—26. 6. gav ikke resultat; på konference i London var Bismarck diplomatisk overlegen, og Danm. kunne ikke opnå virkningsfuld hjælp fra Vestmagterne el. Rusl. så lidt som Sv.-No. (trods Karl 15.s tidl. lofter) kunne yde mil. hjælp. 28.—29. 6. gik preusserne i bade over til Als, der erobredes, hvorefter fredsstemning sejrede i Danm.; Monrad, der vilde fortsætte krigen, afløstes 9. 7. af Bluhme, der 20. 7. sluttede våbenstilstand. 30. 10. underskrevs freden i Wien, hvor Danm. afstod hele Sønderjylland, Holsten og Lauenborg; som erstatning for da. enklaver i Son-

Dante Alighieri.

Georges Danton.

J. F. Darlan.

Charles Darwin.

derjyll. fik Danm. Æro, 8 sogne S f. Kolding og en landstrimmel ved Ribe.

Dansk Udsyn, da. tidsskr., udg. af foreningen »Askov Læringer«; siden 1920 indeholdende art. om blandede emner, fortrinvis skrevet af højskolernes lærere.

Danske Venstre, da. polit. parti 1884-86, bestod af Bojsens moderate venstregruppe og Bergs nærmeste tilhængere (efter brud ml. Berg og Hørup-Brandes); understregede kristel.-nat. ideer; gik op i Rigsdagens Venstre.

Dansk Vestindien, de amer. Virgin Islands' navn som da. koloni.

Danskøya [-öia], lille ø ved NV-enden af V-Spitsbergen; herfra startede Andrée sin ballonfærd 11. 7. 1897.

Dantan [dã'tã], Antoine-Laurent (1798-1878), fr. billedhugger. Især kendt for sine portrætbuster, men har desuden lavet monumenter til kirker, pladser og offentl. bygn.

Dantan [dã'tã], Jean-Pierre (1800-69), fr. billedhugger, broder til A.-L. D. Udførte buster og statuetter, ofte i karikatursk, af sin samtidts personligheder.

Dantas ['dãntã], Júlio (f. 1876), portug. digter. Skrev lyriske prægede skuespil; *A ceia dos cardeaes* (1902); da. *Kardinalernes Middag* (1924).

Dante Alighieri [-'gjeri] (1265-1321), ital. digter. Tilhørte en gl. slægt. Beskæftigede sig med filosofi, teol., musik etc. og deltog i Firenze's polit. liv og dets kampe. Fra 1295 i Firenze's råd og fra 1300 prior, men i slaget ved Campaldino blev Dantes parti, ghibellinerne, slået, og han blev landsforvist (1302). De sidste år af sit liv opholdt han sig i Ravenna, hvor han også er begravet. I sit ungdomsarbejde *La vita nuova* (ca. 1293; da. 1915) beretter D om sit møde med Beatrice og om sin kærlighed til hende. Hun inspirerede ham også til hans hovedværk *Commedia* (skrevet efter 1307 el. 1311, de to hovedhåndskr. 1336 og 37, ældste tryk 1472-75; da. v. Chr. K. F. Molbech 1851-63), som af efterkommere fik navnet *La Divina* (den gudommelige); heri vandrer D først under sin beundrede mester Virgils føredekning, hvor han foregiver at gennem mange af sine samtidige og af antikkens personligheder, så gnm. skæringsilden og bliver tilsidst modtaget i paradiset af Beatrice. *La Divina Commedia* er verdenslitt.s arkitektonisk mest helstøbte værk. Videre har D på ital. skrevet *Il Convivio* og en række lyriske digte *Le Rime* el. *Il Canzoniere* og på latin *De vulgari eloquentia*, et filologisk-poet. værk, *De monarchia*, en polit. afhandling og breve. (Portræt).

Dante Alighieri, Società nazionale [so'tjetã nãtso'noãle], ital. kulturpropagandainstitution, grl. 1889; siden 1926 hovedsæde i Palazzo Firenze i Rom; har afd. i hele verden, bl. a. i Kbh.

Dantes Plads, Kbh., plads foran glyptoteket. Dantes-mindemærket, hvortil Rom gav søjlen med statuen af Beatrice og Firenzezrelieffet af Dante, er udf. af Utzon-Franck og C. Brummer. Grundstenen nedlagt 1922.

Danti, Vincenzo (1530-76), ital. billedhugger. Påvirket af Michelangelo. *Metallstatue af pave Julius 3.* ved domkirken i Perugia (1555).

Danton [dã'tã], Georges (1759-94), fr. politiker. Jurist, ledende v. kongedømmets fald 1792, som justitsmin. medansvarlig for september-myrdierne. Som medlem af Velfærdsudvalget 1793 bidrog

D væsentligt til at redde republikken; støttede sig til Bjerget, var med til at fælde Gironden og senere høbertisterne. Ønskede afvikling af rædselsherredømmet, bekæmpede Robespierre, men fældedes; henrettet apr. 1794. (Portræt).

Danzig ['dãntsi], ty. navn på byen Gdansk i Polen.

Daphne [-f] (de gl. grækernes navn for laurbærtræ), pebertræ.

da Ponte, Jacopo, se Bassano.

da Ponte, Lorenzo (1749-1838), ital. forfatter. Skrev bl. a. librettoer til Mozarts operaer Figaros Bryllup, Don Giovanni og *Così fan tutte* samt erindringerne *Memorie* (1823-27).

da Porto, Luigi (1485-1529), ital. forfatter. Skrev det 15. årh.s berømte novelle *Romeo e Giulietta* (Historia novellemente ritrovata di due nobili amanti, 1524), som gnm. mellemled næde Shakespeare.

Dapsang, andet navn på Mount Godwin Austen i Käräkorum.

darby'ister [-bi-], rel. sekt, opkaldt efter den irske præst J. N. Darby (1800-82); hed før hans tid Plymouth-brødre. De hører hjemme i Storbritannien, forkaster alt ydre kirkevæsen og al bekendelse; venter genkomsten når som helst.

Darcy [-'si], H. (d. 1858), fr. ingeniør; grundlæggende arbejder vedr. vandets strømning.

Darda'nel'erne (oldtidens *Hellespont*), tyrk. *Çanakkale Bogazi*, strædet ml. Marmarahavet og Det Gr. Øhav; 60 km l., ca. 4 km br. (ved Çanakkale kun 1,3 km); tærskelbyde ca. 50 m. En salt bundstrøm går mod NØ og en brak overfladestrøm mod SV. - *Historie*. D-s bet. som forb. ml. Sortehavsløbene og Middelhavet har hyppigt ført til kamp el. polit. modsætn. Fra 1770erne, da Rusl. blev Sortehavsmagt, har D-spørgsmålet været et hovedpunkt f. russ. politik. I 19. årh. søgte Rusl. at beherske D for at sikre sin kornekorsport, få fri adgang til Middelhavet og spærre vejen til Sortehavet for fjendt. flåder, mens Engl., hvis interesser lå modsat, støttede Tyrk.s forsvar af sit territorium. Først da Tyrk. under I. Verdenskrig gik med Centralmagterne, opnåede Rusl. 1915 Engl.s løfte om magt over stræderne (uopfyldt efter russ. revolution), og Churchill rettede som eng. marinemin. forgæves angreb på D 1915. Efter nederlaget demilitariseredes D (konvention 1923), men Montreux-konventionen 20. 7. 1936 tillod igen Tyrk. at befæste D. 1945 foreslog Sovj. Tyrk. fælles sovj.-tyrk. forsvar af D (m. erklæring om, at Tyrk. ueneutralt havde ladet ty. marinefartøjer gå ind i Sortehavet og vilde Sovj. vanskeligheder under krigen). Tyrk. afsløg, støttet af USA.

Dardel, Gustaf von (f. 1882), sv. diplomat. 1921-40 gesandt i Belg., fra okt. 1941 i Danm.; 1947 ambassadør smst., afgik 1948, fungerede til april 1949 på gr. af efterfølgerens sygdom og død.

Dardel, Nils von (1888-1943), sv. maler; har malet (tegnet) portrætter og udf. kompositioner af et fantasifuldt, eksotisk-dekadent præg. Freskodekorationen *Jon Blund* (1928) til Stadsbibl., Sthlm.; teaterdek. m. m. (III).

Därdistan [dã:dã'stã:n], landskab i V-Kashmir, Indien; ca. 60 000 km²; ca. 1 mill. indb.

Dar'duse el. *Tau-se*, kin. gud for overflod, talr. afbildninger som tykmalet person. - Skuespil af Johs. V. Jensen (opført på Det Kgl. Teater 1937).

da'reik', antik pers. guldmønt, præget fra Dareios 1. (521-485 f. Kr.) til ca. 350 f. Kr. Normalvægt 8,4 g. Forsiden viser kongen knælende som bueskytte, bagsiden en firkantet fordybning.

Da'reios (pers. *Darayavahush*), tre perserkonger: Dareios 1., reg. 521-485 f. Kr., søn af Hystaspes, g. m. Kyros' datter Atossa, dæmpede fl. opstande, organiserede riget i 20 satraper, drev skytterne bag Donau 513, dæmpede 499-94 de ioniske byers opstand, led nederlag ved Marathon mod Athen 490. - Dareios 2., reg. 424-04 f. Kr., mistede Ægypten, støttede Sparta mod Athen. - Dareios 3., reg. 336-30 f. Kr., mistede sit rige til Alexander d. St. (nederlag ved Issos 333 og Gaugamela 331); myrdet af satrapen Bessos.

Da'reios-vasen, antik vase fra 4. årh. f. Kr. med påmalede motiver fra Dareios' tronråd for togten mod Grækenl.; fundet i Canossa 1851, nu i nationalmusei i Napoli.

Dar es Salaam [dã:resã'lã:m] (arab: frendes hus), hovedstad og vigtigste havneby i Tanganyika, Ø-Afr.; 64 000 indb. (1946).

Därfür [dã:r'fũ:r], halvt uafh. prov. med over 2000 m h. bjergparti i Anglo-Ægyptisk Sudan; 359 000 km²; 716 000 indb. (1942).

Dargomyzskij [dãrgã'm]jski], Aleksandr (1813-69), russ. komponist, pioner i den nat. russ. skole. Hans opera *Russalka* (1856) opf. stadig.

Därio, Rubén (1864-1916), sp.-amer. digter, har gnm. sin lyrik, der både er af stor formel skønhed og som Villons og Verlaines dybt personlig, haft stor bet. for fornyelsen af sp. poesi.

Däri'us, lat. form for Dareios.

dar'ja el. *däryä*, pers. flod el. sø; indgår som led i mange stednavne.

Därjeeling (eng. [dã:'dsi:ti:n]), ind. *Rdorje gling*, by i V-Bengalen, Hindustan, i Himalayas forkæder N f. Calcutta; ca. 20 000 indb. Sommerresidens på karavanevejen til Tibet.

dark horse ['dã:k'hã:s] (eng., egl: mørk (-lagt) hest), i væddeløbskredse en hest, hvis kvalifikationer med hensigt er holdt skjulte for offentligheden. Bruges overført i politik om en af offentligheden ukendt kandidat.

Darlan [-'lã], Jean François (1881-1942), fr. admiral, politiker. Fr. flådechef 1939; marinemin. juni 1940, jan. 1941 udenrigsmin. under Pétain, udsat til P-s efterfølger som fr. statschef. Deltog i Montoire-forhdl. okt. 1940, tog skarpt afstand fra Engl.; måtte apr. 1942 lade Laval overtage reg. I Algier nov. 1942 v. den amer. landgang, indstillede fjendtlighederne, forðømtes af Vichy; kunne ikke samarbejde m. de Gaulle. Myrdet 24. 12. s. å. (Portræt).

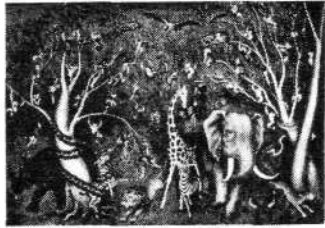
darling ['dã:li:n] (eng.), elskede; yndling.

Darling ['dã:li:n], Austr.s længste flod, 2450 km. Biflod til Murray, udspringer nær østkysten.

Darling Range ['dã:li:n 'reindz], bjergkæde langs Austr.s SV-kyst.

Darlington ['dã:dli:ntn], by i NØ-Engl. V f. Middlesbrough; 84 000 indb. (1948). Uld- og jernindustri, navnlig fremstilling af lokomotiver o. a. jernbanemateriel. Verdens første jernbane åbnedes 1825 ml. D og Stockton.

Darlington ['dã:dli:ntn], Cyril Dean (f. 1903), eng. cytolog. 1939 dir. for John Innes Horticultural Inst., London. Kendt for sine teorier ang. kromosomoverkyrdsning og sine bidrag til teor. cytologi.

Nils v. Dardel: Sorte Diana. (Sthlm.).

Alphonse Daudet.

C. G. Dawes.

Darłowo, ty. *Rügenwalde*, po. by i Pomm. **Darmstadt** [-tjat], ty. by i Hessen; 115 000 indb. (1939). Vigtig industriby (metalvarer, kemikalier). Til 1946 hovedstad i Hessen. - Ca. 60 % ødelagt i 2. Verdenskrig.

Darnand [-nã], *Joseph* (1897-1945), fr. politiker. Antidemokratisk nationalist, tilknyttet ty.-venlig del af Vichy-reg. 1942 chef for militær, der blev hovedredskab f. undertrykkelse af fr. modstandsbevægelse. Jan. 1944 leder af politiet; mobiliserede v. invasionen juni 1944 militsen til kamp på ty. side, indenrigsmin. samme måned, deltog fra sept. 1944 i regeringsudvalg af Vichy-sept. mænd i Tyskland. Henrettet efter kapitulationen.

Darnley [-da:nli], *Henry Stuart*, Lord (1545-67), *konge af Skotl.* 1565-67, (kat.), 1565 g. m. sin kusine *Marie Stuart*. Skuffet over ikke at blive medregent var D 1566 blandt Riccios mordere, tog magten, men overlstedes af Marie og kom i konflikt m. adelsoppositionen. Myrdet v. Edinburgh, formentl. på anstiftelse af Bothwell.

Dar'ré, *Walther* (f. 1895), ty. national-socialist. Udg. 1929-30 skr. om ty. bondestand som »livskilde f. d. ty. race«, udformede begrebet »Blut und Boden«; fra 1933 rigsnæringsmin. og leder for ty. bondepolitik under Hitler (arvegårdslovgivn.); rigsbondedefører fra 1934. Afvik maj 1942. 1949 idømt 7 års fængsel.

Darrieux [-dar'jø], *Danielle* (f. 1915), fr. filmskuespillerinde. Deb. i fr. film 1931, siden bl. a. spillet i »Mayerling-dramaet« (1935), »Kati« (1938) og »Det Første Rendez-vous« (1941).

d'arsonvalisation [-darsøn-] (efter den fr. læge d'Arsonval (1851-1940)), vekselstrømsbehandling med svag varmevirkning.

Dars [-dars], ty. halvø i Mecklenburg-Vorpommern, VSG f. Gedser.

Darsser Ort [-darsar'ört], N-spidsen af halvøen Dars.

Dartford [-da:t'fôd], by i SØ-Engl. ØSØ f. London; 40 000 indb. (1948).

Dartmoor Forest [-da:t'mu: 'fârist], hede- og moskledt granitplateau i SV-Engl. Højeste punkt: High Willhays, 621 m. I byen Princetown ligger en kendt straffeanstalt.

Darwin [-'da:wîn], by i NV-Engl. NV f. Manchester; 31 000 indb. (1948). Bomulds-, jern- og papirindustri.

Darwin [-'da:wîn], hovedby i Northern Territory, Austr.; ca. 5000 indb.

Darwin [-'da:wîn], *Charles Robert* (1809-82), eng. naturforsker, der i videre kredse blev kendt for sin fremføring og begrundelse af udviklings- og nedstammingslæren. Deltog 1831-36 i skibet »Beagle's jordsomrejse, hvor han modtog stærke indtryk af arternes mangfoldighed og skiftet fra sted til sted. Rejseberetn. *Rejse omkring Jordan* (1845; da. 1876). 1859 udkom Om Arternes Oprindelse ved Kvalitetsvalg el. ved Heldigst Stillede Formers Sejr i Kampen for Tilværelsen (1872 i da. overs. v. J. P. Jacobsen). Emnet uddybedes i tobindsværket: *The Variation of Animals and Plants under Domestication* (1868). Heri fremførte D sin omstridte pangenesislære, en arve-teori. 1871 kom *Menneskets Afstamning og Parringsvalget* (da. 1875), hvori »aberteorien« fremførtes til samtidens store forargelse. Foruden nævnte emner studerede D bl. a. koralrevenes tilblivende, rankeføddernes systematik, insektlevende planter, planternes bevægelser, regnormenes arbejde, kodriverens bestovnings-

forhold o. m. a. biol. emner. (Portræt sp. 905).

Darwin [-'da:wîn], *Erasmus* (1731-1802), eng. læge og naturforsker, farfar til Charles D. Hovedværk *Zoonomia* (1794-96), hvori han bl. a. gør sig tanker om arternes tilblivelse og omdannelse.

Darwin [-'da:wîn], *Sir Francis* (1848-1925), eng. botaniker, søn af Charles D. Har bl. a. skrevet om planternes bevægelser og udgivet sin fars breve og selvbiografi.

darwi'nismen, Darwins lære om organismernes udvikling. Teorien fremhæver det naturlige udvalg - selektionen -, der begunstiger de bedste egnede individer, *the survival of the fittest*, hvorved tilpasning til skiftende kår og dannelse af nye arter skulle finde sted.

Dass, *Peter* (1647-1707), no. digter og præst. Skrev omkr. 1700 et digt om folk og natur i Troms amt, *Nordlands Trompet* (udg. posthumt 1739), en realistisk skildr. i jævnt stilleje, uafhængig af tidens ekstravagante smag.

'data (lat., flertal af *datum* givet), tidsangivelse; oplysninger, kendsgerninger, fakta.

da'te're (lat. *datum* givet), forsyne med tidsangivelse; tidsfæste. **d** sig fra, stamme fra.

datid, *gramm.*, fortid, imperfektum.

'datio in so'lutum (lat.: givet som betaling), det forhold, at en skyldner med kreditors samtykke erlægger en anden ydelse til denne end den, han er pligtig til.

'dati'v (lat. af *dare* give), *gramm.*, kasus, der angiver indirekte objekt.

'dato (lat. *datum* givet), indeværende dag; oprindelsestidspunkt.

datoparkering, en ordning, if. hvilken parkering på en gadestrækning er tilladt skiftevis i den ene el. den anden gade side efter datoen.

datoveksel el. *a dato-veksel*, veksler, der lyder på betaling på en bestemt dag.

datterkompas el. *dotterkompas*, et hjælpeapp., der kan opstilles et hvilket som helst egnet sted i skibet. Gyrokompasets visning overføres elektr. til disse d.

datterselskab, formelt selvstændt selsk., som kontrolleres finansielt af et andet selsk. (moderselskab).

'datum (lat.: givet), datering, bestemt dag; udgangspunkt for logiske slutninger el. psyk. analyser. **Sansed**: det i sansagttagelser giive.

datumskitte. Rejser man på jordkloden mod V, må man efterhånden stille sit ur tilbage, for at det til stadighed skal vise zonetid for de lande, man passerer. Efter en rejse Jorden rundt mod V vil man således have stillet sit ur 24 timer tilbage og være nået til et kalenderdatum en dag bagfter de hjemmeverdendes tælling. Omvendt ved rejsen mod Ø. For at opnå, at datotællingen er den samme på samme sted under alle omstændigheder, må man derfor indføre et d. Man har vedtaget, at datoen formidles med 1, når man passerer datolinien, der (med små afvigelser betinget af praktiske hensyn) sammenfalder med 180°-meridianen, fra V mod Ø, og forøges med 1, når datolinien passerer fra Ø mod V.

Da'tura (lat.), pibegale.

DAU, fork. f. Dansk Atletik Union.

Daubigny [-dobi'nji], *Charles-François* (1817-78), fr. maler. Stemmingsfulde landskaber med motiver fra Oise- og Seine-egn. Hovedværker: *Høsten* (Louvre) og *Forårslandskab*. Fl. billeder på Ørdrupgård.

Daubre [-do'bre], *Gabriel Auguste* (1814-96), fr. mineralog. Eksperimentelle arb. over mineraldannelse (bl. a. tinstenslejer-nes opståen).

Daudet [-do'dæ], *Alphonse* (1840-97), fr. forfatter, f. i Nîmes, regnes for naturalismens tredje store navn ved siden af Zola og Maupassant, men har sit særpræg ved sin dybe følsomhed og sin humor, der er beslægtet med Dickens'. Har i en række romaner skildret samtidens Paris. (*Sapho* (1884)), men den varigste del af hans forfatterskab er inspireret af Provence som *Lettres de mon moulin* (1869) og de lystige *Portarin*-bøger (1882, 1886 og 1890). (Portræt).

Daudet [-do'dæ], *Ernest* (1837-1921), broder til A. D., fr. forfatter; har bl. a. skrevet romaner, hist. og selvbiogr. værker. Ungdomserindr. *Mon frère et moi* (1882).

Daudet [-do'dæ], *Léon* (1867-1942), søn af A. D., fr. forfatter og journalist, ivrig royalist og antisemit, knyttet til »Action française«, har skrevet hvasse polemiske artikler og romaner.

'Daugava, lettisk navn for floden Vestl. Dvina.

Daugavasgriva [-'gri:va], ty. *Dünaburg*, udhavn for Riga i Letland, ved mundingen af V-Dvina.

'Daugavpils [-fp-], russ. *Dvinsk*, ty. *Dünaburg*, by i SØ-Letland, ved V-Dvina; 45 000 indb. (1935). Jernbanecentrum. Grl. 1278.

Daugaard, *Christian* (f. 1901), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1937. Har i sine landskabsbill. især lagt vægt på skildr. af lyset og vejret.

Daugard-Jensen, *Jens* (1871-1938), da. embedsmand. Fra 1893 i Grønlands Styrelse, fra 1912 som dir. Fremmede Grønlands modernisering, tilhænger af statsmonopoler.

Daumier [-do'mje], *Honoré* (1808-79), fr. maler og karikaturtegner. I sine litografier til tidsskrifterne »La Caricature og

Honoré Daumier: Don Quijote og Sancho Panza under et Træ. (Glyptoteket).

»Charivari« satiriserer D over det fr. borgerskabs småtskæthed, polit. forhold (borgerkongen Ludvig Filip), retsvæsenet m. m. Billeder på glyptoteket og på Ørdrupgård.

Dauphin [-do'fê] (måske af lat. *delphinus* delphin), titel på den fr. tronfølger; opr. som hersker i Dauphiné.

Dauphiné [-dofi'ne], tidl. fr. provins ml. Rhône og den ital. grænse; under den fr. krone fra 1456. Hovedby: Grenoble.

Davao (amer. [-da'va:u]), havneby ved D-bugten på Mindanao bl. Filipinerne; 103 000 indb. (1941). Omkr. D stor prod. af manilahamp.

Davbjerg, ældre stavemåde for Dagbjerg.

Davenport [-'dävânport], by ved Mississippi i Iowa, USA; 66 000 indb. (1940).

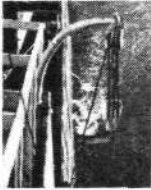
Davenport [-'dävânport], *Charles Benedict* (1866-1944), amer. zoolog og arvelig-hedsforsker. Kendt bl. a. for sine undersøgelser vedr. menneskets nedravningsforhold (hudfarve, øjenfarve osv.).

Davenport [-'dävântri], by i Midt-Engl. V f. Northampton; 3900 indb. (1948). Kendt for sine radiofonistationer.

Dawes [-dâ:z], *Charles Gates* (f. 1865), USA-politiker. Sagfører, finansmand; brigadegeneral 1921; republikaner. Ledede ekspertkommission ang. reparationspørgsmålet 1923-24, udformede D-planen. Vicepræsident 1925-29, ambassadør i Engl. 1929-32. Fik 1925 Nobels fredspris s. m. Austen Chamberlain. (Portræt).

Dawes-planen, plan for ty. erstatningsbetalinger efter 1. Verdenskrig, vedtaget på konference i London 1924, opkaldt efter USA-general Charles G. Dawes. Lod sig gennemføres takket være USA-kapitaloverførelser til Tyskland, afløst 1930 af Young-planen.

da'vi'd, *søv.*, mekanisk indretning (jollebom el. galge af jern) til udsætning og indtagning af redningsbåde, ankre o. l.

david.

David, Israels berømteste konge (ca. 1000 f. Kr.), var af Judastamme, knyttedes som ung til Sauls hof, men vakte dennes skinsyge ved sine sejre og måtte flygte. Efter Sauls død i filisterkampen kåredes **D** til konge i Juda, vandt senere hele Israel, også Østjordanlandet, gjorde Jerusalem til hovedstad og overførte Arken hertil. I sine krige med nabofolkene underlagde han dem alle, så at rigets udstrækning var så stor som aldrig før el. siden. Han er derfor Israels idealkonge. Han var dog ingenlunde uden fejl, hvorom f. eks. fortællingen om Urias og Batsaba vidner. De mange hustruer, han ægtede, gav anledning til stridigheder om tronfølgen. Sønnen Absalom dræbtes i et oprør. **D**-s efterfølger blev Batsabas søn Salomo.

David, to skotske konger. David 1., reg. 1124-53, indførte lensordningen i Skotl. og reorganiserede kirken. - David 2., reg. 1329-71, kæmpede mod Engl., fanget af engl. 1346-57.

David, *Arne-Ole* (f. 1894), da. filmcensur, skuespiller og instruktør. Deb. som skuespiller på Betty Nansen-Teatret 1918, som sceneinstruktør 1925. Filmcensur 1946.

David [*da:vi:t*], *Christian* (1690-1751), tv. herrnhutisk missionær, som 1733 vendtes til Grøn. for at samarb. med Hans Egede. Samarb. gik p. gr. af forsk. rel. syn ikke godt, og det medførte vanskeligheder for den grøn. mission.

David, *Christian Georg Nathan* (1793-1874), da. politiker. Af jød. slægt, døbt 1830; 1830-36 prof. i statsøkonomi; stiftede 1834 ugebladet »Fædrelandet«, hvis liberale artikler førte til hans afsked som prof. Modstander af Ejderpolitikken, i 1840'erne m. sympati for Chr. 8.s politik, stod efter 1848 som kons.; modstander af alm. valgret. Fremtrædende rigsdags- og rigsrådsmedl. efter 1849, rådgiver for Chr. 9. ved tronbestigelsen 1863; finansmin. under Bluhme 1864-65, søgte for-gæves at skabe enighed om grundlovs-ordn. - Ivrig for fængselsreform; leder af Statistisk Bureau 1854-73, national-bankdirektør fra 1858. (Portr. sp. 913).

David, *Christian Ludvig* (f. 1878), da. jurist og kunstsamler. 1911 højejerets-sagfører. Opprettede 1945 C. L. Davids Fond og Samling, en selvejende institu-tion (kapital ca. 2 mill. kr.) knyttet til kunstindustrimuseet.

David [*da'vid*], *Félicien-César* (1810-76), fr. komponist, 1831 i forb. med saint-simonisterne og berejste under deres ind-flydelse 1833-35 Det Mellemsøen, herfra ode-symfonien (d. v. s. symfoni m. kor) *Le Désert* (1844). Fra 1841 i Paris.

David [*da:vi:t*], *Gerard* (ca. 1460-1523), nederr. maler. Virksom i Brügge under indflydelse af Memling og de sengotiske illuminatorer. Rel. motiver med fine stil-færdige landskabsbaggrunde.

David [*da'vid*], *Jacques-Louis* (1748-1825), fr. maler. Elev af Vien. Indleder 1784 med det strengt klassicistiske *Horatier-nes Ed* en ny epoke i fr. kunst. Under revolutionen præsident for Nationalkon-ventet og beundrer af Marat. Sluttede sig senere begejstret til Napoleon, hvis sejr han forherligede i en række kæmpebil-leder, bl. a. *Napoleons Krøning* (Louvre), *Uddeling af Ærnene* (Versailles). Har malet figurbilleder, ofte med mytol. motiver, samt portrætter bl. a. af *Madame Recamier* (Louvre) og *Grev de Turenne* (glyptoteket). Talr. elever, bl. a. C. W. Eckersberg. (Ill. sp. 911).

David d'Angers [*da'vid dā'se*], *Pierre Jean* (1788-1856), fr. billedhugger. Skønt elev af *David* og *Canova* blev han natu-ralist. Har især udført portrættaster, u-

David d'Angers: Goethe. (Louvre).

-buster og -medailler, bl. a. af Corneille, Racine, Goethe og Schelling.

dauids harpe (*'Harpa*), slægt af trop. for-gallesnegle. Store skaller, bred mundning m. ribber.

Dauidsohn, *Joseph* (1894-1943), da. sociolog; stærkt påvirket af E. Durkheim; skrev bl. a. *Om Betingelserne og de Nærmeste Opgaver for en Eksakt Sociologi* (1923), *Participationstudier* (1931). Begik selvmord under jødefølgelserne i 1943.

Davidson [*dæ:vidsn*], *Randall Thomas* (1848-1930), dronning Victorias hus-kapellan og rådgiver fra 1883, ærkebiskop i Canterbury 1903-28.

Dauids Salmer, en del af de G. T. salmer, som tillegges David.

dauidsstjerne el. *heksagram*, sekstakket stjerne; opfattes ofte som symbol for jøde-dommen; jfr. *Jødestjerne*.

Daviel [*da'vi:æl*], *Jacques* (1696-1762), fr. øjenlæge. Indførte princippet for den mod. stæroperation, hvorved »stærne« (den sygeligt forandrede linse) fjernes, medens den tidl. blot blev trykket ned i øjet.

Davies [*dæ:viz*, *dæ:vis*], *Joseph* (f. 1876), amer. diplomat. Opr. sagfører, forret-ningsmand; USAs ambassador i Sovj. 1936-38, i Belg. 1938-39; bidrog meget til at øge amer. leverancer til Sovj. efter 1941, opnåede som Roosevelts udsending til Moskva 1943 opløsningen af komintern.

Davis [*dæ:vis*], *Bette* (f. 1908), amer. film-skuespillerinde. Efter teaterdeb. til film-ens 1931, vandt hurtigt ry som amer. films første tragédie. Hovedroller bl. a. i: »Den Forstenede Skov« (1936), »Jezebel« (1938), »De Små Ræve« (1941) og »Stjålne Dage« (1946). (Portr. sp. 913).

Davis [*dæ:vis*], *Jefferson* (1808-89), nord-amer. politiker. Bomuldsplanter i staten Mississippi, senator fra 1848. Gik skarpt ind for Sydstaternes synspunkt i slave- og unionsspørgsmålet. Febr. 1861 præsident for de af unionen udtræde »kon-

Jacques Louis David: detalje af portræt af Madame Recamier. (Louvre).

fødererede« Sydstater, under borger-krigen energisk og udfordrende skarp. Efter nederlag 1865 fange i to år, udeluk-kes fra polit. rettigheder v. særlig lov, iøv. ustraffet. (Portræt sp. 914).

Davis [*dæ:vis*], *John* (ca. 1550-1605), eng. opdagelsesrejsende; genopdagede 1585 Grøn., fandt 1587 **D**-strædet og 1592 Falkland-øerne.

Davis [*dæ:vis*], *Norman* (1878-1944), amer. finansm., diplomat. Wilsons finans-rådgiver på fredskonferencen 1919, del-tog i en række konferencer vedr. erstat-ningsspørgsmålet og nedrustning (Demokrat).

Davis [*dæ:vis*], *William Morris* (1850-1934), amer. geolog. Prof. v. Harvard Univ. Beskæftigede sig især med erosionsfeno-mener og skabte den moderne geomor-fologi.

Davis Cup [*dæ:vis 'kåp*], vandrepokal i tennis, udsat af amer. Dwight F. Davis (f. 1879), 1. gang 1900. Turneringen, der er delt i 2 zoner, en eur. og en amer., anses for verdens fremste og betegner nu verdensmesterskab.

Davis-kva'dran't [*dæ:vis-*] (opfundet af John Davis), navigationsinstrument, der tidl. blev benyttet til måling af søhøjder.

Davison [*dæ:visn*], *Clinton Joseph* (f. 1881), amer. fysiker. Påviste elektronernes bølgenatur ved interferensforsg. Nobelprisen 1937 s. m. G. P. Thomson.

Davis-strædet [*dæ:vis*], farvandet ml. SV-Grønland og Baffinland; fører fra Atlanterhavet til Baffinbugt. Mindste bredde ca. 300 km.

Davitt [*dæ:vi:t*], *Michael* (1840-1906), irsk politiker. Fra 1865 tilsluttet *Fenierne*. Grl. 1879 Landleague.

Davos [*dæ:vs*], kur- og vintersportssted i

Graubünden, Schw.; 1574 m. o. h., 9000 indb. (1941). Sneforskningslaboratorium.

Davout [*da'vu*], *Louis* (1770-1823), fr. marskal, fyrste af Eckmühl. Vandt Auerstedtslaget 1806, hævdede Hamburg 1813-14 (beskyldningerne for grusomhed her synes overdrovne); støttede Napoleon under de 100 dage.

davre (glda. *dagorth*, egl. dagmåltid), morgenmåltid. Alm. i da. dialekter.

Dawson [*dā:sn*], hovedstad i territoriet Yukon, Canada, ved Klondike Rivers ud-løb i Yukon River. Tidl. bet. gulduvding-ning; 1901 9142 indb.; 1941 1043 indb.

Davy [*dæ:vi*], *Humphry* (1778-1829), eng. kemiker. **D** udførte arbejder over elektrolysen, v. hj. af hvilken han fremstillede metallerne natrium, kalium, calcium, strontium og magnesium. Endv. bestemte han klorot som grundstof. Opfandt **D**-s sikkerhedslampe. (Portr. sp. 914).

Davys sikkerhedslampe [*dæ:vis*], anv. i kulgruber, hvor udstømmende metan kan gøre grubebluften eksplosiv. **D** består af en lampe, hvori flammen er omgivet af en lukket cylinder af metaltrådsølv. Opfundet 1814 af Humphry Davy.

Davy Sund [*dæ:vi*], farvandet uden for Kong Oscars Fjord, Østgrøn.

Dax, by i dept. Landes, SV-Frankrig; 14 000 indb. (1946). Mineralske kilder.

Day [*dæ:*], *Clarence* (1874-1935), amer. forf. Krøbling efter at have deltaget i Den sp.-amer. krig. Kendt for erindrings-romanen *Life with Father* (1935; da. *Samliv med min Fader* 1937), som også er dramatiseret og filmatiseret.

Day Lewis [*dæi 'hvis*], *Cecil* (f. 1904), eng. digter. Udpræget intellektuel og m. komunistiske interesser. *The Magnetic Mountain* (1933) o. a. digte.

C. N. David.

Bette Davis.

Jefferson Davis.

Humphry Davy.

Claude Debussy.

Daniel Defoe.

Dayton ['dæ:tn], industriby i SV-Ohio, USA; 215 000 indb. (1945).

db, fork. for *decibel*, transmissionsenhed der anv. i radiotekn. og telefoni.

D-banker, de 4 største ty. banker i mellemkrigsårene: Darmstädter und Nationalbank, Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft og Dresdner Bank. 2) og 3) blev 1929 sammensluttet.

DBBF, fork. f. Dansk Basket-Ball Forbund.

DBC, fork. f. Dansk Bicycle Club.

DBF, fork. f. Dansk Badminton Forbund.

DBU, fork. f. Dansk Boldspil Union.

D.C. ['di:'si:], off. fork. f. District of Columbia, USA.

d. c., eng., fork. for *direct current* (jævnstrøm).

D.D., eng., fork. for *Doctor of Divinity* (dr. theol.).

D-dagen, eng. *D-day* ['di:dæi], under 2. Verdenskrig eng. kodebetegn. for den dag, hvor invasionen i V-Eur. skulle indledes: 6. 6. 1944.

DDL, fork. f. *Det Danske Luftfartsselskab*.

DDPA, fork. f. *Det Danske Petroleumsk Aktieselskab*.

D.D.S., eng., fork. f. *doctor of dental surgery*, doktor i tandkirurgi, amer. tandlægetitel, ikke nogen doktorgrad.

DDT, fork. for *di'klo'raif'e'ny'triklora'ta'n*, egl. di-(p-klorfenyl)-triklorætan, (C₆H₄Cl)₂ CH-CCl₃, D. D. T., penaklorodifenylætan, insektgiftstof, kontaktdgift, hvis virkning fremkaldes ved simpel berøring ml. insektet og stoffet, også i fast form. Døden indtræder alm. i løbet af 15-20 min. Virksomt over for bl. a. fluer, myg m. m., samt talr. skadeinsekter i landbrug og skove, medens det er ugiftigt for mennesker og husdyr. Benyttes derfor i nyeste tid meget til sprøjtning og pudring inden for land- og havebrug.

D-dur, toneart med grundtonen d og ♯ for f og c; paralleltoneart til h-mol.

de [dø] (fr.), af fra.

de- (lat.), fra-, af-.

deakon ['di:køn] (eng., af gr. *diakonos* tjener), 1) i den anglikanske kirke en gejstlig vieslesgrad; d må ikke foretage nadver og absolution; 2) i de eng. frikirker er d lægmænd, som bistår præsten.

de'aderton [de 'a:dərtån] (sv: de 18), gangs betegnelse for Svenska akademien, som omfatter 18 medlem.

dead-weight ['dæd:wæit] (eng.), dødvægt. Fork: d. w.

Deák ['dæ:ək] *Ferenc (Franz)* (1803-76), ung. liberal politiker. Søgte 1848 forgæves at lede ung. nationalregering i mådeholden retning; ledende v. ordningen 1867 om Ungarns ligestilling med Østrig.

Deal [di:l], lodsstation og badested på Økysten af Kent; 23 000 indb. (1948).

dean [di:n] (eng.), domprovst; dekan; efor.

Dean, Forest of [f'færst əv 'di:n], højdedrag i V-Engl. V f. Gloucester. Store skove. Kul- og jernminer.

Dearborn ['dierbårn], vestlig forstad til Detroit, Michigan, USA; 64 000 indb. (1940). Ford Motor Co.s fabriker. Edison Museum.

Déat [de'a], *Marcel* (f. 1894), fr. politiker. Opr. socialist, deltog i »neosocialismen«, gik 1940 i sit blad *L'Oeuvre* ind for samarbejde m. Tyskl. Støttede Laval, dannede 1940 Rassemblement national (National Samling); bekæmpede fr. frihedsbevægelse. Marts 1944 min. for arbejde og national solidaritet i min. Laval, styret v. invasionen s. å., dødsdømt i absentia 1945, forsvundet i Tyskl.

Death Valley ['dæp 'væiti] (eng: dødens dal), gravsænkning i S-Californien, N f.

Mohave Ørkenen. Bunden når 85 m under havet. Temperaturer indtil 57° C.

Death Valley.

Deauville [do'vil], mondænt fr. badested ved Kanalkysten; ca. 5000 indb. I nærheden det ældre og mere folkelige Trouville.

Debâcle, La [la de'ba:kl], (fr: sammenbruddet), roman af Zola (1892), der skildrer nederlaget 1870.

de'bat (fr.), forhandl. i en, især parlamentarisk forsamling.

Debay (*De Bay*) [dø'bæ], fr. kunstnerfamilie i 18. og 19. årh. De fleste var billedhuggere, en enkelt tillige maler.

debutures [di'bentfuz] (eng.), mellemting ml. aktie og obligation; forrentes i alm. med en fast rente + en vis procent af aktieudbyttet.

'Deberitz, Per (1880-1945), no. maler; elev af Zahrtmann og Matisse; figurbilleder og landskaber.

'debit (lat: han skylder), en kontos venstre side, hvor noteres hvad vedk. konto (-indehaver) modtager fra den bogførende og således er denne skyldig.

de'bilias 'mentis (lat.), åndssvaghed i lettere grad.

debi'te're (lat. *debere* skyldte), skyldskrive, belaste; bogføre i debit.

'de'bitor (lat.), skyldner; den, der skylder.

De'borā, 1) Rebekkas amme; 2) profetinde i dommertiden, som oplammede til kamp mod kanaaneerne (Dom. 4-5).

Debreceen ['dæbrætsæn], by i Ø-Ungarn; 126 500 indb. (1941), bet. handel med kvæg og landbrugsprodukter, mølleindustri m. v. Univ. (grl. 1912).

Debussy [dø'by'si], *Claude* (1862-1918), fr. komponist. D er en typisk præf. for impressionismen. Hans værker omfatter bl. a. operaen *Pelléas et Mélisande* (1902, Kbh. 1924), balletten *Jeux* (1912), orkesterværkerne *Prélude à l'Après-midi d'un Faune* (1894), *Trois Nocturnes* (1899), *La Mer* (1905), *Images* (1906-12) og *Petite Suite* (1889), kantaten *La Damselle élue* (1888), kammermusik, sange og klaverstykker, herimellem *Deux Arabesques* (1888), *Suite Bergamasque* (1905), *Estampes* (1903), *Children's Corner* (1908), *24 Préludes* (1910-13) og *Douze Études* (1915). (Portræt).

debut [de'by], fr. begyndelse, spec. en kunstners første optræden; - *debutant*, [deby'tant], en der optræder for første gang; - *debutere* [deby'te'ra], optræde for første gang.

Debye [dø'bai], *Peter* (f. 1884), ty.-holl. fysiker. Har udført grundlæggende arbejder inden for den fys. kemi, især over molekylernes dipolmomenter, og har s. m. d. schw. fys. Paul Scherrer (f. 1890) udarbejdet en metode til krystalstrukturbestemmelse ved røntgenstråler. Nobelpriisen i kemi 1936.

De'ca meron (gr. *deka* ti + *héméra* dag), navnet på Boccaccios hovedværk.

deca'mi'n, helleflyndertræn, koncentreret A- og D-vitaminpræparat.

Decamps [dø'kæ], *Alexandre* (1803-60), fr. maler. Hentede fortrinsvis sine motiver i Orienten og skildrede folkelivet med blændende lysvirkninger. Landskaber og dyrebilleder. Hovedværk: *Den Natlige Patrulje i Smyrna* (Metropolitan Mus., N. Y.).

Decatur [di'kæ:tər], industriby ml. Chicago og St. Louis i Illinois, USA; 59 000 indb. (1940).

decca ['dækə], et i Engl. i 1944 udviklet system for hyperbelnavigation v. hj. af kontinuerlige langbølger. De da. d-stationer åbnedes 15. 10. 1948, hovedstationen er på Samsø, de tre såk. slævestationer ved Klintholm-havn på Møn, i Højer i Sønderjylland og i Hjørring. Systemet dækker en cirkel m. centrum i hovedstationen og m. en radius på 240 sømil. Nøjagtigheden er den største, der hidtil er opnået, under gunstige forhold omkr. 25 m.

Decan (eng. ['dækən]), ind. *Dakshan* el. *Dakshin*. Forinden S f. floderne Tapti og Mahānadi, mest 6-900 m h. højsletter, der fra randbjergene Western Ghāts (1200 m) skræner mod Ø. Mod S bl. a. Nilgiri Hills.

de'cem'ber (lat. *decem* ti; 10. måned i d. rom. kalender), 31 dage, i vor kalender årets 12. og sidste måned. Da. navn kristnåden. Vintersolhverv omkr. d. 22. d. - *Meteor*. Den 1. vintermænd, d er oftest mild og fugtig, sjældnere med frost. I d står solen lavest; p. gr. af dette og det milde vejr overtrukne himmel er vejret ofte meget mørkt. Kbh. har således oplevet at have kun 10 min. klart solskin i d. Middeltemp. er 1/2-2 1/8° og 15-21° frost. Nedbøren er 40-80 mm, men 100 mm er ikke sjældent. 15-20 dage nedbør, hvoraf 5-7 med sne.

Decem'bristerne, udstillings sammenslut. af da. bildende kunstnere, stiftet december 1928 (deraf navnet).

decem'v'er (lat: ti måned), timandskommission i det gl. Rom; kendet for de d, som 451 f. Kr. gav de 12 tavlers lov i Rom.

decennium [-'sæn-], (lat.), tiår.

de'cent [-s-] (fr. af lat. *decent* det sømmer sig), anstændig, arbar.

decentralisation, bestræbelser for at give de lokale myndigheder en så selvst. stilling som muligt over for de centrale statsorganer.

Deception Øen [di'sæpʃən], Ø N f. Graham Land i Antarktis. Vulkanen, hvis vandfyldte krater er en god naturhavn for hvalfangerskibe.

décharge [de'ʃarʃ] (fr: aflæsning), fritagelse for en forpligtelse. Anv. i da. ret navnlig i forb.: give d., om generalfors. vedtagelse om, at der ikke er anledning til at gøre ansvar gældende ovf. bestyrelsen for dens forvaltn. af selskabets (foreningens) midler.

Déchelette [de'ʃæte], *Joseph* (1862-1914), fr. arkæolog. Hovedværk *Manuel d'Archeologie Préhistorique 1-4* (1908-14), en oversigt om Fr.s forhist.

dechi'fre're [de'ʃi:fr'e] (*de- + chifre* (hemmelige el. aftalte) skrifttegn), læse en meddelelse, der er skrevet i kode.

deci- [-si-] (lat. *decima* tiende (del)) (fork: d), i metersystemet 1/10 af enheden.

'decibel (*deci* 1/10 + *bel* efter A. Graham Bell), fork: *db*, transmissionsenhed benyttet i teleteknik. Angiver 10 x logaritmen til forholdet ml. to effekter (lydstyrker).

Louis de Geer.

Louis G. de Geer.

decide're [-s-] (lat.: afhugge), træffe afgørelse, bestemme; **decide'ret**, afgjort; **'decisi'v**, afgørende.

decidu' [-si-] (lat. *decidere* falde af), livmoderlimhinden under graviditet.

decidu'om (lat. *decidua* moderhinde + *-om*, *patol.*, d. s. s. syncytium).

decim [de'si:m] (ital., *mus.*, det 10. diatoniske trin opad fra en given tone).

decima'l [-s-] (lat. *decimus* den tiende) betyder i en decimalbrøk et ciffer, der står efter kommaet.

decimalbrøk, tal, der skrives ved to rækker cifre adskilt af et komma. Cifrene før kommaet betyder, regnet fra kommaet, henh. enere, tiere, hundreder osv., cifrene efter kommaet tilsvarende tiendedele, hundrededele osv. Ethvert tal kan skrives som en **d** med endelig el. uendelig mange cifre efter kommaet (endelig el. uendelig **d**). En uendelig **d** kaldes periodisk, dersom rækken af cifre efter kommaet fra et vist trin består af en uafbrudt gentagelse af den samme gruppe cifre. En endelig el. uendelig periodisk **d** fremstiller et rationalt tal, en uendelig ikke-periodisk **d** et irrationalt tal.

decimalklassedeling, **bibliotekernes**, system til inddeling af bogbestanden efter bogernes emner. **d** er udformet af den amer. bibliotekar M. Dewey og anv. f. t. (1948) i ca. 14 000 bibl. Gennemført i noget tillempet form i da. folkebibl. og anv. ved udarbejdelsen af da. bogfortegnelse. Systemet består af 10 hovedgrupper, der igen underdeles ved decimaler (se litt. fortgen. bag i bogen).

decimalsystem, vort sædvanlige titalsystem, i videre forstand ethvert system af måleenheder, hvor hver enhed er indeholdt 10 gange i den nærmest større enhed. Eks. længdeenhederne mm, cm, dm, m; alm. i Eur. og Østas. ved måling og vejning samt i pengevæsenet.

decimalvægt, en vægt, hvor længden af vægtstangsarmene forholder sig som 1:10, så at en genstand kan vejes med lodder, der kun vejer $\frac{1}{10}$ af genstanden.

décime [de'sim] (lat. *decima* tiende(dell)), fr., schw. og belg. mønt = $\frac{1}{10}$ franc.

decime're [-si-] (lat.), 1) udtagelse af hver tiende til lidelse af straf. Tidl. anv. v. mytteri; 2) formidske væsentligt.

Děin [d'jæ:in], ty. *Tetschen*, tsech. by ved Elben; 35 000 indb. (1945), maskinindustri m. v.

decision (lat.), afgørelse, kendelse.

'Decius, rom. kejser 249-51, styrtede kejser Filip, forfulgte de kristne, faldt mod goterne i Mesien.

'Decius' Mus, tre rom. konsulere, der alle skal have viet deres liv til gudnerne for Roms sejr, bedstefaderen 340 i slaget ved Sinussa mod latinerne, faderen 295 ved Sentinum (i Umbrien) mod gallerne og sønnen ved Ausculum (i Apulien) mod Pyrrhos.

Declaration of Rights [dæ'kla:ræi:ʃən əv 'ra:its] (eng. rettighedernes erklæring), Vilhelm 3. af Engls og Maries håndfæstn. 1689, uddvidedes s. å. til Bill of Rights.

decorated style ['dæ:kə'reitid 'stai:l], eng. højgotik i 1300erne, som navnet antyder m. rigere enkeltheder end den foregående stilfase, Early English ['ə:li:'iŋgli:ʃ].

Decoration day [dæ'kə:ræ:ʃən 'dæ:], festdag i USA, holdes 30. 5.; pyntning af Borgerkrigens faldnes grave. Holdes ikke i fl. af Sydstaterne.

Decoster [dæ'kəs'tæ:re], Charles (1827-79), belg. forfatter, pioner for den selvstændige belg. litt. Hans hovedværk *La légende de Thyl Uylenspiel et de Lamme*

Goedzak (1867, da. 1944), hvor Uglspil symboliserer det flamske folks ånd, der stadig sætter sig op mod den sp. inkvisition under Filip 2., er et nationalepos. **decrescendo** [-'fændo] (ital., *mus.*, aftagende i tonestyrke).

De'cretum Grati'ani, en saml. kirk. retsdokumenter, udgivet af munken Gratian ca. 1140.

Decroly [dæ'krø'li], *Ovide* (1871-1932), belg. psykolog og pædagog. Grf. 1907 i Bruxelles en skole (L'école de l'Ermitage), hvor han udformede sin metode, der samler undervisningen om interessentra uden faglig adskillelse (deraf emneundervisn.). Stor bet. for moderne pædagogik.

de'curie (lat.: *decuria*), afdeling på 10 mand, bl. a. i rom. rytteri.

decuri'o'n (lat. *decurio*), 1) leder af en decurie; 2) medl. af byrådet i en rom. provinsby.

Dede'gaç, [dæ'dæ:(γ)atʃ] tyrk. navn på Alexandroupolis, Grækenland.

dedi'ce're [-s-] (lat.: indvie), tilgese (som hædersbevisning); dedikation (lat.), tilgelse.

dedu'ce're [-s-] (lat.: føre fra), konstruere logisk, udlæde logisk, spec. slutte fra almene forudsættn. til specialtilfælde. Mods. *inducere*.

de'uctio ad (el. in) ab'surdum (lat.: henføren til det urimelige), genrivelse af en påstand ved påvisning af, at den fører til det meningsløse el. selvmodsigende konsekvenser.

deduktion (lat.), logisk udledning el. konstruktion.

'dedukti'vt sy'ste'm, en samling af sætninger (formler), ordnede på en sådan måde, at enhver af dem udtages et forholdsvis ringe antal grundsetninger kan bevises logisk ved hj. af de forudgående.

Dee [di:]; 1) 129 km l. eng. flod i N-Wales, udmunder S f. Liverpool. 2) 145 km l. skotsk flod, udmunder i Nordsøen ved Aberdeen.

Deeping ['di:piŋ], *Warwick* (f. 1877), eng. forfatter. Har skrevet en mængde også i da. overs. meget populære romaner, f. eks. *Sorrell and Son* (1925, da. 1927).

de 'facto (lat.), faktisk; mods. *de jura*. **de facto regering**, regering, som faktisk har magten i staten el. en del af denne, men hvis magt endnu savner det fornødne retlige grundlag.

defait'sme [-fæ:] (fr. *défaite* nederlag), nederlagspolitik, tvivl om sejr i given kamp og dermed ønske om forståelse m. fjenden for i tide at nå bedst mulige vilkår. Særll. anv. i Frankr. under 1. og 2. Verdenskrig.

defectivum [-kt-] (lat.: ufuldstændigt), *gramm.*, et ord med ufuldstændig bøjning. **defekt** (lat. *deficere* mangle), mangel; sygelighed; ufuldkommen.

defek'trice [-sə] (lat. *defectio* mangel; **d** udfylder fra lageret det, som mangler i udsalget), kvindelig rutinemedhjælp i apotek.

defēse (*musculaire*) [de'fæ:s (muskyl'æ:r)] (fr.), (muskel)-værn. Stærk sammentrækning af visse bugmuskler ved bughindebetændelse.

'defensiv (fr. af lat. *defendere* forsvare), forsvarskamp; defension, forsvar; de'fensør, forsvarer.

defensor fidei ['fide-i] (lat.: troens forsvarer), eng. kongetitel; opr. givet af paven til Henrik 8. for hans antireformatriske virksomhed.

De'fensor 'Pacis (lat.: fredens forsvarer), vigtigt kirkepolit. skrift, forf. 1324 af Marsilius af Padova. **D** forsvarer folkesuveræniteten (også i kirk. sager) og bekæmper paven og hierarkiets magt. Stor indfl. på conciliarisme og Reformation.

defervescens [-'sæn's] (lat.: afbrusende), feberens ophør.

Defand [dæ'fā], *Marie du* (1697-1780), ändrig fr. markise, holdt en af de berømteste litt. 'saloner' i Paris, brevvekslede med Voltaire, Walpole o. a.

defibri'ne'ret blod, blod, hvorfra fibrinet er fjernet, f. eks. ved piskning.

'deficit [-sit] (lat.: der mangler), d. s. s. underskud.

defil'é (fr. af *fil* tråd), snæver vej, hulvej, pas; **defil'e're**, marchere i parademarch forbi en foresat.

definition (lat. *definire* afgrænse), 1) vedtægtsmæssig indførelse af et ord, tegn el. udtryk som ensbetydende med (el. substituierbar for) et andet udtryk i samme sprog. 2) Kort beskr. af et ords bet. i faktisk sprogbrug. - Østensiv el. demonstrativ **d** er angivelse af et ords betydning ved forevisning af den genstand, det skal betegne el. betegner.

de'finiti'v (lat. *definire* afgrænse), afgjort, endelig.

De 4, udstillingssammenslutn. af malerne Svend Johansen, Karl Larsen, Vilhelm Lundström og Axel Salto. Udst. 6 gange 1921-30, sidste år som 'De 4 + 2 + 1' (d. v. s. + 2. og 4. ovennævnte + digteren Sophus Claussen).

deflation (*de-* + *flare* blæse), en økon. politik, som fører til nedsettelse af omkostn.niveauet (løn, priser osv.) - mods. inflation.

de'fektor (lat. *deflectere* bøje til siden), *sov.*, instrument til fejlrretning af et magnetkompass og til bestemmelse af fejleens størrelse.

defloration (vulgerlat. *defloratio* afblomstring), sprængning af modomshinden (hymen) ved første samleje.

de'fluvium capil'lorum (lat.), hårraffald.

Defoe [dæ'fou], *Daniel* (1660-1731), eng. forfatter. Polit. skr.: *The True-Born Englishman* (1701), et forsvar for Vilhelm 3. og satiren *The Shortest Way with the Dissenters* (1702) (om de rel. sekter uden for statskirken), som bragte **D** i fængsel. 1704 startede **D** en af Engls første aviser, *The Review* og levede som journalist og spion for regeringen. Hans litt. ry hviler på fortællingen *Robinson Crusoe* (1719), hvis idé stammer fra betragtninger om sømanden Alexander Selkirks skibbrud og ophold på en øde ø. Bogen er blevet overs. til alle sprog og ivrigt efterlignet (robinsonader). Andre realistiske fortællinger er *Captain Singleton* (1720) og *Moll Flanders* (1722). (Portræt sp. 915).

de'form (lat.), vanskabt, misdannet.

deformation (lat.), formforandring, misdannelse; *metallurg.*, **d** af metal indtræder ved belastning ud over flydegrænsen, idet metalkrystallerne forsrykkes indbyrdes langs glideflader, som kan blive synlige på emnets overflade. Rene metaller og blandingskrystaller kan tale store **d** som valsing, smedning, trækning, mens heterogene legeringer kun i ringe grad tåler **d** og derfor formgives ved støbning.

deformi'te'ter (lat. *deformis* vanskabt), afvigelser fra det normale i legemsdeles form, stilling og størrelse.

defraudation (lat.), besvigelser.

'Defregger, *Franz von* (1835-1921), østr. maler. Virksom i München. Folkelivs-billeder, ofte med motiver fra Tirol.

degagere [-'jæ-] (fr. *dégarer* frigøre), 1) *mil.*, frigøre en, især i knibe værende, styrke; 2) i *fægtkunsten*, fore et blankt våben under modstanderens hånd over på den anden side af hans våben.

De'gas [dæ'gæ], *Edgar* (1834-1917), fr. maler, påvirket af Manet. Med et sikkert blik for hurtige bevægelser malede han realistiske billeder fra balletten og væddeløbsbanen, desuden portrætter. *Au Foyer* (1873, glyptoteket). - Blant **D**'s efterladenskaber fandtes ca. 100 voks- og lerstatuetter af danserinder, der viser hans fremragende begavelse som skulptør. (Ill. sp. 919).

de Geer, Dirk Jan, se Geer, D. I. de.

de Geer [dæ 'jæ:r], *Gerard Jakob* (1858-1943), sv. geolog, skaber af Geokronologisk Institut i Stlm. Ved studier over smeltvandsdannelse's årslag (varv) skabte **D** en absolut tidsregning for isens tilbagerykning gnm. Sverige. Tilsv. undersøg. i andre verdensdele nedside egne.

de Geer [dæ 'jæ:r], *Louis* (1587-1652), sv. belg. industrimand. Skaffede Sv. lån, ledede afsetn. af sv. metal i Nederl., overtog vældige godser og jern- og kobberværker i Sv.; nøje knyttet til Gustav Adolf, adlet 1641. Udrustede 1643-44

flåde i Nederl. mod Danm., der efter foreløbigt nederlag i Listerdyb forenede sig m. sv. flåde og sejrede v. Femern. (Portræt sv. 916).

de Geer [dø 'hø:er], Louis Gerhard (1818-96), sv. politiker. 1858-70 Sv.s ledende polit. som justitiestatsmin. Gennemførte mod sine adelige standsfællers ønske grundlovsreformen 1866; modsatte sig sv. hjælp til Danm. 1863-64, da Sv. ikke havde stormagtsstøtte. Regeringschef 1875-80, afgik da rigsdag forkastede forslag om stærkere forsvar. Opr. indstillet på at hævde Sv.s ret i unionskonflikterne m. No., senere imødekommende mod No. Frihandelsmand. Udg. noveller, hist. skr., erindringer. (Portræt sv. 916).

degenerere (lat. *degenerare* vanslægte), 1) i *arvelighedslæren* forringelse af en type og dens afkom, enten som følge af sygdomsangreb (d af kartofler, jordbær, frugt) el. som følge af indvill (indgift), hvorved der udspaltes og fæstnes hidtil skjulte, recessive typer; 2) i *patologien* celle- og vævsforandringer, der ikke direkte skyldes betændelse. Man skelner ml. parenkymatos d (ændring i æggehvidestofskiftet), fedt-d, slimagtig d, voksagtig d osv.; 3) noget forældet betegn. for, hvad der nu kaldes psykopati; *degenerere*, vanslægte, forfalde, svækkes.

Degerbøl [dø:er], Magnus (f. 1895), da. zoolog. Bestyrer af Zool. Mus. I. afd. Arb. over jordfunde hvirveldyr.

Degerfors, sv. köping, SÖ-Värmland; 7200 indb. (1946).

Deget [dø:er], da. ubeboet ø, ud for Frederikshavn; 0,05 km².

degn (gr. *diakonos* tjener), præstens medhjælper under gudstj. Efter Reformationen fik d i Danm. udnævningspligt og 1814 nedlagdes d-embedet helt, idet kirkebylæreren blev kirkesanger el. organist; som sådan er han nu ansat af menighedsrådet og honorarløst.

degoût [dø'gu] (fr.), afsmag; afsky.

degradation (mlat. *degradare* fornedre), nedsættelse til lavere tjenestegrad el. udstødelse af krigsmagten. Forældet ml. straf.

degra'de're (fr.), afsætte, nedværdige.

dé gras [dø'gra] (fr. gras fedt kød), det efter trangarvning (semsgarvning) med sodaopløsning udvaskede og ved syretilskæning fremkomne stærkt iltede produkt, der anv. til læderindfedtning. Hvis det ubundne fedtstof presses ud, betegn. det *moellon-d*. Lign. produkter fremstilles også ved blæsning af tran med luft.

Degrelle [dø'græl], Léon (f. 1907), belg. fascist. Stræbte som leder af rexisitbevægelsen efter magten i 1936; led 1937 valg-nederlag over for van Zeeland, atter 1939. Støttede fra 1940 ty. styre i Belg., flygtede efter nederlaget til Span., dødsdom i absentia.

Edgar Degas: Danserinde der står på Tå. Pastel.

degression (lat. *degrēdi* gå ned), skatte-tekn. princip, hvorefter skatteprocenten er ens for alle indtægter over en fastlagt grænse, men aftager nedad (mods. progression).

de 'gustibus non est disputandum (lat.), om smag kan der ikke diskuteres.

de haut en bas [dø'at'ba] (fr.), fra oven nedad.

De Havilland [dø 'håviltønd], Olivia (f. 1916), amer. filmskuespillerinde. Opr. i et folkeligt filmrepertoire f. eks. i *Anthony Adverse* (1936) o. a., er i de senere år gået over i karakterfaget, f. eks. i *Det Må ikke Blive Morgen* (1941), *The Snake Pit* (1948).

Dehmel [dø:mæl], Richard (1863-1920), ty. digter. Skrev soc. poesi, tankedigte og især erotisk lyrik i mange tonearter, *Zwei Menschen* (1903).

dehydrase, d. s. s. dehydrogenase.

dehydrering, afbrintning, fjernelse af brint f. eks. ved katalytisk fraspaltning el. ved oksydation.

dehydro'nase el. *dehydrase*, redoksenzym, der bevirker dehydrering og dermed oksydation.

dei (*dey*) [døi] (tyrk. *dayi* morbroder), tyrk. janitsharers navn f. deres chef; fra 16. årh. titel for vasalfyrsten i Algier.

Deichman' [døi'k-], Bartholomæus (1671-1731), da.-no. biskop. Biskop i Viborg 1700-13, i Kristiania 1713-30. Knyttet til Anna Sofie (Reventlow), bevirkede 1724-25 nedsættelse af kommission til udrøsning af bestikkelige elementer, fik således styret modstanderne Rostgaard og Gabel. Stærkt forhadet og bagtalt, styret straks efter Chr. 6.s tronbestigelse.

Deichman'n [døi'k-], Jacob (1788-1853), da. forlagsboghandler, 1808 g. m. Søren Gyldendals datter, overtog 1809 ledelsen af Gyldendalske Bogh. Stiftede 1837 s. m. P. G. Philipsen, C. A. Reitzel o. a. Den Da. Boghandlerforening. 1850 overdrog han ledelsen af forlaget til Fr. Hegel.

Dei 'gratia [døi'gr] (lat.: af Guds nåde), titel, opr. kun anlagt af bisper og prælater, men siden 8. årh. også af konger for at betegne, at deres myndighed er direkte fra Gud.

Deijssel [døi'j-], Lodewijk van, pseud. f. Karel Aberdingk Thijm [tøim] (f. 1864), holl. forfatter. Gik ind for fr. naturalisme, dyrkede dog fra ca. 1890 det impressionist. og symbolist., skrev bl.a. prosadigte, *Menschen en Bergen* (1891).

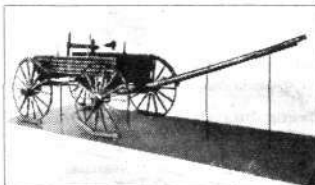
Deinarchos [-r'køš], gr. 'Deinarchos (slutn. af 4. årh. f. Kr.), athensk taler, modstander af Demosthenes, tre taler bevarede.

Deir el-Bahri [dø:ræl'båri] (arab: det nordl. kloster), klippedal i randbjergene til Thebens gravmark på Nilens vestl. bred med størstedele ruiner af dronning Hatshepsuts mindetempel.

de'isme (lat. *deus* gud), en relativt udogmatisk og fornuftbetonet gudstro, udformet i 17. årh. i Engl. og Frankr.

deistersandsten [døi'stør-] (efter højdedraget *Deister* i Hannover), lys, finkornet sandsten fra Hannovers nedre kridt (Wealden). Anv. som bygningssten.

Dejbjergvognene, dele af to firhjulrede vogne fra keltisk jernalder nedlagt som

offer i Dejbjerg præstegårdsmose ml. Ringkøbing og Skern, hvor de fandtes i 1881 og 1882.

dejeuner [dø'jø'ne] (fr., egl: bryde fasten), frokost.

Dejlig er Jorden, »valfartssang« af Inge-mann, 1. gang trykt i »Da. Kirketidende« sept. 1850 til melodien af en pilgrimssang fra middelalderen.

Dejneka, Aleksandr Aleksandrovitj (f. 1899), russ. tegner og maler. Foruden

tafr. plakater en stor produktion af bil leder med tilknytning til sport.

Dejrs, ubeboet holm ud for Ærøskøbing; 0,18 km².

de 'jure (lat.), efter loven, retligt; mods. de facto.

deka (gr: ti) (fork. *da*), i metersystemet 10 × enheden.

deka'brist-opstanden (russ. *dekabr* december), mislykket russ. officersoprør mod Nikolaj I. i dec. 1825; krævede Koñstantin på tronen og lib. reformer.

de'kade (gr. *dekás tier*), antal af 10; tiår; 10 dage.

dekadence [-d'kædø] (fr. af lat. *cadere* falde), tilbagegang, forfald; deka'den't, forfalden; degenereret, overforfalden.

deka'den'ter (fr. *décadents* af *décadence* forfald), betegn. for en gruppe fr. digtere, der i 80'erne reagerede mod naturalismen og Les Parnassiens; bevægelsen *flod* senere s. m. symbolismen.

deka'lin', C₁₀H₁₈, *dekahydroñaftalin*, fås ved hydrering af naftalin. Anv. som opløsningsmiddel og motordrivstoff, kp. 180 -190° C.

Deka'log (gr. *hoi deka lógoi* de ti ord), Moselovens ti bud.

deka'lumen (*deka-* + lat. *lumen* lys), enhed for en lysvigers samlede lysudstråling, 1 d = 10 lumen.

de'ka'n (vulgærlat. *decanus* fører for 10 soldater), 1) den for et akad. år valgte forstander for et fakultet ved univ.; 2) en af de øverste prælater i et domkapitel; deka'nesse, forstanderinde for en stiftelse, i Danm. spec. for Valø Stift.

Dekanawid, [-wi-], indianerhøvding af hunonisk opr., 16. årh. Stiftede med Hiawathas hjælp det hist. berømte iro-kerneforbund af 5 nordamer. stammer.

Dekanozov [-n'zøv], Vladimir Georgievitj (f. 1898), sovj. politiker, georgier. Viceudenrigsminister apr. 1939, ambassadør i Berlin nov. 1940-juni 1941 (krigsudbruddet), atter viceudenrigsminister til marts 1947.

deka'nte'ring (*de-* + nylat. *canthus* krukkenes mund), omhældning af vin fra den opr. flaske til en karaffel, hvorved vinen befries for bundfald og samtidig luftes (iltes). - 1 *kemien* betyder d i alm. adskillelse af vædske og fast stof (bundfald) ved afsætning af sidstnævnte og fjernelse af den ovenstående vædske.

deka'poder (*deka-* + *-pod* (decapoda), gruppe af storkrebs m. 10 kroppen, stort skjold, oftest m. pandetorn, stilkede øjne, sidste haleled danner m. sidste par halefødder en svømmevifte. Æggene bæres af hunnen på brystet el. under halen. Deles i svømmende d (rejer) og krybende d (hummer, krabber etc.). d kan også betegne 10-armede blæksprutter.

'dekarboksyl'ring, proces hvorved en karboksylgruppe (-COOH) sonderedes; herved fraspaltes kuldioksyd, medens brintatomet indtager karboksylgruppens plads i molekylet.

deka'te'ring (fr.), led i appreteringsprocessen, hvorved bl. a. uldne stoffer gøres krympefri.

'Dekker, Eduard Douwes (1820-87), holl. forfatter. Var ansat i Holl. Indien, blev afsat p. gr. af kritik af styret, udg. 1860 under navnet Multatuli (jeg har lidt meget) *Max Havelaar* (da. 1901) et lidenskabeligt indlæg for de indfødte og et meget betydeligt kunstværk.

dekla'mation (lat. *declamare* fremsige), kunstnerisk oplæsning, især af poesi; opstillet tale; i musikken betegner god el. dårlig d, om melodien er et naturligt rytmsk udtryk for teksten el. ej.

dekla'ration (lat.), erklæring, f. eks. vedr. varers art og sammensætning.

deklara'to'risk lov, lov, som kan fraviges ved parternes aftale (f. eks. købeloven), mods. præceptiv lov.

dekla're're (lat. *clarus* klar), erklære; offentliggøre.

deklas'se're (fr.), udstøde; støde ned i en lavere klasse; deklas'se're't, forfuldet.

dekli'nation (lat. *declinare* bøje), 1) astron., et himmellegemes d er vinklen ml. retningen til himmellegemet og himlens ækvatorplan; 2) fys., d el. *misvisning*, vinkelafvigelsen ml. kompasnålens ret-

M. G. de la Gardie. Grazia Deledda.

ning og retningen N-S; 3) *gramm.*, nominernes og pronominernes fleksion; deklinationsnål, kompansnål, der svinger i vandret plan.

deklinationsnål, kompansnål, der svinger i vandret plan.

dekli'ne're (lat.), 1) *gramm.*, bøj; 2) afvige.

de'køkt (lat. *decoctum* afkogt), vandigt afkog af plantedele til fremst. af lægemidler.

dekøktionsmetoden, vigtig metode til fremst. af ølurt af malt (mæskning), jfr. *bryggeri*.

dekolle'te'ret (fr. af *collet* halskrave), nedringet.

dekompo'ne're (fr.), opløse.

dekomposition (lat.), spaltning i simple bestanddele, opløsning.

dekompressionstank, normalt en cylindrisk stålbeholder med plads til een el. fl. personer; anv. til forebyggelse el. helbredelse af dykkersyge, idet dykkeren heri kan udsættes for et tryk op til ca. 4 atm.

dekoration (lat. *decorare* smykke), i kunsten omtr. ensbetydende med ornamenterik, bruges også om scenens udsmykning og om udmærkelstegn (ordener); de'korati'v, udsmykke, tildele orden; de'korati'v, smykkende.

de'kørt, afkortning, afslag, især i pris.

de'korum (lat.), velanstændighed, anstand.

dekredi'tere (af fr. *décréditer*), nedsette, berøve en andres tillid.

dekre'men't (lat.), aftagende, formindskelse, forfald; mål for dæmpningen i en elektr. svingningskreds.

dekrementtavle, d. s. s. overlevelses-tavle.

de'krēt (lat. *decretum* beslutning), en af øvrighed el. domstol truffet bestemmelse.

dekre'ta'ler (lat.), pavebreve af kirkeretlig karakter.

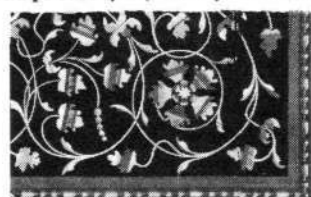
De Kruij [di'krai], *Paul* (f. 1890), amer. forfatter. Har skrevet fl. populære bøger om vidensk. emner; især kendt er *Microbe Hunters* (1926, da. 1929), en beretning om 14 pionerer inden for bakteriologi.

dek'stra'n (lat. *dexter* højre), et hjemolekulært af glukose opbygget kulhydrat, der biologisk kan opbygges af visse bakterier i sukkerroesaften. d former et til bageholdt blodets vand og krystallinske stoffer og anv. derfor i med. som blodplasmaerstatning ved blodtransfusion efter blodtab el. ved chok.

dek'stri'n (lat. *dexter* højre), nedbrydningsprodukt af stivelse, hvoraf det dannes ved opvarmning (ristning), ved forsigtig hydrolyse med vand, fortyndede syrer el. enzymatisk (v. hj. af diastase). Dekstrinerne indtager en mellemstilling ml. stivelse og maltose. d anv. bl. a. som klister og som fortykningsmiddel for farver og bejds i tøjtrykkeriet. Der dannes d i brødskorpen ved bagning.

dek'strose (lat. *dexter* højre), d. s. s. glukose (druesukker).

deku'pø'rarbejde (fr. *découper* skjære ud),

Dekupørarbejde fra korstolene i Certosa di Pavia.

indlægning el. ornamental finering i træarbejder v. hj. af elfenben, perlemor, skildpadde og metaller.

Del., off. fork. f. staten Delaware, USA. **del.**, fork. for deleatur (d) og delineaavit. **Delacroix** [dø'lə'krø], *Eugène* (1798-1863), fr. maler, romantiker og modstander af Davids og Ingres' kolige klassicisme. D-s figurstil er dramatisk bevæget og hans kolorit livfuld og lidenskabelig. Har malet lofts- og vægmalerier (Louvre's Apollogalleri, kirken St. Sulpice, Palais Bourbon). Hans emner *Hamlet*,

Eugène Delacroix: Hamlet og Horatio. (Louvre).

Friheden på Barrikaderne (1830), *Dante og Vergil i Underverdenen*, *Massakrerne på Chios* m. fl. var for ham kun et påskud for udførelse af bevægelse og farveprægt. Berømte er hans litograf. serier til *Faust* (1828) og *Hamlet*. Hans *Dagbøger* (udg. 1893-95) indeholder værdifulde betragtninger over kunst.

delaførelse, dom, som afsiges m. h. t. et enkelt af fl. krav, som er forenet under samme retssag.

Delafield [dø'lə'fi:ld], *Elisabeth Monica* (1890-1943), eng. forfatterinde. Romaner, bl. a. den selvbiogr. krigsbog *The War Workers* (1918), kulturhist. studier i *Ladies and Gentlemen in Victorian Fiction* (1937), noveller *Love has no Resurrection* (1939) og skuespil.

de la Gardie [dø'lə'gardi], *Jakob* (1583-1652), sv. rigsmarsk. Søn af Pontus d. 1609 leder for sv. hær mod Rusl., trængte frem til Moskva; måtte opgive at gøre Gustav Adolfs broder Karl Filip til tsar. Rigsmarsk 1620, medl. af formynderreg. efter 1632. G. m. Ebba Brahe.

de la Gardie [dø'lə'gardi], *Magnus Gabriel* (1622-86), sv. politiker. Søn af Jakob d. Stor indflydelse under Kristina, styrtedes 1653; rigskansler fra 1660, ledende i formynderreg., franskvenlig; højt kultiveret aristokrat, storgodsejer, men uden format til at løse sv. stormagts finansielle og militære problemer. Mistede magten ved Skånske Krig, ruineret ved reduktionen efter 1680. (Portræt).

de la Gardie [dø'lə'gardi], *Pontus* (1520-85), fr.-sv. adelsmand. I sv. tjeneste under Nord. Svåvårskrig; ledede efter 1580 sv. offensiv mod Rusl., erobrede Narva 1581.

Delagoa-bugten [dø'lə'gøä], bugt i Moçambique (Portug. Østaftr.).

De la Mare [dø'lə'mæ], *Walter* (f. 1873), eng. forfatter. Digte, fantastiske fortællinger og romaner, præget af en særegen uhyggestemming.

Delane [dø'lə'ne], *John Thaddeus* (1817-79), eng. journalist, skabte som red. af »The Times» 1841-77 bladets enestående magtstilling.

Delaplanche [dø'lə'plä], *Eugène* (1836-91), fr. billedhugger. Opr. påvirket af de ital. quattrocentister og Michelangelo, senere naturalist. Har udført genreagtige fig., portrætbuster m. m. Repr. i glyptoteket.

de la Roche [dø'lə'rø], *Mazo* (f. 1885), canadisk forfatterinde. Bekendt for romaniserien om *Jalna-familien* 1-7 (1927-1941, da. 1928-42), der opr. prisbelønnedes i en konkurrence udskrevet af tidsskr. »The Atlantic Monthly».

Delaroché [dø'lə'rø], *Paul* (1797-1856), fr. maler. Elev af Gros. Har malet historiebilleder, ofte med motiver fra eng. hist., bl. a. *Cromwell ved Karl I's Bæst*. Hans *halvkreds-billeder* i *École des Beaux Arts* fremstiller kunstens store fra de forsk. epoker.

Delaunay [dø'lə'næ], *Robert* (f. 1885), fr. maler, hvis fæstlige og plakagtige billedsprog er inspireret af kubismen. Har ofte skildret sportslivet.

de Laval, *Gustaf*, se Laval.

delaware [dø'ləwæ:r] el. *leni-lenape* ['ləni'lænəpi:], indianerstamme med algonkinsprog på N-Amer.s østkyst ved Susquehanna og D River.

Delaware [dø'ləwæ:r] (fork. *Del.*), stat i USA, langs V-siden af D Bay; 5327 km²; 267 000 indb. (1940; 1947: 291 000), d. v. s. (1940) 5 pr. km²; 52,3% boede i byerne; 36 000 var negre. (Kort se Virginia). Hovedstad: Dover; største by: Wilmington. Der avles majs, hvede, frugt (især fersken) og drives østersfangst. Industri: kem. artikler, skibe, lædervarer, papir og tekstiler. - D blev udforsket af Henry Hudson 1609. Fra 1630 sv. kolonisert, 1655 holl. koloni, 1664 engelsk.

Delaware Bay [dø:æ], Atlanterhavsbugt i USA, ml. staterne New Jersey og Delaware.

Delaware River, 580 km l. flod i det nordøstlige USA; udspringer ca. 200 km N f. New York, gennembyrder Appalachen og løber mod S til Delaware Bay. Ved D-s munding ligger bl. a. Wilmington, Chester, Philadelphia og Camden.

Delavigne [dø'lə'vin], *Casimir* (1793-1843), fr. digter. Skrev patriotiske elegier, tragedier, komedier og romantiske dramer som *Les enfants d'Edouard* (1833).

Delavrancea [dø'ljæ], *Barbu Stefanescu* (1858-1918), rum. forfatter; har skrevet noveller og hist. dramer. Bet. taler.

Delbos [dø'lə'bø:s], *Yvon* (f. 1885), fr. politiker. Radikal, udenrigsmin. i Blums og Chautemps' Folkefronts-regeringer 1936-38, evnede ikke at bremse Aksens fremst. Befriet fra ty. koncentrationslejr 1945. Min. under Ramadier fra jan. 1947; forsvarsmin. maj-aug. 1947, derpå undervisningsmin. under Queuille.

Delbrück, *Berthold* (1842-1922), ty. sprogforsker, skaber af den sammenlign. syntaks.

Delbrück, *Hans* (1848-1929), ty. krigshistoriker. Værker om ty. feldtøhrer, Napoleon; *Geschichte der Kriegskunst* 1900-27. Frikonservativ rigsdagsm.

Delbrück, *Martin Friedrich Rudolf* (1817-1903), ty. politiker. Preuss. finans-embedsm., rådgiver f. Bismarck, direktør i handelsmin. 1859-76. Bidrog til frihandel, afgik i protest mod Bismarcks toldbeskyttelsesplaner.

Delcas'sé, *Théophile* (1852-1923), fr. politiker, udenrigsmin. 1898-1905. Veg for Engl. i Fashoda-striden, sluttede 1904 den fr.-eng. overenskomst, der lagde grunden til Ententen; gik af p. gr. af konflikt m. Tyskl. om Marokko. Udenrigsminister i samlingsregeringen 1914-15.

del'cre'dere (ital: på tro og love), en persons (især kommissionærens) garanti ofte mod særl. d-provision, for trediemands opfyldelse af forpligtelser over for anden (kommitterenten). d-konto, konto hvor forventede tab, især på usolide debitorer, bogføres som passivpost for i status at opveje det tilsvarende aktiv.

dele, i ældre retssprog: proces; at dele: føre proces.

dele'atur (lat.: udslettes), betegn. for udeladelse i korrekturreteller. d betegnes ved *ø* el. forkortes: *del*.

De'ledda, *Grazia* (1871-1936), ital. forfatterinde. Skrev betydelige romaner med sin føde Sardinien som hjemstavnsgrund. Efter *Skilsmissen* (1902, da. 1912), *De Levendes Gud* (1922, da. 1928). Udv. romaner på sv. (1928). Nobelpris 1926. (Portræt).

dele'ga't (lat. *delegare* overdrage, overgive), udsending med fuldmagt til at udføre et bestemt hverv; medlem af delegation 1).

delegation, 1) personer, der udsendes med fuldmagt til at udføre et vist hverv; 2) en overordnet myndigheds overladelse til en underordnet myndighed af beføjelsen til at træffe en vis el. visse bestemte afgørelser; 3) indsettelse af en ny skyldner i den gældes sted i et bestående skyldforhold.

de'lege fe'renda (lat.), med henblik på en lov, som bør gives, mods. *de lege lata*; efter gæld. lov.

dele'ge're (lat.), befuldmægtige, udsende som bemyndiget repræsentant.

delemaskine, apparat til inddeling af målestokke. **d** består af en nøjagtig udført stålskrue, ved hvis drejning objektet kan forskydes en bestemt brøkdelt af skruenhøjden i forhold til en ridsemekanisme. Med fine **d** kan ridses indtil 1000 inddelinger pr. mm, hvilket anv. til fremstilling af gitre.

Delesluze [dale'kly:z], *Louis Charles* (1809-71), fr. revolutionær. Deltog i revolutionerne 1830 og 1848, straffefange 1854-59, agiterede mod kejserdommet. En af de ledende for Pariserkommunen 1871, faldt på barrikade under de sidste kampe i maj.

Delfi (*Delfoi*) (nygr. [ðæl'fi]), ældre navn Pytho, oldgr. Apollonhelligdom og orakel på S-skrænten af Parnassos, hjemsted f. de pythiske lege. I 6.-4. årh. f. Kr. var **D** styret af amfiktyonerens råd og stod i 5. årh. på højen af sin rigdom og polit. indflydelse; mistede i løbet af romertiden sin betydning og lukkedes af Theodosius d. St. 390 e. Kr. - Orakelsvarene, opr. kun givet een gang årlig, siden oftere, fremkom ved at sandsigersken Pythia tog plads på gudens trefod i templets adyton. Hendes i ekstase udtalte ord blev redigeret af udlæggeren (profet) og formet t. ofte dunkle el. dobbelttydige svar, som overbragtes spørgerne. Disse, der ofte var fyrster el. repr. f. fremmede stater, skænkede **D** rige gaver, der efterhånden opfyldte det hellige område indtil trængsel. - **D**-s plan er klarlagt v. fr. udgravning (siden 1891): Mod Ø ligger særskilt Athena Pronaia (d. v. s. A. foran templet) helligdom, mod V stadion og amfiktyonerens rådshal. Selve Apollon-helligdommen, der er omgivet af en mur, dækker 200 x 130 m. Bygningerne ligger på terrasser i det stejle terræn. Fra indgangen i SØ fører vejen i zig-zag til Apollontemplet, forbi bl. a. rådhuset, athenernes søjlehal, Gaia's helligdom m. oraklets ældgamle kerne og det store alter, rejst af øen Chios. Højere oppe ad bjergsiden teatret, kilden Kassotis og knidiernes klublokale. Hovedparten af de bevægelige fund opbevares i det lokale museum. (Plan sp. 926-27).

del'fi'n, *milv.*, hank, der ved bronzekanoner hyppig anbragtes på kanonens øverste del.

Del'fi'nen, stjernebillede på den nordl. stjernehimmel.

del'fi'ner (*Del'phinidae*), fam. af tandhvaler, slanke, ofte spidssnude, mindre hvaler, hyppigst med talr. ensdannede tænder. Lever i flokke, tager fisk, blæksputter o. l.; mange arter, fortrinvis i varmere have, Hertil bl. a. grindehval, springer, spækhugger og marsvin.

delfi'ne'ring (efter holl. firma *Old Delft*), d. s. s. T-belægning.

Delfoi, gr. stavemåde f. Delfi.

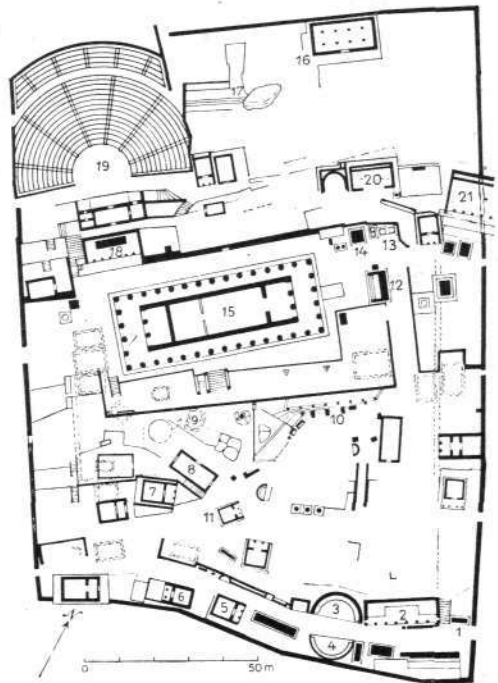
delfrugter dannes, når støvvejen i en blomst ved modenheden falder hen i småfrugter.

Delft, by i Holl. SØ f. Haag; 62 000 indb. (1947). Gl. by, gennemskåret af kanaler. Fajance-, læder-, maskin- og kabelindustri. Tekn. højskole. I Oude Kerk (gamle kirke) er Piet Heijn, Tromp og Leuvenhoek begravet; i Nieuwe Kerk findes slægtens Oraniens gravsted. I 17. og 18. årh. centrum for fajanceindustri. (Ill.).

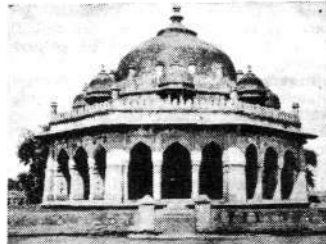
Delfzijl [dalf'sæil], holl. fiskerihavn ved Dollart Bugten i prov. Groningen; 10 000 indb. (1940). Fra **D** fører Emskanalen til Groningen.

Plan over Delfi.

1. Bronzetyr, rejst af øen Kerkyra.
2. Spartanernes søjlehal, rejst eft. sejren ved Agospotamo.
3. Exedra med statuer af argiviske sønkonger.
4. Exedra med statuer af »Epigonerne«. Argivisk takkegave.
5. Sikyons skatkammer.
6. Sifnos' skatkammer.
7. Athens skatkammer.
8. Rådhus.
9. Gaia's helligdom.
10. Athenernes søjle.
11. Knidos' skatkammer.
12. Apollon-alter, rejst af øen Chios.
13. Danserinde-søjlen.
14. Kolossal bronzefigur af Apollon.
15. Apollontemplet.
16. Knidiernes klublokale.
17. Kilden Kassotis.
18. Søjlehal m. bronzegruppe af Alexander d. St. på jagt.
19. Teater.
20. Statuer af thessaliske fyrster.
21. Attalos' søjlehal.

Delhi (eng. ['dæli]), ind. *Dehli* el. *Dilli*, hovedstad i Hindustan, på Gangessletten

Delhi. Isa Khāns gravmæle.

ved Jumna; 522 000 indb. (1941). Vigtigt jernbanecentrum med alsidig industri. Mange gl. bygninger. Moderne regeringskvarter New Delhi, indviet 1931. Univ. En af Indiens ældste byer; har p. gr. af

Delft. Byport.

sin centrale beliggenhed været stærkt omstridt. Hovedstad i det indiske kejserdømme 1912-47, derefter i Hindustan.

delibe're're (lat.), overveje, rådsrå.

Delibes [da'lib], *Léo* (1836-91), fr. teaterkomp. Kendt for operaerne *Kongen Har Saet Det* (1873, Kbh. 1877), *Jean fra Nivelles* (1880, Kbh. 1881) og *Lakmé* (1883) og for sine strålende ballerter, herimellem *Coppélia* (1870, Kbh. 1896) og *Sylvia* (1876).

delici'øs [-s-] (fr.), liflig, yndig, dejlig. **deli'ka't** (fr.), lækker; forfint, sart; fint folende, takfuld; vanskelig, kilden **de'likt** (lat. *delictum* forseelse), forbrudelse, retsstridig handling.

Delille [da'li], *Abbé Jacques* (1738-1813), fr. digter, hovedbr. for den deskriptive poesi. Skrev *Les Jardins* (1782) og overs. Vergil og Milton.

deline'avit, fork. *del.* (lat: har tegnet), anv. f. eks. på kobberstik efter navnet på den kunstner, der har udført den stukne originaltegning.

delling 1) *mat.* Et punkt *P* beliggende på en linie gnm. to punkter *A* og *B* siges at dele liniestykket *AB* i forholdet $\frac{PA}{PB}$

indvendigt, hvis *P* ligger på selve liniestykket *AB*, udvendigt, hvis *P* ligger på en af liniestykkets forlængelser; 2) *milv.*, hærens underafdelingens største led.

delin'kven't (lat. *delinquere* forse sig), den, der har begået en forbrudelse.

del'irium (lat. *de- + lira* fure, spor), sygelig sindstilstand, opstår ved forgiftninger el. febersygdom og viser sig ved forvirring sammen med hallucinationer og ofte angst.

del'irium 'tremens (lat. *tremens* sitrende, rystende), kortvarig alkoholisk sindssygdom efter længere tids alkoholmisbrug. Bl. de fremtrædende symptomer er fejlagtig opfattelse af omgivelserne og livlige hallucinationer.

de'liske forbund, søforbundet med perserne under Athens ledelse 477-404 f. Kr., opkaldt efter øen Delos, hvor forbundskassen opbevarede til 454.

de'liske proble'm, d. s. s. problemet om terningsfordobling. Navnet skyldes et gr. sagn, if. hvilket problemet hidrører fra oraklet i Delos.

Delisle [da'li], *Guillaume* (1675-1726), fr. kartograf, anses for d. mod. geografis

grundlægger. Hovedværk: *Atlas Géographique* (1789).

Delitzsch [-itʃ], *Friedrich* (1850–1922), ty. assyriolog. Foregangsmand i den vidensk. behandling af babyl.-assyrr. sprog, også som sumerolog. Foredrag *Babel und Bibel* i 1905.

Delling, i nord. mytol. morgenrødens gudom, Dags fader.

Dellinger-effekten, (efter den amer. radioing. John Howard D (f. 1886)), fadning ved radiomodtagning, der viser sig ved en pludselig lammelse af alle kortbølgeforb., der passerer den belyste del af jorden.

Delmenhorst, ty. by i Niedersachsen (tidl. Oldenburg); 38 000 indb. (1939). Afsiddig industri. Da. 1667–1773.

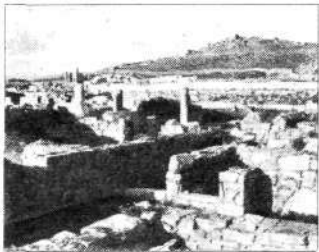
De Long [da'lon], *George Washington* (1844–1881), USA-polarfarer, opdagede 1867 Wrangel Land, ledede 1879–81 Jeannetteekspeditionen, der gnm. Berings Strædet forsøgte at nå nordpolen, men forliste (20 af 33 mand omkom).

De Long Øer (fundet af G. De Long), sovj. øgruppe i Ishavet NØ f. De Nysibiriske Øer; meteor. stat.

Delorme [da'lor'm], *Marion* (1613–50), fr. kurtisane; hendes liv er digterisk behandlet i V. Hugos drama *Marion D* (1831).

Delorme [da'lor'm], *Philibert* (omkr. 1513–1570), fr. arkitekt og arkit.teoretiker. D-s værker kendes især fra tegninger, de få rester – 2 floje og 2 pavilloner – af *Tullerierne* i Paris viser dog endnu, trods ombygninger, den personligt prægede højrenæssance, han indførte.

Delos ['dilos] (*Atikra D*), gr. ø (5 km²) bl. Kykladerne. I oldtiden midtpunkt for

Apollon-dyrkelsen. knyttet til Atheq. 315–78 f. Kr. bet. handelscentrum (slavehandel). Fra 1877 store udgravninger (ill.).

Delphinium [-'fi-], (lat.), bot., ridderspore, *delphin*, *d*, *δ*, *4*, bogstav f. gr. alfabet; i *mat.* alm. betegn. for differens.

delta (gr. *delta* bogstavet *Δ*), af vifteformet forgrenede flodarme i flodmundinger dannede aflejringer.

delta-isolator, elektr. luftledningsstøtteisolator til højspænding, *d* er en klokkeisolator med paraply-formede porcelæns-skærme.

deltametall, messing med ca. 36% zink og lave procentindhold af bly, tin, fosfor, jern og mangan. Anv. meget i maskinind. p. gr. af sin styrke, og til skibtsbeslag, da det er modstandsdygtigt over for søvand.

deltamusklen, udspringer fra nglebenet og skulderbladet kam og hæfter sig på overarmsknoglen.

De'mades (d. 319 f. Kr.), athensk taler, fører for makedonervenerne og modstander af Demosthenes; dræbt af Kassander.

demagog [-'go'γ] (gr. *demos* folk + *agōgōs* ledende), politiker, der bruger agitatoriske evner til hensynsløs og uansvarlig ledelse af de brede lag.

demande d'agrégation [d(ə)mādagra'sjɔ̃] (fr.: bøn om modtagelse), anmodning fra en regering til en anden om at godkende valget af en gesandt. Or svaret imødekommende, siges den nye gesandt at være agreeret, at have fået agrément.

de'marche [-rɛ] (fr.), skridt, forholdsregel.

demarkation (fr.), afgrænsning.

demarkationslinje, grænsen for fæstnings forland, hvorpå der ikke må bygges. Grænse, hære ikke må overskride under våbenstilstand. Grænse lagt i store træk for 2 stater el. deres kolonier.

demask'e're (fr. *démasquer* afløre), rive masken af; give sig til kende; afløre; *mil.*, blotte en skjult skyttopstilling, især ved at lade den åbne iliden.

'demat (egl.: så meget som kan mejes på en dag), jordmål i marsken, ca. 50 ar.

Dem'avend [dä'mo:'vænd], højeste bjerg i Elburz i N-Iran ved Kaspishavets syd-kyst (5670 m).

demen'te're (fr.), benægte; erklære for usand.

de'mentia, **de'mens** (de- + lat. *mens* sind), sløvhed. Fællesbetegn. for sjælelig svækkelse af forsk. art, sædv. efter længere tids psykiske forandringer.

de'mentia para'lytica (gr. *paralysis* lammelse), kronisk syfilittisk betændelse i hjernen og til dels rygmarven; medfører, hvis den ikke behandles, tiltagende sløvhed, muskellammelser og efter 2–3 års forløb døden; ofte findes storhedsvanvid el. depression som indledende stadium. Beh. af *d* består gerne i kunstig feber; *d* kan næsten altid forebygges ved, at syfilis behandles grundigt med salvarsan og vismut. Lidelsen kan, om end sjældent, optræde hos børn og unge som følge af medfødt syfilis.

de'mentia para'noides (para- + gr. *noos* fornuft), sent optrædende form af ungdoms-sløvsind, særlig præget af vrangforestillinger og hallucinationer.

de'mentia 'præcox, (lat.), ungdoms-sløvsind, d. s. s. schizofreni.

de'mentia se'nilis (lat.), d. s. s. alderdoms-sløvsind.

dem'e'ra, opr. grovkornet, tørt rå-sukker fra sukkerrør; det da. d. nr. 1 er en særlig grovkornet melis, som bl. a. anv. i farmacien. *D* var det opr. navn for Georgetown i British Guayana.

Demerara [dä'mə'ræ'ra], flod i Br. Guayana, udmunder i Atlanterhavet ved Georgetown, sejlbår i 125 km nedre løb (til bauxittransport).

Dem'e'ro'l, *farm.*, d. s. s. Dolantin.

dem'er'sa'le (lat. *demersus* nedsenket), kaldes fiskeæg, der fæstnes på planter, sten o. l.

De'meter, i gr. rel. en gudinde, der opr. stammer fra den for-gr. uariske bondekultur. Den vigtigste *D*-kult fandtes i Eleusis. Her spillede et kultdrama, hvor man kaldte naturens liv frem på festpladsen, genfortalt i *D*-legenden: *D*-s datter, Persefone, røves af underverdens gud, Hades; *D* vil ikke lade nogen vækst spire på jorden, før hun gives til-

Demeter fra Cherchel (i Algier). Romersk kopi.

bage. Hades går ind herpå, men udvirker ved list, at Persefone $\frac{1}{2}$ af året må blive hos ham og de andre $\frac{1}{2}$ kan blive hos *D*. Persefone opfattes som personifikation af sædekornet, og det kultiske livs- og dødsdrama er bondekulturens store tema: afgrødens liv. I hellenistisk tid fik kulten karakter af frelsesmysterium, idet orfismens tanker gled ind i kultdramaet, og Eleusis blev et verdensberømt frelsesinstitut, der fik efterligninger mange andre steder.

'Demeter, *Dimitrije* (1811–72), kroat. digter fra den illyriske bevægelses tid, skrev nat. skuespil og noveller.

De'metri'as (gr. *Dēmētrī'ās*), oldgr. by i

Thessalien; grl. af Demetrios 1. i beg. af 3. årh. f. Kr.

De'metri'os, to *makedonske konger*: Demetrios 1. (337–283 f. Kr.), søn af Antigonos 1. Enøjede, tabte slaget ved Gaza 312 mod Seleukos 1., styrtede Kassanders magt i Grækenland 307, slog Ptolemaios 1. ved Kypern og tog kongenavn 306, fordrov far Makedonien af Pyrrhos 288. – Demetrios 2., gr. 239–229 f. Kr., søn af Antigonos Gonatas.

De'metri'us, anden navneform f. russ. Dmitrij.

dem'i- [da'mi, dmi] (fr.), halv.

'demi-auto'ma'tisk, halvautomatisk (v. telefonanlæg).

dem'ijohn ['dæmidsjån] el. *dame-jeanne* [dam'sa:n], vinmål (omflettet flaske el. dunk).

'demilitarise'ret zone, område, der normalt p. gr. af internat. aftale, er blotlet for et lands egne tropper og mil. anlæg, og som kun kan besættets af fjenden uden krigshandlinger.

De Mille [dä'mil], *Cecil Blount* (f. 1881), amer. filminstruktør. Oplagt 1913 »The Squaw Man», en af de første langfilm. Har senere især dyrket den store udstyrsfilm. Bl. hans stumfilm kan fremhæves »De Ti Bud« (1924) og »Kongernes Konge» (1927). Bedste talefilm er »Korsets Tegne» (1932), »Cleopatra» (1934), »En Nations Helte» (1936) og »Union Pacific» (1939).

dem'i-monde [dæmi'mø:nd] (fr., egl.: halv-verden), bruges om letfærdige kvinder, der i det ydre søger at efterligne det gode selskab. Udtrykket stammer fra den yngre Dumas' skuespil »Le d« (1885).

dem'i-sec [d(ə)mi'sæ], fr. betegn. for halvtør vin.

demission (fr.), afsked, embedsnedlæggelse.

dem'i'ur'g (gr. *dēmiurgōs* håndværker), i Platons *Timaios* betegn. for verdensbygmesteren.

demo- (gr. *dēmos* folk), folke-

'demobilise'ring (lat. *mobilis* bevægelig), overgang fra krigs- til fredsfor.

demodulation, en i radioteknik forekommende proces, hvorved man af en moduleret svingning genfremstiller den modulerende svingning.

demoge'ron'ter (demo- + gr. *gerontes* de ældste), i det gl. Grækenland benævnelse for høvdinge og fyrster.

demogra'fi (demo- + *grafi*), befolkningslære, beskrivelse af befolkninger.

demoiselle [dæmwa'zø:(ə)] (fr., egl.: lille dame), ung ugift (adelig) dame.

Dem'o'kra'ten, da. soc.-dem. dagblad i Århus, grl. 1883, Oplag 1948: 17 000, søndage 19 000.

Dem'o'kra'ter (amer. *'Democrats*), parti i USA. Stiftet 1828 m. folkeligt frihandelsvenl. program, delvis i tilslut. til Jeffersons ideer, kaldtes opr. demokratiske republikanere, ville hævde størst mulig selvstændighed f. enkeltstaterne. Fik tyngdepunkt i Sydstaterne, hævdede enkeltstaternes ret til at bevare slaveriet, slået i borgerkrigen 1861–65. Til magten igen i 1883 (Cleveland) med frihandelsprogram, 1913–21 med Wilson; styrtet ved isolationismens sejr. Under verdenskrisen atter til magten med Roosevelt 1933–45, gennemførte statsindgreb over for erhvervslivet og støtte til Engl. under krigen; frihandelsideerne havde tabt sig med Sydstaternes industrialisering. Svækket ved konflikt ml. Roosevelts nærmeste tilhængere (Wallace) og mere kons. partifløj (Truman, Byrnes), nederlag ved valg 1946, men afgørende valgsejr 1948 (Trumans genvalg).

demokra'ti (demo- + *krati*), folkeherredomme. *d* som statsform er til stede, når en direkte og afgørende indflydelse på samfundets organer og styrelse tilkommer statens fri og polit. ligeberettigede borgere (folket). Hist. kan *d* føres tilbage til Aristoteles, som satte folket el. massens herredomme i mods. til fæmmandsvælde (aristokrati) og enevælde (monarki). Den mod. opfattelse af *d* hidrører først og fremmest fra Rousseau (folkesuveranitetets princip), hvis ideer gnm. Den Fr. Revolution vandt stadig videre udbredelse i de vest-eur. stater.

d anv. undertiden som betegn. for en indstilling over for menneskene, baseret på respekt for det enkelte menneskes meninger og ønsker.

Demokratiske Parti, Tyske, oprettet af borgerlige fremskridtspolitikere 1918, deltog som mellemparti i en række reg. tabte efterh. tilslutn., splittet 1930, op-
hævet 1933.

Demokritos fra 'Abera (ca. 460-360 f. Kr.), gr. filosof. Den materialistiske og kvantitative atomlæres vigtigste forkæmper i oldtiden. Hævede, at sanskvaliteterne (farver, toner m. v.) er subjektive.

Demolder [dæmøldær], *Eugène* (1862-1919), belg. digter, der i romaner som *La route d'Émeraude* (1899) viser malerisk beskrivende evner.

demo'le're (lat.), nedrive, sløjfe; ødelægge.

demonstration (lat. *demonstrare* påvise), 1) bevis; 2) meningstilkendevise på opsigtsvækkende måde.

demo'nstrati'v (lat.), iøjnefaldende, udfordrende; *gramm.*, et d pronom udpeger en best. ting el. person: den, denne, den dér, osv.

demon'stre're (lat. *demonstrare* pege på), forevise, fremstille ved forevisning; vise på opsigtsvækkende måde.

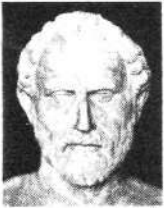
demon'te're (fr.), adskille et maskineri i de enkelte dele; *mil.*, nedtage skyts.

demoralise're (fr.), fordærve; svække disciplinen.

De'mosthenes (gr. *Demo'sthénés*) (d. 413 f. Kr.), athensk fæltherre under den peloponnesiske krig, fangede 425 en spartansk garnison på øn Sektakría, henrettet af Syrakus' regering efter Athens nederlag.

De'mosthenes (gr. *Demo'sthénés*) (383-322 f. Kr.), athensk taler og politiker.

Fik sit gennembrud ved anklagen mod sine bedrageriske formynderere 364. Athens førende advokat. Kæmpede for at forene grækerne mod faren fra Filip af Makedonien (de filippiske og olympiske taler). Fik efter nederlaget 338 lov til at blive i Athen, æret af sine medborgere. Deltog i den lamiske krig mod Makedonien efter Alexander d. Sts. død 323 og tog gift efter Antipaters sejr.

demo'tisk (gr. *demos* folk); **d** skrift, yngre kursiv form for hieroglyfer; **d**

Demotisk skrift.

sprog kaldes sproget i de med **d** skrift skrevne indskr. og papyrus.

Dempsey ['dæmsi], *Sir Miles C.* (f. 1896), brit. generallojtnant. Førte 1944-45 2. armé fra Normandiet til Tyskl. 1945 øverstkommand. i Malaya og s. a. i SØ-Asien. Apr. 1946 øverstkommand. i Ml. Østen (efter Paget).

Dempsey ['dæmsi], *William Harrison (Jack)* (f. 1895), amer. bokser. Verdensmester i sværvægt 1919-26.

Denain [d(ə)'næn], fr. by i dept. Nord; 25 000 indb. (1946). Glas-, jern- og stålindustri.

de'na'ir, lat. *denarius*, antik rom. sølvmynt, præget fra ca. 200 f. Kr. til midten af 3. årh. e. Kr. Vægten opr. 4,55 g = 10 as, hvilket på de ældste **d** betegnedes ved X; efterhånden reduceredes den. Opr. havde **d** en fast type, på forsiden gudinden Bellona, på bagsiden dioskurerne,

Romersk denar. Ca. 200 f. Kr.

senere forsk. fremstillinger, refererende sig til den embedsmand, der lod mønten slå. Først Cæsar satte sit eget billede på fors., der i kejsertiden altid viste kejseren el. en af hans slægt. - I middelalderen brugtes ordet **d** for penning; det genfindes i det eng. **d** = penny.

denaturalise're (lat.), løse fra det statsborgerlige forhold til en stat.

'denature're (de + lat. *natura* natur), ændre et stofs tilstand fra den naturlige. Især anv. om alkohol, der skal gøres uegnet til nydelsesmiddel. Denaturering foretages da ved tilsætning af ildesmagende el. lugtende, ofte giftige stoffer, f. eks. pyridinbaser el. kolokvint.

Denbighshire ['dænbijia], eng. grevskab i N-Wales, 1732 km², 167 000 indb. (1948).

den bære kronen, som er kronen voksen, citat fra Oehlenschlägers tragedie »Hakon Jarl« (skrevet 1805, udg. 1807).

Dender, fr. *Dendre* [dã:dr], 117 km l. biflod til Schelde, Belg. Udmunder i Schelde ved Dendermonde [=monda] (fr. *Termonde* [tãr'mõ:d]); (9000 indb.).

'Dendera, egypt. *Dandara*, af grækerne kaldet *Tentyra*, by i Ægypt. med velbevaret, af de sidste Ptolemæer og de første rom. kejsere opført Hathor-tempel, der er berømt for sine i murene i fl. etager indbyggede krypter.

den, der kommer først til mølle, får først malet, et ordsprog (af ty. oprindelse) fra Peder Syvs samling 1682-88.

den, der tier, samtykker, sætning fra den kanoniske rets dekretaler.

Dendra ['dœndra], gr. landsby i Argolis, ved foden af oldtidstidens Midæa. Rigeholdige grave fra mykensk tid udforskede af sv. ekspeditioner 1926-27 og 1939. (Ill. se tavle Ægæisk Kunst).

den'dritter (gr. *déndron* træ), 1) anat. udløbere fra nervecelle; 2) mosagtige, fint forgrenede udskillelser af jern- og manganlter i fine sprækker i finkornede bjergarter.

dendro- (gr. *déndron* træ), træ-.

Den'drobium (*dendro-* + gr. *bios* liv), slægt af trop. gøgeurter (1000 arter); dyrkes i væksthuse.

'dendrokronolo'gi (*dendro-* + *kronologi*), tidsbestemmelse på grundlag af træernes årringe.

dendrolo'gi (*dendro-* + *logi*), læren om de i haver og skove dyrkede træer og buske.

'Deneb (arab. *dhanab* hale), stjernen α i stjernebilledet Svanen.

Dene'bola (arab. *dhanab* af *asud* lovens hale), stjernen β i stjernebilledet Løven.

Dengang jeg drog afsted, soldatervise af Peter Faber til melodi af E. Horne-mann, fremkommet som skillingstryk april 1848 og fordelt i 18 000 eksp. til den da. hær.

den, guderne elsker, dør ung, tanke-sprog af Menander.

denguefeber ['dænga-] (sp. *dengue* affekation, derfor også kaldet dandyfeber), epidemisk, godartet sygdom i tropiske og subtropiske egne, forårsaget af et filtrerbart virus.

denier [dã'ni] (fr.), finhedsbetegn. for filamenter, garn og tråde. Angiver vægt i g af en længde på 9000 m.

'Denifle, *Heinrich Seuse* (1844-1905), østr. kat. historiker, som med *Luther und das*

Lutherthum (1904) voldsomt angreb Luther.

De'nikin, *A. I.* (1872-1947), russ. general. Under 1. Verdenskrig øverstbefal. på SV-fronten. Leder af en frivillig hvid hær i S-Rusl.; rykkede 1919 mod Moskva men blev drevet til Krim, hvorfra **D** emigrerede; død i USA.

Denis [dã'ni], *Maurice* (f. 1870), fr. maler. I Ital. påvirket af Giotto og Fiesole. Figurbilleder, vægmalerier, portrætter. Hans rel. og lyrisk betonedede idealisme kommer smukket til sin ret i mindre billeder som *Madonna med Barnet og Den Lille Johannes* [glyptoteket].

Denmark Hill ['dænmãk 'hi:l], bydel i syd. London.

'Denner, *Balthasar* (1685-1749), ty. maler. Portrætmalers ved nordty. hoffet. Ca. et år i Kbh., senere i Engl. Hans portrætter

Balthasar Denner: Kunstnerens Familie.

er yderst minutøst gennemarbejdede i en fint afstemt kolorit. Kunstmus., Kbh. ejer bl. a. *Selvportræt* (1719) og *Kunstnerens Familie*.

de'nominati'v (lat.), *gramm.*, ord afledet af et nomem.

dens (lat.), tand; flertal *den* tes, tænder.

densito'me'ter, *foto.*, se densometer.

denso'gra'f (lat. *denso* tæt + *-graf*), automatisk, selvskrivende densometer.

denso'me'ter (lat. *denso* tæt + *-meter*), apparat t. måling af fot. pladers sværtning.

den stærkeste mand i verden, det er han, som står mest alene, slutnings-replikken i H. Ibsens »En Folkefjende«.

Densuianu [-su'jjanu], *Ovid* (1873-1938), rum. filolog og digter. 1901 prof. i Bukarest. Grl. af instituttet for filologi og folklore i Bukarest 1913. Hovedværk: *Histoire de la langue roumaine* 1-2 (1901-38).

dent [dã], fr., tand; *geogr.*, betegn. for spidse bjergtoppe.

den'ta'ler (lat.), *fonet.*, tandlyd, konsonanter som da, t, d og n, der artikuleres med tungespids mod overtænderne el. kanten af gummerne.

Dent Blanche [dã'blã:ʃ], 4357 m h. sneklædt bjergtop i Penninske Alper, Schweiz.

Dent du Midi [dã'dymi'di], 3257 m h. sneklædt bjergtop i De Savoyiske Alper, S for Genève Soen, Schweiz.

den'ti- (lat. *dens* tand), tand-.

den'ti'n (lat. *dens* tand), tandbæn.

den'tist (lat. *dens* tand), opr. tandlæge, nu oftest betegn. for tandtekniker.

D'Entrecasteaux-øerne [dãtrãkã'støu-], bjergrig austr. gruppe ved Ny Guinea SØ-spids. 3145 km²; ca. 13 000 indb.

Dentz [dãnts], *Henry Ferdinand* (1881-1945), fr. general. 1940 fr. højkommissær i Syrien, tog juni 1941 kampen op mod Engl., efter nederlag sendt til Frankrig. Dødsdømt 1945, benådet m. livsvarigt fængsel.

denudation (lat. *denudare* blotte), nedbrydning af det faste land ved forvitring og erosion.

denun'ce're [-s-] (lat. *denunciare* anmelde), angive, røbe; anklage; - *denunci'an't*,

angiver, anklager; denunciation, forkyndelse, anmeldelse.

Denver ['dænvər], hovedstad i Colorado, USA; 471 000 indb. (1947). **D** ligger i 1600 m højde ved østfoden af Rocky Mountains, hvis vigtigste by den er. Kendt for sine smukke parker, store hospitaler og smukke offentl. bygninger. Univ. Stort færemarked; møllier; og bet. industri: maskiner, gummi. Vintersportsted, trafikcentrum. – Grt. 1858.

de 'omnibus dubitandum est (lat.: man bør tvivle om alt), grundprincip hos Descartes.

departement [-'mɑ̃] (fr. af *partir* dele), 1) inddeling af centraladministrationens organer; i Danm. består de enk. ministerier af et el. flere **d**, i Sv. og No. er **d** admin. betegn. for de enkelte ministerier; 2) betegn. for de 89 admin. hoveddistrikter, hvori Frankrig er inddelt siden 1789. Hvert **d** ledes af en præfekt (préfet).

departementschef, leder af et departement (i Danm. = afd. af et ministerium; i Sv. og No. = ministerium).

departementschefstyret, den af ministeriernes departementschefer ledede da. civiladmin. under den ty. besættelse efter 29. 8. 1943. Da ministeriet og kongen havde udtalt ønske om, at embedsmændene efter det ty. kup fortsatte, gik departementscheferne ind på at forestå admin. og udstede de fornødne lovanordninger. Departementscheferne udgjorde intet regulært råd, men mødtes 2 gange ugentl. til fælles drøftelser, søgte gnm. forhandl. at hindre de værste udslag af ty. terror uden dog at kunne opnå, at give ty. lofter respekteredes. Det sidste departementschefsmøde afholdtes 1. 5. 1945.

Departementstidende, afløste 1848 Kollegialtidende som meddelelsesorgan for regeringen ang. love, bekendtgørelser osv. 1871 selv afløst af Lovtidende.

depeche [de'pæʃə] (fr.), skrivelse fra en regering til dens diplomatiske repræsentant i et andet land el. omvendt.

depersonalisation (lat. *persona* person), tilstand, hvori et individ opfatter sig som noget fremmed el. har mistet følelsen af sin egen identitet.

depilation (lat. *depilare* rive hår ud), fjernelse af hår; depilato'rium, hårfjerningsmiddel.

deplacement [deplas(ə)'mɑ̃] (fr. *déplacer* fortrænge), *sov.*, vægten af det rumfang vand, som skibet fortrænger, udtrykt i tons (jfr. tonnage).

deplacere [-s-] (fr.), flytte, fordrive; fortrænge.

deployere [deploa'je'rə] (fr.), udfolde, opmarchere.

depolarisere, ophæve polarisationen i et galvanisk element.

deponens (lat.: aflæggende), *gramm.*, verbum med passiv form, men aktiv betydning, som da. færdes.

depo'ne're (lat.), 1) give i forvaring; give som pant; 2) *jur.*, give en anden (deposittaren) en rorlig ting t. forvaring uden el. mod vederlag; depo'nen't, den, der deponerer.

de'port (fr.), prisdifference, baassisten v. prolongationsforretn. må betale til den, der låner ham værdipapirer el. varer t. opfyldelse af forfaldne forpligtelser.

deportation (lat. *deportare* bære bort), tvungen bortsendelse, i reglen til et fjernliggende sted. Har især tidl. i stor udstrækning været anv. som straf, forbundet med vidtgående begrænsninger af den deporteredes frihed. I Danm. har **d** ikke været anv., men efter ældre lovgivning straffedes visse forbrydere m. landsforvisning; – depo'r'te're, straffe ved **d**.

déposé [-'ze] (fr.), deponeret, indregistreret.

deposi'tar (lat.), den, der modtager et depositum.

deposition, *jur.*, forvaring, overgivelse i forvaring; jfr. deponere.

depositionssted, offentl. kasse el. pengeinstitut, til hvilke en skyldner, der p. gr. af kreditors forhold ikke kan betale sin gæld til ham, kan indbetale det skyldige beløb med frigørende virkning over for en kreditor.

de'po'sitobank, bank, som modtager indlån (deposita) fra publikum, især den eng. banktype m. hovedvægt på check- og vekselforretn. på grundlag af deposita.

de'po'situm (lat.: nedlagt), 1) genstand, som er givet i forvaring; undertiden som pant; 2) *jur.*, kontrakt om forvaring. Ved regulært **d** skal den samme ting tilbageleveres, v. det sāk. irregulære **d**, der kun kan tænkes m. h. t. penge og ting, hvis individuelle egenskaber er uden interesse f. deponenten, blot en ydelse af samme art og godhed.

de'po't (fr.), oplagssted, magasin; det opl. nedlagte; i *bankforhold*: opbevaring af effekter; *mil.*, bl. a.: overskydende el. (og) ny indkaldte styrker, som skal udfylde huller i krigsstyrkens afd.

depotfund, hængemte forråd fra oldtiden.

depra've're (lat. af '*pravus* slet), for-dærve.

depreciering [-si'e-] el. *depreciation* (de- + lat. *pretium* pris), forringelse i værdi, anv. hyppigt om kursnedgang på penge el. a. værdier.

depression (lat. *depressus* lav, lavtliggende), 1) *astron.*, for himmellegemer under horisonten vinklen ml. horisontens plan og retningen til himmellegemet; 2) *geol.*, landstrækninger (og søer), der ligger lavere end havets overflade; 3) *fys.*, den sænkning af en vædskes frysepkt. el. damptryk, der forårsages af et i vædskan opløst stof; 4) *psykiatr.*, nedtrykt sindstilstand, ofte led i stemnings-sindssygdomme; 5) *økon.*, den del af konjunkturforløbet, der karakteriseres ved lave priser, arbejdsløshed og ringe udnyttelse af produktionsapparatet.

De'pretis, *Delgostino* (1813–87), ital. politiker. Deltog i frigørelsen 1848–61, tilhørte venstre Centrum; førstemin. 1876–78, 1879, 1881–87. Gennemførte skattereformer, jernbaneanlæg, valgrets-udvidelse 1882; førte 1882 Ital. ind i Triplealliancen m. Tyskl. og Østr.

De'prez [da'pre], *Marcel* (1843–1918), fr. ingeniør og opfinder. Har bl. a. sammen med d'Arsonval opfundet drejespoleinstrumentet (et jævnstrømsmåleinstrument). I øvrigt kendt for sine forsøg med kraftoverføringer på lange afstande.

de'pri'me're (fr.), nedtrykke, forstemme.

de pro'fundis (lat.: fra dybet), 1) beg. ordene af 129. salme i Vulgata; 2) titel på Oscar Wildes forsvarsskrift (udg. 1905).

De'ptford ['dæftəd], bydel i SØ-London. 94 000 indb. (1939).

deputa't (de- + lat. *putare* beregne), ydelse til tjenestemænd ved siden af den faste løn, især in natura.

deputation (nylat.), udvalg, der på andres vegne forebringer en sag.

depu'te're (fr. *deputer*), udnævne til befuldmægtiget.

depu'teret (fr.), 1) medl. af en folkerrepræsentation. Hvor denne har to kamre, i reglen betegn. for et medl. af det mest demokratiske kammer; 2) i Danm. indtil 1848 medl. af et (regerings)kollegium.

De Quincey [dɑ'kwinsi], *Thomas* (1785–1859), eng. forfatter. I den berømte *Confessions of an Opium Eater* (1822), skildrer **D** sit liv og sin last (da. *En Opiumsdrankers Bekendelser* 1921). I øvrigt art. og essays om træl. emner. Karakteristisk for **D** er en særegen rædselshumor f. eks. i *Murder Considered as one of the Fine Arts* (1826–27) (Mord som en af de skønne kunster).

Derain [dɑ'rɑ̃], *André* (f. 1880), fr. maler. I Paris knyttet til gruppen »Les Fauves«. Har malet landskaber, nature morte'r, model-billeder og portrætter. Fl. billeder på kunstmus., Kbh. (Ill.).

derangere [-raŋ'ʒe-] (fr.), bringe i uorden; derangeret, med tøjet i uorden; forhulet.

Derby ['da:bi], by i Midt-Engl., 142 000 indb. (1948). Silke- og porcelænsindustri, maskin og automobilfabrikker (Rolls Royce).

derby ['da:bi], væddeløb (ca. 2400 m fladløb) for 3-årige hingste og hopper. Opkaldt efter Lord **D**, første gang løbet i Eng. 1780, skandin. **d** i Danm. fra 1879–1895 og da. **d** fra 1910.

Derby ['da:bi], eng. jarletitel f. slægten Stanley (fra 1485); kendtest er 1) *Geoffrey Stanley* (1799–1869), brit. statsmand, fra 1820 i Underhuset (først liberal, senere Tory), for valgreformen 1832, men mod Irlands selvstændighed. Afskaffede neger-slaveriet. Samarb. 1841–45 m. Peel, men var mod frihandel, ledende bl. torier efter 1846. Premiermin. 1852, 1858–59, 1866–68. (Portr. sp. 939). 2) *Henry Stanley* (1826–93), brit. statsmand, som af 1. 1848 i Underhuset (kons.), 1866–68 og 1874–78 udenrigsmin., var mod indblanding i de russ.–tyrk. forhold.

Derbyshire ['da:bjʃiə], grevskab i Midt-Engl. 2622 km², 812 000 indb. (1948).

Dercums sygdom ['dɑrkəms] (efter d. amer. læge F. Xavier *Dercum* (1856–1931)), *lipomatosis dolorosa*. Forelædet betegn. for store, ømme fedtmasser, hyppigst lokaliseret til lårerne.

Der er et yndigt land, fædrelandssang af Oehlenschläger, vistnok skrevet til konkurrencen 1819 om en ny da. fædrelandssang. Melodier af H. E. Krøyer, Laub og Carl Nielsen.

der er kun et skridt fra det ophøjede til det latterlige, udt., der tillegges Napoleon, under toget til Rusl.

der er mere mellem himmel og jord (end du har anelse om), eng. »there are more things in heaven and earth (than are dreamt of in your philosophy)«. Citat fra Shakespeares »Hamlet«.

derham, d. s. s. dirhem.

deri'van'tia (lat. *derivare* aflede), afledende lægemidler.

deri'vat (lat. *derivare* aflede), (især i den org. kemi) stof, der afledes af et andet ved substitution, addition el. anden simpel el. lidet gennemgribende kem. proces, **d** har således samme stamkerner som moderstoffet og er i alm. i mange kem. henseender nær beslægtet med dette.

derivat, i *folkeminddeforsk.* en tradition, der stammer fra en trykt kilde (litterært **d**) el. et digterisk lån fra folketraditionen (folkeligt **d**). Eks. på sidstnævnte er bl. a. en del af H. C. Andersens eventyr.

derivation (lat. *derivare* aflede), afledning; *artilleristisk*, d. s. s. afdrift; *gramm.*, afledning af ord.

deri'vativ erhvervelse (egl.: afledt e.), erhvervelse af en ret ved indtræden i en andens ret, mods. primitiv erhvervelse og eksstinktiv erhvervelse.

deri've're (lat. *derivare*), aflede, udlede.

'Derketo (gr.), navn på Astarte i N-Syrien.

derma- (gr. *derma* hud), hud-.

derma'titis (*derma-* + *-itis*), hudbetændelse, fællesbetegn. for meget forsk. hudlidelser.

dermato- (gr. *derma*, gen. *dermatos* hud), hud-.

derma'to'l (*derma-* + lat. *oleum* olie), basisk gallussurt vismut, gul pulver, anv. i med. især ved sårbehandling; dog også indvortes ved diarré.

dermatolo'gi' (*dermato-* + *-logi*), læren om hudens sygdomme.

André Derain: De To Sostre. 1914. (Kunstmus.).

dermatomykose (*dermato-* + *mykose*), hudlidelse, fremkaldt af svampe.
dermatozoer [-'so'-], dyr der snylter i el. på huden.
dermografisme (*derma-* + *grafein*, rids, skrive), en tilstand, hvor et rids på huden fremkalder en ophejst og let kløende hvid stribe.
dermo'id el. *epidermoid* (*derma-* + *-id*), godartet svulst opstået ved indkrængning af overhuden.
dermo'ideyste (*derma-* + *eidos* form + *kystis* blære), misdannelse i æggestokken, indeholdende forskellige organanlæg, hud, hår, tænder o.s.v.
Derna, havneby i Cirenaica, Libyen; 22 000 indb. (1938). Hovedpunkt f. ital. kolonisation; erobret af Engl. jan.-april 1941, dec. 1941-jan. 1942, definitivt fra 17. 11. 1942.
dernier cri [dær'nje-'kri] (fr.), sidste skrig; nyste mode.
derogation (lat. *derogare* afskaffe), ophævelse af lov el. viljesbestemmelse. Ofte anv. om delvis ophævelse mods. fuldstændig (abrogation).
Derôme [dæ'ro:m], *Nicolas Denis* (1731-88), fr. bogbinder, kendt for den kniplingsmonstrede udsmykning af sine bind, »la dentelle«.
Dérroulé [dæru'le:d], *Paul* (1846-1914), fr. politiker, digter. Stiftede 1880 Patriot-ligaen, tilhænger af Boulanger, krævede revanchekrig mod Tysk.; antisemit under Dreyfus-affæren. Opfordrede 1899 til at styrte republikken, landsforvist 1900-05.
deroute [dæ'rut] (fr. *déroute*, egl: afvej), forstyrrelse; sammenbrud.
'derrisro'd (roden af *Derris* eliptica, en tropisk slyngplante), anv. i Ostind, som fiskgift, da den ikke påvirker fiskenes kød. **d-s** giftvirkning over for lavere dyr og ufarlighed for højere begrundet d-præparaters anv. som middel mod snyltere: oksebremser, lys osv. Den vigtigste insekticide bestanddel i **d** er rotenon.
Der Var Engang, eventyrspil af Holger Drachmann (1885), opført i. gang (med musik af P. E. Lange Müller 1887).
'dervish [-vi:] (måske pers.), tigger, bruges ligesom det arab. fakir om de muhammed. munke og eneboere, som ved asketiske øvelser og meditationer stræber efter sjælens forløsning. Hypnotiske fænomener og anfald af ekstase er alm. hos d.
Derzjavin [dær'zavin], *Gavrill* (1743-1816), russ. klassicistisk odedigter.
des, mus., tonen et halvtone trin under d, angives med foranstående **♭**.
des-, fr. forstavelse; betegner det modsatte af grundordet.
Desaguadero [-gwa'dæ-], afløb fra Titicaca-søen mod S til Poopó-søen i Bolivia.
Desaix de Veygoux [dæ'vædvæ'gu], *Louis Charles Antoine* (1768-1800), fr. general, udsatte Napoleon Bonaparte i slaget v. Marengo 1800, hvor **D** selv faldt.
desami'ne'ring kaldes den fraspaltning af aminosyrernes N-holdige gruppe, der foregår i leveren som første led i aminosyrernes omdannelse til kulhydrat el. fedt.
desar'me're (*des-* + *armere*), afvæbne; føre skytset bort (fra fæstning, fartøj o. l.).
desavouere [-vu'e:] (fr. *désavouer* ikke vedgå), nægte at godkende, tage afstand fra.

Descartes [dæ'kart]. *René* (lat. *Re'natus Cartestius*) (1596-1650), fr. filosof, matem. og naturforsker. Grl. den analytiske geometri og den filos. rationalisme. Fandt det umuligt at tvivle om sin egen eksistens: cogito, ergo sum (jeg tænker, altså er jeg) og mente at kunne bevise eksistensen af et fuldkomment væsen. Gud, hvis fuldkommedhed garanterede sandheden af det klart og tydeligt indsete. Anså derfor omverdenens eksistens og dens mat. bestemmelige egenskaber for sikret. Som følge heraf forkæmper for en mekanisk naturopfattelse. Grl. den mekanicistiske opfattelse af organismerne: dyrene og menneskelegemet er maskiner, men mennesket har en sjæl, som gnm. koglekirtlen kan vekselvirke med lege-

met. Anså udstrækning for materiens attribut og tænkning el. bevidsthed for sjælens. Tilhænger af en stoisk præget etik: fornuften skal beherske lidenskaberne, af hvilke der gives 6 usammensatte: forundring, kærlighed, had, begær, glæde og sorg, mens alle andre følelser er sammensatte af disse. Øvede stor indflydelse på den vesteur. filos. Hovedværker: *Discours de la méthode* (1637), *Méditations* (1641), *Principia philosophiae* (1644), *Les passions de l'âme* (1650), (Portræt).

descen'den'steorien [-sæn-] (lat. *descendere* stige ned), læren om nulev. arters nedstamning fra tidl. eksisterende. Fremført i slutn. af 18. årh. bl. a. af Lamarck, bragt til gennembrud af Darwin; nu alm. anerkendt.

descen'de're [-sæn-] (lat: stige ned), nedstamme fra; descen'den'ter, en persons slægtning (efterkommere) i ret nedstigende linie.

descensus [-sæn-] (lat.), nedsynkning, i med. især sygelig nedsynkning af lever, nyre, livmoder el. moderskede.

Deschamps [dæ'ʃã], *Eustache* (o. 1340-o. 1407), fr. digter. Skrev digte, ballader, rondeaux og en poetik.

Deschanel [dæ'ʃã'næl], *Paul* (1856-1922), fr. politiker og forfatter. Moderat; kirkeligt indstillet. Valgt til president 1920; fra-trådte s. å., da han viste tegn på sindsforvirring efter jernbaneuheld. Bog om Gambetta (1920).

Desde'mona, heltinden i Shakespeares »Othello«.

Des-dur, toneart med grundtonen des og ♭ for tonerne h, e, a, d og g. Paralleltone-art til b-mol.

desensibili'se're (lat. *sensibilis* følsom), gøre ufølsom el. mindre modtagelig. I med. behandling ved allergiske sygd. Indgift af det sygdomsfremkaldende stof i små doser, hvorved organismens reaktion overfor stoffet svækkes.

desensibili'se'ring, fot., nedsættelse af fot. materiales lysfølsomhed v. behandling m. stærkt fortyndede opløsninger af farvestoffer som fenoanfranin, pinakryptolug og pinakryptofront. **d** udføres for fremkaldelse, hvorefter denne kan foretages i meget kraftigere lys end ellers.

deser'te're (lat. *desertus* forladt), romme; liste væk.

de'sertio (lat. *desertus* forladt), den ene ægtefælles ensidige ophævelse af samlivet.

desertion (lat. *deserere* forlade), mil. betegn. for rømning; deser'tør (fr. af lat.), rømningsmand.

des-es, tonen d sænket to halvtone trin ved to foranstående ♭'er.

déshabillé [dæzabi'je] (fr., egl: afklædt), hjemmedragt, morgendragt for kvinder.

deside'rata (lat.), ønskede ting, ønsker, ønskeliste.

desidera'tivum, gram., afledet verbum, der udtrykker lyst til at udføre stam-verbets handling.

Desi'derio da Settignano [sæt:'njãno]

Desiderio da Settignano: Johannes Døberens som Barn.

G. St. Derby. René Descartes.

(1428-64), ital. billedhugger, virkede i Firenze. Har udført *Carlo Marsuppinis gravmæle* i Santa Croce, *sakramentsstabernaklet* i San Lorenzo, madonnaer og portrætbuster. Hans kunst er meget forfinet.

Desi'derius (ital. *Desi'derio*), sidste langobarderkrue 756-74, afsat af Karl d. St.

designere [-sin'je-, -siy'ne-] (fr. fra lat.), forudbestemme, udse.

'desillusion'e're (fr.), berøve illusionerne.

desinfektion, tilintetgørelse af sygdomsfremkaldende mikrober med det formål at hindre smitteoverførelse. Alt efter materialets art benyttes til d kogning (instrumenter, metalgenstande), behandling med strømmende vanddamp (forbindsstoffer), tør varme el. kem. midler som f. eks. klorforb., jod, sublimat, formalin i passende, ikke for svag koncentration. Fuldstændig tilintetgørelse af alle smitstoffer kaldes også sterilisation.

desinfektionsanstalt, offentl. institution, der på begæring af embedslægen udfører desinfektion af klæder, bohøve og boliger, når der har været smitsom sygdom i hjemmet.

desinficere [-'se-], foretage desinfektion.

desinte'grator (lat. *dis-* + *integer* hel), mølle til sønderdeling af skore stoffer v. hj. af to koncentriske, modsat roterende skiver m. fremspringende tappe på de mod hinanden vendende sider.

desi'ti'np'ræparater (bl. a. salve), til sørling, indeh. levertran.

desjatina [disi'ti-], gl. russ. markmål = 1,0925 ha.

'deskripti'v (lat.), beskrivende.

deskriptivgeometri (fr. *géométrie descriptive* beskrivende geometri), omhandler metoderne til afbildning af genstande i rummet ved tegning i en plan.

des'ma'ner (*Myogale*), småpattedyr, beslægtet med muldvarpe, dels vanddyr, dels gravende. Insektædere. 2 arter med snabelagtig snude i Eur. (S-Frankr., S-Rusl.).

Desmarées [dema're], *Georg* (1697-1776), sv. portrætmaler, hvis hovedvirksomhed faldt i München; en af de berømteste sv. rokokomalere.

desmerdyr (*Viverridae*), fam. af mær-lign. rovdyr. 2 knudetænder i overmunden, 1 i undermunden; mange arter i Afr. og S-Asien, en enkelt i S-Eur. Hertil civetter, genetter, manguster, viverrer, faraarotte m. fl.

desmerurt (*desmer* foreledet betegn. for moskus) (*A'doxa moschata*/'lina), tokimbladet, helkronet plante, der udgor en egen fam. **d** har to mods. hånddelte blade på stængelen og fem grønne blomster i et terningformet hoved, af en ærts størrelse. Lugter svagt af moskus, alm. i da. skove, blomstrer om foråret.

desmidiaceer [-'se-'] (gr. *desmós* kæde), gruppe af grønalger, eencelledede og mikroskopiske, tit smukke former; over 2000 arter i ferskvand.

des'mi'n (gr. *desmós* bundt), rombisk mineral af zeolitgruppen, hvis krystaller minder om et neg.

Des Moines [di'main] el. [di'mäinz], hovedstad i Iowa, USA; 160 000 indb. (1940), deraf 6000 negre. **D** ligger ved **D** River og er et vigtigt trafikcentrum. Univ.

Des Moines River [di'main(z) 'rivar] 720 km l. vestl. biflod til Mississippi

USA; udspringer i Minnesota, gennemstrømper Iowa, sejlbår fra Des Moines. **desmologi'** (gr. *désma* bånd + *-logi*), læren om de anat. led- og båndforb.

Desmoulin's [demu'liē], *Camille* (1760-94), fr. politiker. Skal have foranlediget angrebet på Bastillen 1789; 1793-94 mod Robespierre, henrettet s. m. Danton.

Des'na, 1050 km l. biflod til Dnjepr; udspringer Ø f. Smolensk; forenes med Dnjepr ved Kijev. Sejlbår fra Brjansk.

'desodorisation (*des-* + lat. *odor* lugt), fjernelse af (ilde) lugt.

'desorganise're (fr.), opløse, bringe i ulave.

'desoriente're (*des-* + *orientere*), bringe i vildrede, vildede; 'desoriente'ret, ikke klar over forholdene.

'desorientering (*des-* + *orientering*), symptom ved sindssygdom særlig ved forsk. former for forvirring, består i mangelfuld erkendelse af omgivelser og forhold og derfor ukorrekt opfattelse af disse.

des'spekt (lat. *despectare* se ned på), ringeagt.

Dispenser [da'spænsa], *Hugh le* (d. 1326), jarl af Winchester, Edvard 2. af Engls forhadte rådgiver, styrtet ved dronning Isabellas oprør.

despe'rado (sp.), person, der er drevet til det yderste; medlem af yderligtgående parti; rover.

despe'ra't (lat. *desperare* miste håbet), ude af sig selv; drevet til det yderste; rasende; forrykt.

Despi'au [des'pjø], *Charles* (1874-1946), fr. billedhugger. Har især udført buste og kvindelige figurer, hvori han diskret skildrer modellens personlighed.

des'po't (gr. *despōtēs* herre), enevældig hersker; vilkårlig regent; tyrann; hensynslos person.

despo'ti', enevældig myndighed, som udøves vilkårligt.

Des Prés [de'pre], *Josquin* (ca. 1445-1521), nederl. kirkekomponist. 1486-94 i Rom, derefter i Paris. Komp. messer, ca. 100 motetter m. v.

Desprez [de'pre], *Jean Louis* (1743-1804), fr. maler og arkitekt, virksom i Sv.; bataille-billeder; byggede slottet *Haga*, *Linnés mausoleum*.

Des Roches de Parthenay [derə'da-partə'næ], *Jean* (d. 1766), fr. adelsmand og forf., virkede i Danm., overs. Holbergs »Moralske Tanker« til fr.; udg. s. m. Mallet den kritiske journal *Mercur de Danais* (1753-58).

'Dessau, ty. by i Sachsen-Anhalt; 142 000 indb. (1939). Fabrikation af flyvemaskiner, maskiner, sukker, øl m. v. Til 1946 hovedstad i Anhalt.

'Dessau, *Benny* (1868-1937), da. industridrivende, fra 1894 direktør for Tuborgs fabrikker og fra 1899 for »De Forenede Bryggerier«; D var en fremragende organisator og forretningsmand; virksom inden for Industrirådet. Medstifter af Den Skand. Bryggerhøjskole, Det Da. Studenterhus i Paris m. m.

'Dessau, *Martin* (1865-1919), da. industrimand. Knyttet til Philip Heyman; grl. 1894 Odense eksportslagteri; 1897-1919 merkantil direktør i Burmeister & Wain.

dessein [de'sæŋ] (fr. *dessiner* tegne), andtydning, vink.

dessert [de'sæ'r(t)] (fr., egl. ret, der serveres efter at der er taget af bordet), sod efterret.

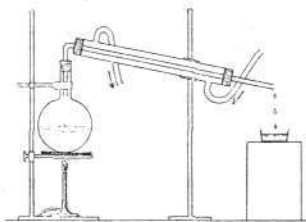
dessertvine er hede vine, der nydes til dessert, i Danm. især søde vine som malaga, marsala.

dessin [de'sæŋ] (fr. *dessiner* tegne), tegning, udkast; mønster.

Dessoir [de'swar], *Max* (f. 1867), ty. psykolog og filosof. Har især beskæftiget sig med vidensk. undersøgelser af okulte fænomener og afløsning af medier samt med æstetik.

destillation (lat. *destillare* neddrøppe), proces til adskillelse og rensning af væsker ved at overføre disse til dampform og atter fortætte dem til vædske, det såk. destillat, medens det, der bliver tilbage af den opr. vædske, kaldes remanensen. Ved d af blandinger af væsker, hvis

kp. ligger nær ved hinanden, anv. fraktioneret d, hvorved dampene ledes gnm. en opsats (kolonne), el. fraktioneret kondensation, hvor destillatet fortættes i en række beholdere, der holdes ved

Enkel opstilling til destillation af vand.

bestemte, efterhånden aftagende temp., idet de tungest flygtige bestanddele lettere vil fortættes ved højere temp. end de lettere flygtige. Da kp. synker med aftagende tryk, anv. d i vakuum til vædsker, der ikke tåler opvarmning til høje temp. Ved tilledning af vanddamp (damp-d) kan mange vædsker, især de der kun er lidt opløselige i vand, bringes til at overdestillere, under deres kp., sammen med vand. Ved molekylar-d (kortvejs-d) bringes selv højmolekylære stoffer til at destillere i højvakuum over ganske korte strækninger. - I tekniken anv. ofte kontinuerlig d, idet hele blandingen på en gang fordampes og ledes ind på en kolonne, fra hvilken de forsk. fraktioner så kan udtages i forsk. højde alt efter deres flygtighed. Ved tør-d ophedes faste stoffer, som derved afgiver luftformige bestanddele, hvoraf nogle evt. kan fortættes. Gasfremstillingen er en tør-d af stenkul, hvorved den dannede tjære fortættes.

destill'et vand er ved destillation befriet for de i naturligt vand forekommende andre stoffer, dels mek. urenheder, dels opløste salte, som f. eks. bikarbonater og sulfater. d har anv. dels i laboratorier, hvor rent vand er nødv., dels til med. brug, i tekn. f. eks. fremst. af krystalis.

desti'ne're (fr.), bestemme til; tiltænke, udse; destination, bestemmelse, agt.

destra [d'æ:] (ital.), højre; m *ano d*, *mus*, højre hånd.

destroyer [di'stræio] (eng: ødelægger), d. s. s. jager.

destru're (lat.), nedbryde; ødelægge helt, tilintetgøre; destruktion, ødelæggelse, tilintetgørelse.

destruktionsanstalt, anlæg til uskadeliggørelse af org. stoffer, f. eks. selvdøde dyr. Behandlingen kan foregå ved forbrænding, ved kogning i autoklav, el. ved dampbehandling, hvorved f. eks. tekn. fedt og fodermel kan udvindes.

Destut de Tracy, se Tracy.

Destouches [de'tuʃ], *Philippe* (egl. *Néricault*) (1680-1754), fr. komedieforfatter, hovedværk *Le glorieux* (1732).

detachment [detaf(a)'mæŋ] (fr. af *détacher* løse, losne), mindre, på egen hånd udsendt styrke.

detacheret fort [-'te'] (fr. *détacher* løse, losne), fremskudt fort.

detail [de'tai:] el. *de'taille* (fr.), enkelthed, **detailhandel** [de'tai:] el. [de'tai'l-], *handelen detail*, afsætning af varer til de endelige forbrugere. 1935 fandtes i Danm. 78 207 detailforretn., der beskæftigede 153 848 personer (inkl. indehaverne) og havde en omsætning på 2989 mill. kr.

Detaille [da'tai:], *J. B. Édouard* (1848-1912), fr. maler. Elev af Meissonier. Slagbilleder, især fra den fr.-ty. krig 1870-71.

detailpris, den pris, hvortil en vare sælges en detail.

detailpristallet el. *pristallet*, i Danm. det indeks for leveomkostn., som siden 1914 beregnes af Statist. Dept. på grundlag af et skematiseret husholdningsbudget for en arbejderfamilie, omfattende udgifter til givne mængder af de vigtigste varer samt husleje, kontingenter, skatter osv. d har udviklet sig således (idet kvalitetsforringelser m. v. ikke er taget i betragtning):

	samlet udgift kr.	indeks	
		1914 =	1935 =
1935 gnstl.	3428	100	100
juli 1939.	3662	171	100
- 1942*)	4996*	271	158
- 1945.	5146	291	170
aug. 1948.	5412	306	179

*) fra og med dette tidspunkt er kronebeløbene beregnet på et lidt andet grundlag end tidl.

Det Bedste, da., forkortet udg. af det amer. tidsskr. *Readers' Digest*, uds. siden 1946. Oplag 1948: 194 000.

detek'tiv (eng. *detective*), opdager.

detek'tiv-roman, en litt. underholdningsgenre, som måske bl. a. har forløbere i den picareske roman. Genrens klassiske navn er Conan Doyle.

de'tektor (lat. *detegere* afløre), et i radioteknik anv. organ for omdannelse af højfrekvente strømme til lavfrekvente signaler.

det ene fornødne, udtrykket stammer fra Luk. 10, 42.

detention (lat. *detinere* fastholde), besiddelse; tilbageholdelse. Detentionslokale: lokale på politistation, hvor indbragte berusede personer foreløbig anbringes.

'Deterding, *Sir Henri W. A.* (1866-1939), holl. industrimagnat, 1902-36 generaldirektør for Royal Dutch Oil Co. Han organiserede sammenslutningen af eng. og holl. olieinteresser; 1920 adlet (»knighted«) af den eng. reg.

Det Er Ganske Vist, titlen på et af H. C. Andersens eventyr (1852), der satiriserer over sladder.

determin'mant (lat: det bestemmende (tal)), betegner et tal, der efter en bestemt regel dannes af koefficienterne i et system af ligninger af 1. grad med fl. ubekendte; spiller en afgørende rolle ved ligningerens løsning. d finder også anv. ved mangfoldige andre algebraiske og geom. undersøgelser.

determination (*de* + lat. *terminus* grænse(skel)), indsnævring af et begreb ved tilføjelse af yderligere bestemmelser. Mods. abstraktion.

determi'ne're (lat.), afgrænse, bestemme, afgøre; determi'ne'ret, beslutning; resolut; selvsikker; determi'nati'v, bestemmende.

determinerende tendens, N. Achs betegn. for den indflydelse en viljesakt har på tanke-el. handlingsforløbet.

determi'nisme (lat.), *filos.*, den anskuelse, at den menneskelige villen og handlen lige så vel som alt andet i verden er årsagsbestemt el. lovmæssig. Mods. indeterminisme.

'Detmar (d. 1395), franciskaner i Lübeck, hvis hist. han skrev.

Detmold [dæ'tmølt], ty. by i Nordrhein-Westfalen; 23 000 indb. (1939). Til 1946 hovedstad i Lippe.

de tolv apostole (*Cylindro'puntia cy'lindrica*) er en i stue alm. dyrket kaktus, der normalt er cylindrisk, ugrenet, og forsynet med korte, hvide torne. Skæres toppen af, kommer der mange nye skud, der kan ligne en kandelaber. Kaldes også »alterlyss«.

detonation (lat. *detonare* drone), sprængknald, eksplosion.

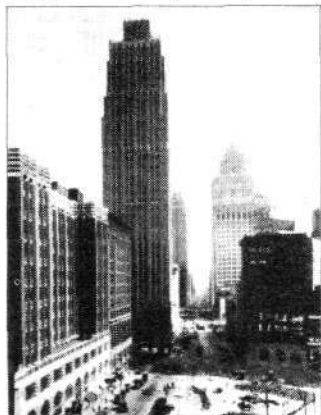
deto'nator (lat. *detonare* drone) (initialtændmiddel), et stof, der igangsætter en eksplosion, f. eks. knaldkviksolv el. blyazid i en metalkapsel, der bringes til eksplosion ved stød el. elektr. og indleder eksplosionen af en større ladning af et eksplosivstof, f. eks. skydeboomuld el. dynamit.

deto'ne're (lat.), *mus.*, synge falk.

de'tritus (lat: afslidset, det fineste ved forvirring el. forræddelse opståede materiale).

Detroit [di'trøit], by i Michigan, USA, 1 623 000 indb. (1940), deraf 150 000 negre. D ligger ved D River ml. St. Clair Søen og Erie Søen lige over for byen Windsor i Ontario, Canada, med hvilken den forbindes ved tunnel og bro. D har verdens største automobilfabrikker: General Motors, Chrysler Co. og i forstaden

Dearborn Ford Motor Co. Desuden mangeartede industri: kakkelovne, regnemaskiner, kølemaskiner, støvsugere osv.

Grissold Street, Detroit.

Vigtig havn (1939: 15,6 mill. t); stor eksport til Canada. Fra bycentret Grand Circus ved floden spreder hovedgaderne sig vifteformet. Opr. 1701 som fr. fort og handelsplads.

Detroit River ['rivər], 41 km l., kanaliseret grænseflod ml. USA og Canada, afvander St. Clair Søen til Erie Søen.

detroni'se're (lat. fra gr.), stode fra troen, afsatte, berøve førerstillingen.

Detroy, Jean-François, se Troy, J. F. de. **det skal ej ske**, Fred. 7.s ord ved trappe- revue på Lerbæk mark sept. 1848, en afvisning af Martsm.s plan om deling af Sønderjylland. Opr. fra sang af H. P. Holst.

Detfoss ['dæhdefos], 60 m h. vandfald i Isl., dannes af Jökulsá á Fjöllum SØ f. Húsvík.

detumescens [-'sæn's] (lat.), med., aftagen af en hævelse.

'deur (lat.), gives; på recepter.

deuce [dju:s] (fr. *deux* to), da. »liges«, betegner i tennis o. l., at to spillere har lige mange bolde i et parti, hvor der er spillet mindst 8 bolde. Fra stillingen D kræves 2 vundne bolde i træk for at vinde partiet.

Deu'kalion [döu-] (gr. *Deukalíon*), i gr. mytol. en flodgud el. heros, der er knyttet til sagnet om skabelsen af en ny menneskeslæggt efter en syndflod.

De Unges Idræt (fork. *DUI*), grl. 1905, da. børne- og ungdomsforening, tilknyttet det soc.dem. parti. 12410 medl., 1784 ledere (1948).

Deutzer ['dɔin'(t)sər], *Johan Henrik* (1845-1918), da. jurist, politiker. Prof. i jura 1872; medstifter af ØK, bestyrelsesmedl. 1897-1910. Polit. liberal; påtog sig 1901 at danne Danm.s l. Venstretræng, hvor D blev konseilspræsident og udenrigsmin., men I. C. Christensen den drivende kraft. Fædlet af I. C. Christensen jan. 1905; radikal landstingsmand 1914-18. (Portr.).

Deurne ['dɔ:rnə] (fr. [dörn]), forstad til Antwerpen; 57 000 indb. (1948).

deus ['de:us] (lat.), gud.

Deus ['deuʃ], *João de* (1830-96), en af Portugals mest fremragende lyrikere i nyere tid.

deus ex machina ['maki-] (lat.), »en gud fra stilladset«. Udtrykket hentyder til de i gr. tragedie pludselig optrædende guder, der på kritiske punkter kunne gribe ind i handlingen.

deuterago'nist [döu-] (*deutero-* + gr. *agonistés* skuespiller), i antikken den skuespiller, som spillede den næstvigtigste rolle.

deuterium [döu-] (gr. *deuteros* den anden), kem. symbol D, tung brint, opdaget ad spektroskopisk vej i 1932 af H. C. Urey som en ringe bestanddel af alm. brint i forholdet 1 : 5000. d er en isotop af alm. brint med atomvægt 2 og kan adskilles fra denne f. eks. ved elektrolyse af vand. d dannet lign. kem. forbindelser som alm. brint, f. eks. tungt vand D₂O.

J. H. Deutzer.

Éamonn De Valéra.

John Dewey.

Thomas E. Dewey.

deutero- ['döu-] (gr. *deuteros* den anden), anden, efter-, anden gang, som kommer i anden række.

'Deutero-Je'saja (gr: den 2. Jesaja, Esajas), kapitlerne 40-66 af Jesajabogen.

deutero'n [döu-], atomkernen i deuterium, består af 1 proton og 1 neutron. d, der er accelereret til store hastigheder i en cyklotron el. et højspændingsanlæg, anv. som projektil ved atomkerneomdannelser.

Deuteronomium (*deutero-* + gr. *nómion* lovbog), navn på 5. Mosebog.

deutero'plasma [döu-] (gr. *deutero-* + *plasma*), samlebetegn. for fedt, blommekugler, glykogen og andre døde bestanddele indlejret i den levende celle.

deuterosko'pi [döu-] (*deutero-* + *-skopi*), d. s. s. clairvoyance, synskhed.

Deutsche Allgemeine Zeitung ['dɔytʃə 'algəmainə 'tsaituŋ], berlinsk dagblad, grl. 1861 som »Norddeutsche A Z«, i mange år officielt regeringsorgan. Fik 1918 sit nuv. navn. Ejedes i beg. af 1920'erne af Hugo Stinnes-koncernen. Ophørt 1945.

Deutsche Bücherei ['dɔytʃə bü:çə'rai], ty. nationalbibl., grl. 1912. Til bibl. er knyttet en bibliografisk afd., hvor ty. bogfortegn. udarbejdes. Bibl. menes at have undgået ødelæggelse under 2. Verdenskrig.

Deutsche Christen ['dɔytʃə 'krɪstən], nazistisk påvirket fleg af den ty. kirke, oprettet 1929. Med statens bistand søgte D fra 1933 at skabe en ty. enhedskirke og fremkaldte derved den ty. kirkestrid. På en nationalsynode 1934 valgtes Ludwig Müller til rigsbiskop.

Deutsche 'Glaubensbewegung ['dɔytʃə -bə'vɛ:ŋuŋ], rel. ty. bevægelse på nazistisk grundlag. D, der ville erstatte kristendommen med en ty. rel., lededes 1933-36 af J. W. Hauer.

Deuschenspiegel ['dɔytʃənʃpi:çəl], privat bearbejdelse af Sachsenspiegel til brug i S-Tyskl. (fra sidste halvdel af 13. årh.).

Deutsches Nachrichtenbüro ['dɔytʃəs 'na:xtɪçtənby:ro:] (DNB), ty. officielt telegrambyrå 1933-45, sammenslutn. af Hugenbergs Telegraphen-Union og Wolffs Bureau.

Deutsche Rundschau ['dɔytʃə 'runtʃau], ty. litt. månedsskr.; grl. 1874 af Julius Rodenberg (1831-1914). Under nazismen ofte i dristig opposition, standset 1942. Udgiven på ny efter 1945.

Deutsches Museum ['dɔytʃəs-], 1) tidl. kunstmuseum i Berlin med ty. kunstværker indtil slutn. af 18. årh., samt nederl. malerkunst for 1550, åbnet 1930 i nybygning ved Kaiser Friedrich Museet. Ødelagt under 2. Verdenskrig. 2) stort naturvidensk. og tekn. museum i München, grl. 1903, bygn. 1925; svært beskadiget under 2. Verdenskrig.

Deutsches Reich ['dɔytʃəs 'raɪç], 1871-1945 betegn. f. Tyskl.

Deutsches Theater ['dɔytʃəs-], Berlinterater, grl. 1883, verdensberømt som Max Reinhardt's hovedscene (1905-20 og 1924-32).

Deutschland ['dɔytʃlant], ty. Tyskl. **Deutschland, Deutschland über alles**, ty. nationalsang, tekst af Hoffmann v. Fallersleben 1841, melodi af Haydn (1797). Vandt terræn som nationalsang i kejsertiden, dog først officielt i 1922. Officielt afskaffet efter 2. Verdenskrig.

Deutschland, erwache [-'æ:ʃ'va:a] (Tyskl., vågn op), de ty. nationalsocialisters kampråb for 1933.

Deutzia ['dɔitsia] (efter holl. rådsherre Jan Deutz (18. årh.)), slægt af buske nær ribs-fam. med hvide femtal-lige blomster. 40 arter i Asien og Ml.-Amer. Fl. arter dyrkes i haver som prydbuske, udmærker sig ved stor blomsterrigdom.

Deux-Sèvres [dø'sæ:vr] (efter floderne Sèvre Nantaise og Sèvre Niortaise), fr. dept.; 6054 km²; 313 000 indb. (1946). Frugtbar lavland. Agerbrug. Hovedby: Niort.

'deva el. *'devatā* (sanskrit: gud), i ind. rel. betegn. for guddommen ud fra den opfattelse, at der er mange guder, mods. betegn. *īçvara*, der anvendes, når der er tale om den altomfattende verdensgud, der kun er een.

De Wahl [də'va:], *Anders* (f. 1869), sv. skuespiller. Knyttet til Dramatiske teatern i Sthlm. 1907-19 og siden 1920 jævnligt gæstepillet der, ligesom på fl. a. nord. scener (Kbh. 1936). Stor oplæser af lyrik og rel. prosa.

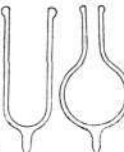
Deval [də'val], *Jacques* (f. 1894), fr. dram. forfatter, har vundet mange internat. successer som *L'âge de Juliette*, *Tovaritch*. Betydeligt er måske *Prière pour les vivants* (1933). Seks stykker opf. på da. scener.

De Valéra [də'væ:læ:rə], *Éamonn* (f. 1882 i New York af sp.-irske forældre), irsk politiker. Kom 1906 til Dublin, sluttede sig til Sinn Féin (1917 underhusmedl.). Ledede fra 1917 irsk rep. bevæg. (fl. gange fængslet). 1921 mod den irske overenskomst m. Engl. (D ønsker Ulster indlemmet i Eire), men sluttede 1923 tilstand m. den irske reg. Grl. 1926 partiet Fianna Fáil. 1932-37 Eires præsident og udenrigsmin., indledte skarp anti-eng. polit., som dog mildnedes fra 1937 af okon. grunde. 1937-48 Eires premier- og udenrigsmin., i 1939 tillige undervisningsmin. Spillede fremtrædende rolle i Folkeforb. Hævede under 2. Verdenskrig strengt Eires neutralitet; men kritik mod D.s administration af krigstidens undtagelseslove og den økon. krise 1947 medførte hans fald febr. 1948. (Portr.).

devalu'e'ring (lat. *de* ned (fra) + *valere* være værd, gælde) el. *devaluation*, off. nedsættelse af en pengesorts værdi.

deva'nāgari el. *'nāgari*, den i den ind. sanskrit-litt. alm. anv. skrift, udviklet af den ældre brāhmi-skrift, der antages at gå tilbage til de ældste nordsemit. skrifttegn, omkr. 800 f. Kr. gnm. handelen bragt til Indien.

Dewar [dju:(ə)], *James* (1842-1923), eng. kemiker og fysiker. Undersøgte til vædsker for-tættede luftarter og kem. og fys. processer ved meget lave temp. Fremstillede flydende brint. Konstruerede D-karret, en dobbeltvægget glasbeholder, hvor rummet ml. de dobbelte vægge er næsten lufttomt, samt glasoverfladerne i det lufttomme rum forsovelde. Ved disse forholdesregler bliver varmeledning og -stråling gnm. karrets vægge reduceret til en ubetydelighed. De såk. termoflasker er D-kar.

Deventer ['de:vəntər], by ved IJssel, holl. prov. Overijsel. Metal- og tæppeindustri; 44 000 indb. (1947). Meget gl. by. I 14. årh. centrum for Brødrene af Fælleslivet.

Devers ['dævərz], *Jacob Loucks* (f. 1887), USA-general. Maj–dec. 1943 kommand. general f. USAs styrker i Europa, derpå i Nordafn. og Middelhavet; sept. 1944–juni 1945 kommanderede **D** 6. amer. armé (Vestfronten). Fra juli 1945 chef for hærens landstyrker (Army Ground Forces).

De Wet, *Christiaan*, se *Wet*, Chr. De. **Dewey** ['dju:, 'dui], *John* (f. 1859), amer. filosof og pædagog. Gnm. sin forsøgsskole i Chicago (fra 1896) og skr. som *School and Society* (1900), *Democracy and Education* (1916), *Experience and Education* (1938) har han øvet afgørende indflydelse på alle senere former for arbejds-skole, koncentrationslæsning, frit skabende arbejde m. m. Som filosof forkæmper for erkendelsesteor. instrumentalisme. *Logic: The Theory of Inquiry*. (Portræt sp. 945).

Dewey ['dju:, 'dui], *Melvil* (1851–1931), amer. bibliotekar, opfinder af decimalklassedelingen (første udg. 1876). Som førende mand i amer. bibl.væsen startede han det ældste bibl.-blad »Library Journal« 1876 ff., den amer. bibl.forening American Library Association (ALA) og den første bibl.skole.

Dewey ['dju:, 'dui], *Thomas Edmund* (f. 1902), USA-politiker. Jurist, 1933 offentl. anklager i New York, bekæmpede pengeafpressningsbänder. 1942 guvernør f. staten New York. 1944 Republikanernes præsidentkandidat, fik 22 mill. stemmer mod Roosevelts 25,6. Opr. isolationist; under 2. Verdenskrig arb. **D** for størst mulig krigsindsats. Genvælt m. stort flertal som guvernør i N.Y. nov. 1946. Juni 1948 nomineret som præsidentkandidat af Republikanerne, men slået af Truman (22 mill. stemmer mod 24 mill.). (Portræt sp. 945).

deviation (lat. *de* fra + *via* vej), *sov.*, kompassets fejlvisning p. gr. af magnetismen i skibets jerndele = vinklen ml. kompassnålen's retning og den magnetiske meridian, benævnes østl. el. positiv, når deviderende **N** ligger Ø el. t. h. for det misvisende **N**, mods. vestl. el. negativ; devile're, foretage kompasskorrektion.

deviationsbøjer, *sov.*, bøjer udlagt t. hj. for skibe, der devierer.

Dewing ['dju:in], *Richard Henry* (f. 1891), eng.-generalmajor. Stabschef i Fjerne Østen 1940–41; medl. af eng. militærmission i *Deviation*, USA 1942; 5. 5.–2. 8. 1945 chef f. SHAEF-mission i Danmark.

de'vise (fr. valgsprog), 1) i heraldikken et valgsprog, knyttet til en bestemt figur. Især anvendt i eng. heraldik; kendt er prinsen af Wales' **d** (I serve) med de tre tjer; 2) veksel på fremmed land og betalbar i dets mønt.

devon [dæ'vo'n] (efter *Devonshire*), meget udbredt formation af palæozoiske grupper. Floraen især bregner, lepidodendrer og calamitter, marin fauna med koraller, brachiopoder, goniatitter o. a., terrestrisk-lakustrin fauna med kæmpekrebs, panserfisk og urpadder. Marin facies vidt udbredt, kontinental facies især i nordl. halvkugle (old red sandstone).

Devon Island ['dævən 'ailənd], arktisk canadisk ø ml. Ellesmerelad og Baffin Land.

Devonport ['dævən'pɔ:t], del af den eng. by Plymouth. Skibsværfter.

Devonshire ['dævənʃiə], grevskab i SV-Engl. 6764 km², 765 000 indb. (1948). Hovedstad: Exeter.

de'vo't (lat. *devotus* indviet), strengt religiøs, from; skinhellig; ydmyg, underdanig.

de'votio (lat.: indvielse til en gud), i rom. rel. en højtidelig forandelse, hvorved man viedes til dødsrigets guder, spec. anv. over for fjenden. Deraf t. de'vo' ve' re sig, d. v. s. at indvie sig og fjenden til Dødsriget for kampen og derved på forhånd sikre fjendens nederlag.

Dewsbury ['dju:zbəri], by i N-Engl. SSV f. Leeds. 53 000 indb. (1948). Stor fabrikation af tæpper og uldgarn.

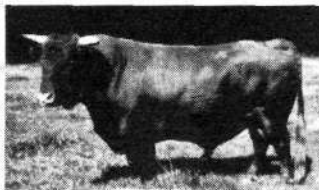
De'xippos, gr. historiker og felthærer; be-sejrede 269 e. Kr. goterne og reddede derved Athen.

Fordeling af 7 folketings-kredsmandater efter den *d'Hondt'ske* valgmetode (Odense amtskreds, 1947):

	Soc. dem.	Radikale Venstre	Konserv. Folkp.	Venstre	Rets-forb.	Kommu-nistiske Parti	Dansk Sam-ling
Divisor 1:	1) 47 173	2) 11 997	4) 17 136	3) 28 717	5386	8120	1075
Divisor 2:	2) 23 587	5999	8568	9) 14 359			
Divisor 3:	3) 15 724			9572			
Divisor 4:	11 793						

Af 7 kredsmandater får soc. dem. 3, Venstre 2, Radikale og Konserv. hver 1; det radikale mandat har været meget nær ved at tabes til soc. dem. – I kraft af tillægsmandatorn. fik både kommunisterne og Retsforbundet 1 kandidat valgt.

'dexterkvæg, irsk kvæ'race, lille og ab-

Dextertyr.

normt lavbenet; dette skyldes et i dobbelt dosis letalt (dødeligt) arveanlæg.

Dextro'pu'r (dextrose + lat. *purus* ren) handelsbetegn. for ren glukose.

Dezjnjev ['dʒe:nʃɛv], *Simon*, russ. kosak, der 1648 fra Kolyma sejlede rundt om Asiens NØ-hjørne til Anadyr Bugten.

DFDS, fork. f. Det Forenede Dampskibs-Selskab.

DFE, fork. f. Dansk Fægte-Forbund.

DFFR, fork. f. Dansk Forening for Rosport.

dg, fork. f. decigram = $\frac{1}{10}$ g.

Dham'mapada [da-] (påli: den sande læres ord), en samling på 423 strofer, poetiske tankesprog, der hører til buddhismens kanoniske litt., ikke til dennes ældste lag, men dog affattet før vor tidsregnings beg.

Dhan'vantari [da-], i ind. rel. lægekun-stens guddom.

dharma ['da-] (sanskrit), ind. rel. begreb, ret (i bet. den etiske ordning), tilværelsens vilkår, den rette rel. lære, bud.

Dhejne ['dʒe:na], *Hans F.* (f. 1904), sv. lyriker og kritiker. Har siden 1913 udg. talr. digtsaml. med skånsk natur som hovedmotiv.

DHF, fork. f. Dansk Håndbold Forbund.

dhole [do:l], vild ind. hund.

d'Hondt'ske metode ['dɔn'tskə], form for forholdstalsvalgmetode, opfundet af belgieren Victor d'Hondt (1841–1901), anv. i Danmark v. fordeling af kredsmandater v. folketingsvalg, v. valgmandvalg t. Lands-tinget og v. valg af landstingsvalgte landstingsmænd m. m. Partiernes stemmetal i amtskreds (storkreds) opstilles v. siden af hinanden, divideres med 1, 2, 3, 4, 5 osv., og mandaterne fordeles efter, hvor de største tal findes i kolonnerne. Se *eks. ovenfor*.

dhya'ni-bodhi'sattva ['dʒa:-] (sanskrit *dhya'na* meditation + *bodhisattva*), inden for mahayana-buddhismen 5 bodhisattva'er, halvt guddommelige væsener. De er en emanation af de 5 dhya'ni-buddha'er og står således menneskene nærmere end disse. Lamaismens Avalokiteçvara og Vajrapani'er sådanne **d**.

'dhyāni-'buddha (sanskrit *dhya'na* meditation + *buddha*), inden for mahayana-buddhismen 5 forsk. buddha'er, der hersker i de 5 højeste himle, der kun nås gnm. meditation d. v. s. mystisk fordybelse. Den kendteste af disse **d** er Amitābha, lamaismens højeste guddom.

di- (gr.), dobbelt-

'dia- (gr.), 1) gennem-; 2) mellem-; 3) efter-; 4) betegner adskillelse.

dia'ba's (gr. *diabasis* overgang), eruptivbjergart fra ældre jordperioder med basaltens sammensætning, men p. gr. af kloristiske omdannelsesprodukter grønl. Forekommer især som gange, sjældent som lavastømme.

dia'betes in'sipidus (gr. *diabētēs* gennem-løbende + lat. *insipidus* uden smag), en ikke hyppigt forekommende, ofte arvelig sygdom, hvis hovedsymptomer er polyuri (forøget urinafsondring), polydipsi (forøget tørst). Den skyldes en lidelse i hypofysen el. nærliggende dele på hjernens underflade. Den udskilte urinmængde kan stige til 15–20 l i døgn. Lidelsen kan være arvelig. Injektion af udtræk af hypofysens baglap bringer polyurien til at svinde midlertidigt.

dia'betes mel'litus (gr. *diabētēs* gennem-løbende + lat. *mellitus* honningsod), sukkersyge.

dia'be'tiker (af *diabetes*), sukkersygepatient.

Diablerets, *Les* [ledjablɔ'ræ], 3213 m h. bjergtop i Berner Alperne, Schw.

dia'bo'lsk (gr. *diabolos* bagvasker, djævel), djævelsk.

diacety're [-'se't-] (di- + *acetat*), betegn. undertiden anv. for aceteddikesyre.

diacetyl, den simpleste di-keton $CH_3CO \cdot CO \cdot CH_3$, kpt. 88° C, aromabestændel i forsk. nærings- og nydelsesmidler, spec. smør.

dia'de'm (gr. *diadēma* (hoved)bånd), pande-smykke, opr. tegn på kongeværdighed, nu brugt af kvinder, især til højfefter.

diadoch'erne [-'do'k-] (gr. *diadoschos* efterfølger), Alexander d. St.'s generaler (Antigonos, Ptolemaios, Seleukos m. v.), der 323–280 f. Kr. stiftede en række selv-stændige stater.

Dia'dumenos (gr: den, der binder et bånd (gr. *diadēma*) om sit hoved), be-romt ynglingsstatue af den gr. billed-hugger Polykleitos.

dia'fa'n (gr.), gennemsigtig. Som diafan-billeder betegnes både farvede billeder, der er gjort gennemsigtige og tynde porcelænsplader, som i gennemfaldende lys viser et billede.

diafo'ni (gr. *diaphonia* mislyd; dissonans), *mus.*, betegn. for en middelalderlig form for flerstemmighed (organum).

dia'fora el. *dia'for* (gr. forskel), i stili-stikken gentagelse af et ord i ny bet., f. eks: den mand er ikke en mand.

diafo'rese (gr.), sved.

dia'fragma (gr.), skillevæg; 1) *med.*, mellemgulv; 2) *fys.*, benævneelse for skærme med åbninger i fys. apparater, f. eks. blændere i optiske instrumenter; 3) *kem.*, porøs skillevæg, igennem hvilken diffusion og osmose kan foregå, og som hindrer blanding af elektrolytterne v. elektrolyse.

diagrafmapumpe el. *membranpumpe*, pumpe, hvor cylinderens ene ende er lukket m. en gummimembran, hvis ind- og udadgående bevægelse frembringer tryk og sugning.

dia'fyse (gr. *diaphyesthai* vokse imellem), *anat.*, den midterste og største del af en *torknogle*.

diage'nese (dia-²) + *-genese*), de ændringer, der sker med en bjergart efter dens aflejring (hærdning, konkretions-dannelse), dog ikke metamorfose.

Diaghileff ['dʒa:ʒilɛf], *Sergej* (1872–1929), russ. kunstkender og skaber af *Le Ballet Russe*. På **D**s initiativ startedes gæstespil med russ. ballet i Paris 1909. **D** forstod at samle og inspirere de rette folk, bl. a. Fokin, Massine, Balanchine, Lifar, Nijinsky og Karsavina, og hans repertoire har påvirket al senere ballet-kunst (Portræt sp. 952).

diag'nose (gr. *diagnōsis* skelnen, afgørelse), bestemmelse af et sygdomstilfælde; art; diagnostisk, hvad der vedr. **d**.

diagno'stik, kunsten at stille en diagnose; læren om metoderne ved hjælp af hvilke man stiller en diagnose.

diag'o'nal (gr. *diagōnos* fra vinkel til vinkel) 1) *mat.*, i en polygon forbindelseslinierne ml. to vinkelpidser, som ikke er endepunkter af samme side; 2) *tekstil*, kiperævrede stoffer, hvori bindingen fremtræder som skråtløbende linier.

diagonalbygget fartøj, skib, hvis yderklædning består af 2 lag planker, lagt skråt på kryds.

diagonallejring, i sand og sandsten fin lagdeling inden for et lag liggende skråt i forhold til bjergartens hovedlagdeling.

diagonalsystem, i fodbold et dommersystem, if. hvilket to linievogtere, af hensyn til off-side-kendelser, placeres ud for hver sin banehalvdel.

diag'gram (gr. *diagramma* omrids), forenklet, tegnemæssig fremstilling af iagttagne el. beregnede størrelser.

diak'nese (*dia-*¹) + gr. *kinēsis* bevægelse, stadiet ml. meiosisens profase og metafase.

dia'kon (gr. *diakonos* tjener), 1) i den kat. og den anglikanske kirke (eng. *deacon*) betegn. for et lavere præsteembede; - 2) mandlig sygeplejer udd. på krist. grundlag, i Danmark på kolonien Filadelfia og på D-højskolen i Århus; **d** virker ved sindssygehosp. og klinikker, private syge- og aldersdomhjem, missionsarbejdet og anden social forsg.

Diakonhøjskolen, Århus, grl. 1920 som godkendt folkehøjskole. **D** udd. diakoner gnm. en 4-5 årig teoret. og praktisk udd., hvori sygeplejetræning som regel indgår.

diak'o'nisse (gr. *diakonissa* tjenerinde), i oldkirken kvinde, hvem syge- og fattigpleje påhviledes; kendes i N. T. - 1836 fornyede Th. Fliedner d-gerningen i den evang. kirke. **d** uddannede på et moderhus, virkede her el. udsendes til syge- og menighedspleje. **d** er ulønnet, men forsøges helt af moderhuset. **d** kan frit udtræde, hvis hun ønsker at ophøre at være **d**. I Danmark 2 d-stiftelser.

diakonisseanstalter el. *diakonissehuse* udd. kristne kvinder til sygepleje o. a. barmhjertighedsgerning. Ældste **d** grl. 1836 i Tyskl. af Th. Fliedner. Den Danske Diakonissestiftelse er opr. 1863, har (1948) 427 søstre, et hosp. m. 260 senge, fl. sygehjem, børnehjem, rekreativshjem og højskolen Marthabo f. kvindelige menighedsarb., o. a. filantrop. virksomheder (Skt. Lukas Stiftelsen er selvstændig **d**).

dia'kritiske tegn (gr. *diakrīnēis* skelne), accent, cedille o. l. modificeringer af bogstaverne.

Di'a'l, *diallylbarbitursyre*, hurtigvirkende sovemiddel.

dia'lekt (gr. *dialektos* samtale; dialekt), den i hver enkelt egn af et sprogråde talte form af sproget med dets lokale ejendommeligheder (jfr. danske **d**).

dialektgeografi, kortlægning af sproglige fænomeners geogr. udbredelse, f. eks. af fællesord. sprogliges udtale i moderne da. dialekter (jfr. da. dialekter).

dialektik (gr. *dialektikē technē*, samtalekunst), undersøgelse af et problem el. begreb ved spørgsmål og svar (sokratiske **d**). Hos Kant diskussion af de vanskeligheder, der opstår ved anvendelse af forstandskategorierne på ikke-empiriske områder. Hos Hegel læren om verdensanskuelse udvikling gnm. teser, modter (negationer) og synteser (ophævelse af modsigelserne ml. teser og modter ved anlæggelse af højere synspunkter); dia'lektisk, som vedr. **d**.

dialektisk materialisme, den af Karl Marx og Fr. Engels grl. verdensanskuelse, if. hvilken den materielle verden ligger til grund for bevidsthedsfænomenerne og beständig udvikler sig som følge af indre modsætninger. Anv. på samfundslivet kaldes **d** hist. materialisme. Jfr. marxisme.

dialektisk teologi er den af Karl Barth grl. fremstilling af kristendommen som udtryk for den uendelige afstand og ab-

solute forskel ml. Gud og mennesker; dialektisk betyder her væsensskillende.

dialektolo'gi (*dialekt* + *-logi*), dialektstudium.

di'a'llag [-la'y] (gr. *diallagē* forandring, på gr. af de uens brudflader), varietet af augit, opbygget af lameller, derfor perlemorsglans. Vigtig bestanddel i gabbro.

di'al'lel krydsningsmetode (gr. *diallelōi* som krydsder hinanden), metode i plante- og dyreavl, hvorved man ved flersidig krydsning af en række hanner med en række hunner søger at bestemme de enkelte individers relative avlsværdi.

di'al'y'barbitu'syre, barbitursyrens diallylderivat, fås af urinstof og diallylmolsyrester. Vigtigt sovemiddel (*Dial*).

dia'lo'g (gr.), samtale; 1) mundtlig samtale ml. 2 el. fl. personer; 2) et litt. arbejde i samtaleform, f. eks. Platons filos. **d**, der har dannet skole i vidensk. og resonnerende litt. helt til nutiden. I dramaet skelnes ml. monolog (enitale) og **d**.

dial'y'sator, apparat, i hvilket man udfører dialyser.

dia'lyse (gr. *dialysis* adskillelse), metode til adskillelse af opløste stoffer under anv. af en membran, gnm. hvilken kun molekyler af en vis størrelse kan passere, medens større molekyler holdes tilbage. Anv. bl. a. til renfremstilling af protein-stoffer.

'diamagnetisme (*dia-*⁴) + *magnetisme*, en særlig magnetisk egenskab, der forekommer svagt for visse stoffer (f. eks. vismut) og som består i, at stoffer frastødes af en magnet, mods. paramagnet. stoffer, som tiltrækkes af en magnet.

dia'man't (gr. *adamas*, egl. uovervindelig (p. gr. af hårdheden)), stål, diaman, 1) *mineral.*, ædelsten, hårdeste af alle mineraler. Består af kulstof, krystalliserer regulært, spaltelighed efter oktaeder. Lysbrydn. høj, farvespredning meget stærk, derfor stærk glans og spil. Klar, oftest farveløs, sj. sort (carbonado). Fås af flodguld ved vaskning (Indien, Brasilien, Sydaf.) og ved grubedrift (Sydaf.). Storhandelen foregår væsentlig i London, slibningen i Amsterdam. Urene farvede **d** anv. til glasskæring, gravering og boreværktøj; 2) *arkit.*, små pyramidformede fremspjng. i middelalderlige stilarter, anv. tætstillet, som perlebånd, i Renæssancen større, men enkelt stillede; 3) *bogtryk* lille skriftstørrelse (4 punkt). Navnet stammer måske fra, at disse små skrifter er temmelig kostbare at fremstille.

diamanthor, rørformet kronebor med diamanbesat rand til boring i hårde stenarter.

diamantryllup, 60-års bryllupsdag.

diamanfarvestoffer, bejdsfarvestoffer for uld, der viser gode ægthedsegenskaber, el. basiske farvestoffer; mange farvetoner er repræsenterede.

diamantragv, grav (tit trekantet tværrids) som skal hindre angribere i at skyde gnm. et virkes skydeskår.

dia'me'ter (*dia-*¹) + *-meter*, ret linie gnm. en kurves el. flades centrum; *diame'tra'l* modsatte punkter ligger i hver sin ende af en diamanter.

diame'tra'lplan (af *diameter*), plan gnm. en flades centrum.

dia'mi'n (*di-* + *-amin*), kem. forb., der indeholder to aminogrupeer -NH₂.

Di'ana, rom. gudinde af ital. opr., indført i Rom fra byen Aricia i Albanerbjergene, hvor **D** var en guddom for kvinder. I Rom blev **D** guddom for slaver og plebejere, men ændredes senere under gr. indflydelse til frugtbarhedsgudinde og fik tilknyttet de træk, som opr. hørte til den gr. Artemis.

Diana'lun'd, da. stationsby (Høng-Tølose) på Midt-Sjælland; 772 indb. (1945). Epileptiker-anstalten Filadelfia.

Diane de Poitiers [djan da pwa'tje] (1499-1566), Henrik 2. af Fr.s elskerinde. Ivrigt katolsk, støttede Guiseiner.

Di'anthus [-tus] (gr.-lat., egl. Zeus' blomst), nellike.

dia'pason (gr. *diá pasōn chordōn* hen over alle strenge), 1) oldgr. betegn. for oktav; 2) i Frankr. stemmegaffel. **d** normal: kammertone.

dia'pedesis (gr. gennemvandring), blodlegemers gennemvandring af karvæggen.

dia'positiv (*dia-*¹) + *positiv*), gennemsigtigt fotografi. Anv. v. lysbilleder.

dia'rium (lat. *dies* dag), dagbog, journal.

diarrhoe [-'rē] (*dia-*¹) + *-rhoe*), sygelig tilstand med hyppige og tyndtflydende afføringer.

Dias ['di:as], *Bartolomeu* (ca. 1450-1500), portug. opdagelsesrejsende; sejlede 1486-87 langs Afr. og, som den første eur., rundt om Kap det Gode Håb.

diachisis [-'ski:] (gr. spaltning), påvirkning fra eet akut lidende hjerneområde til andre, fjernere liggende, f. eks. ved en hjerneblødning.

dia'sko'p (*dia-*¹) + *-skop*), d. s. s. lysbilledapparat.

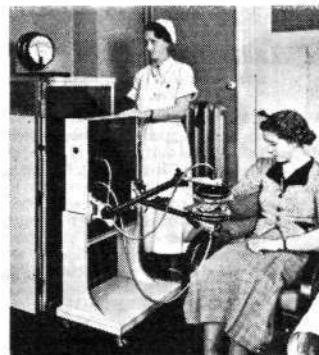
di'as'pora (gr. adspredning), betegn. for de grupper af jøder som lever uden for Palæstina. Ved assyriernes deportationer fra Nordriget 722 f. Kr. opstod en **d** i Assyrien, og babylonerne fra Sydriget 597 og 586 en tilsvarende i Babylonien. Desuden udtvandede mange jøder frivilligt til andre lande, især til Ægypten. **d**-jødenerne bevarede forb. med hjemlandet og overholdt så vidt muligt valfartsfesterne. I senjødedommen betalte de skat til templet i Jerusalem.

di'astase (gr. *diastasis* mellemrum, spaltning), 1) *med.*, unaturlig afstand ml. 2 sammenhørende dele, f. eks. ved en brækket knogle, hvor de to brudstykker er forskudt, så der er afstand - **d** - ml. dem; 2) *kem.*, d. s. s. enzymet amylase.

di'astole (gr.), adskillelse, uvidelse. I *med.* hjertets uvidelse, hvorunder det er afslappet og fyldes med blod; mods. systole.

di'a'stylon (*dia-*⁴) + gr. *stylos* søjle), gr. antik tempelbygning med stor afstand ml. søjlerne.

diater'mi (*dia-*¹) + *-termi*), behandling med højfrekvente vekselstrømme, der fremkalder varme. Ved langbølge-d (bølgelængde omkr. 300 m) ledes strømmen til legemet v. hj. af metalelektroder, der er i berøring med huden; varmen går kun i ringe grad i dybden. Ved kort-

bølge-d (bølgelængde 3-30 m) indsættes legemet ml. to isolerede elektroder, der ikke berører legemet; der opnås en dybtgående varmeeffekt inde i organismen. **d** anv. til behandling af visse betændelsestilstande. Der skelnes ml. lokalbehandling, hvor kun en del af legemet indsættes ml. elektroderne, og universel behandling, hvor hele organismen opvarmes (kunstig feber).

diatermi-apparat, højfrekvensgenerator til diatermi-behandling.

dia'these (gr. *diathesis* tilstand), 1) *med.*, forældet betegn. for sygdomme, der ikke skyldes ydre påvirkninger; også = disposition; 2) *gramm.*, verbets form som aktiv (handelform), passiv (lideform) el. (navnlig på gr. og sanskrit) medial (mellemform). Aktiv anv., hvor den handlende person står i interessens midtpunkt; han slog fjenden; passiv, hvor det er handlingens mål, der interesserer mest: fjenden blev slået. Den mediale form anv., når handlingen koncentrerer sig om subjektets egen sfære, som i da: de slås.

Sergej Diaghileff.

Charles Dickens.

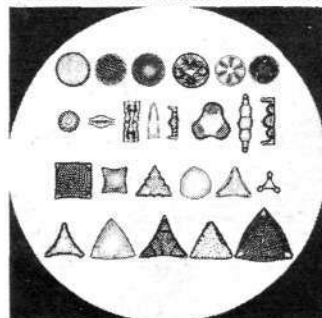
Denis Diderot.

Marlene Dietrich.

di'athesis hæmo'r'hagica (gr. *diathesis* tilstand + nylat. af gr. *haimorrhagês* blodfrembydende), *med.*, tilstand, hvor der er generel tilbøjelighed til blødning beroende på en forstyrrelse i blodets koagulationsmekanisme (blodplader, protrombin, fibrinogen). **d** ses ved en række forsk. sygdomme: infektionssygdomme, C-vitamin-mangel, blodsygdomme, lever-sygdomme o. a.

diato'me'er (gr. *diatomês* gennemskåret) el. *kiselalger*, orden af mikroskopiske, encelledede alger. Cellevæggen, der er fast og består af pektinstof og kiseltsyre, er sammensat af to dele, skallerne, der passer til hinanden som et låg til en æske. Celleindholdet består af protoplasma m. kerne og kromatoforer. **d** former sig dels ved deling, dels ved såk. auxosporer, disse dannes enten ved en konspores el. direkte af **d**-s celleindhold. **d** har de for-

Diatomeer fra jordlag på New Zealand.

skelligste former og de smukkeste mønstre. Deles i to grupper: 1) **d** med cirkelrunde skaller (de centriske), 2) **d** med langstrakte skaller (de pennate). Ca. 2000 arter over hele Jorden, mest knyttet til vand; også på jord. **d**-plankton i havene danner org. stof til næring for andre organismer. **d**-skaller er p. gr. af indholdet af kiseltsyre næsten uforgængelige og aflejres ofte som tykke lag på bunden af have og søer. Moiré, infusoriejord og kiselgur består af **d**-skaller fra tidl. jordperioder.

diato'me'jord, løs hvid kiselbjergart væs. bestående af diatomeskaller. Opstår i moser og på havbunden. Anv. til dynamit og som polemridder.

diato'me'kisel kaldes moler o. lign. marine diatomeafjeringer. Anv. også synonymt med diatomit.

diato'mit, bjergart væs. bestående af skaller af diatomeer.

diato'mitsten, porøse, varmeisolerende sten fremstillet af korkrummer og diatomeskæl brændt til sintring.

diato'nik (*dia-* + gr. *tónos* tone), mods. kromatik, et tonesystem, der består af hel- og halvtone, f. eks. alm. dur- og mol-skala.

di'avo'lo (ital.), djævel.

Diaz ['dias], *Porfirio* (1830-1915), mexicansk diktator. Mestis, sagfører; præsident 1877-80, 1884-1911; skaffede Mex. lang periode af rolig udvikling; forhold for sin brutalitet, styrtet.

Diaz de la Peña [dja:z døla pæ'nja], *Narcisse* (1808-76), fr. maler; har i tilknytning til Barbizon-skolen malet romantiske skovinteriører, i rgl. med nogle kvindelige figurer og i en mættet, brunlig kolorit.

Díaz del Castillo ['diáβ dæl ka'stiljo], *Bernal* (16. årh.), sp. historiker, skilrede Cortés' erobring af México.

diazoforb'indelser [-'a:so-] (*di-* + fr. *azote* kvælstof), organiske kvælstofforb., der indeholder atomgruppen $-N^+ - N^-$. Særlig vigtige er de aromatiske **d**, der fås af primære aminer ved behandling med salpetersyrling (diazotering). **d** er meget reaktionsdygtige, hvilket betinger deres anv. som mellemprodukter ved fremstillingen af en række stoffer, bl. a. farvestoffer. De er yderst ubestændige og i tør tilstand eksplosive.

diazotyl'pi' [-'a:so-], d. s. s. brunkopi.

Di'belius, *Otto* (f. 1880), ty. evang. kirkeleder, generalsuperintendent i Preussen 1925-33; trådte dristigt op mod det nazist. kirkelegion. 1945 biskop i Berlin.

'Dibit *Zabal'kanskij* [z-], *Ivan* (1785-1831), russ. feltmarskal af ty. fødsel. Udmærkede sig i Napoleonskrigene, fremtvang i tyrkerkrigen 1828-29 ved march over Balkan freden i Adrianopel. Død af kolera under det polske oprør.

Dibón, hovedstad i det gl. Moab (nu Dhibān), kendt både fra G. T. og Mesa-stenen, der er fundet i D.

Dicello'graptus-skifer [-sæl-], ordovisk graptolitskifer fra Bornholm og Sv. med graptolitslægten *Dicellograptus*.

Dicentra [-'s-] (*di-* + gr. *kentron* spore), bot., hjerteblomst.

diccephalus [-'sæl-] (nylat. af *di-* + gr. *kefalê* hoved), misfoster med 2 hoveder.

Dich [dik], *Jørgen* Schneekloth (f. 1901), da. embedsmand, statsvidensk. konsulent for Arb.- og Socialmin. 1930, generalsekr. f. regeringens beskæftigelsesudvalg 1941, fra 1948 kommitteret i Arb.- og Socialmin.

Dichtung und Wahrheit ['dixtŋn unt 'va:rhait] (ty. digtning og sandhed), selvbiogr. af Goethe (1-3 1811-14, 4 1833).

Dickens ['dikinz], *Charles* (1812-70), eng. romanforfatter. Kom som 10-årig til London og fik et indgående kendskab til storbyens liv, mest i jævne kredse. **D** har skrevet et stort antal bredt anlagte romaner, som alle er overs. til da. *Pickwick Papers* (1836; da. *Pickwick Klubben* 1840), *Oliver Twist* (1837-38, da. 1845), *David Copperfield* (1850, da. s. å.), *Great Expectations* (1860-61, da. *Store Forventninger* 1861) o. m. a. Berømt er også **D**-s juleeventyr *The Christmas Carol* (1843, da. *Juleeventyr* 1854-58). **D** er den største af de mange eng. forf. i 19. årh., som skrev m. soc. og humanitært formål. Hans romaner indeholder harmfulde angreb på tidens soc. uret og forældede institutioner, bl. a. fattigvæsen, skole og retspleje. Karakteristisk for **D** er hans varme humor og menneskekærlighed, der kan blive til sentimentalitet. Hans karakteristik er dram. levende og ejendommeligt overdimensioneret, på een gang realisme og karikatur. (Portræt).

Dickinson ['dikinsn], *Emily* (1830-86), amer. lyriker. Hovedparten af hendes digte er udg. posthumt. *Poems* (1890-96) og *The Complete Poems* (1924).

'Dickmeiss [-'mai-], *Paul* (f. 1903), da. psykiater. 1940 overlæge i psykiatri ved Kbh.s politil, 1944 ved sindssygehosp. i Augustenborg, medl. af Retslægerådet. Om *Psyriske Lidelser i Klimakteriet* (disp. 1940).

Dicks reaktion (efter de amer. læger *George Frederik Dick* (f. 1881) og *Gladys Henry Dick* (f. 1881)), hudreaktion med toksin af scarlatinastreptokokker. Posi-

tiv reaktion tyder på modtagelighed over for skarlagensfeber.

Dico'di'd, morfinlign. hoste- og smertestillende middel.

Die'tamnus, en flerårig, meterhøj, stærkt kirtlet urt i fam. med appelsin. I stille, varmt vejr kan de dampe af æterisk olie, som den udsender, antændes. Prydplante.

'dictum de'omni et 'nullo (lat: udsagn om alt og intet), aristotelisk slutningsregel: hvad der udsiges om en hel klasse kan udsiges om enhver del af den.

Dictyo'graptus (gr. *diktyon* net + *graptôs* beskrevet), d. s. s. *Dictionema*.

Dictyo'nema (gr. *diktyon* net + *nêma* spind), graptolitslægt, der danner netformet grenede kolonier.

Dictyonema-skifer, nedre ordovisk graptolitskifer med graptolitslægten *Dictionema* (Bornholm, Sv. o. a. st.).

dicya'ni'n [-'sy-] (*di-* + gr. *kyâneos* mørkeblå), tjærefarvestof (kinolinfarvestof), der anv. til rod-sensibilisering af fot. plader.

Didache [-'da'kæ'] (gr: lære), et oldkirk. skrift fra ca. 140, indeholdende menighedsordninger.

didaktik (gr. *didaktikôs* undervisende), undervisningslære. Behandler spørgsmålene om undervisnings mål og metoder, enten i alm. el. for et enkelt fagområde (spec. d.).

Diderichsen ['di'diriksŋn], *Paul* (f. 1905), da. filolog, professor ved Kbh.s Univ. 1949, *Elementær Dansk Grammatik* (1946).

Diderot [di'dro], *Denis* (1713-84), fr. filosof. Hovedred. af den store fr. encyclopædi. Fritænkner med materialistisk præg. En af den fr. oplysningsfilosofis repr. Har bl. a. skrevet *Le rêve d'Alembert* (1769, publiceret 1830), *Le neveu de Rameau* (1769) og *Jacques le fataliste* (1773). (Portræt).

'Didius Juli'anus, rig rom. senator, der efter Pertinax' mord 193 købte kejsertronen af prætorianerne. Myrdet s. å.

'Dido, heroine, i oldtiden ansat f. Karthagos grundlægger. I Vergils *Æneide* begik **D** selvmord af uheldig kærlighed til *Æneas*.

Didot [-'do], fr. bogtrykker- og boghandlerfamilie. 1) *Françoise Ambroise D* (1730-1804) forbedrede det typografiske system, som senere indordnede metersystemet og i dag er det mest udbredte i Eur. 2) *Pierre D* (1761-1853) skabte den smukke **D**-skrift.

Didot-systemet [di'do-] (efter *F. A. Didot*), i bogtryk det system, hvorefter typernes grad el. størrelse klassificeres efter en enhed = 1/864 af den gl. fr. fod (pied du roi) = 1/2400 m. Kaldes også det fr. system el. punktssystemet.

'Didr'ik af Bern, germ. sagnet. Theoderik d. Store (d. 526), der erobrede Ital. og residerede i Verona (= Bern), blev som **D** landflygtig fyrste. **D**-sagnene forekommer især på bayersk-østr. område (Rabenschlacht osv., Eckenlied o. a. med eventyrmotiv), næede dog også Norden (Didriks saga, folkeviser).

Didrik den Lykkelige (d. 1440), greve af Oldenburg og Delmenhorst, fader til Christian I.

Didriks saga (gldn. *þidr'iks saga*), oversættelsessaga af fornaldarsaga-type; formentlig skrevet i No. omkr. midten af 13. årh. **D** er en prosagengivelse af tabte, ty. helteedige om Didrik af Bern, bragt til No. af ty. købmænd; derved bliver **D** et vigtigt kildekrift for ty. sagnet.

Didring ['di:d-], *Ernst* (1868-1931), sv. forfatter. Embedsmand 1890-1914. **D**-s hovedværk er *Malm* 1-3 (1914-19), en roman om Norrlands kolonisation; skrev endv. talr. naturalistiske skuespil.

di'dy'm (gr. *didymos* tvilling), betegn. for blanding af metallerne praseodym og neodym; opfattedes som et grundstof, indtil en adskillelse af de to bestanddele lykkedes.

'Didyma, oldgr. Apollonhelligdom og orakel S f. Milet. Det gl. tempel brændte 494 f. Kr., et nyt påbeg. i slutn. af 4. årh. og fuldførtes i rom. kejserstid.

Didymo'graptus (gr. *didymos* dobbelt + *graptôs* beskrevet), slægt af graptolitter med togenret akse.

die, kvindemælk.

Dieden'hofen [di:-], ty. navn på Thionville.

Dieffenbach ['di:fənbat], *Johann Fr.* (1792-1847), ty. kirurg. Fremragende operatør på alle den føreftiseptiske tids felter. Særlig kendt for sine plastiske operationer. Udførte de første skeleoperationer.

diegivning, ernæringen af det spøde barn ved modermælk suget fra brystet. Er af overordentlig bet. for barnets trivsel og til gavn for moderen. Foregår 5-6 gange i døgnet og kan fortsætte, til barnet er 6-9 mdr. gl. Det giver barnet de fornødne vitaminer og mineraler samt vigtige anti-stoffer mod sygdomme.

Diego Suarez [dʒeɡo sʏa'ra:əs], havneby ved D-bugten på NØ-Madagascar.

Diehards ['daiha:dz] (eng): de der dør hårdt; anv. om soldater, der kæmper til døden), yderste højre af det eng. kons. parti.

diele ['di:lə] (ty., egl. planke); i den nedsachsiske bondegård, en treskibet tomerkonstruktion under eet stort tag, betegn. d midtskibet. I nordty. byers ældre borgerhuse er d det store, gnm. fl. etager gående forrum lige inden for gadedøren i gavlen.

dielektricitetskonstant (gr. *diá* gennem) for et stof er det tal, der angiver, hvor mange gange en kondensators kapacitet forøges, når mellemrummet ml. kondensatorpladerne udfyldes med stoffet. d er for luft 1,00059, glas 7, glimmer 4-8, vand 81. Denne virkning forklares ved en forskydning af de elektr. partikler inden for stoffets atomer og medfører, at tiltrækningen ml. to elektr. ladninger er omvendt proportional med d for det mellemliggende stof. Herpå beror dissociation af molekyler ved opløsning i vand, hvor værdien af d er stor.

dielektrikum (nylat.), betegn. for en elektr. isolator.

dielektriske tab, de elektr. tab i isolationen i f. eks. kondensatorer el. kabler, når de udsættes for en vekselspænding.

dielektrisk opvarmning, opvarmning p. gr. af dielektrisk hysterese, d udnyttes af lægevidensk. til diatermiebehandling, i USA også til tilberedning af mad.

Diemen ['di:mən], *Anton van* (1593-1645), holl. generalguvernør i Ostindien fra 1636. Sendte 1642 Abel Tasman på opdagelsesrejse. Tasman kaldte nuv. Tasmanien for van D-s Land.

diencephalon [-'se:f-] (gr.), mellemhjerne (del af hjernen).

Dientzenhofer ['di:ntzənho:fər], østr.-ty. arkitektfamilie. Stamfaderen *Christoph D* (1655-1722) påbeg. 1673 slægtens hovedværk, jesuitterkirken *St. Nikolaus* i Praha, i saftig jesuitterbarok, sønnen *Kilian Ignaz D* (1690-1751) tegnede facaden m. m.; kirken blev først færdig 1760.

Dieppe [djæp], fr. by ved Kanalkysten; 22 000 indb. (1946). Vigtig havn; knipplingsindustri. Brit. 10 timers commando-raid 19. 8. 1942.

Dier'villa (efter fr. læge *Dierville* (18. årh.)), slægt af gedebladfam. 8 arter i Ø-Asien og N-Amer. Fl. af disse, samt varieteter er alm. prydbuske.

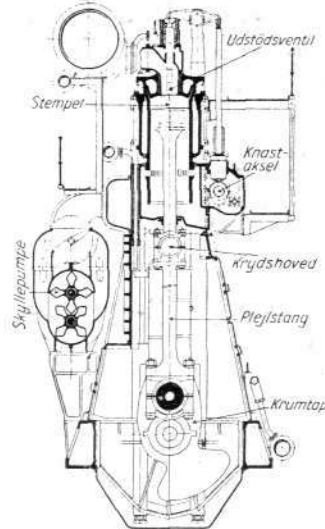
Dierx [djærks], *Léon* (1838-1913), fr. digter. Tilhørte Les Parnassiens. Skrev melodiske vers som i digtsamlingen *Lèvres closes*.

dies ['di:əs] (lat.), dag.

diesellokomotiv ['di:səl-], lokomotiv, hvor et dieselmotoranlæg yder den fornødne maskinkraft. Dieselmotoren er almindelig koblet direkte til en generator, hvis elektr. strøm driver de såk. banemotorer; disse er afhængt på d-s bogier og driver hjulakserne gnm. en tandhjulstransmission. Ved DSB blev de første d taget i brug i 1927, og der blev efterhånden bygget i alt 12 d. d slog dog ikke rigtig an, og de 4, som nu haves, bruges næsten ikke. Derimod har de da. privatbaner et større antal d i brug, ligesom der findes mange d i udlandet; således skal i USA 90 % af alle nye lokomotiver være d. d-s fordele ligger i anv. af det billigere brændsel (dieselolie), mindre personale-

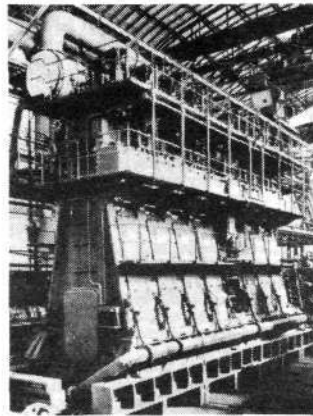
udgifter under kørsel og i depotet samt i, at d til enhver tid er brugsklar, mods. damplokomotiver, hvor opfyringen kræver lang tid.

dieselmotor ['di:səl-], en af den ty. ing. *Rudolf Diesel* ['di:zəl] (1858-1913) i 1893-97 konstr. forbrændingsmotor for

2-takt enkeltvirkende dieselmotor.

flydende brændstof, der indsprøjtes i en cylinder, hvori det forbrænder og bevæger et stempel, der gnm. en plejstang driver en krumtapaksel rundt. d er enkelt-el. dobbeltvirkende, eftersom forbrændingen sker på den ene el. på begge sider af stemplet. d udføres som fire-el. totakt-d. I en firetakt-d indsuges under 1. stemplingsluft, der under 2. slag komprimeres til ca. 35 atmosf., hvorved temperaturen stiger til ca. 600°

7-cylinders dieselmotor.

C; i beg. af 3. slag indsprøjtes førstevet olie, som antændes p. gr. af temp., forbrænder og driver stemplet frem, mens spildgassen udstødes under 4. slag. I en totakt-d sendes, når stemplet er i bund efter arbejdslaget, af en luftpumpe skylleluft gnm. cylinderen, spildgassen udføres, der lukkes for skylleluften, og luften i cylinderen komprimeres, hvorpå olien indsprøjtes, og et nyt arbejdslag følger. d udføres m. en el. fl. cylinder efter størrelsen og giver i forh. til dampkraftanlæg bedre virkningsgrad, mindre vægt og pladsbehov og let igangsætning. d anv. til drift af stationære maskinanlæg, skibe, motorkøretøjer, jernbaner og flyvemaskiner.

dieselmaskin ['di:səl-], fællesbetegn. for skibe, hvis hovedmaskine er en el. fl. dieselmotor. Fork. M/S.

dieselolier ['di:səl-], mineralolier hovedsagelig mellemstvære jordoliedestillater med kogepunktinterval ml. petroleum og smørelolier. Anv. som drivmiddel i dieselmotoren. Efter stigende viskositet betegn. d med nr. 1-D til 6-D. Flamme-punktet for d skal ligge over 50°.

'dies 'iræ (lat.: vredens dag), berømt hymne fra 13. årh.

Dies-kommissionen ['daiz-], kommission nedsat 1938 i USA til undersøgelse af virksomhed i USA, der var skadelig for landets interesser. Formand: Martin Dies (f. 1901), Demokrat, kritisk mod Roosevelt (medl. af Repræsentanternes Hus 1921-45, Texas). D gik yderst energisk frem mod kommunismen, fremdrog også en række eks. på nazistisk-fascistisk undergrundsarbejde; dens fremgangsmåde vakte protest.

Dietl [di:tɪl], *Eduard* (1890-1944), ty. general. Ledede de ty. tropper 1940 i Narvik. Ledede fra 1941 nordligste del af russ. front.

Dietrich ['di:trɪx], *Marlene* (f. 1902), ty.-amer. filmskuespillerinde. Deb. på teatret 1922 som elev af Reinhardt, filmdebut 1926, brød igennem i Josef von Sternbergs »Den Blå Engle« (1929-30); 1930 til USA, hvor hun bl. a. spillede i »Det Stjålne Paradis« (1936), »Engel« (1937) og den mere drastiske »Vestens Dronning« (1939). (Portræt sp. 953).

Dietrichson ['di:trɪk-], *Lorentz* (1834-1917), no. kunst- og litt.-historiker. Har bl. a. skrevet *Omrids af den No. Poesis Hist.* 1-2 (1866-69) og *De No. Stavktrker* 1-2 (1891-92). Erindringer: *Svundne Tider* 1-4 (1896-1917).

Dietz [di:ts], *Ludwig*, bogtrykker i Rostock. Kaldtes i 1548 til Kbh., hvor han trykte Chr. 3.s Bibel.

Dietzman'n ['di:ts-], 1) *Fritz* (f. 1898), da. violoncellist. Var 1924-26 ved Nordisk Film, fra 1926 i Det Kgl. Kapel, s. å. koncertmester. 2) *Rudolf* (1895-1949), da. violoncellist. Fra 1923 i radioorkestret, 1924 solocellist, 1931 koncertmester.

dieu et mon droit ['dʒe əmʒ'drwa] (fr.), Gud og min ret (den eng. kronens valgsprog).

DIF, fork. f. Dansk Idræts-Forbund.

DIF, fork. f. Dansk Ingeniørforening.

dife'ny'l, krystallinsk stof, C₂H₂, C₂H₄, fås som hvide krystalblade ved at lede benzoldampe gnm. glødende rør. Smp. 70°C, kp. 254°C. Anv. som varmeoverføringsmedium, da det holder sig uforandret i månedsvis ved opvarmning indtil kp.

difynylamtblæt, et anilinfarvestof; det er uoploseligt i vand, opløseligt i alkohol og bruges til silkefarvning.

difynylklorarsin, eng. *clark*, ty. *Blaukreuz* (C₂H₂)₂AsCl, smp. 18°. Kem. kamptof, nusegas.

Differdang [difer'da:ŋ] (ty. 'Differdingen), jernindustri i S-Luxembourg. 15 000 indb. (1945).

difference [-'raŋsə] (fr.) el. *diffe'rens* (lat.: forskel), resultatet af en subtraktion.

differencereforretning, betegn. for termisforr., der ikke opfyldes effektivt, men udlignes ved en senere, mods. forretning, således at kun prisforskellen afregnes.

diffe'rensregning er en mat. disciplin, i hvilken man undersøger forb. ml. en funktion og differenserne ml. funktionsværdierne for en række værdier af den uafhængige variable, disse differensers differenser osv.

diffe'rensrække el. *aritm. progressions* er en række tal, hvor forskellen ml. hvert led og det foregående overalt er den samme.

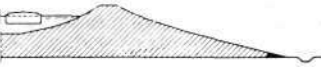
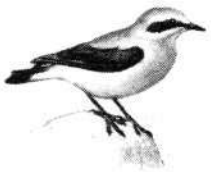
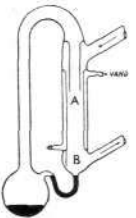
diffe'renstalje el. *trisse el. patenttalje* el. *Westons talje*, lofteapparat m. en blok m. 2 ulige store kædeskiver foroven, en enkeltskivet blok forned, og en endløs kæde. Trækkes m. kæden den øverste blok en gang rundt, bevæges byrden det halve af diameterforskl. ml. den store og den lille skive.

differentiabel funktion, en funktion, der har en differentialekvation.
differentiabel (lat. *differentia* forskel), vedr. forskel.
differentiale, et bl. a. i en bils transmission indskudt tandhjulssystem, der kan overføre motorkraften til de drivende hjul, men alligevel tillader disse at rotere med forsk. hastighed i sving. Hvis det ene hjul blokeres drejer det andet sig med dobbelt hastighed.
differentialeometri, en gren af geometrien, hvori differential- og integralregningen anv. på geom. opgaver især vedr. kurver og flader. Den moderne **d** danner det mat. grundlag for Einsteins almindelige relativitetsteori.
differentialekvation. Dersom y er en funktion af x ($y=f(x)$), og man giver x en tilvækst Δx , får y en tilvækst Δy . Den eventuelle grænseværdi for forholdet $\frac{\Delta y}{\Delta x}$, idet Δx nærmer sig ubegrænset til 0, kaldes **d** el. den afledede af $f(x)$ og betegnes $f'(x)$ el. $\frac{dy}{dx}$. Er y en funktion af fl. variable, og giver man een af disse en tilvækst uden at forandre de øvrige, fås på tilsvarende måde funktionens partielle **d** med hensyn til denne variable.
differentielligning er en ligning ml. en ukendt funktion af en el. fl. variable og differentialekvotienter af denne funktion.
differentiellpsykologi, W. Sterns betegn. for den gren af psyk., som studerer de individuelle sjælelige forskelle.
differentiering, et grundlæggende afsnit af matematikken, i hvilket man udvikler metoder til beregning af funktioners differentialekvotienter og v. hj. af disse undersøger funktionernes forløb.
differentialskrue, skrue m. 2 forsk. gevind med lidt forsk. stigning. Drejes skruen, idet den ene motrik hindres i at dreje sig, kan man opnå en retlinet bevægelse af denne svarende til stigningsforskellen ml. gevindene. Benyttes bl. a. til fin måling.
differentiatarif, trafik-tarifsyst. ved hvilket prisen pr. km aftager med befordringslængden. **d** anv. hovedsagelig ved godsbeholdning, men også ved persontrafik, således ved DSB ved rejser over 270 km.
differentieltold, betegn. for en lavere, begunstigende el. en forhøjet toldsats, der foruden den alm. gæld. toldsats, fastsættes for samme vare. **d** har især bet. i kolonialpolitik.
differentieltælling, tælling af det relative antal af de forsk. hvide blodlegemer. Normalt findes omtrent 65-75% neutrofile leukocytter, 1-4% eosinofile og 0-1% basofile leukocytter, 4-8% monocytter og 20-40% lymfocytter.
differentiation (lat. *differentia* forskel), 1) *filos.*, udskillelse af forskellige inden for en helhed; 2) *geol.*, de processer, der bevirker, at der af et magma opstår bjergarter med forsk. kem. sammensætning. Magma tisk **d** skyldes begrænset blandbarhed el. adskillelse p. gr. af forsk. vægtfylde af endnu flydende magma, krystallisations-**d** skyldes, at først dannede krystaller samles for sig; 3) *mat.*, bestemmelse af differentialekvotienten.
differentierede (lat. *differentia* forskel), udforme i forsk. retninger, nuancere.
differentiering, *biol.*, den gradvise skete forskelliggørelse af celledele og af celler i færellet organisme under dens udvikling. Årsager og veje endnu ukendte.
differe-re (fr. af lat.), være forsk. (fra), adskille sig fra; *differe-re*'s, forskel, uoverensstemmelse.
difficil [-s-] (fr. af lat.), vanskelig, umedgørlig; kilden.
diffraction (lat. *diffractions* sønderbrudt), bøjning af lys el. elektroner.
diffunde-re (lat.), foretage en diffusion.
diffus's (lat. *diffusus* udgydt), udflydende, vidtloftig; uden skarpe grænser, mods. cirkumskript.
diffusion (lat. *diffusus* udgydt) er en bevægelse i vædske el. luftarter fra et

sted med høj koncentration til steder med lavere koncentration, hvorved der sker en blanding uden nogen ydre årsag. **d** er en følge af molekylernes termiske bevægelser og vokser derfor med temp. **d** foregår hurtigere for luftarter end for vædske. Særlig interesse har **d** af luftarter gnm. snævre åbninger f. eks. i porøse skillevægge, idet **d** foregår hurtigere for lette end for tunge molekyler, hvorfor **d** kan anv. til at adskille en luftblanding i dens bestanddele. På denne måde har man kunnet adskille isotoper, f. eks. uranisotoperne til fremstilling af atombomben.
diffusionslinse, forsatslinse t. fot. objekter, der slører billedet jævnt, hvilket kan være af stor malerisk værdi (soft-focus).
diffusionspumpe, vakuumpumpe, der er baseret på diffusion af luft altid vil finde sted fra højere til lavere partialtryk. Ill. viser skematisk en **d**, hvori damp fra kogende kvik sølv sendes gnm. åbningen A og fortætes ved en kølekappe for atter at vende tilbage til kogekolben. Ved A vil luftmolekyler blive revet med af kviksølvdampen, så at partialtrykket bliver nul, hvorfor der stadig vil ske en diffusion af luft fra den beholder, der skal **udpumpes**. Den **udpumpede** luftmængde fjernes fra B med en mekanisk vakuumpumpe. Med **d** kan opnås så lave tryk som 10^{-6} mm el. 10^{-9} atm. I stedet for kviksølv anv. ofte særlige olier (apiezonolie).
differe'l (gr. *difthera* læder, derfra bet. hinde), epidemisk sygdom forårsaget af **d**-bacillen; karakteristisk er fibrinbelegninger på slimhinder i svælg, mund og øvre luftveje, som kan tilstoppes heraf (krup). **d**-bacillen udskiller et toksin, som angriber nerver og hjerte. **d** behandles med serum og penicillin. Vaccination mod **d** er en effektiv forebyggende foranstaltning, blev i Danmark i større målestok indført fra 1941. **d**-dødsfald bl. fuldstændig (3 gange i løbet af 1 år) vaccinerede personer er meget sjældne.
d hos dyr er en infektionssygdom fremkaldt ved smitte gnm. foderet ved bact. necrose, der angriber vævet i mundhulen. Infektionen kan spredes til forsk. organer; angribes f. eks. skeden hos køer taler man om skede-**d**. Dyrene **d** har intet at gøre med menneskets **d**, der ikke angriber dyr. Navnet blev givet i 1870 af den ty. dyrlæge K. Damm ann (1839-1914), da han som den første beskrev sygd. og mente, at de **d** var beslægtede. Dette blev allerede i 1884 modbevist af den ty. bakteriolog Friedrich Löffler (1852-1915). 1890 påviste B. Bang sygdommens årsag.
diferiserum, serum fra dyr (ofte heste), som er forbehandlet med indsprøjtninger af difteritoksin; herved kommer serumet til at indeholde bet. mængder antitoksin. **d** anv. i form af indsprøjtninger i muskler el. årer til behandling af difteri.
diff'tong (gr. af *dis-* + *fhóngos* lyd), tvetyd. forb. af to vokaler i een stavelse, f. eks. a-u i Saul, savle, el. a-i i regn, fejle. Sidste led skrives på da. ofte med et konsonantegn. I de nævnte eks. ligger hovedvægten på første led (faldende **d**), i fr. moi på sidste (stigende **d**).
diffy'donte (gr. *difys* af dobbelt natur + *-donte*) kaldes pattedyr, som får både mælketsæet og blivende tandsæt.
di'gamma (gr., egl. dobbelt gamma), tegn: Γ , oldgr. bogstav for den på gr. tidligt svundne lyd γ ; af romerne til sidst anv. for f.
dige, 1) jordvold til beskyttelse af lavtliggende arealer mod oversvømmelse. **d**-s

højde er i regelen 0,3-1,0 m over højeste bølgetop el. vandstand. Skråningerne gives større anlæg ud imod vandet og beskyttes på denne side af sten- el. faskinbeklædning på særlig udsatte steder. I øvrigt er **d** græsbekovst, ligesom der bag **d** er en strimmel land, digebærmen, som er udyrket. **d** findes i Danmark navnlig på Lolland-Falster og langs Jyllands vestkyst; 2) jordvold som adskillelse ml. marker.
Dige, *Ejnar* (f. 1899), da. socialok. Kst. departementschef i Finansmin. 1942, udnævnt 1945.
digel, kar til glødning el. smeltning af metaller el. andre stoffer. I laboratorier anv. **d** af porcelæn el. platin; i industrien **ler-d** af sand og **ildfast ler** el. **grait-d** af ildfast ler og grafit.
digelovgivning, Alm. regler om havdiger indeholdes i lov nr. 53 af 10. 4. 1874. I h. hertil kan enhver (mod fuld erstatning) tilpligtes at tale anlæg el. udvidelse af et dige på den ham tilhørende grund, selv om der ikke derved opnås nogen beskyttelse for hans ejendom.
digepresse, bogtrykmaskine, anv. til trykning af mindre papirformater f. eks. reklamekort, visitkort, brevpaper osv. Trykfundamentet med papiret føres under trykningen mod den stillestående form.
digelstål, stål fremstillet og smeltet i digler af chamotte og grafit. Der kan opnås stål med et stort kulstofindhold (0,75-1,5%), med stor hårdhed og styrke. **d** er et særlig fint stål men dyrt, på gr. af de små charger og bliver efterhånden erstattet med stål fremstillet ved de billigere processer i Martin-ovne og elektr. ovne.
Di'gerbanke el. *Bogebjærg*, 35 m h. bakketop på Hindsholm, NV-Fyn.
digerdøden, sv. betegn. for den sorte død.
dige're-re (lat.:fordele), kem., behandle et fast stof med en vædske under opvarmning for at opnå en ekstraktion af opløselige bestanddele.
digesmutte el. *stenpikker* (*Oe'nanthe oe'nanthe*), grå, hvid og sort drosselfugl, redene i stendiger el. jordhuller, lever på sandet og stenet terræn. Vidt udbredt over den nordl. halvkugle, trækfugl.
Digesta (lat.: det inddelte), del af *Corpus juris*, indeholdende uddrag af den jur. litt.
digestion (lat.), fordøjelse.
dige'sti'vmidler (lat. *digestio* fordøjelse), midler, der styrker fordøjelsen.
digesvale (*Ri'paria ri'paria*), brun og hvidlig sval, redene i brinker. Alm. i Danmark. Trækfugl.
Digisol'vi'n (*digitalis* + lat. *solvere* opløse), opløseligt digitalispræparat.
dig'i'tal (lat. *digitus* finger), med., udført med fingrene, f. eks. **d** undersøgelse.
Digi'talis (lat. *digitus* finger), bot., fingerbøl. - I med. betegn. for ekstrakt af *D. purpurea*; indeholder vandopløselige glukosider, der virker som hjertestimulans.
dig'i'ta'ra (lat. *digitus* finger, *ta* + *gradi* gå) kaldes dyr, der er tægtere.
'digitus (lat.: finger), romersk længdemål, lig ca. 2 cm. - I astron. bruges **d** som betegn. for, hvor stor en del af Solen el. Månen en formørkelse omfatter, målt i tolvte dele (eks. 7 **d** digiti betyder, at $\frac{7}{12}$ af diameteren er formørket).
dig'ni'ta'r (lat. *dignus* værdig), rangsperson.
digression (lat.), afvigelse; sidebemærkning. - astron., vinkelafvigelse, enten af en planet fra Solen, el. af en retning fra meridianen.
digte (holl. *dichtdoen* gøre tæt), søv., kal-fatre, tæne nåder i dækket med værk.

digtekunst, den kunststart ved ordets naturlige og opdyrkede udtryksmuligheder at påvirke den menneskelige bevidsthed æstetisk ved at få navnlig fantasi og følelse til at leve med i noget blot forestillet. Af **d-s** 3 hovedformer udtrykker *lyrikken* fortjensvis stemninger el. følelser, medens *epikken* fremfører en fortalt handling (med el. uden tilknyttede beskrivelser og ræsonnementer) og *dramatikken* fremstiller et handlingsforløb direkte gnm. menneskers bevægelse og tale. Blandings- og mellemformer, navnlig fra romantikken og fremefter.

digtergænge, især tidl. betegn. for livsvarige statsunderstøttelse til forf., i Danmark begyndt ca. 1850.

digterisk frihed (lat. *licentia poetica*), afvisjeler i digtning fra de alm. sprogræglere (f. eks. for versmålets el. rimets skyld) el. i hist. digtning fra gengivelse af det faktiske begivenhedsforløb af hensyn til komposition el. ide.

Dijkck, *Anton van de Dyck*, A. v.

Dijmphna-ekspeditionen [*'daimpna*] 1882-83 (opkaldt efter fru Dijmphna Gamél, moder til ekspeditionens mæcen, Augustin G.), da. eksped. til Kara Havet med skibet D. Ledelse: A. P. Hovgaard.

di'jo'dtyrosi'n, jodholdigt aminosyrepræparat, beslægtet med skjoldbruskkirtelens hormon, anv. ved Basedows sygdom.

Dijon [di'ʒɔ], fr. befæstet by i Côte d'Or; 101 000 indb. (1946). Mange gl. kunsth. værdifulde bygninger (især fra 15. årh.). Univ. (grl. 1722). Bet. industri, handel m. landbrugsprodukter. I 15. årh. burgunderhertugernes residensby; til Frankr. 1477.

dikafedt (bantusprog *odika*), en slags krydder, plantefedtstof (plantetalg) fra frøene af forsk. træarter særlig i V-Afr. og Cochinkina. **d** består væsentligst af triglycerider af laurin- og myristin(muskat-)syre og har hidtil i hovedsagen været anv. af den lokale befolkning til spisebrug, fremstilling af sæbe, lys m. m.

Dike (gr. *dikē* ret), i gr. rel. retfærdighedens gudinde.

di'klo'rbenzo'l [-s-], $C_6H_5Cl_2$. Af de tre isomere **d**-forb. har para-**d** (para) bet. som middel mod mæl, og det indgår som den aktive bestanddel i de fleste mølmidler.

di'klo'rdfeny'ltriklo'ræta'n, insektgiftstof kendt under fork. **DDT**.

di'klo'rdiæty'sulfi'd, d. s. s. sennepsgas.

diko'tomisk (gr. *dichō* tve + *tōmos* afskåret stykke, del), tvedelt, tveledet, gaffelformet.

dikro'itisk slør (*di-* + gr. *chrōma* farve) er en fejl på fot. negativer som ytrer sig ved farvede sværtninger.

dikro'mat, salt af dikromsyre.

di'kro'msyre $H_2Cr_2O_7$, kendes ikke i fri tilstand, men i form af salte, f. eks. kaliumdikromat, der fæs af kaliumkromat ved tilsetning af syre.

dikro'tisme (*di-* + gr. *krōtos* slag), forandring af pulsen, der viser sig ved, at man i st. f. det normale enkelte slag føler et dobbelt slag.

Diksmude [døks'møy(d)a] (fr. *Dixmude*), belg. by ved IJzerkanalen, prov. Vest-Flandern; 3400 indb. (1948). Kendt for de voldsomme kampe ml. ty. og fr.-belg. hære i okt.-nov. 1914.

Dik'son, havn i Sibirien ved Jenisejs ruinding.

dikta'fo'n (lat. *dicitare* foredrage + gr. *fōnē* lyd), apparat til registrering og gengivelse af tale.

dik'ta't (lat. *dicitare* foredrage), oplæsning el. foresignet til ordret nedskrivning; det efter diktet nedskrevne; diktatorisk befaling; dik'te're, foresige; påbyde; idømme, bestemme, foranledige.

diktator (lat. *dicitare* foredrage, befale), person med uindskrænket magt. *Hist.* 1) rom. embedsmand, der i nødtilfælde afløste konsulerne for højst $\frac{1}{2}$ år. Sulla og Cæsar tog **d**-magt for livstid, men Antonius afskaffede **d**-embedet efter Cæsar's mord; 2) efter 1. Verdenskrig brugt om statsmænd, der formelt har fået overdraget el. faktisk udøver stor myndighed (Mussolini's genoptog titlen 1922).

diktatorvin, *bot.*, d. s. s. stueplanten kastanjevæn.

dikta'tu'r (lat. *dictatura*, den rom. diktators embede), i moderne sprogbrug en regeringsform, under hvilken alle borgerlige friheder og rettigheder er ophævet, og en enkelt person el. et enkelt parti har uindskrænket magt.

diktion (fr.), udtalemåner, udtryksmåde, stil.

Dik'tonius, *Elmer Rafael* (f. 1896), sv.-fi. digter og kritiker. Har udg. ekspresjonistiske digte, romaner, noveller og afrismer.

dikuma'ri'n (*di-* + *kumarin*), koagulationshindrende stof, bruges ved operationer for at hindre dannelse af blodpropper.

dilaceration [-las-] (lat. *dilacerare* sønderrive), læsion, f. eks. ved sprenghytter, hvor bløddelene rives fra hinanden, således at såret bliver uregelmæssigt og tungt.

dilatation (lat. *dilatare* udvide), udvidelse; *kir.*, operation, hvorved en forsnævret kanal udvides, f. eks. urinrørret, livmoderhalsens kanal. Ved **d** forstås man også en sygelig udspiling af hulorganer, f. eks. hjerte el. blære.

dilatationsindretning, *tekn.*, har den opgave at give to sammenstødende konstruktionsdele, f. eks. i en bro, indbyrdes bevægelsesmuligheder ved temperaturændringer o. lign.

dilatometer (lat. *dilatare* udvide + *-meter*), apparat til måling af stoffers varmedvidelse. Til vædsker benyttes som **d** en kolbe med en snæver inddelt hals, hvorpå rumfanget aflæses ved forsk. temp. Til faste stoffer benyttes Fizeau's **d**, hvor udvidelsen måles med stor nøjagtighed ved lysets interferens.

dila'torisk (lat. *dilatare*), forhalende, opsettende; omsvøbs-.

dild (*A'ne'thum*), slægt af skærblomstfam. 2 arter; have-**d** (*A. graveolens*) er enårig med findelte blade og gule blomster. **d** anv. som krydderur.

dildolie, æterisk olie, der udvindes ved vanddampedestillation af frøene af *Ane'thum graveolens*. Hovedbestanddelen er carvon, en let kompenolie.

di'lemma (gr.), valgssituation med to muligheder.

dilet'tan't (ital. *dilettante* som glæder sig (ved)), person, der dyrker kunst el. videnskab for sin fornøjelse, amatør; person med overfladisk kendskab, fuskler.

diligencer [-'jansər] (fr., egl. hast), de tidl. (i Danmark indtil 1911) ad landevejene på faste ruter fremførte vogne til post- og personbefordring.

diligentia (lat.), omhu, agtpågivenhed; **d** *quam in suis rebus*: den agtpågivenhed, man plejer at udvise i sine egne anliggender; *diligentia* splicht består i visse retsforhold.

Dilke [diik], *Charles Wentworth* (1843-1911), brit. politiker. Underhusmedl. 1868-86, radikal, men imperialist. Anbefalede republ. styre. Udg. efter rejse i brit. kolonier *Greater Britain* (1868), der gav imperialismen stærke impulser.

Dill [diil], *Sir John Greer* (1881-1944), brit. feltmarskalk (1941). Ved V-fronten under 1. Verdenskrig. Fremtrædende under de eng.-fr. stabsaftaler 1936. Øv.-kommand. i Palæstina 1936-37. Førte fra sept. 1939 1. division i Frankr. Maj 1940 generalstabschef efter Ironside, dec. 1941 afløst af Brooke. Derefter chef f. militstaben i USA. Deltog i konferencerne i Casablanca, Québec, Cairo, Tehrán.

Dillinger ['diilɪŋər], *John* (1904-34), af USA's politi kaldet »samfundets fjende nr. 1», leder af en forbryderbande i USA. Blev skudt i en biograf efter at være brudt ud af fængslet.

dilø'gi (*di-* + *logi*), gentagelse; dobbeltmening, tvetydighed; **dilø** gisk, dobbelttydig, som kan opfattes på to måder.

Dilthey ['diital], *Wilhelm* (1833-1912), ty. filos. Forløper for en på intuitiv indfølelse baseret »førstælses-psyk.« og forf. af åndsvidensk. værker, bl. a. *Einleitung in die Geisteswissenschaften* (1883).

dilu'vendo (ital.), *mus.*, hændende.

diluvi'a'l-ler (af *diluvium*), ler afsat af smeltetvand i istiden.

diluvi'alsand og -grus (af *diluvium*), lagdelt sand og grus, afsat af smeltetvandsfloder i istiden.

di'lu'vium (lat.: oversvømmelse), den del af kvartær, der karakteriseres ved nedisninger i Nord-Eur. og N-Amer., d. s. s. istid.

dim., fork. af *diminuendo*.

dime [daim] (lat. *decima* tiende (del)), sølvmønt i USA = 10 cents.

dimension (lat. *dimensio* udmåling; 1) *mat.* Rummet siges at have **3 d**, da et punkts beliggenhed kan angives v. hj. af 3 tal, f. eks. dets afstande fra 3 på hinanden vinkelrette planer. Tilsvarende siges en flade (specielt en plan) at være 2-dimensional og en kurve (specielt en ret linie) 1-dimensional. En hændelse, der finder sted i et bestemt punkt af rummet, og til et bestemt tidspunkt, kan angives ved 4 tal, nemlig 3 til fastlæggelse af stedet og 1 til fastlæggelse af tidspunktet. Rum-tid-verdenen tilskrives derfor 4 **d**; 2) *fys.*, **d** for en fys. størrelse angiver, hvorledes dens enhed afhænger af grundenhederne for længde (L), masse (M) og tid (T); f. eks. er **d** for acceleration $L.T^{-2}$, for kraft $M.L.T^{-2}$ og for arbejde $M.L^2.T^{-2}$.

di'me'r (*di-* + *-mer*), kaldes i *biol.* en egenskab, der bestemmes af to ensvirkende gener; *kem.* er en **d** forb. sammensat af to molekyler af en simpere (monomer) forbindelse.

diminu'endo (ital.), *mus.*, aftagende i tonestyrke.

diminu'e're (lat.), formindskelse.

diminution (lat.), formindskelse. Betegn. i *mus.* den formindskelse der kommer frem f. eks. i en fuga, hvis temaet pludselig optræder med halve noteværdier.

di'minuti'v (lat. *diminutus* formindsket), ord, dannet ved afledning med en endelse, der angiver lidenhed: mandsling, gælling, ty.-chen og -lein. Særlig hyppig på romanske og slav. sprog. Adj. *diminutiv*, lille bitte.

di'misprædiken (lat. *dimissio* udsendelse (fra universitetet)), teol. kandidats prøveprædiken før ordinationen. Afløst af Pastoral-Seminiariets homiletiske kursus.

Dimitrov [-'trof], *Georgi* (f. 1881), bulg. kommunist. Opr. typograf, medl. af Sobranjen efter 1913; dødsdømt 1923 og flygtet fra Bulg. Anklaget v. ty. rigsdagsbrandproce 1933, frikendt efter opsigtvækkende forsvar, hvor **D** angreb Göring som den egl. skyldige. Derpå til Sovj., 1935-43 formand f. Komintern. Fra nov. 1946 bulg. førstemin., skarpt angrebet af Vestmagterne 1947 p. gr. af Petkovs henrettelse. Bidrog til afslutn. af række traktater m. de til Sovj. knyttede øst- og mellemeur. stater; udtalelse om føderation ml. Balkanlandene, Ung., Polen og Tsechoslov. 1948 afvist fra sovj. side. 1949 på sygeorlov til Sovj. (Portræt sp. 965).

dimit'te're (lat.: sende bort), hjemsende; afskedige; sende en elev ud fra en skole efter afsluttede eksamen; *dimission*, det at dimitttere (også: demission); *dimitt'ten'd*, en, der dimittteres.

'dimity [-ti] (eng. af *di-* + gr. *mitos* tråd, redegarn), tæt, svært bomuldstøj med smalle, ribbeagtige striber (bindingen er en art satin el. kiper med skiftevis kæde- og skudeffekt). **d** er ens på begge sider. Anv. til sengetæpper, natlinn m. m.

Dimmalætning [-lat-], færøsk avis, gr. 1878; udkommer i Tórshavn to gange om ugen. Organ for Sambandspartiet. Oplag 1947: 4500.

dimmeluge, ældre navn på ugen før påske. Navnets opr. er usikkert.

Dimon, da. navn på Dimun.

dimor'fi (*di-* + *-morfi*) el. *dimorfisme*, tvørformethed, 1) i *bot.* det forhold, at en plante (f. eks. kodriver) har to forsk. slags blomster, f. eks. langgrifede og kortgrifede; 2) i *kem.* den egenskab hos en kem. forb., at den krystalliserer i to forsk. krystalformer; 3) i *zool.* det forhold, at samme dyrarter har forsk. udseende f. eks. på forsk. årstider (sæson-**d**) el. de to køn er forsk. (køns-**d**).

Dimorphotheca [-fo'te-] (gr. *di-morfós* tveformet + *thékē* gemme), sydafr. slægt af kurvblomstfam., ligner morgenfrue. Prydplante.

Dimun, **Litla** ['luitla 'duimun], da. Lille Dimon; en af Færøerne; 0,82 km²; ubeboet.
Dimun, **Stóra** ['stáura 'duimun], da. Store Dimon, en af Færøerne; 2,65 km²; 12 indb. (1945). Utilgængelig i uroligt vejr.

Dimorphotheca.

DIN, fork. f. Deutsche Industrie-Norm, ty. standards, bl. a. betegn. f. ty. papirstandardformater. **D-grader**, ty. system til måling af fot. materiales følsomhed. Anv. af Agfa og Kodak (se *sensitometri*).

Dina, datter af patriarken Jakob og Lea.
Dinan [di'nā], malerisk fr. by i N-Bretagne; 15 000 indb. (1946).

Dinant [di'nā], belg. by ved Meuse i prov. Namur; 7000 indb. (1948). Kobberindustri. Bet. by i middelalderen. Fæstning opført 1530-79.

di'na'r (lat. *denarius*), tidl. arab. mønt; i brug i Jugoslav. (sept. 1948 = 0,098 kr.), Iran og Iraq.

Dinard [di'nā:r], fr. badested i Bretagne.
Dina'rider, de dele af Alperne, hvis overskydende lag er rettet mod S el. Ø.

Di'na'riske Alper (Jugoslav.). Dinariske 'Planine' el. *Illyriske Alper*, bjergkædesystem fra Østalperne mod SØ gnm. Jugoslav. parallelt med Adriaterhavets Økyst. **D** når i Durmitor i Montenegro 2528 m. **D** er foldebjerg og består af kalk og har derfor mange karstfænomener og kalkhuler med underjordiske søer og flodløb. Tyndtbeboet.

Di'na'riske Ar, grænselinie i Alperne ml. Alpiderne og Dinariderne.

di'na'riske race (efter *Dinariske Alper*), en af den europæiske racegrupper under-racer; karakteristiske træk er høj, kraftig vækst, mørk lod, stor næse og kortskalet hoved med meget stive nakke. (Ill. se tavle Menneskeracer).

Dina 'Vinhofers (d. 1651), kvinde, der 1650 beskyldte Corfitz Ulfeldt for at ville myrde kongeparret. Anklagen vakte panik og svekkede U., skønt han ved proces frifandt og **D** henrettedes.

diner [-'ne] (fr.), middag.

Dines (gr. *Dionysios*), da. mandnavn.
Dinesen, Bengt Sophus (f. 1894), da. embedsmand og jurist. 1935 kontorchef i Fiskeridirektoratet, 1948 departementschef i det da. oprettede Fiskerimin.

Dinesen, Isak, pseud. f. Karen Blixen.

Dinesen, Lars (1838-1915), da. politiker. Opr. knyttet til Venstre, folketingsmand fra 1864, fra 1871 over til Højre, 1873-1913 valgt i Hillerødkredsen. Sogte at vinde forståelse for Højres politik bl. landboerne, hidrog til at skabe partiorganisation, virkede for forlig m. Bojsen 1890-94, i konflikt m. Jacob Scavenius og yderligtgående Højre. (Portræt).

Dinesen, Wilhelm (1845-95), da. forfatter, officer og godsejer. Hans debutbog, *Paris under Communen* (1872), er hovedkilden for Nordahl Griegs skuespil 'Nederlaget'. Hans kendteste værk er de under pseud. Boganus udg. *Jagtbreve* (1889-92), betydelige ved indtagende stil og frisk naturjagttagelse.

'Ding an 'sich, **Das** [zix] (ty.), tingen i og for sig, Kants udtryk for det uerkendelige.

ding(h)y ['dingi] (eng. fra indisk), *sov.* lille fladbundet pram.

'dingo, austr. vild el. forvildet hund. (Ill.).

dinitrofe'no'l, stofskifteogende middel, sætter temp. i vejret, anv. til afmagring, men er giftigt.

Diniz [di'niz], portug. mandnavn, svarer til Dionysius.

Diniz [di'niz], **Júlio** (pseud. for Joaquim Coelho) (1839-71), populær portug. romanforf. Eks: *As pupillas do Senhor Reitor* (sognepræstens myndlinge) (1866).

dinka ['dinka], nilotfolk med sudansprog. Anglo-Ægypt. Sudan.

'Dinkelsbühl [-by:] (ty.), by i Bayern, ca.

G. Dimitrov. Lars Dinesen.

5000 indb. Gl. malerisk by med velbevarede bymure og tårne fra 15. årh.

dino- (gr. *deinós* frygtelig, vældig), i sammensætninger ved naturvidensk. navne, væsentlig på uddøde kæmpedyr.

di'no'ceras [-s-] (*dino-* + gr. *kéras* horn), omtr. elefantstort hovdyr af amblypodernes gruppe; havde 3 par benknuder på kraniet. Eocen i Wyoming.

'dinoflagella'ter (gr. *dinos* kreds + *flagellat*), d. s. s. furealger.

dino'sau'rer (*dino-* + gr. *sauros* øgle), uddød orden af krybdyr, mange af kæmpemæssig størrelse; oftest lille hoved, korte forben og lang og kraftig hale. **d** afløste i mesozoisk tid theromorpherne som landjords herskende dyregruppe, og ved jura-kridt omfattede de de største af alle kendte landdyr. **d** inddeles i 3 grupper: theropoder, sauropoder og orthopoder.

Dino'therium (*dino-* + gr. *thérion* pattedyr), slægt af store uddøde elefanter med store nedadbøjede stødtænder i underkæben. Miocæn-pliocæn i Afr., Eur. og Indien.

Dio Cassius, se Cassius Dio.

dioces(e) [-'se's] el. [-'se:sa] (gr. *diokésis* forvaltning), 1) admin. område i romeriget, 2) en biskops embedsområde.

Diocleti'an(us) (245-313), rom. kejser 284-305, f. i Dalmatien som søn af en frigivnen. Udråbt af hæren. Reorganiserede riget under to kejsere (Augusti) og to underkejsere (Caesarer), indførte orientalsk hofceremoniel, foretog store reformer i militær og admin.; residens i Nikomedia i Lilleasien, forfulgte de kristne; abdicerede 305.

Diocletians termer, badeanlæg opført af **D.** og medkejsere på højdedraget NØ f. Viminalhøjen i Rom 298-306 e. Kr. Omfattede sportsanlæg, teater, auditorium m. m. Dækkede område af 356 × 316 m, centralbyggn. af Michelangelo ommandet t. kirken Santa Maria degli Angeli. Del af **D** optages siden 1870 af Museo Nazionale Romano.

di'ode (di- + gr. *hodós* vej), elektronrør med to elektroder.

Dio'dor(us), gr. *Diódoros* (1. årh. f. Kr.), fr. historiker, skrev en *Verdenshistorie* i 40 bøger; bevaret er 1.-5. bog (ældste tider) og 11.-20. (480-302 f. Kr.).

Dio'fantos, gr. *Diofantos*, fra *Alexandria* (o. 300 e. Kr.), gr. matematiker, har beskæftiget sig med tæleori og algebra, særlig ligninger, til hvilke han søgte rationale løsninger. Ved diofantiske ligninger forstås ligninger, til hvilke der søges heltallige el. rationale løsninger.

Di'ogenes fra Si'nope (gr. *Diogénēs*) (d. ca. 323 f. Kr.), gr. filosof. Den for sin fordringsløshed mest kendte repr. for den kyniske skole.

Dingo.

Di'ogenes La'ertios (gr. *Diogénēs*) (omkr. 240 e. Kr.), gr. filosofihist.

Diog'netos, **Brevet til**, gr. apologi fra ca. 200, forsvarsskrift for kristendommen.

diok'sa'n $C_8H_8O_4$, et cyklisk anhydrid (en æter) af 2 molekyler ætylenglykol under fraspaltning af 2 molekyler vand. Farveløs vædske, kp. 101°, smp. 11°. Blandbar med vand, alkohol og æter. Anv. som opløsningsmiddel.

Dio'medes, gr. sagnhelt, søn af Tydeus, konge i Argos, en af anførererne på toget mod Troja. Spiller en fremtrædende rolle i »Iliaden«.

'Dion (409-354 f. Kr.), tyrant i Syrakus 357-54, efter sin frænde Dionysios 2., som han fordrev. Indkaldte Platon, men kunne ikke realisere hans statstanker.

Dio'n'in, diætylmorfin, hostestillende lægemiddel.

Dio'nysios, to tyranner i Syrakus: 1) **Dio'nysios** 1. (431-367 f. Kr.), reg. 406-367 f. Kr., tog magten ved kup, slog Karthago, tog ledelsen over alle grækere på Sicilien og i Ital.; interesse for åndslivet. - 2) **Dionysios** 2., reg. 367-57 og 346-43, søn af **D** 1., fordrevet 357 af **Dion** og 343 af Timoleon.

Dio'nysios Areopa'gita (1. årh.), athenienser, der blev omvendt af Paulus; en række skrifter af mystisk-spekulativt indhold, som siden gik under hans navn, stammer fra 6. årh.

Dio'nysios fra Halikar'nassos, gr. historiker under Augustus, skrev Roms hist. til 264 f. Kr., bevaret til 443 f. Kr.

di'ny'sisk (efter *Dionysios*), (hos Nietzsche) betegn. for umådeholden, lidenskabelig drift og dertil svarende kultur. Mods. apollinsk.

Dio'nysos E'xiguus, abbed (d. ca. 550), opstillede den kristelige æra, d. v. s. tælling af årene fra Kristi fødsel.

Dio'nysius (portug. *Diniz*) **den Retfærdige** (1261-1325), **konge af Portugal** 1279-1325, grl. univ. i Lisboa, stiftede Kristusordenen til kamp mod vantro; troubadour.

Dio'nysos (gr. *Diónyssos*), i gr. rel. en gud, der ikke hører til den opr. gr. kreds, men repr. en rel. fornyelse, den rel. ekstase, en bevægelse, der bredte sig fra Thrakien, væsentlig båret frem af kvinder. Kulten

Ariadne skænker for Dionysos. Græsk vase-maleri. (Chiusi).

bestod i natlig ekstasisk dans, hvor en dram. forfølgelse fandt sted, foruden blodige ofre. På sit hjemsted var **D** opr. en landlig frugtbarhedsgud, og blev også i Græken. knyttet til vindyrkingen. **D**-kulten voksede ind i den fælles-gr. rel., og af densen udvikledes det gr. drama, hvorfor teatre blev opført i tilknytning til **D**-helligdommene.

diop'si'd (dia-¹) + gr. *ópsis* syn), $CaMgSi_2O_6$, lyst grønlig monoklin pyroxen.

di'opter (dia-¹) + gr. *optikós* vedr. synet), sigteredskab, anv. i landmålingen i forb. med andre instrumenter. På finere instrumenter er **d** nu erstattet af kikkert.

diop'tri' (dia-¹) + gr. *optikós* hørende til synet), enhed for linsers styrke. **d** er den reciprokke værdi af brændvidden, målt i m. For samlelenser er **d** positiv, for spredelenser negativ.

di'o'rama (dia-¹) + gr. *horéin* se), opr. et billedd. på gennemskinnelig grund, opf. af Daguerre (1822), senere en plastisk opstilling med malet el. belyst baggrund.

di'o'rit (gr. *diorzein* adskille), granitlign. dybbjergart, hvis hovedbestanddele er

oligoklas og biotit, hornblendel. augit. Forek. ret alm. (eks: Alperne, Andes).
Diösgyör [diöj:3d3ö:r], by i N-Ungarn tæt V f. Miskolc; 27 000 indb. (1941). Stålindustri, brunkulsbrænding.
Dios'korides (gr. *Dioskuroi*): *Pedanius*, gr.-rom. læge på Neros tid (54-68). Oldtidens store farmakolog. Forf. til *De materia medica* (5 bd.).
dio'sku'rer (gr. *Diöskuroi*: Zeus' sønner), i gr. rel. et guddommeligt broderpar, Kastor og Polydeukes, lat. Castor og Pollux. **d** opfattedes som venlige hjælpere i al slags nød. En myte fortæller, at Kastor dræbtes, men Polydeukes opnåede, at de måtte forblive sammen skiftevis i Underverdenen og i Himlen. **d** har fra gr. tid forb. med heste og blev i Rom guddomme for ridderskabet. **d** var også guddomme for søfarende og blev i sentiden væsentlig opfattet som guddomme for lykken på havet.
Dio'tima (gr.), en (opdigtet) præstinde i Platons »Symposion«, som Sokrates hævder at have modtaget lærdom af.
Dipa'vamsa (páli: øens krøniker), buddhistisk hist. værk affattet på Ceylon, forgænger for Mahāvamsa.
diplo'cusis (gr.), dobbelthøren.
diple'gi' (*di-* + gr. *plégē* slag), lammelse af begge arme og ben i forb. med stivhed og ofte uvilkårlige bevægelser af disse. Oftest symptom på følgeritilstande efter hjernebetændelse i barndommen el. hjerneblødning (hos barnet) ved fødselen.
diplo- (gr. *diplos* dobbelt), to, dobbelt.
diplo'fase (*diplo-* + *fase*), det diploide (med to kromosomsæt forsynede) stadium i generationskiftet; mods. haplofase.
Diplo'graptus (*diplo-* + gr. *graptois* beskrevet), slægt af toradede graptolitter med ugrenet akse.
diplo'id (*di-* + *-loid*), kaldes i *biol.* en cellekerne med to kromosomsæt, opstået ved befrugtningen. Betegnes med 2n el. 2x.
diplo'kokker (*diplo-* + *kokker*), kugleformede bakterier, der hænger sammen parvis.
di'plo'm (gr. *diplōma* dobbelttavle), betegn. for visse højtidelige dokumenter; i *hist.* især om offentl. dokumenter fra middelalderen.
diplo'ma't (fr.), embedsmand, særlig udannet til at forhandle med fremmede regeringer; snild, beregnende person; smidig forhandler; **diplo'ma'tisk**, hvad der hører til **d**; smidig, klogtig.
diploma'tarium, samling af diplomer (og breve).
Diploma'tarium 'Danicum, udgivelse af da. middelalderbreve og -diplomer, påbeg. 1938 af »Det Da. Sprog- og Litt.-selsk.«. Samtidig udkommer en da. overs., *Danmarks Riges Breve*. I 1938 udkom desuden en facsimile-udg. *Corpus Diplomaticum Regni Danici*.
diploma'ti', 1) varetægelse af statens polit. interesser over for andre lande; 2) de dertil ansatte tjenestemænd, især gesandterne; 3) i overført bet. smidighed i omgang med mennesker.
diploma'tik, læren om diplomer, en hist. hjælpevidenskab, grundlagt af franskmænden Jean Mabillon.
diplo'ma'tisk korps, fr. *corps diplomatique*, fællesbetegn. for alle i et best. land anmeldte diplomater, hvis ordførere kaldes doyen.
diplomingenior, ty. betegn. for civilingenior.
di'plon'ter (*diplo-* + gr. *ōn*, genitiv *ōntos* eksisterende), betegn. f. organismer, f. eks. dyr og blomsterplanter, hvis diploide celledæne udvikler sig til det egl. individ (mods. haplonter).
diplo'pi' (*diplo-* + *-opi*), **dobbeltsyn**, opstår, når de to øjnes synslinier ikke er rettede mod samme genstand, og skyldes hyppigt en øjenmuskellammelse. Sådant dobbeltsyn kaldes binoculært mods. monoculært **d** (dobbeltsyn med eet øje). Sidsnævnte skyldes oftest sygdom i linsen.
Di'poinos, gr. billedhugger fra Kreta. Virkede på Peloponnes i beg. af 6. årh. f. Kr.
dipo'l (*di-* + gr. *polein* dreje), antenne

bestående af to symm. dele, der arbejder i modfase. Anv. navnlig til modtagning af ultrakorte bølger, f. eks. ved fjernsyn.
dipolmoment for et molekyle er et mål for fordelingen af atomkerner og elektroner i molekylet og er bestemt ved produktet af afstanden ml. tyngdepunkterne for molekylets positive og negative elektriske ladninger og ladningens størrelse. Efter Debyes teori kan **d** bestemmes ved måling af stoffets dielektricitetskonstant.
'Dippel, *Johann Konrad* (1673-1734), ty. kemiker, den radikale pietismes teolog. Forårsagede i landflygtighed i Danmark og Sv. stærke radikal-pietistiske vækkelser.
dippelolie, ubehageligt lugtende vædske, der indeholder en blanding af forsk. nitriler, aminer osv., såsom pyrrol, kinolin, pyridin o. a. **d** fremstilles ved tørdestillation af affædte knogler.
-dip'si' (gr.), -tørst.
dipsoma'ni' (gr. *dipsa* tørst + *-mani*), periodisk optrædende drikkesyge, oftest p. gr. af forstemninger.
diptero'gi' (gr. *diptērās* med 2 vinger + *-logi*), læren om de tovingede insekter (fluer og myg).
'dipteros (gr. *diptērās* med 2 vinger), antik tempelbygning omgivet af dobbelt søjlerække.
'diptychon [-yčon] (gr. *diptychos* dobbelt sammenlagt), 1) i antikken og tidligkristelig tid en sammenklappelig dobbelttavle af ædelt materiale, på udsiden smykket med relieffer el. lign., indv. overtrukket m. voks til indrindring af skrift; 2) nu kaldes en to-fløjet altertavle **d**.
'Dipylon (gr.: dobbeltport), i oldtiden Athens store byport mod NV.
'dipylonkeramik, attisk keramik fra den geometriske stils tid, således beteg-

Dipylonkeramik. Metropolitan Museum, New York.

net efter Dipylongravpladsen uden for Athen, hvor de første større fund af **d** gjordes.
Dirac [di'ræk], *Paul A. M.* (f. 1902), eng. fysiker. Indførte relativitetsteorien i kvanteteorien og forudsagde derved positronens eksistens. Nobelpriisen 1933.
directoirestil [direk'twa:r-], fr. kunst- og modestil under Direktoratiet. Kvindernes klædedragt var en efterligning af grækernes, mændene yndede ekscentrisk virkende dragter bl. a. med livjokle og højt halsbind. Møbelstilen danner overgangen til empire.
Diredawa [di:re:dawa:], abessinsk by på banen Addis Abbeba-Djibouti; ca. 30 000 indb.
'direkte (lat. *dirigere* rette), lige; diametral; uden omveje, hurtigt, straks; umiddelbar.
direkte aktion, fremme af den socialist. arbejderbevægelses mål gnm. skarpe kampmidler (strejke uden hensyn til varsling; sabotage; boykot), mods. moderat lønforhandlingstaktik og forståelse m. borgerl. grupper i arbejdskonflikter og rigsdagspolitik.
direkte skatter (mods. indirekte), skatter, der bliver hvilende på yderen. De

vigtigste er indkomst- og formueskat-terne samt til dels ejendomskatterne.
direkte skydning, ældre udtryk for *åben skydning*, gælder mål, der kan ses fra skytterns el. skytsets side.
direkte tale, *gramm.*, ordret gengivelse af et udsagn (han sagde: »kom her«).
direkte valg (mods. indirekte valg), en valg måde, hvorved vælgerne stemmer på de personer, som skal vælges, og ikke på valgmand el. lign.
direktion (lat.), styrelse, ledelse; de personer, der varetager ledelsen.
direk'tiv, rettesnor.
direkto'ra't (lat.), central embedsmyndighed, der forestås af en embedsmand med titlen direktør.
Direk'to'riet (fr. le *Directoire*), Frankr.s styreform 1795-99. **D**-forfatningen vedtoges af Nationalkonventet. Udøvende magt lå hos 5 direktører, lovgivende magt »de ældre råd« og »de 500'ers råd«, valgt v. begrænset valgret. Funderes slet, omstyrtet af Bonaparte ved Brumaire-kuppet 1799.
direk'trice [-sə] (fr.), kvindelig bestyrer el. leder.
direk'tør (fr.), leder, bestyrer, medl. af en direktion; hyppigt titel for overordnede poster i offentl. admn. el. i privat virksomhed.
dir'hem el. *derhem* (gr. *drachmē*), 1) vægt anv. i Arabien, Tyrk., Iran, Marokko og Ægypten, mest = 3,1 g; 2) mønt, i Iraq = ¹/₂₄ Irāqi-Dinar.
Dirichlet [diri'kle:], *Peter Gustav Lejeune* (1805-59), ty. matematiker, 1831 prof. i Berlin, 1855 Gauss' efterfølger i Göttingen. **D**-s mest fremragende arbejder omhandler talteori, hvor han har skabt nye, dybtgående analytiske metoder, de trigonometriske rækkers teori og den mat. fysik.
diri'gen't (lat.), 1) orkesterleder; 2) ordstyrer i forsamlinger; skal bl. a. upartisk lede forhandl. og afstemm. og sørge for god orden. Som regel må **d** ikke deltage i realitetsbehandlingen.
diri'ge're (lat.: rette), lede; sende hen; styre; lede et orkester el. møde.
'Diriks, *Edvard* (1855-1930), no. maler; i mange år bosat i Paris; impressionistiske skildringer af fr. og no. natur, især i storm og regnvejr.
dirk, ufuldstændig nøgle, hvormed alm., ikke dirkefri låse kan oplukkes.
dirk el. *bomdirk*, søv., vire el. tov, der hindrer bommen i at falde, når sejlet ikke er strakt.
dirk-trackløb ['da:t 'træk] (eng: mudderbane), motorcykleløb på slagge- og grusbelagte baner.
dis, *mus.*, tonen et halvtone trin over **d** fremkommet ved et foranstående **♯**.
dis-, 1) lat. forstavel, der betegner a) adskillelse; itu, fra hinanden; b) nægtelse af grundordet: u-, van-; 2) gr. forstavelse: dobbelt-.
di's, mindre uklarhed i atmosfæren.
disagio [dis'a'gio, dis'a'(d)ʃo] (ital., egl: ubehagelighed), underkurs, kurstab; det beløb, hvormed prisen på værdipapirer el. fremmed mønt ligger under pariværdien.
'disakkarider (*di-* + mlat. *saccharum* sukker), gruppe af kulhydrater, opbygget som anhydrider af to molekyler monosakkarid. Eks: alm. rørsukker, opbygget af et molekyle glukose og et molekyle fruktose, og maltose, opbygget af 2 molekyler glukose. **d** spaltes til monosakkarider, dels ved hydrolyse med fortyndede syrer, dels enzymatisk.
dis'cantus (*dis-* + lat. *cantus* sang), form for flerstemmighed i 12. årh., hvor man til en given stemme (*cantus firmus*) satte en modstemme (**d**).
discipel [-'si:] (lat. *discipulus*, af *discere* lære), elev, lærling; tilhænger.
disci'pli'n [-'si:] (lat.), egl: lære; videnskabsgren, fag; *mil.*, mandstugt, orden og sammenhold.
disci'pli'næ'rforse'else (mlat. *disciplinarius* hvad der vedrører disciple), brud på foreskrevet tugt og orden i visse tjeneste- og underordningsforhold.
disci'pli'næ'rstraf, straf ikendt uden dom

af mil. myndighed el., for så vidt som det angår tjenestemænd, af en overordnet admin. myndighed.

discission [-sis-] (lat. *discindere* skære itu), operation for stær, hvorved linsekapslen i øjet skæres itu.

discomyceter [-'se-] (gr. *diskos* skive + *mykēs* svamp), gruppe af lavere svampe, hvor frugtleget er fladt og skiveformet.

'discus articularis (lat.), ledskive af fibros brusk, der findes i nogle led, f. eks. kæbeledet.

Disentis ['di:zantis], rhætoromansk *Muster*, kureret i Graubünden, Schweiz. Benediktinerkloster (grl. 8. årh.). 1800 indb.

diser, i nord. rel. ættens el. slægtens værnegudinder.

disese [di'se:so] (fr. *dire* sige), recitatrice.

'disfavor (dis- ('b) + *favor*), ugunst, skade.

'disharmoni (dis- ('b) + *harmoni*), ildekligende samklang; uoverensstemmelse.

dis-is, tonen d forhøjet to halvtone trin ved et $\frac{1}{2}$.

'disjunktiv (lat. *disjungere* adskille), adskillede; uforenelig; disjunktion, afsondring, modsætning.

disjunktiv dom, udsagn, i hvilket det nævdes, at (mindst) én af 2 el. fl. andre domme er sande. Skematisk: S er P el. S er Q el. S er T osv.

disjunktive konjunktioner, grammat., konjunktioner, der, som d. enten- eller- forbinde led, der udtrykker muligheder, som gensidig udelukker hinanden.

'disjunktiv syllogisme, en slutning med (mindst) én disjunktiv som præmis. Skematisk: S er P el. S er Q, S er ikke P, altså S er Q.

dis'kan't (dis- ('a) + lat. *cantus* sang), d. s. s. sopran. På klaveret og orglet øverste halvdel af klaviaturet.

diskantdøvhed, manglende evne til at høre høje toner, ofte tegn på en sæk. nervedøvhed. Med tiltagende alder opstår fysiol. en tiltagende d.

disko- (gr. *diskos* rund plade), plade-, især grammofoonplade-.

'Disko, grøn. *Keqertarsuaq*, ø ved Grønlands vestkyst (omkr. 70° nordlig bredde); 8578 km². Dannet af et store dale gennemskåret plateau med højder til 1880 m, delvis dækket af lokale firner; opbygget af kulførende sandsten og skifre fra kridt og tertiær, hvilende på grundfjeld og dækket af mægtige tertiære basaltlag. På S-kysten kolonien Godhavn, på Ø-kysten kulbruddet Qudtligssat, fl. bopladser langs kysterne.

Disko-bugten, stor, bred havbugt S f. Disko, står i NØ i forb. med Vaigat. Ved D ligger kolonierne Godhavn, Egedesund, Christianshåb, Jakobshavn og Ritenbenk. (Ill. se tavler Grønland.)

disko'fil (disko- + -fil), grammofoonpladesamler; ivrig grammofoondyrker.

disko-metal. Billige kunstgenstande, der er støbt i hårdt bly (bly-antimon), derpå forkobede el. formingsede og endelig patinerede, betegnes som lavet af d.

'diskontinuerlig (dis- ('b) + lat. *continuer* fortsætte), usammenhængende.

diskontinuerlig el. springende variabilitet, variation uden jævne overgange el. således, at det, der varierer, fremtræder i hele antal. Hos anemone kan der f. eks. findes 5, 6, 7, evt. 8 kronblade, men ikke $5\frac{1}{2}$ osv. Derimod kan kronbladernes farve fremtræde med umærkelige overgange ml. indleverne. Man taler da om *kontinuerlig el. glidende variabilitet*. Foreligger kun to tydeligt adskilte typer, tales om alternativ variabilitet.

dis'konto (ital.), eng. *discount*, fradrag svarende til rente og risiko, i en fordrings beløb, når beløbet udbetales for forfaldstid. d-forretn. el. diskon'te'ring er køb af fordringer, især vekslers, for forfaldstid mod betaling af pålydende + d.

diskontopolitik, den af et lands centralbank foretagne bevidste variation af dens diskontosats ved rediskontering med det formål gnm. tilsv. ændr. i den alm. udlånsrente at påvirke prisniveau og valutakurs.

Walt Disney. Benjamin Disraeli.

diskontoregning, beregning af diskontoen som en procent af vedk. fordrings beløb, regnet fra diskonteringsdagen til forfaldsdagen el. betalingsdagen.

diskor'dan's (lat. *discors* uoverensstemmende), *geol.*, grænsen ml. 2 lagsystemer, hvoraf det ældste er forstyrret (foldet, vippet), inden det yngre afsættes. d angiver tilstedeværelsen af en urolig periode med påfølgende erosion.

'diskos (gr.), skiveformet sportsrædskab til kastning; d-kastning stammer fra oldtidens Grækenl., men er genoptaget i mod. idræt. På Homers tid var d af sten, senere i oldtiden af metal, nu af træ med jernkant og en diam. på 21,9 cm, vægt 2 kg; tilløbet foregår i en cirkel på 2,5 m i diam. Verdensrekord: 54,93 m (Bob Fitch, USA, 1936).

disko'te'k (disko- + -tek), samling af grammofoonplader.

'diskredite're (fr.), bringe i vanry.

'diskre'pan's (lat. *discrepare* afvigje), uoverensstemmelse.

dis'kre't (fr.), taktfuld, tavs om hemmeligheder; dæmpet, fin; diskretion, det at være d.

diskretio'nær myndighed, myndighed, der udøves efter skøn.

'diskrimi'nant (lat. *discriminare* adskille, skelne), et tal, dannet efter en bestemt regel af koefficienterne i en algebraisk ligning. Den er nul, når ligningen har to el. fl. lige store rødder.

'diskrimi'ne're (lat.), adskille, gøre forskel. diskrimination, skelnevne, det at gøre forskel.

diskul'pe're (dis- ('a) + lat. *culpa* skyld), undskyldte, frikende.

dis'kurs (lat.), samtale, drøftelse.

'diskurs'v tænkning (lat. *discurrere* løbe), den led for led fremskridende tænkning. Mods. intuitiv tænkning.

'diskuspro'laps (lat. *discus* skive + *pro-lapsus* fremfald), frembringning af bruskskive ml. hvirvlerne, ind i rygmarvskanalen; kan ved tryk på rygmarvsrødder give smerter, oftest ned i benene. Mange tilf. af sæk. ischias skyldes d.

diskussion (vulgarlat.), meningsudveksling, debat.

diskul'te're (lat. *discutere* kaste fra hinanden), drøfte, debattere; diskul'ta'bel, omvistelig.

'diskvalificere (dis- ('b) + *qualificare*), udelukke fra deltagelse f. eks. i idrætskonkurrencer; diskvalifikation, udelukkelse.

dislokation (mlat. *dislocare* adskille), 1) *geol.*, forstyrrelse i den normale lagstilling ved brud el. foldning; 2) *med.*, forskydning ud af naturlig stilling, f. eks. knogelender ved henbrud; 3) *mil.*, fordeling af tropper ved indkvartering el. under åben himmel.

dis-mol, toneart med grundtonen d og $\frac{1}{2}$ for tonerne f, c, g, d, a og e. Paralleltoneart til Fis-dur.

dis'mutation (dis- ('a) + lat. *mutatio* forandring), kem. proces, hvorved to molekyler på samme iltningstrin henh. reduceres og oksyderes. Især anv. om processen ml. to aldehydmolekyler, hvorved der dannes en alkohol (reduktion) og en syre (oksydation).

Disney ['dizni], Walt(er) [wålt] (f. 1901), amer. filmtegner og producent. Startede sit eget selskab 1928, brød igennem med »Steamboat Willie« 1929. Skabte i korte tegnefilm, bl. a. de sæk. »Silly Symphonies«, en række nu klassiske menneskeparodierende dyrefigurer, f. eks.

Mickey Mouse (Mikkel Mus), Donald Duck (Anders And) o. a. 1938 første belafrens-tegnefilm »Snehvide«, derefter bl. a. »Pinocchio« (1939-40), »Fantasia« (1940-41), »Dumbo« (1941), »Bambi« (1942). Endv. eksperimentalfilm, der består af såvel fotografi som tegning i intim kombination med mus. virkninger. Under 2. Verdenskrig instruktions- og propaganda-film for USA's hær. (Portr.)

dispache [-'paʃa] (fr. af ital. *dispaccio* depeche), søv., opgørelse og fordeling af udgifterne ved skade på skib og ladning ved groshavari, foretages i Danmark af en beskikket retsmyndig (dispachør [-'føʀ]).

dispa'ra't (lat. *disparare* adskille), uligeartet; anv. om sanseformemmelser fra forsk. sanseområder (f. eks. syn og hørelse) og om begreber, som står hinanden fjært.

dis'patching-system [-tʃ-] (eng. *dispatch* afsende hurtigt), et fra USA stammende system, hvorved godstogskorsler tilrettelægges fra dag til dag efter det dagl. behov, idet man i USA ikke som i Eur. har faste køreplaner for godstog, men kun et køreplansskelet. Som d betegnes nu også det i mange eur. lande indførte system til løbende kontrol med og ledelse af toggangen på stærkt belastede strækninger.

dispensation (lat. *dispensare* afveje), en for et enkelt tilfælde tilstået fritagelse for at efterkomme en alm. gældende retsforordning.

dispen'sator (lat. *dispensare* afveje), person, der fordeler medicinalvarer inden for hospital el. lign.; dispen'sa'torium, forskriftsamling for lægemiddeltilberedning.

dispen'se're (lat. *dispensare* afveje), tilberede og udlevere lægemidler; bevillige undtagelse, fritage.

dis'perser fase (fr. *disperser* sprede), i en kolloid opløsning de fintfordelte flydende el. faste partikler, til forskel fra dispersionsmediet, der betegner den kontinuerlige el. sammenhængende fase.

dispersion (fr. *disperser* sprede), 1) *fys.*, farvespredning, frembragt ved lysets brydning i gennemsigtige stoffer p. gr. af farvernes forsk. brydningsforhold, som vokser med rækkefølgen: rød, gul, grøn, blå og violet, altså med aftagende bølgelængde; 2) *kem.*, inforordning af et stof (fast stof, vædske) i et andet (f. eks. vædske el. luftart), ofte anv. som betegn. for et sådant kolloid system.

dispersion, ano'mal, farvespredning med unormal rækkefølge af farverne ved lysets brydning i absorberende stoffer. Opatagede 1871 af C. Christiansen for fuchsin.

dispersionsevne el. *farvespredningsevne* er forsk. for forsk. stoffer og måles ved $\frac{n_D - n_F}{n_D - 1}$, hvor n_D , n_F og n_C er brydningsfor-

holdene for henholdsvis den røde og blå linie i brintspekret og den gule linie i natriumspekret, der har bølglængderne 6563, 4861 og 5893 ångstrøm. Ved sammenligning af glassorter med forsk. d kan fremstilles akromatiske prizmer og linser.

dispersi'te'tsgra'd (fr. *disperser* sprede), forholdet ml. overfladen af et kolloid finfordelt stof og dets rumfang. d er et udtryk for kolloidets finfordelingsgrad.

displaced persons [dis'plæist 'pə:nsz] (eng.), tvangsflyttede personer, d. v. s. personer, der ved krigsbegivenhederne, navnlig ty. deportationer under 2. Verdenskrig, er fjernet fra deres hjemland. Ved krigens ophør fandtes ca. 8 mill. d i Tyskl. og Østr. samt mindre antal i andre vesteur. lande. Mange d hjemsendtes el. udrådredes ved besættelsesmagternes og UNKRAs foranstaltning. P. gr. af polit. omvæltninger i Ø-Eur. modsætter mange sig repatriering. Tilbageværende antal var jan. 1948 ca. 1 mill., de fleste under forsorg af internat. flygtningeorganisation (IRO).

dispo'nen't (lat.), den, der leder en forretningsvirksomhed el. forestår en vigtig del deraf (f. eks. indkøbet).

dispo'ne're (lat.), ordne; have rådighed; gøre velvillig el. tilbøjelig til; dispo-

'ne'ret, anlagt, oplagt; dispo'ni'bel, til rådighed.

disposition (lat. *disponere* stille ud fra hinanden), 1) inddeling, udkast til en stil, et foredrag el. lign.; 2) rådighed; 3) med., indre betingelse (modtagelighed) for en sygdom; 4) psyk., tilbøjelighed el. tendens til best. sjælelige virksomheder; 5) stille en vare til **d** betyder, at køberen, når han p. gr. af forsket levering, mangelfuld kvalitet el. lign. ikke vil modtage varen, meddeler sælgeren dette og undergiver varen dennes rådighed. Sælger kan stille varen til købers **d**, når denne ikke aftager den rettidigt, og risikoen går da over til køber.

dispositionsfond, bevilling i et offentl. budget, hvis anv. ikke er nøje specificeret.

dispositionsmaksime, den grundætn. inden for den borgerlige retspleje, at parterne har rådighed over sagens genstand, således at retten f. eks. ikke kan tilkende en part mere, end han har nedlagt påstand om.

'disproportion (lat.), misforhold.

di'sput [-yt] (fr.), meningsudveksling, ordstrid; dispu'te're [-pu-], drøfte, debattere; forsvare en doktorafhandling.

dispu'ta'ts el. disputatio (lat. *disputatio* drøftelse), titl. ordkamp på et univ.; nu anv. om en doktorands mundtlige forsv. af sin afh. el. om selve denne afh.

Disraeli [di'zræili], *Benjamin*, Earl of *Beaconsfield* ['bi:-] (1804-81), brit. statsmand af jodisk slægt. Lod sig forgæves opstille som Liberal, valgtes 1837 til Underhuset som Tory. Da Peel 1841 vragede ham som min., tog **D** afstand fra denne og samlede om sig en kreds af »unge englændere«, der ønskede reformer for de lavere klasser af et forbund ml. konge, adel, kirke og masserne (torydemokratiet). Ordfører mod kornlovens ophævelse, efter 1846 reel fører for det nyskabte Kons. Parti. Finansmin. 1852, 1858-59 og 1866-68; premiermin. 1868 (valglov, fattiglovs- og 1874-80, hvor kraftig imperialistisk udenrigspolitik sikrede eng. indflydelse i Ægypten (Suez 1875) og Indien og støttede Tyrk, mod Rusl. (Berlin-kongressen). Noje venskabsforhold til dronning Victoria. (Portr. sp. 971).

dissektion (lat. *dissectus* sønderkåret), den med kniv og pincet udførte sønderdeling af lig for at komme til kundskab om legemets indre bygning.

dissemi'ne'ret sklerose (lat. *disseminata* udbredte), *multiple sklerose* el. *sklerose en plaques*, er en betændelsessygdom i hjernen og rygmarv, muligvis p. gr. af virusinfektion, men ikke smitsom el. epidemisk. Symptomerne, der i en del tilf. er forbigående, er oftest gangforstyrrelser, især p. gr. af stivhed i benenes muskler; endv. lettere syns- og føleforstyrrelser, evt. vandladningsbesvær.

dis'sen's (lat.), meningsforskel; afvigende mening; dis'senti'ere, afvige i mening, afgive afvigende votum.

dis'senters [di'ssæntəz] (eng: anderledes troende), de uden for den anglikanske kirke stående protestanter i Engl. Fik 1689 religionsfrihed, 1828 fuld borgerlig ligestilling.

dissertation (lat. *dissertare* drøfte), vidensk. afhandl., disputats.

dissi'den'ter (lat. *dissidere* sidde for sig), ikke kat. kirkesamfund i kat. lande, især i Polen, hvor **d** fl. gange opnåede teoretisk ligestilling med romerkirken, men i realiteten først fik den 1945.

dissimilation (lat. *dissimilis* ulig), 1) i fysiol., nedbrydning af sammensatte til simple forb. Ånding og gæring er **d**. Ved **d** frigøres energi, mods. assimilation; 2) sprogv., ændring af den ene af to nær på hinanden flg. ensartede lyd, som når lat. peregrinus (pilgrim) bliver til ital. pellegrino.

dissoci'a'bel [-si-] (dis- + nylat. *sociare* slutte sig til), uselskabelig; asocial.

dissociation (lat.), spaltning, det mods. af association; kem., reversibel proces, ved hvilken et molekyle spaltes i mindre bestanddele. Man taler om termisk **d**, når **d** fremkaldes ved opvarmning, f. eks. vands **d** i ilt og brint, og elektrolytisk **d** når **d** finder sted ved opløsning af et

stof, og der opstår mods. elektr. ladede partikler, ioner. I det sidste tilf. kaldes det dissocierede stof en elektrolyt. Der er ved **d** altid tale om en reversibel ligevægt ml. det dissocierede molekyle og spaltningproduktene, og det er afh. af mange ydre forhold, i hvor høj grad **d** finder sted, ligesom processen kan gå tilbage, hvis de ydre forhold ændres. **d** bevirker, at opløsningen kan lede en elektr. strøm, at den får et højere osmotisk tryk, større frysepunktsnænkning og kogepunktsforhøjelse end opløsninger af ikke-dissocierede stoffer.

dissociationsgrad, den brøkdæl af en opløst elektrolyt, der er elektrolytisk dissocieret. Det er kun ved de svage elektrolytter, at der er tale om en egl. **d**. For de stærke elektrolytter, der er fuldstændig dissocieret, taler man ofte om en tilsyneladende **d**, idet man f. eks. ved måling af ledningsevne og frysepunktsnænkning, p. gr. af elektrostatiske hemning af ionernes bevægelsesfrihed kan få værdier, der svarer til en ufuldstændig dissociation.

dissociationskonstant, massevirkningskonstanten ved dissociationsprocesser.

dissogo'ni' (gr. *dissós* dobbelt + *goné* afkom), betegner det forhold, at larver bliver kønsmodne og forplanter sig, før derefter at udvikle sig videre til voksne og på ny forplante sig.

disso'nan's (lat. *dissonus* forskelligt lydende), mislyd (jfr. konsonans); i mus., en akkord, hvor de enkelte toner ikke klinger sammen i en rolig, i sig selv hvilende harmoni. De væsentlige **d** er sekunder, septimer og noner.

dissou-gas [di'su-] (fr. *dissoudre* opløse), opløsning af acetylen under 12 atm. tryk i acetone opsuget i en porøs masse, der befinder sig i den til opbevaring tjenende stålflaske.

di'sta'l (lat. *distantia* afstand), fjært fra centrum, i anat. betegn. for perifert parti (arm og ben).

di'stance [-ansa] (fr.), 1) afstand; 2) astron., på himmelkuglen vinklen ml. to retninger, i rummet afstand; 3) sav., antal udløbne søml i et vist tidsrum.

distancefragt, fragten v. søtransport anses som hovedregel først fortjent, når varen har nået bestemmelsesstedet; dog skal f. eks. delvis fragt, såk. **d**, betales, når varen er transporteret en del af vejen, og transportens fuldførelse hindres af krig, havari, beslaglæggelse osv.

distancehandel, handel, under hvis afvikling varen forsendes fra et sted til et andet.

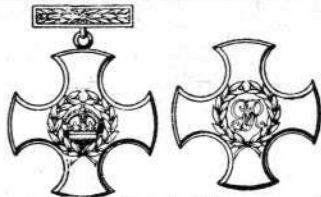
distanceminut, alm. sv. og no. betegn. for 1 søml.

distancere [-an'se'ræ] (af *distance*), komme forud for, overså, stille i skygge.

'Dist'a'r, forsøgslinse til fot. objektiver; **D** forøger brændvidden.

'distichon [-kon] (gr. *distichos* m. 2 linier) el. *elegisk d*, versmåle bestående af et heksameter og et pentameter; især anv. i epigrammer.

Distinguished Service Order [di'stɪŋ'giʃt 'sə:vɪs 'ɑ:də] (eng: orden for ud-

mærket tjeneste), fork. *D.S.O.*, navnet på eng. militærorden for officerer, stiftet 1886. 1 klasse.

distin'gve're (lat.), skelne, gøre forskel; udmærke; distin'gve'ret, fornem, aristokratisk.

di'stin'kt (lat.), tydelig.

distinktion (lat.), skelnen, adskillelse, begrebsbestemmelse; udmærkelse; tegn på uniformer til adskillelse af militære grader.

distorsion (lat.), forvridelse, forvridning; med., forstuvning.

distra'he're (lat.), drage opmærksomheden bort, forstyrre.

distrait [-'stræ] (fr.), åndsfraværende, adspredt.

distraction (lat.), adspredthed, åndsfraværelse, tankeledshed.

distribu'e're (lat.), fordele, uddele, sprede.

distribu'tiv'er (lat. *distribuire* fordele), gramm., fordelingsstal, særlige talad, med bet. »så og så mange hver«, forekommer bl. a. på lat.

'distribu'tiv regel, regneregul, der udsiger, at en sum kan multipliceres med et tal ved at multiplicere hver addend med tallet og derefter addere de fremkomne produkter; i formel $a(b+c) = ab+ac$.

di'strikt (mlat. *districtus* jurisdiktion), lokalt område inden for større territorium.

distriktsbestyrelse, kommunalbestyrelsen i en da. købstads landdistrikt.

distriktslæge, til 1915 betegn. svar. til nuv. kredslege.

distra'et, anden stavemåde for distrahit.

dite'isme (gr. *dithēa* dobbeltkultus), dyrkelse af to guder.

dithy'rambe (gr. *dithyrambos*), festsang til Dionysos' ære, sunget af kor, akkompagneret af fløjtespil. I 4. årh. f. Kr. den vigtigste form for gr. korymbik. I nutidsprog betegn. **d** et (svarmerisk) begejstret hyldestigt.

Diti, i ind. vedisk rel. gudinde for velfærd.

diti'o'nit (di- + gr. *theion* svovl), salt af ditionsyrling.

diti'o'nsyrling, $H_2S_2O_8$, svovlundersyrling, hyposvovlsyrling, fremstilles ved indvirkning af oksalsyre på natriumdionit, sonderdeles hurtigt.

'Ditlevsen, *Tove* (f. 1918), da. forfatterinde. Foruden ved de talentfulde digtsaml. *Pigesind* (1939) og *Lille Verden* (1943) har hun vakt opmærksomhed med romaner som *Man Gjørde et Barn Fortræd* (1941) og *Barndommens Gade* (1943). Også novellist, bl. a. *Dommeren* (1948).

'Ditmarsken, ty. *Dithmarschen* ['ditmar-ʃən], ty. landskab i V-Holsten ml. Ejderne og Elben, med byerne Heide og Meldorf. Frugtbar marsk. - **D** kom i slutn. af 12. årh. under da. overhøjhed, men rev sig løs efter slaget ved Bornhöved (1227) og dannede en bonderepublik under Bremen erkebispedømme. **D** afslug fl. fjendtlige angreb, således Gerhard 3. af Holsten 1319, Gerhard 6. 1404 og kong Hans og de slesvig-holstenske ridere i 1500, men blev 1559 erobret af Fred. 2. og hertugerne Hans og Adolf, som delte landet imellem sig.

di'ts [di] (fr.), udsagn, ytringer, i middelalderen brugt om små, spøgefulde vers, ofte af satirisk karakter.

'Dittersdorf, *Karl Ditters von* (1739-99), østr. komponist og violinvirtuos. Foruden talr. operer, bl. a. *Doktor og Apoteker* (Wien 1786, Kbh. 1789), 115 symfonier, 35 koncerter m. v.

'Dittmers, *Heinrich* (d. 1677), portrætmaler af holl. skole; 1674 hofkontrafeger hos Chr. 5.

'ditto (ital. *detto* sagt), fork: *do.*, det samme, ligeså.

Di'tzen ['di'ts-], *Rudolf*, antog som forf. navnet Hans Fallada.

'Diu, portug. koloni på S-spidsen af Kåthiawar Halvøen på Forindens V-kyst; 32 km²; ca. 20 000 indb.

diu'rese (dia- + gr. *uron* urin), 1) urinafsondring; 2) den pr. tidsenhed dannede urinmængde.

diu're'tika (af *diurese*), urindrivende midler.

diure'ti'n (af *diurese*), *theobrominnatriumsalicylat*, urindrivende middel.

div., fork. på recepter for lat. *divide* del.

div., fork. f. divisi.

'diva (ital. af lat. *diva* gudinde), fremragende og fejret kunstnerinde (sang, skuespil, film).

'divalent' (lat.), tyoglydd; valensbetegn., karakteriserer i kem. molekyle m. h. t. disses indhold af bestemte karakteristiske grupper el. egenskaber. **d** ioner har 2 positive el. negative ladninger, **d** grundstoffer forbinder sig med el. erstatter 2 atomer brint (der er monovalent), **d** syrer el. baser afgiver resp. optager 2 brintioner, **d** alkoholer el. aminer indeholder 2 hydroksyl- resp. aminogrupper.

'diva'n (pers.: register, regnskabsbog, statsråd), 1) betegn. for pers. digtsamling; 2) betegn. for statsråd i orient. lande (især Tyrk.); 3) lavt hvilemøbel uden ryglen; 4) lille restaurant.

diver'gen's (af *divergere*), meningsforsk. **diver'gen't** (af *divergere*), kaldes enhver tilføjelse el. uendelig række, der ikke er konvergent.

diver'ge're (lat.), fjerne sig fra hinanden, være uenig.

di'verse (lat.), fl. forskellige; i bogholderi samler man på konti for »d debitorer« el. »d kreditorer« regnskabet med fl., evt. alle debitorer el. kreditorer.

division (fr.), skinmanøvre, afledende manøvre.

diversity-modtagning [dai'vø:siti-] (lat. *diversitas* mangfoldighed), modtagning af samme radiostation over fl. samarbejdende antenner og modtagere. Ved d nedstøttes den skadelige virkning af fading.

diver'te're (fr.), adspredte, more; **diver'tissement** [-'l'mən], underholdning, forlystelse.

diver'tikel (lat. *divertere* vende bort), *med.*, blindt endende udposning af et hulorgan, medfødt el. erhvervet, især i tarmkanal, spiser og blære.

diver'timento (ital.) el. **diver'tissement** [-'mən] (fr.), underholdning; *mus.*, 1) en gruppe danse indlagt i en opera; 2) cyklisk form, bestående af 5-6 løst sammenhængende sætser.

'divide et impera (lat.), del og hersk; formentlig grundsætning for Roms polit.

divi'den'd (lat.), ved en division det tal, man dividerer op i.

divi'dende (lat. *dividendus* som skal deles), 1) den del af overskudet, der (årlig) fordeles til aktionærerne i aktieselsk. el. andelskøberne i andelselsk.; 2) det der v. konkurs, akkord el. likvidation bliver at fordele til fordringshaverne.

divi'de're (lat.), dele.

Di'vina Com'media, La, den ital. titel på »Den Guddommelige Komedie«, Dantes hovedværk.

divinatio (lat. *divinatio* spådomsgæve), evne til uden hensyn til kendte lovmæssigheder at kunne forudsige fremtidige hændelser.

di'visi (ital.: delt), fork. *div.*, betegner i orkesterstemmer for strygere, at noterede dobbeltgreb ikke skal spilles som sådanne, men skal fordeles ml. to spillere, der spiller efter samme stemme.

division (lat. *divisio* deling), 1) i *logikken*, angivelsen af de under et slægtsbegreb hørende artsbegreber; 2) *mat.*, deling af et tal med et andet tal. I divisionsligningen $a : b = c$ (også skrevet $\frac{a}{b} = c$ el. $a/b = c$) kaldes a dividend, b divisor og c kvotient. Ligningen er ensbetydende med $bc = a$ (divisionsproven); 3) *mil.*, mindste hærdel af alle våbenarter; 4) *sport*, rænginddeling af en fodboldklub (1., 2. og 3. d). Betegn. anv. uoff. i Danm. og omfatter kun de klubber, der deltager i Dansk Boldspil-Unions Danm.sturneringer. Den eng. 1. og 2. d omfatter hver 22 klubber, den da. 1. d 10 klubber.

di'visor (lat.), ved en division det tal, man dividerer med. Et helt tals divisorer er de hele tal, der går op i det.

'divus (lat.: guddommelig), tilnavn til de rom. kejsere, som senatet efter deres død ophøjede til guder, f. eks. Caesar, Augustus, Claudius, Vespasian, Titus, Nerva.

Dix, Otto (f. 1891), ty. maler. Virksom i Düsseldorf og Dresden, hvor han var prof. indtil 1933. Har malet skildringer af storstadslivet og en serie billeder, hvori han beskæmper krigsgalskab. (III.)

'dixi (lat.), jeg har talt, jeg har sagt min mening.

Dixmude [diks'my:d], d. diz-, di-, fr. navn på Dixsmuide (belg. by).

'Dixon Entrance ['diks'n æn'trans], stræde ml. Queen Charlotte Islands, Canada, og Alexander-arkipelet, Alaska.

Diyarbe'kir [di'jar-], handelsby i Tyrk.s sydøstl. del ved Tigris; 41 000 indb. (1945).

Dizfūl [dez'fu:l], by i SV-Iran; ca. 50 000 indb. Station på den transiranske bane.

'dizygo'tiske [-sy-] (*di-* + gr. *zygōn* åg), betegn. for tvillinger fremkommet ved befrugtning af to adskilte æg; mods. monozygotiske.

di'æresis (gr. *diæresis* adskillelse), selvstændig udtale af hver af to sammenstødende vokaler, som i kooperativ.

di'æt (gr. *diata* levevis), en sundhedsmæssig, oftest skånende, kost; vigtig faktor i behandlingen af mange sygdomme.

di'æt (lat. *dies* dag), pr. dag beregnet godtgørelse for udførelsen af offentl. hvorv, der kræver rejser og ophold på fremmede steder; nu ofte en afrundet årlig sum.

diæ'tetik (gr. *diata* levevis), læren om den rette ernæring.

diæ'ty'lbarbitu'rsyre, barbitursyrens diætylderivat, fås af urinstof og diætylmalonsyreester. Vigtigt sovemiddel (veronol).

diocēs, d. s. s. diocēs(e).

di'ø'cisk [-sisk] (*di-* + gr. *-oikos* hus), *bot.*, særbo (tidl. kaldet tvæbo).

'Djābir ibn Haj'jān, arab. alkimist (8. årh.). Hans skrifter, af hvilke manges ægthed betvivles, havde stor bet. for middelalderens alkemi. Opdagelsen af svovlsyre, salpetersyre og saltsyre er tillagt ham.

'Djāfar, hofmand hos Harūn al-Rashid; optræder i 1001 Nat som dennes storvezir.

'Djalski-'Babić [-tj], *Ksaver Šandor* (egl. Ljubo Babić) (1854-1935), kroat. forfatter, skrev lyrisk-realistiske romaner i Turgenjev's stil.

Djambi ['dʒam-], by i det østl. Sumatra; 22 000 indb. (1930); omkr. D vigtigt oliefelt.

Djāmi, *Nuruddin Abdurrahmān* (1414-92), pers. digter; pers. litt.s store epiker; har skrevet 7 episke digte, der er samlet i *Haft Aurang* (de 7 troner). *Bahārīstān* (forårshaven) er en saml. små fortællinger isprængt vers.

Djarabub [dʒara'bu:b], ital. *Gjarabub*, arab. *Djaghāb*, oase i Libyets Ørken, gl. centrum for senussistammen. Efter vanskelige kampe erobret af Ital. 1926, eng. 22. 3. 1941.

'džebel (arab.), bjerg; ofte anv. 1. led i stednavne.

'Džebel al 'Tāriq [al'ta:rik], arab. navn på Gibraltar-klippen, opkaldt efter den arab. hærfører Tāriq, der 711 sejlede over Gibraltarstrædet fra Afr. til Span.

'Džebel ed Drūz ['dru:z], af druser beboet område i S-Syrien omkr. bjerggruppen D; 6800 km²; 80 000 indb. (1943).

Džalalabād, anden stavemåde for Jalalabad i Afghanistan.

Djemd Nasr [dʒ-], lille ruinplads NØ f. Kish. Den dekorerede keramik herfra har givet navn til en af de ældste perioder i Mesopotamiens kulturhist.

'Džengis-Khan, egl. *'Temudin* (1162-1227), mongolsk fyrste fra 1206, erobrede Kina, Centralasien og en del af Rusl.

Kaldte sig »Guds svøbe«. Residens i Karakorum ved Bajkal-søen.

Djerba [dʒær'ba], ø nær Tunis' østkyst; 1050 km²; ca. 90 000 indb.

'Djetskoje Se'lo, 1919-37 navn på byen Puskjin S f. Leningrad.

Djibouti [dʒibu'ti], hovedstad og vigtigste havneby i Fr. Somaliland. 10 000 indb. (1944), deraf 600 eur. Udgangspunkt for jernbanen til Addis Abeba.

Djidda (*Jidda*) [dʒadda, 'dʒudda], Mekkas havneby ved Det Røde Hav; ca. 40 000 indb.

dji'hād (arab.), bekæmpelse, nemlig af de vantrø, d. v. s. den hellige krig, som muhamedanerne kan proklamere mod de vantrø.

djinn [dʒin] (arab.), ånder (i muhamedansk tro), d. tænkes at opholde sig på øde steder, kan også besætte mennesker, f. eks. digtere.

Djokjakarta, anden stavemåde for Jogjakarta.

Djordić [dʒorditj], *Ignjat* (1675-1737), dalmatisk-kroat. digter fra Dubrovniks nedgangstid, genspejler den døende adelskulturs elegance.

'djunke, (portug. *junco*, fra javanesiske *jom*), fladbundet kines. fartøj med højt svungne stævn og en el. fl. maste. Anv. mest til flodsejlad.

Djū'povgur ['dju:bevo:ʒor], handelsplads i Ø-Island, ved Berufjörður.

Djurgården [jū:r-] (*Djurgårdsstaden*), del af Stockholm, med bl. a. Skansen.

Djurhuus, *Hans Andreas* (f. 1883), færøsk digter og seminarielær. Omfattende produktion af digte, skuespil og fortællinger, især eventyr og børnerim. Betragtes som nationaldigter.

'Djurhuus, *Jens Christian* (1773-1853), færøsk kongsbonde og forf. af kvad, bl. a. *Ørmarin længi* (om Svoldslaget).

'Djurhuus, *Jens Henrik Oliver* (1881-1948), færøsk digter og jurist. Oversatte Platon og Homer til færøsk. Lidet omfattende, men banebrydende lyrisk produktion; *Yrkningar* (digte) (2. udg. 1923), *Nyggjar yrkingar* (nye digte) (1938).

Djursholm [jū:r'shām], sv. købstad, N-østl. forstad til Stockholm; 6900 indb. (1947); overv. villakvarterer. Slot (17. årh.).

Djursland el. *Dyrsland*, halvø på Jyllands østkyst, ml. Ålborg Bugten og Århus Bugten; 1295 km²; 59 887 indb. (1945). Nord- og østkysten er afrundet, på sydkysten Kalvø Vig, Æbeltoft Vig, halvøen MoIs med Helgenes. Mod N nævnt terræn, i midten lavningen Kolind Sund, mod S pragtfuldt morænebakkeland.

Djursåtra [jū:r-], sv. kursted (jernhold, kilder), Væstergötland, nær Tidaholm.

Djusjam'be, til 1932 navn på Stalina'bad, Sovj.

'Djævelen (gr. *diabolos* bagvasker), personligt mytologisk væsen, der i den kristne lære anses for syndens ophav og vil skade menneskene og friste dem til det onde. N.T. bruger også navnet Satan, der går tilbage til G.T. (hebr.: modstander). I Visdommens Bog (2,24) er D identificeret med slangen i syndefaldsfortællingen, hvorfor D også hyppigt kaldes slangen. Muligvis er forestillingen om D af pers. opr. I kirkehist. har d-forestillinger givet anledning til hekseprocesser. Rationalister foretrak udtrykket »det onde« for »den onde«. Fl. nyere teologer har helt villet opgive d-læren som antikveret.

djævelsbid (*Sac'cisa*), slægt af kartebollefæm. En art, eng-d (S. pratensis), med blå blomsterhoveder i spidsen af stængelen og rosetstillede blade, er alm. i Danm. Roden er lige som affbid i spidsen.

djævelsbeværgelse el. *eksorcisme*, udryddelse af onde ånder ved magiske formler og ritus hos syge, besatte og i den kat. kirke hos hedninger og udbøtte.

Djævelbroen, da. navn på Teufelsbrücke, bro i Schweiz.

djævlerokker (*Abubala*), 6 m brede ørnerokker. Trop. have.

Otto Dix: Moder med Barn.

Eng-djævelsbid.

sølvinteresserne (sølvproducenter, forgældede landbrugere m. fl.).

dobbeltprogram, samtidig udsendelse af to forsk. radioprogrammer for samme lytterkreds. Krævet om d har hidtil vanskeligt kunne opfyldes i mindre lande, der kun disponerer over få bølglængder til dækning af landet med radiofon. Ved brug af trådradio el. FM-radiofon på ultrakorte bølger er der i de sidste år skabt det tekn. grundlag for udsendelse af to el. fl. programmer samtidig.

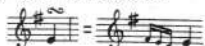
dobbeltspat på en kurve er et punkt, hvor to af kurvens grene skærer el. rører hinanden.

dobbeltstalg, det forhold, at samme ting af sælgeren sælges til to personer.

dobbeltstuller, 4-året kaproningsbåd til 2 roere.

dobbeltstkarlagen (*Biebricher Scharlach*), blåligrødt disazofarvestof for uld; **dobbelttrillantskarlagen** er et surt azofarvestof, der farver uld og silke skarlagensrød.

dobbeltstlag, *mus.*, forsiring, skrives resp. udføres som vist nedenfor:

dobbeltspat, ganske klare kalkspatkrystaller. Anv. til optiske instrumenter. Vigtigste findested Island. (Ill. se dobbeltbrydning).

dobbeltstjerne, el. *2. spor* på en jernbanestrækning. anlægges, når en enkeltsporet bane ikke mere på tilfredsstillende måde kan afvikle toggangen, fordi togantallet bliver for stort. På enkeltsporet regnes med 50-60 tog i døgnet i begge retninger tilsammen, på dobbeltsporet med ca. 200 tog. I Danmark er kun strækningerne Kbh.-Valby, Ringsted-Næstved og den ydre godsbane i Kbh. fra begyndelsen blevet bygget med dobbeltspor.

dobbeltstjerne, to stjerner, som ses tæt ved hinanden på himlen. Ved en fysisk d forstås et system af to stjerner, der bevæger sig omkring hinanden i lukkede baner under indvirkning af den indbyrdes tyngdetiltrækning. Ved en optisk d forstås to stjerner, som kun på himlen tilfældigt ses tæt ved hinanden, mens afstanden i rummet er stor. Man kender ca. 20 000 visuelle d, d.v.s. d, hvor komponenterne kan iagttages adskilt i kikkert. Ved spektroskopiske d forstås d, der i kikkert viser sig enkelte, fordi vinkelafstanden ml. komponenterne er meget lille, men hvis dobbeltstjerne karakter kan erkendes ved undersøgelser af stjernens spektrum. Man kender ca. 1000 spektroskopiske d. I mange af disse systemer er afstanden ml. komponenterne betydelig mindre end deres dimensioner. Ved formorkelsesvariable el. fotometriske d forstås d, hvor komponenterne set fra jorden skiftevis formørker hinanden, hvorved d-s samlede lys periodisk formindskes. Under tiden kan tilstedeværelsen af en usynlig lyssvag komponent påvises ved indvirkningen af dens tyngdetiltrækning på den lysstærke komponents sted. Ved undersøgelser af komponenternes relative bevægelser i visuelle d og ved spektroskopiske og fotometriske undersøgelser af spektroskopiske d, og især af formorkelsesvariable, kan banebevægelserne studeres. Tillige kan opnås kendskab til masserne og i gunstige tilfælde tillige til dimensionerne og energidstrålingen. - En stor del (måske ml. en tredjedel og halvdelen) af alle stjerner er d.

dobbeltstyring. Ved d i en flyvemaskine forstås indretningen af dobbelt sæt styreorganer, således at maskinen kan manøvreres både af føreren og af reserveføreren, uden at disse behøver at bytte plads. d anv. også ved skoleflyvning, så læreren kan gribe ind over for evt. fejlmanøvre.

dobbeltgugere (*Gobie'socidae*), fam. af små nøgne fisk, bugfinnerne omdannet til sugeskive. Nogle arter ved V-Eur.

dobbeltsuperfosfat fremstilles ved at behandle råfosfat med fosforsyre. d indeholder 39-50% fosforsyre. Anv. mest i blandingsgødninger.

dobbeltstjerne, d. s. s. diplopi.

dobbelttrille, to samtidig ud-

førte triller:

dobbelt udskår, d. s. s. baldyrling.

dobbeltvævede stoffer er stoffer, der fremstilles af 2

kæde- og 2 skudsystemer og således består af 2 lag, en overvare og en undervare, der på forsk. måde er forbundne med hinanden. Det er dels meget svære stoffer, der anv. til overtøjt, møbelbetæk m. m., dels lettere stoffer, hvor man ved sammenvævningen af over- og undervare har opnået særlige mønstereffekter (piqué osv.).

dobbeltørn el. *flakt ørn*, herald. betegn. for en ørn med to fra hinanden bortvendte hoveder.

Do'berck, August William (1852-1937) da.-eng. astronom. 1883-1907 direktør f. d. astron. og meteor. observatorium i Hongkong, hvor han udførte et stort organisatorisk arbejde. Undersøgelser om dobbeltstjerner.

Dobbeltørn.

dobermann-pinscher ['dɔbərman' 'pin-ʃər] (navn efter opdrætteren), ty. hundrace, sort med brune aftegn., bidsk, god politihund.

doblegilde (af *dobbel*), organiseret velgørenhedsgilde, hvor landsbyfolket samledes og spillede hasard for at hjælpe en nødstedt nabo, der fik det indspillede beløb.

dobling, melding i kortspil, hvorved tab resp. gevinst øges til mindst det dobbelte.

Dobrogea ['dɔbrɔdʒa], rum. stavemåde for Dobruđa.

Dobrowen [-væn], *Issay* (f. 1894), russ. komponist og dirigent. 1917-21 prof. ved konservatoriet i Moskva. Virkede som kapelmester bl. a. i Tyskl. og USA. Siden 1941 i Sv.

Dobrovský ['dɔbrɔfski:], *Josef* (1753-1829), čech. sprogforsker. Grundlagte den slav. sprogvidensk. fik derved bet. for den nationale čech. vækkelse.

'Dobruđzja, rum. *Dobrogea*, bulg. *'Dobruđzja*, rum.-bulg. landskab S f. Donaus delta; et tørt steppeland med ringe folketæthed. S-D tilhører Bulg. (rum. 1913-40). N-D blev rum. 1878.

Dobšiná ['dɔpʃina:], ty. *Dobschau*, turistby i De Slov. Malmbjerger; 5000 indb. (1930); i nærheden berømt ihule, 130 x 60 m.

Dobzhansky [-'zjanski], *Theodosius* (f. 1900), russ.-amer. arvelighedsforsker, prof. i zool. ved Columbia univ. Har mest beskæftiget sig med raceproblemer hos bananfluen. I *Genetics and the Origin of Species* (1937) fremføres mange nye synspunkter.

docent [-'sɛnt'] (lat. *docere* belære), (ofte yngre) univ.lærere; privat-d, en doktor, der benytter sin ret til at forelæse ved univ. (jus docendi).

docere [-'se'rə] (lat.: belære), 1) undervise i videnskab; 2) nedsættende: tale vidt og bredt i belærende tone.

'Docta igno'rantia (lat.: lærd uvidenhed), titel på Nikolaus fra Cusa hovedværk, som lærer det uendelige uforsåelighed.

'doctor ec'clesiæ (lat.-gr.), kirkelærer.

'doctor ho'noris 'causa (lat.), æresdoktor.

document humain [dɔkymɑ̃ y'mɑ̃] (fr.) et menneskeligt dokument; betegn. skabt af Edm. de Goncourt, der så digterens opgave i at fremlægge dokumenter om menneskelige sindstilstande.

documents against acceptance ['dɑ:kjʉmɑnts ə'gæɪnst ək'seɪptəns] (eng.), dokumenter mod accept (fork. D/A); betyder at køber skal acceptere veksler på fakturabeløbet mod at få udlev. dokumenter (konnossement osv.) på varepartiet.

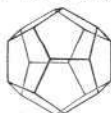
documents against payment ['dɑ:kjʉmɑnts ə'gæɪnst 'peɪmənt], (eng.), dokumenter mod betaling (fork. D/P); be-

tyder at køber skal betale fakturabeløbet kontant mod at få udlev. dokumenter (konnossement osv.) på varepartiet.

Dodd [dad], *William Edward* (1869-1940), USA-diplomat. Historiker (skr. om Jefferson Davis, Wilson); 1933-37 USAs ambassadør i Tyskl. Dagbog herfra udg. 1941.

dodder ['dɔd'ər] (*Damme'lina*), slægt af korsblomstfam. I Danmark træffes et par arter som ukrudt i søene. Dyrkes i nogle lande i Eur. som olieplante, idet den udpresede olie kan anv. til sæbefabrikation og belysningsolie, resten til kreaturfoder.

dodeka'ed'er (gr. *dōdeka* 12 + *hēdra* sæde, flade), et polyeder med 12 sideflader. Det regulære d (ill.) er et af de 5 platoniske legemer.

Regulært dodekaeder.

Dodeka'n'siske Øer (da. *Tolvøerne*), gr. *Dōdekānēsōs* 12dōdekanēsōs), øgruppe af 12 større og 40 mindre øer ved den sydl. del af Lilleasiens V-kyst; 2689 km²; 141 000 mest græstallende indb. (1936). Hovedøer: Rhódos, Kós, Pátmos og Kárpáthos. Indb. dyrker hvede, vin, oliven, figen, tobak, oranger og grønsager og driver fiskeri. 1522-1912 tyrk., 1912-47 ital., fra 1947 græske. 1943-45 besat af tyskerne.

Dodekapro'feton (gr. *dōdeka* 12 + *profētēs* profet), De 12 »små« Profetens Bog i G. T.

dode'karker (gr. *dōdeka* 12 + *archōs* hersker), 12 delegeringer, som i 7. årh. f. Kr. skal have hersket i Ægypten.

'dodo (portug. *doudo* dum), d. s. s. dronte.

Do'done, oldgr. by og orakel i Epirus, hvor man tog varsler af vindens susen i en hellig eg.

doelen ['du:lən] (holl. af *doele* skydeskive), navnet på de holl. skyttelavshuse.

Does [du:s], *Jacob van der* (1623-73), holl. maler. Har malet ital. landskaber med staffage af dyr, ofte gæders.

doeskin ['dou:] (eng., egl: dåderskind), en fin, blød, oftest satinvævet strøgarmsvare, anv. til herrebenklæder.

dog-cart ['dægka:t] (eng., egl: hundevogn, fordi der var et lille hundehus under bagsædet), 4-el. 2-hjulet jagtvogn.

doge (da. ['dɔ:ɔ], ital. ['dɔdʒe]), (lat. *dux* fører), titel på herskeren i Venezia 697-1797; i Genova 1339-1796. I Venezia mistede d 1033-1268 gradvis al magt til et adelsråd, i Genova blev embedstiden 1528 begrænset til 2 år.

dogepaladset i Venezia, en træfløjet bygn., der i N støder til San Marco; ombygget fl. gange, gadefacaden gotisk, mens gård-

siden med buegangene er præget af Renæssansen. De to øvre stokværk indeholder prægtige sale, der nyudsmykkes efter branden 1577. Indeholder tallose kunstværker, især malerier af tidens bedste malere.

dogge (eng. *dog* hund), fælles navn for store hunderaeer.

dogge, søv., ligge stille el. holde skibet gående med langsomt gående maskine el. små sejl.

dogger ['dægə] (eng.), *geol.*, d. s. s. brun (mellemsten) jura.

Dogger Banke ligger i Nordsoen ml. Engl. og Danm.; 300 km l., 120 km bred, mindste dybde 13 m. Rig på torsk. - Under den russ.-jap. krig besked en russ. flåde under admiral Rozjdestvenskij på vej til østen Hull-fiskerflåden v. D (21. 10. 1904), da den troede, der var jap. torpedobåde iblandt (2 mand dræbtes,

29 såredes). - 24. 1. 1915 slog den eng. admiral Beattys eskadre ved D en ty. flådeaf.

doglap ['dɔy-] el. *doglæp*, nedhængende hufudfold under halsen hos okser.

dogma'tik (gr. *dōgma* mening) el. *troslære*, betegn. for den systematiske fremstilling og begrundelse af den kristne tro. Hvis **d** ikke vil nøjes med en psyk. el. sociologisk redegørelse for troens beskaffenhed, må den opgive sin karakter af videnskab og blive en normativ, vurderende disciplin.

dogma'tisk (gr. *dōgma* mening), hvad der vedrører dogmer; stædig fastholden af påstand; doktrinær.

dogma'tisme (gr. *dōgma* mening), filos. betegn. for anskuelse el. teorier, der hævdes kritikløst og uden bevis; mods. skepticisme.

dogme (gr. *dōgma* mening), 1) en filos. læresætning; 2) en teol. trossætning.

dogmehistorie, fremstilling af den kristne dogmatik oprindelse og udvikling gnm. tiderne og de forsk. løreopfattelser, ofte i deres samspil med de almenkulturelle livsformer.

dogskin [dåg-] (eng. hundeskind), svært handskeskind, opr. hundeskind, nu også ofte fåreskind. **d** garves og gennemfarves med vegetabilsk garvestof tilsat forsk. sorter farvetræ og eftergarves som glæc-skind; er mindre smidig end alm. handskeskind.

dogwood [dågwood] (eng.), forsk. lysebrune og rødlige, oversøiske træsorter, der bruges til drejearbejder.

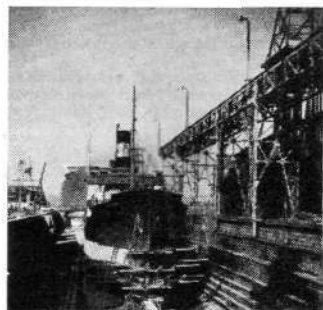
Dohm [do'm], *Heinrich* (1875-1940), da. maler. Hans rel. interesse viste sig i talrige altertavler og rel. billeder. Skattet portrætmaler; *Kong Chr. 10. Rider over den Gl. Grønne ved Genforeningen* (1921; Chr. borg).

Dohnányi [d'ona:nji], *Ernő* (ty. *Ernst*) (f. 1877), ung. komponist, pianist og dirigent. Har komp. balletten *Pierrettes Slør* (1910, Kbh. 1911), to symfonier, klaverkoncert, klaver- og kammermusik.

Dohrn [do:rn], *Anton* (1840-1909), ty. zoolog. Grl. 1870 den zool. station i Napoli; dens leder til sin død.

Doisy [d'áizi], *Edward Adelbert* (f. 1893), amer. biokemiker kendt for arbejder over sternerne og for opdagelse af K-vitaminets konstitution. Nobelpris (s. m. H. Dam) 1943.

dok (gell. hull.), anlæg til torsætning af et skib for reparation; 1) tord.: ved d-port fra andet vandareal afgrænset bassin som kan tørlægges for besigtigelser og

Flydedok.

arbejder ved doksatte skibes bund. Visse havne, hvor der er meget tidevand (ved Kanalkysten), er indrettet som **d**-havne, i Danmark kun Esbjerg; 2) flyded; stor U-el. L-formet flåde, der kan sænkes og hæves med doksatskib. - dokke, sætte skib i **d**. - **d**-tid, tidsrum omkr. højvande, hvor **d**-havne er åbne for ind- og udpassage.

dok, opstander på værktøjsmaskine, især drejebænk (spindelok, pinoldok).

do'ke'ter (gr. *dokēin* synes), kristne der nægter, at Jesus var et sandt menneske.

-doks (gr. *dōksa* mening), troende; -dok'si', tro.

doksolø'gi' (gr.), lovprisning af Gud, Jesus Kristus el. den Helligånd, ofte slutning

på bønner (Rom. 11. 36, Ef. 3. 20-21). Til Fadervor er føjet en **d**.

'doktor (lat. *doctor* lærer) (fork. *dr.*), 1) indehaver af den højeste akad. grad, Opnås i Danmark af kandidater (med I. karakter) fra højere læreanstalter på grundlag af en til deres fakultet indgivet afhandling (disputats) af vidensk. indhold. Fakulteterne kan udnævne æresdoktorer; 2) titaleform over for læger.

doktorand [-'ran'd] (mlat. *doctorandus*), den, der forsvaret sin doktorafh. ved en offentlig disputats.

dok'tri'n (lat.), lære, teori el. lærefag.

dok'tri'nær (fr.), slavisk følgende en doktrin.

dokumen't (lat. *documentum*, egl.: det, hvoraf man kan lære; bevis), skriftlig erklæring af bevismæssig bet. P. gr. af **d**-s egenskab af bevismiddel indeholder lovgivn. forsk. regler til beskyttelse for **d**, navnlig om dokumentfalsk; **dokumen'ta'risk**, hvad der skildrer gnm. beviser, taget fra det virkelige liv.

dokumentarisk film, 1) i snævrere forstand en direkte filmisk virkelighedsskildring i kunstnerisk form; adskiller sig fra spillefilm ved, at der principielt ikke opereres med handlingssintrige el. med professionelle skuespillere. Har kunstnerisk og pædagogisk-social tendens i valg af emne og milieu, i komposition, foto-grafering og underlægningsmusik. Den første **d** skabte englænderen Robert Flaherty i 1921 med »Nanook«; russerne udbyggede genren med f. eks. »Turksib« (1928). Første da. **d** var Poul Henningsens »Danmarksfilm« (1934). Siden 1941 systematisk da. produktion af **d** ved Dansk Kulturfilm og Ministerierne Filmudvalg; 2) i bredere forstand bruges **d** om reportage-, kultur- og undervisningsfilm.

dokumentation (af *dokument*), 1) bevisførelse; 2) i retsplejen den del af bevisførelsen, som består i oplæsning af dokumenter.

dokumen'tære (lat.), godtgøre v. hj. af (skriftlige) beviser; fastslå.

dokumentfalsk, forbrudelse, der består i at gøre brug af et falsk dokument for at skuffe i retsforhold. Dokumentet er falsk, når det ikke hidrører fra den angivne udsteder, el. der er givet det et indhold, som ikke hidrører fra denne. Straffen er i regelen fængsel indtil 8 år. Forbrudelsen er først fuldbyrdet, når der er gjort brug af dokumentet; men selve forfalskningen er strafbar som forsøg på **d**, hvis det sker med senere anv. af dokumentet for øje.

Dola'bella, rom. konsul 44 f. Kr., g. m. Ciceros datter Tullia, tilhænger af Cæsar, dræbt af Cassius 43 f. Kr.

Dolan'ti'a (lat. *dolor* smerte), Demerol el. Pethidin. synt. lægemiddel, fremst. 1939. Smertestillende middel, der især anv. mod kolik og hoste. Fremkalder hos nogle indiv. velvære, der kan føre til misbrug som morfin.

dolce ['doltʃe] (ital.), *mus.*, blidt, sart.

dolce far niente ['doltʃe] (ital.: sødt intet at gøre), behagelig lediggang, driverliv.

Dolci ['doltʃi], *Carlo* (1616-86), ital. maler. Har malet glatte og sødlnede andagtsbilleder, bl. a. Madonna- og Kristus-hoveder.

Døle [do:l], fr. by i dept. Jura; 18000 indb. (1946). Jern- og kemikalieindustri, vinhandel. Tidl. hovedstad i Franche Comté.

do'le're (lat. *dolare* tilhugge), rense færdiggarvede huder v. hj. af en særlig dertil indrettet kniv for de på kødsiden fremsående ujævnheder.

dole'rit (gr. *dolerās* skuffende (fordi **d** let forveksles med diorit)), grovkornet basalt.

dol'f'ner, d. s. s. guldmakler.

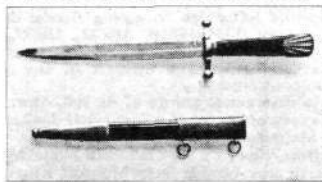
dol'haler ['dɔl-] (holl. *dol* åretold), søv-, smækre liner i svære blokke; hindrer, at blokkene falder ned, hvis taljen springer.

Dolichenus [-'ke:-], orientalsk gud fra Kommagene i Lilleasien, afbildet stående på en tyr med tordenkile og dobbelt-ørke, dyrket af rom. soldater fra 2. årh. e. Kr.

dolicho'kefa'li' [-'ko-] (gr. *dolichos* lang + *kefalē*), langskallehed; længde-breddeindeks er under 75.

do'line (slav. *dolina* dal), tragtformet fordybning, mest 20-100 m bred, opstået ved nedstyrtning i karstlandskab.

dolk, næst spyd det ældste stødvåben.

Dansk militærdolk, model 1909.

dolkkestødet i ryggen, ty. slagord for påstand om, at nederlaget 1918 skyldtes, at modstandsviljen var undergrævet især ved socialistisk-komm. agitation. Stærkt udnyttet af nationalsocialismen.

dolkhale (*Xiphosura*), leddyrgruppe med stort, tværdelt skjold og lang hale-dolk. Nu uddøde, bortset fra slægten *Limulus*, der findes ved Ø-kysten af N-Amer. og Molukkerne. **d** er beslektet med spindlere og trilobitter.

dolk'tid, yngre steneders slutningsperiode ca. 1500 år f. Kr., hvor flintdolkene dominerer tidens gravdols.

'dollar (ty. *Taler*) (tegn: \$), 1) [d'ɔlɔr] mønt i USA fra 1794 (sept. 1948 = 4,81 kr.) og Canada fra 1853 (juli 1948 1,005 canad. **d** = 1 USA-**d**); 2) tidl. mønt i México (mexicansk **d**), stadig anv. i Øst-asien, spec. Kina; 3) mønt i Kina (kin. **d**) 1935-48 (7. aug. 1948 10 mill. kin. **d** = 1 USA-**d**); 4) mønt i Abessinien (fra 1945).

dollar-diplomati, anvendelse af USA's pengemagt til fremme af imperialistisk ekspansion, strategisk og økonom. Udtrykket kom særl. frem under præsident Taft 1909-13, der sagde, at reg. ved fremme af USA's økonom. interesser havde »erstattet kugler med dollars« (1912).

'Dollart, havbugt på grænsen ml. Tyskl. og Holl.

'Dolleri's, *Andreas* (1850-1925), da. forfatter og boghandler. En række folkelige digtsaml. og den episke digtcyklus *Johs. Ewald* (1900), Fl. biografer; boghandlerstandens førende personalhistoriker.

'Dol'lerup, landsby V f. Hald Sø, kendt for sine naturskønne omgivelser (**D** Bakker). 16. 7. 1948 store ødelæggelser ved voldsomt uvejr.

Dollerup-fundet, dobbeltgrav, fremdraget 1947 ved D. nær Lunderskov, fra yngre rom. jernalder, 2. årh. e. Kr., med gravdols af romerske importsager (2 bronzespande og 2 guldfordelte sølv-skåle) og hjemlige ting (drikkehorn, 3 guldfingerringe, 2 fibulaer, 2 sporer, 10 lerkar og nogle småting af sølv og jern).

'Dollfuss [-'fu:s], *Engelbert* (1892-1934), østr. politiker. Jurist, knyttet til agrarbevægelsen, landbrugsmin. 1931, kansler 1932-34. Slog febr. 1934 soc.dem. ned i blodige kampe, diktator, støttet til Mussolini, myrdet 25. 7. 1934 ved nazistisk kuforsøg. (Portræt sp. 989).

Do'lo, *Louis* (1857-1931), belg. palæontolog. Undersøgelser over fossile hvirveldyr; opstillede den såk. **D**-s lov, der går ud på, at en påbegyndt udvikling i en bestemt retning ikke kan vende om og gå i modsat retning. Et rudimentært organ kan f. eks. ikke igen få sin opr. udviklingsgrad.

Dolland ['dɔlænd], *John* (1706-61), eng. optiker. Konstruerede den første akromatiske linse ved sammensætning af en samlelinse af kronglas og en spredelinse af flintglas.

dolman ['dɔl-] (tyrk.), snoreklædt frakke el. tøjce, der forhen hørte til husaruniformen.

Dolkhale (*Limulus*) set nedenfra.

dolme (tyrk.), fars omrullet med kålblade.

dolmen ['dålmøn] (bretonske *tol* bord + *men* sten) betegner i Engl. og Fr. en stenstydse.

dolomit (efter den fr. geolog *Déodat de Dolomieu* (1750-1801)), $MgCO_3$, $CaCO_3$, kalkspatliggende mineral. Forekommer tæt el. kornet som bjergart (f. eks. i Dolomitterne).

Dolomitterne, gruppe af de ital. Alper, navnlig opbygget af dolomit; når 3342 m i Marmolada.

Dolon 'Nor, by med berømte Lamaklostre i prov. Chahar (indre Mongoli, Kina).

doloroso (ital.), *mus.*, smerteligt.

dolus (lat.; svig; forsættelig forbrudelse), *jur.*, forset.

dolus in contractu (lat.; svig m. h. t. kontrakten), krænkelse af de pligter, der påhviler den påg. i h. t. en indgået kontrakt.

dolus in contra'hendo (lat.; svig ved indgåelse af kontrakt) foreligger, hvor en part ved selve indgåelsen af en kontrakt begår et retsbrud, f. eks. ved at udgive sig som myndig, uagtet han er mindreårig.

D.O.M., 1) rom. tempelindskrift: 'Deo 'Optimo' Maximo d. v. s. (indviet) til den bedste og højeste gud; 2) [do:m], navn på en benediktinerlikør, opr. fremstillet i Fécamp.

dom, 1) *filos.*, et udsagn, der har en sandhedsværdi (logisk værdi), d. v. s. som er sand, falsk, mulig el. nødvendig; 2) *jur.*, en domstols afgørelse, der afslutter en retssag i den pågæld. instans.

dom (lat. *dominus* herre), 1) [dø], portug. titel for konger og stormænd; 2) [dʒ], fr. titel for benediktinere og kartesiere.

dom [do:m] (lat. *domus* (dei), (Guds) hus), domkirke.

dom [do:m] (lat. *domus* hus), den på damplokomotivernes kedelrøg stående cylinderformede beholder, hvor dampen samles, og hvorfra den førelses til dampcylindrene og hjælpemaskineriet.

Dom [do:m], 4545 m h. sneklædt bjergtop i Penninske Alper, Schweiz.

Domagk ['do:mak], *Gerhard*, (f. 1895), ty. læge, chef for I. G. Farbenindustriens patol. laboratorium, fandt 1932 prontosils antibakterielle virkninger og lagde hermed grunden til den mod. behandling med sulfonamidpræparater. Tilkendt Nobelpris 1939, afslug på modtage den.

doma'tier (gr. *domation* lille hus), lommeel. poseformede dannelser, der sidder i nervevinklerne på undersiden af blade af forsk. træer og buske. d er frembragt af og beboes af ganske små mider. Må ikke forveksles med galler.

Dombes [dø:b], fr. landskab i dept. Ain; talrige søer.

Dombas ['do:mäs], no. stationsby (Dovrebanen), udgangspunkt for Raumbanen; 659 m o. h. i Gudbrandsdalen; 300 indb. (1930). Ty. bombardement 24. 4. 1940, rommet af engl. i slutn. af år.

Dōmei, officielt jap. efterretningsbureau, grl. 1936 ved sammenslutn. af forsk. private bureauer, opløst 1945 efter amer. ordre.

Domenichino [-'ki-], egl. *Domenico Zampieri*, (1581-1641), ital. maler. Virksom i Bologna, Rom og Napoli. Udd. af Carracciernes i Bologna. Hovedværker: *Den Hell. Hieronymus' Kommunion* (Vatikanet) og *Den Cumæiske Sibylle* (Villa Borghese, Rom). Virksom som arkitekt i Rom.

Domesdaybook ['du:mzdeibuk] (eng. dommedagsbog), eng. jordebog fra Vilhelm Erobrerens tid (ca. 1085).

domestic (amer., egl. indenlandsk), et tæt, glat, svært, lærredsvævet bomuldsstof; anv. til lagener og linede.

domestik (fr.), tjener, tyende.

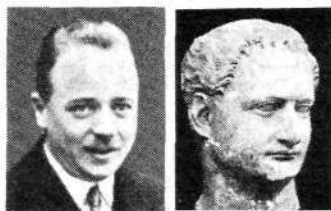
domherre, medlem af et domkapitel.

domi'ci'l [-s-] (lat. *domicillium*), hjemsted, bolig; betalingssted for veksel.

domicilprincippet, i internat. privatret grundlæggende om, at i retsforhold ml. forsk. landes borgere skal anv. den ret der gælder på sagsøgtes domicil (bopæl).

domicilveksel el. *domicil'le'ret veksel*, veksel, der er betaltbar et andet sted end der, hvor trassaten bærer.

domina (lat.; husfrue), frue; abbedisse.

Engelbert Dollfuss. Kejsers Domitian.

domi'nan's (lat.; herskende), 1) *biol.*, i arveligheds læren det forhold, at den ene af to mods. egenskaber alene kommer til at præge bastarden, medens den anden egenskab viger for den første og først kommer til syne igen hos 1/4 af bastardens afkom. Forholdet anskueliggjorde Mendel ved benyttelse af stort, resp. lille, bogstav til betegn. af de pågældende egenskaber. - Mods. recessivitet; 2) *psyk.*, fremhersken af en bevidsthedsdannelse over andre.

domi'nan't (lat. *dominans tonus* den fremherskende tone), femte tone (kvinten) i en toneart. d-akkord, akkorden på fremste trin i den diatoniske skala.

domi'ne're (lat.), beherske; spille fremtrædende rolle, præge; larme, råbe op.

dom'ingohamp (efter *Santo Domingo*), benævnelse på aloehamp og agavetrævrer.

Dominica [dåmi'ni:ka, d'ominika], brit. ø bl. Windward Islands; 800 km²; 49 000 indb. (1946).

Do'minicus, sp. *Domingo* (de) *Guzmán* (1170-1221), sp. helgen (helgendag 4. 8.). Stiftede 1216 dominikanerordenen.

domini'ka'ner (*Parv'aria lar'vata*), sort og hvid amer. finke.

domini'ka'nere, tiggermunkeorden, stiftet 1216 af Dominicus, med prædiken, teol. studier, sjælesorg og kætteromvendelse som særlige opgaver. Kuttet var opr. sort (*sortebrødre*), men er nu hvid.

Dominika'nske Republik el. '*Santo Domingo* [då'mingo] (off. *República Dominicana*), vestindisk republik, der omfatter de østl. 2/3 af øen Haiti, ca. 50 000 km²; 1 941 000 indb. (1943). Hovedstad: Ciudad Trujillo. Terræn og klima, se Haiti. *Befolk.* er overv. mulatter. Sproget er spansk, og religionen katolsk. *Mønt*: Siden 1897 USA-s møntsystem. *Mål og vægt*: Metersystemet og eng. og sp. enheder. *Vigtigste erhverv* er landbrug: Rørsukker 486 045 t (1946), kakao 25 500 t (1945). [Handelen er rettet mod USA. *Forfatn.* Udøvende magt hos folkevalgt præsident; lovgivende hos parlament: Senat og Deputeretkammer, begge valgt v. dir. valg. Siden 1930 har R. L. Trujillo (f. 1891) udøvet faktisk diktatur. *Hist.* D hørte under Span. fra Columbus' opdagelse 1492. Frigjort fra Stpan. 1821, fra 1843 fuldt løst fra forbindelse m. Haiti. Udenrigspolitik knyttet til USA.

dominion [då'minjøn] (eng. af lat. *dominium* herredømme), selvstændig stat inden for det brit. imperium (egen regering og lovgivningsmagt); d-s er: Canada (1867), Australien (1901), New Zealand (1907), Sydafr. Union (1910), Eire (1922), kam efter 1949 ikke medregnes til d-s), Indien og Pakistan (14.-15. 8. 1947), Ceylon (9. 2. 1948).

do'minium (lat.), herredømme.

do'mino (ital. af lat. *dominus* herre), 1) gl. spil af ital. oprindelse. Spilles med flade todelte brikker, med et varierende antal »øjne«. I alm. d er højeste brik dobbelt 6. Vinder i d er den, som efter reglerne først kommer af med sine brikker; han er d; - 2) en lang kappe med vide ærmer og hætte, opr. de kat. præsters vinterkappe. Nu anv. af begge køn til maskerade.

dominus (lat.), herre.

Dominus vo'biscum! (lat.; Herren være med eder), i d. kat. kirke præstens hilsen til menigheden, hvorpå denne svarer: Et cum spiritu tuo (og med din ånd).

Domiti'an(us) (51-96), rom. kejsers 81-96, søn af Vespasian, dygtig administrator, men grusom af mistro. Myrdet.

Do'mitius 'Ahenobarbus (lat. *aheno-barbus* med kobberskægget), *Lucius*, rom. konsul 54 f. Kr., Cæsars modstander, faldt ved Farsalos 48 f. Kr. *Gnaeus D.*, konsul 32 e. Kr., var g. m. Agrippina d. yngre og fader til Nero.

domkapitel (*dom*(kirke) + *kapitel* (=a)), præstekab ved en kat. (el. anglikansk) domkirke. d er bispens medhjælper, især med undervisning og præsteuddannelse, og styrer stiftet i hans forfald. Stammer fra 8. årh.; obligatorisk 817; i Danm. fra 12. årh.; opr. levede d et munkefællesskab, siden fordeltes dets enkelte præbender til medlemmerne, som derved blev sekularpræster. d var i senmiddelalderen næsten udelukkende besat af adelige, der på den måde forsørgedes og lod kirkefejden passe ved vikar.

domkirke (lat. *domus* (Dei) (Guds) hus), hovedkirken i et stift. I kat. lande katedralkirken i et bispedømme, hvortil der er knyttet et domkapitel.

dommedag, verdensforløbs afslutning, den dag, hvor kampen ml. godt og ondt kulminerer med det godes sejr og en dom over levende og døde, der genopstår; stammer fra parsismen, hvorfra den fik indpas i senjødisk eskatologi og derfra i den kristne.

dommer, tjenestemand der beklæder en domstol; d skal være myndig, vederhæftig og uberygget og have bestået jur. embedskamen; d er if. grl.s § 71 uafsættelig, hvorefter hans uafhængighed skal sikres. d ved underretterne kaldes underrets-d, i Kbh. byrets-d, ved landsretterne lands-d og v. Højesteret højesterets-d. Læg-d er betegn. f. ikke jur. d, såsom domsmænd og nævninger.

dommerfuldmægtig, stedfortræder for dommeren. De fleste d er statsjæstmænd, men der findes også ikke-statsansatte d. d må ikke drive privat jur. virksomhed (i modsætn. til, hvad der gjaldt for 1930).

dommerne, Israels ledere i tiden efter indvandringen i Kanaan. Det tilsvarende ord på hebr. (shōfēt) bruges ikke blot om en, der stiller en retstrætte, men også om en, der skaffer folket ret over for dets fjender, derfor d. s. s. leder i kamp. De mest kendte er Gideon, Jefta og Samson. Fortællingerne om d findes i Dommerbogen.

dommervagt, daglig vagttjeneste ved skiftende dommere i Kbh. I d holdes for- og over de i det sidste døgn anholdte personer.

Domnarvøste Jernverk ['do:mnarv-], Sv.s største jernværk, del af Stora Kopparbergs Bergslags A/B, ligger i Borlänge. Oprettet 1872-77. Kapacitet: ca. 200 000 t jern og stål årlig. Antal arbejdere (1948): ca. 2500.

'dompap (ty. *Dompuff*, egl. domherre) (*'Pyrrhula* '*pyrrhula*), stor finke, hannen med højred underside, sort kalot. Vidd

udbredt i nordl. halvkugles nåleskovs-områder. Lever af frø og knopper. Fåtalrig ynglefugl i Danm., men alm. vintergæst.

domprovst, i kat. tid provsten i et domkapitel og dets leder. I den da. folkekirke nu titel for stiftsprovsten i Roskilde.

domp'tr [dåp-] (fr.), dyretæmmer.

Domremy-la-Pucelle [dår'mi lapy'sæl], fr. landsby i Vogeserne; Jeanne d'Arcs fødested.

domsforhandling, hovedforhandl. under den mundtl. procedure.

domsfunktion, i logikken et ufuldstændigt udtryk, der fås ved i en dom at ude-

lukke et genstandsled (el. erstatte det med en variabel). F. eks. »... er rød», »x er større end y».

domsmagt, d. s. s. dømmende magt. **domsmænd** indførtes i Danm. v. lov af 7. 4. 1936. De udtages efter tilsv. regler som nævninger, og deltager i behandl. og påkendelsen af straffesager på lige fod med den jur. dommer. I underretssager er der en jur. dommer og 2 d., i landsretssager 3 jur. dommere og 3 d. Dog medvirker ikke d i politisager (især hvor der ikke kan blive tale om højere straf end bøde el. hæfte) og visse tilståelsessager. I den sidste gruppe deltager d dog i behandl. af ankesager.

Domus 'medica (lat.: læge-huset), Alm. Da. Lægeforenings bygn.; oprettet 1923 i palæ i Amaliegade, Kbh. Ødelagt v. schalburgtage 17.-18. 6. 1944. Et nyt D indviedes 22. 10. 1948 i det tidl. Plessen'ske Palæ, Kristianiagade, Kbh.

dommæne (fr. af lat. *dominium* herredømme), landejendom tilh. staten; anv. undertiden om hele den ubevagel. statsformue. **d-indtægter**: i det da. statsregnskab udbyttet af statens landbrugsjendomme og skove m. v.; i middelalderen og begyndelsen af den nyere tid den vigtigste statsindt.; nu helt underordnet.

Domænekantoret, kontor i landbrugsmin.; bestyrer visse af statens landbrugsjendomme (domæner) samt regaler, statsskove m. m.

Domø ['do:-], *Fritiof* (f. 1889), sv. politiker. Godsejer, fra 1928 medl. af 1. Kammer, 1936 formand for Højre her. I samlingsreg. handelsminister 1939-41, konsultativ min. (særlig brændselsforsyning) 1941-44, trafikmin. 1944-45. Dec. 1944 formand for Højre efter G. Bagge.

don [dn] (sp., ital., af lat. *dominus*), hr. **Don**, 1860 km l. flod i Sovj., udspringer SSØ f. Moskva, munder i Det Azovske Hav ved byen Rostov. Mindste afstand fra Volga (50 km) nås nær Stalingrad. Store svingninger i vandføringen; tilfrosset 3-4 mdr. Største biflod: Donets. Kampe ved D under 2. Verdenskrig juli 1942-febr. 1943.

do'na't (lat. *donatus* givet (klostergivet)), lægbroder i et kloster.

Donat ['dounət], *Roberti* (f. 1905), eng. skuespiller. Til teatret 1921, til filmen 1932, fremragende præstationer, særlig i karakterkomedien og det finere lystspil: »Spøgelset flytter med» (1936), »Borgene» (1938) og »Farvel, Mr. Chips» (1939).

Donatello (egl. *Donato di Niccolò di Betto Bardi*) (ca. 1386-1466), ital. billedhugger. Udd. som guldsmed; virkede i

Donatello: Rytterstatue af Gattamelata.

Firenze. Udførte til domkirken en kolossalstatue af en siddende Johannes og en statue af Josua, til Or San Michele *Marcus og Georg* i skrævende stilling med skjoldet foran sig. Berømt er hans statue af *David* (nu i Bargello) og af *Johannes Døberen som ung* på domkirkens campanile. I Loggia dei Lanzi skyldes *Judith og Holofernes D.* Desuden har han skabt den berømte *terracottabuste af Niccolò da Uzzano* (i Bargello) og s. m. billedhuggeren og arkitekten Michelozzo *monumentet for pave Johannes 23.* i baptisteriet i Firenze og *gravmælet for kardinal Brancacci i Sant' Angelo a Nilo* i Napoli. 1443-53 opholdt han sig i Padova, hvor han skabte den prægtige *rytterstatue af*

Gattamelata. Foruden disse værker har D udført talrige relieffer, bl. a. *Madonna Puzzi* (Berlin). D-s ungdomsarbejder kedetegnes ved storleden enkelhed og skønhed; senere blev hans stil mere malerisk, og under et ophold i Rom 1432 påvirkedes han af antikken. Han er en af ung-renæssansens største billedhuggerskikkelser, og hans indflydelse kan sammenlignes med Michelangelos.

donation (lat.), gave (især til en institution el. lign.).

donat'ister, en vesterlandsk sekt, opkaldt efter Do'natus (d. ca. 355), biskop i Karthago. Bekæmpede i 4.-5. årh. kirken nære forhold til staten og bestred sakramentets gyldighed, når ikke dets uddeler var personlig værdig.

do'nator (lat.), giver, stifter. **Do'natus, Ælius**, rom. grammatiker fra ca. 350 e. Kr., hans lat. grammat. anv. lige til 1700.

'Donau (lat. *Danubius*, čech.-russ. *Dunaj*, serb.-bulg. *Dunav*, rum. *Dunărea*, ung. *Duna*), Eur.s næstlængste flod, 2850 km; afvander 817 000 km². D udspringer i Schwarzwald, strømmer gnm. Schwäbische Jura og den Bayeriske Højslette ind i Østrig ved Passau, hvor den optager bifloden Inn. Efter at have gennemstrømmet Wien-bækkenet og optaget Morava (March) når D gnm. den Ung. Port ind på den øvre-ung. slette, hvor den deler sig i 3 arme omsluttende Schüttørerne. Ved Vác svinger D mod S gnm. den nedreung. slette og ind i Jugoslav., hvor den modtager bifloderne Drava, Tisza, Sava og Morava. På grænsen til Rum. gennembyrdes de Transilvanske Alper i Jernporten, der tidligere dannede en alvorlig hindring for sejladsen, men som nu er reguleret og uddybet. Herfra fortsætter D gnm. Vallakiets slette og udmunder med et stort delta i Sortehavet. Deltaet, som stadig vokser, gennemskæres af 3 hovedarme, hvoraf Sulina anvendes for sejladsen. D er overordentlig fiskerig, og der drives stort lakse- og storfiskeri. D er sejlbar for skibe fra Regensburg til munden (2450 km) og er Sydosteur.s vigtigste vandvej. - *Folkerevit.* Ved Pariser-freden 1856 erklæredes sejladsen på D fri for alle nationer og kommission oprettedes til overvågelse af sejladsfriheden i nedre løb. I h. t. Versaillesfreden 1919 oprettedes kommission også for øvre løb. Disse kommissioner opløstes under 2. Verdenskrig. Ved Fredstraktaterne 1947 med Bulg., Rumæn. og Ung. fastsattes i princippet sejladsfrihed for alle nationer. På konferencen i Beograd vedtoges 18. 8. 1948 en af Sovj. foreslået konvention, der udelukkede Vestmagterne fra Donaukontrolkomm. Engl.s, Frankr.s og USA-s repr. erklærede, at deres reg. ville nægte underskrift og hævede de tidl. traktaters gyldighed. Jugoslav. støttede Sovj.

Donaufyrstendømmerne, betegn. for Moldau og Vallakiet før deres forening til Rumænien.

Donau-regel, særlig metode til beregning af skibstonnage, bl. a. for sejlads på Donau.

Don'bass, off. fork. f. *Donetskij bassejn* (Donets-bassinet).

Don'Carlos, 1) skuespil af Schiller (1787); 2) opera af G. Verdi (Paris 1867, Kbh. 1915). (Med infanten *Carlos* som helt).

Doncaster ['dɔŋkɑstə], by i N-Engl. NØ f. Sheffield; 80 000 indb. (1948). Jernbaneværksteder med lokomotivbygning.

'Donders, Frans Cornelis (1818-89), holl. fysiolog og verdensberømt oftalmolog.

'Donders tryk (efter F. C. Donders), det tryk, der hersker i vædskan ml. de to lungehinder (pleurahulen). P. gr. af lungernes elasticitet, som vil søge at drage den indre lungehinde indad, er d noget lavere end trykket i lungerne, d. v. s. end atm.s tryk.

done (nty.), fangstapparat til droser og solsorter; dannes af en pilegren, bøjet som en trekant og forsynet med en rønnebærklase som lokkemad samt løkker af hestehår, i hvilke fuglen fanges. Brugten af d er forbudt i Danmark.

Donegal ['dɔnigə:l, -'gə:l], irsk: *Dún na n-Gall*, nordligste grevskab i Eire, prov. Ulster, N f. D Bay; 4830 km²; 136 000 indb. (1946).

Donets [da'njɛts], 1180 km l. biflod til Don i Sovj.; gennemstrømmer D-bassinet (kullejer) i SØ-Ukraine.

Donets-bassinet (off. fork.: *Donbass*), Sovj.s vigtigste industriområde og kul- og jernstålprod. i SØ-Ukraine ved floden Donets; ca. 25 000 km². Kulprod. var 1940 90 mill. t (ca. 60% af Sovj.s). Desuden jernudsmeltning og stålprod. (Malm fra Krivoj Rog, manganalm fra Nikopol, elektricitet fra Dneprogrom). De største byer er Stalino og Makejevka, Vorosjilovsk, Konstantinovka, Jenakijevo og Kramatorsk. Erobrt af tyskerne 1941, heftigt omstridt m. store ødelægg. 1942-43, sommer 1943 genobret af Sovj.

Dongen ['dɔŋə], *Kees van* (f. 1877), holl. maler. Virksom i Paris som portrætmaler. Bl. hans flot henkastede portrætter kan fremhæves *Dameportræt* (1911) på kunstmus., Kbh.

'Dongola, prov. og by i Anglo-Ægypt. Sudan.

'dongolalæder (efter prov. *Dongola*), et blødt og smidigt overlæder til sko; fås af fære-, gede- el. kalveskind.

Donizetti ['-dʒet:it], *Gaetano* (1797-1848), ital. operakomponist. Deb. 1818 m. operaen *Enrico di Borgogna*. Skrev i alt 67 operaer, herimellem *Elskovsdrunken* (Milano 1832, Kbh. 1856), *Lucrezia Borgia* (1833, Kbh. 1859), *Regimentets Datter* (Paris 1840, Kbh. 1840) og *Don Pasquale* (Paris 1843, Kbh. 1943). D-s musik er meget melodios, men uden dram. nerve.

donjon [dɔ'ʒɔŋ] (fr.), borgtårn indrettet til beboelse og selvstændigt forsvar, stort nok til at rumme besætningen.

Don Juan (sp. [don 'xwan], da. (fra fr.) [dɔn ju'ɑ̃]), digterisk type af sp. oprindelse: en samvittighedsløs kvindefører; på sp. er navnet egl. D Tenorio. Typen er først dram. behandlet af Tirso de Molina i »El burlador de Sevilla» (ca. 1630) og senere blevet berømt ved Molières komedie »D» (1665); desuden benyttet i talr. værker som Byrons epos (1819-24) og Zorrillas folkeskuespil; allermost kendt er Mozarts opera i to akter D (Don Giovanni) med tekst af L. da Ponte (Prag 1787, Kbh. 1807).

donkeykedel ['dɔŋki:] (eng. *donkey* æsel, hjælpel), lille hjælpkedel, der leverer damp til spil, pumper o. l. i havn. - donkeymand, søv., ældste fyrboder, der passer den lille dampkedel (donkeykedel), der ved land bruges til spil og varmeanlæg. - donkeypumpe, pumpe til lænsning, spuling af dæk m. m.

Don-kosakkerne, mandskor af russere fra Don-distriktet, emigrerede efter revolutionen i 1917. Optrådte i 1920-30erne meget i Eur. og Amer.

donkraft ['dɔn:] (nty. *dum* tand i tandhjul), transportabelt løfteapparat til løftning af store byrder v. håndkraft v. ringe løftehøjde. Mekanismen kan være tandstang og drev, skrue og møtrik el. hydraulisk m. et stempel, der bevæges v. indpumpning af trykvædske i en cylinder.

'donna (ital.), frue (foran fornavnet).

'donna è mobile, la [-ə'mb-] (ital.), kvinden er føjelig (egl. ustadig). Hertogens 2. arie i Verdis opera »Rigoletto».

Donnan ['dɔnən], *Frederick George* (f. 1870), eng. kemiker. Kendt for sin teori vedr. membranligevægte og det elektr. potential, der kan opstå s. flg. af, at nogle ioner kan passere membranen, medens andre bliver tilbageholdt.

Donnay [dɔ'næ], *Maurice* (f. 1860), fr. dramatisk forfatter; har vundet betydelig position i fr. teater med spirituelle skuespil om mondænt pariserliv.

Donne [dɔn], *John* (1573-1631), eng. digter. Digte, bl. a. *Songs and Sonnets*, *Elegies*, *Satires* (alle 1633) og prædikener (1640). Hans spidsindigt *sindrige udtryksform* gengiver tanker, der minder om de rel. mystikers, idet han oftest skildrer kærligheden ml. mand og kvinde som en oplevelse af uendeligheden. D var den første og ejendommeligste af de barokprægede såkaldte metafysikere.

Donner, Georg Raphael (1696–1741), østr. billedhugger. Hans hovedværk er *monumentet for kejser Karl 6. og springvandet på Neuer Markt*, begge i Wien. D repr. den ital.-fr. barok i Østrig.

Donner, Otto (1835–1909), fi. sprogforsker. Arbejder om sanskrit og fi.-ugriske sprog, bl. a. *Vergl. Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen* (1874–88).

Donnerup'lund'p-loven, udviklet plovtype fra y. bronzelæder fundet i mose ved Donneruplund, Midtjylland; består af en ås gnm, hvis nederste ende et styr, et pileformet hovedskær og et forskaar er ført. (Ill. se artiklen ard).

Donor (lat: giver), *med.*, d. s. s. bloddonor.

Donovan ['danavan], William Joseph (f. 1883), USA-politiker. Officer under 1. Verdenskrig, fremtrædende sagfører; egl. republikaner, men nøje knyttet til Franklin D. Roosevelt, dennes repræs. i Absensinien 1935, i Engl. og Levanten 1940–41.

Don Pasquale [don pa'skvalø], opera i 3 akter af Donizetti; tekst af komp. (Paris 1843, Kbh. 1943).

Don Quijote [don ki'tjøte], titelhelten i Cervantes' berømte roman, og derefter betegn. for en overspændt person, der af fejl anbragt idealisme blander sig i ting, der ikke vedkommer ham, og giver sig i kast med uigennemførlige opgaver.

Don Ra'nudo, en komedie af Holberg (udg. 1745), også kaldet »Fattigdom og Hoffærdighed«, derefter betegn. for adelsstolt og pengelos nar (læs Ranudo bagfra).

Don's, Aage (f. 1903), da. romanforfatter. *Koncerten* (1935), *Soldaterbrønden* (1936), *De Uønskede* (1938), *Her Mødes Alle Veje* (1941), *Frosten på Ruderne* (1948). En af Danm.s teknisk dygtigste og psyk. fineste forf. Minder om Herman Bang. (Portræt sp. 997).

Donse krudtværk, 1704–1910 privat krudtværk i Karlebo sogn, Nordsjæll. Overtaget af staten og nedlagt.

-don't (gr. *odis*, genitiv *odontos* tand), -tand.

Doollittle ['du:litli], James H. (f. 1896), amer. flyvergeneral, organisator af det første amer. luftangreb på Tokyo, udført apr. 1942 med Mitchell-bombemaskiner, der på hangarskib blev ført frem til en afstand af ca. 1300 km fra Tokyo. I krigens sidste år var D chef for USAs 8. luftflåde, der deltog i nedkæmpningen af Tyskl.

Doordt [do:rt], Jacob von (død 1629), ty. maler. Har malet portrætter for det da. hof, bl. a. af Anna Katharina med den *Udvalgte Prins* (Rosenborg).

Doorn [do:rn], holl. landsby SØ f. Utrecht; 4000 indb. Slottet Het Huis te D var 1920–41 ekstil for eksejer Vilhelm 2.

Doornik ['do:rnak], flamsk navn på Tournai, belg. by.

dope [doup] (eng: tyktflydende vædske), betegner spec. en fernis el. lak til behandling af aeroplanvinger m. m. for at styrke disse og gøre dem luft- og vandtætte.

doping ['doupin] (eng.), anv. af stimulerende midler i sport under træning og navnlig ved konkurrencer i den hensigt at frembringe en øjeblikkelig forbedring af idrætspræstationen. d strider mod idrættens principper og er derfor forbudt.

Dopola'voro (ital: efter arbejdet), fasc. organisation til ensretning af arbejderne fritidssystemer, oprettet 1925.

Doppler-effekt, opdaget 1842 af den østr. fysiker Chr. Doppler (1803–53), forekommer, når en bølgefrembringer (lydel. lysgiver) bevæger sig hen imod el. bort fra iagttageren; i første tilfælde opfattes fl. svingninger pr. sec, d. v. s. tonen bliver højere el. lyset får en kortere bølgelængde; i andet tilfælde opfattes færre svingninger pr. sec, så at tonen høres dybere, el. lyset får en større bølgelængde. Ved at måle bølgelængdeændringen for linier i en stjernes spektrum kan dennes hastighed i synslinien retning (radialhastigheden) bestemmes.

Dopsch [dopf], Alfons (f. 1868), østr. historiker, prof. i Wien 1898, hævder bl. a. i *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung* (1920–23), at der ikke er noget brud ml.

oldtid og middelalder; fremhæver germanernes rolle.

Dora Baltea, 160 km l. nordital. flod fra Mont Blanc til Po. 35 km Ø f. Torino. Afvander Val d'Aosta.

Dora Rip'aria, 125 km l. nordital. flod fra De Cottiske Alper til Po ved Torino.

Dorchester ['då:stjista], hovedby i Dorsetshire, SV-Engl. Rester af romersk amfiteater; 11 000 indb. (1948).

Dordogne [dør'dønj], 1) 420 km l. sydf. flod, fra Mont Dore til Gironde; 2) fr. dept. omkr. 1); 9224 km²; 388 000 indb. (1946). Bet. vin- og kvægavl. Hovedstad: Périgueux.

Dordrecht ['dørdræjt], holl. by ved Merwedde SØ f. Rotterdam; 68 000 indb. (1947). Fabrikation af elektromotorer, kemikalier, telefonmateriel m. v., skibsværfter. I middelalderen grevskabet Hollands rigeste by.

Dordrecht-synoden (1618–19), den reformerte kirkes første fælles synode (i Dordrecht), rettet mod arminianerne.

Dore [dø:r], 1) kildeflod til Dordogne; 2) 135 km l. biflod til Allier.

Doré [dø're], Gustave (1833–83), fr. grafiker; udførte en række originale og fantasifulde ill. (træsnit) til *Bibelen*, *Dantes »Guddommelige Komædier«* og *»Don Quijotes«*.

dor'er, gr. stamme, der ca. 1100 f. Kr. indvandrede til Peloponnes (Argolis, Sparta og Messenien), og derfra spredte sig til de sydl. kyklader, Kreta og SV-Lilleasien.

Dorstad el. *Dorstad*, nu *Wijk bij Duurstede*. I 8. og 9. årh. blomstrende handels- og, som stod i forbindelse med Danm. (Hedeby); odelagt af vikinger i 9. årh.

Dorgelès [dorsø'læs:], Roland (f. 1886), fr. romanforfatter, berømt for den real. krigsbog *Les Croix de Bois* (trækorsene) (1919).

Doria ['dø:], genuesisk adelslægt, fremtrædende i bystyre gennem mange generationer i senmiddelalderen og senere. Andrea D (1468–1560) støttede fr. herredømme i Nordital., men brød med Frans I. 1528, blev med sin flåde hovedstøtte for Spanien.

Doriot [dø'rjo], Jacques (1888–1945), fr. politiker. Opr. kommunist, ekskluderet 1934; stiftede tyskenligt »fransk folkeparti« 1936. Collaboratist, flygtede 1944 til Tyskl. Meldt dræbt febr. 1945 v. bombeangreb.

Doris, gr. *Dōris*, lille, af dorer befolket landskab i Oldgrækenland N f. Fokis; opfattet som dorenes moderland.

dor'risk stil, grækernes ældste bygningsstil, der i sin klare lovmæssighed og harmoni i konstruktion og form er fremskåret af den geom. stils ånd. Den når sin kanoniske form i 6. og 5. årh. f. Kr. De i d opførte templer findes især i Storgrækenl., S-Ital. og på Sicilien. Lovmæssigheden fremtræder i de fast gennemførte

Dorisk stil. Neptun-templet i Paestum.

proportioner ved opdeling af fronten gnm. søjlernes placering, ml. søjlehallen og selve templet (cella). Søjlerne hæver sig uden basis (fodstykke) fra tempelomgangens gulv. I d har søjlerne 20 kannelurer, adskilt ved skarpe kanter. Søjlehovedet består af den runde skålformede echinus og den større firkantede abacus hugget i samme sten. Arkitraven i d er glat, frisens deling i triglyfer og metoper er igen betinget af søjlernes placering.

dor'risk toneart, i kirketonearterne skalaen på d.

Dorking ['då:kin], eng. by 35 km SV f.

London; 20 000 indb. (1948). Kendt for D-høns (svær race).

Dorman, Long & Co. ['då:møn læv an 'kåmpani], forende eng. stålværk, grl. 1889. D har bl. a. udført overbygningen til Storstrømsbroen.

dormi'o'l (lat. *dormire* sove), sovemiddel, blanding af kloral- og amylenhydrat.

Dormitor, urigtig stavemåde på bjerget Durmitor i Jugoslav.

dormi'torium (lat. *dormire* sove), sovesal i kloster.

dor'rn (ty. *Dorn* torn), stangformet værktøj til udvidelse af huller og trækning af rør. Opspændingsværktøj for emner og værktøjer (drejed, fræsed). Måleværktøj til huller (trøjed).

Dornier [dør'nje:], Claude (f. 1884), ty. flyvemaskinekonstruktør; konstruerede bl. a. Wal- (da. hval) typerne og Do X; byggede under 2. Verdenskrig den tomotorede bomber Do 217.

Do'ronicum (nylat.), *bot.*, gemserod.

Doro'thea (gr: gudsgave), kvindenavn; forkortes til Dorte.

Doro'thea (1430–95), da. dronning. Datter af markgreve Johan af Brandenburg, 1445 g. m. Christoffer af Bayern og 1449 med Christian 1. Mor til kongerne Hans og Frederik (1.).

Doro'thea (1511–71), da. dronning. Datter af Magnus af Sachsen-Lauenburg, 1525 g. m. senere Chr. 3. Energisik og viljestærk, havde andel i Peder Oxes fald; søgte forgæves at lede sønnen Fred. 2.s politik, hindrede hans forbindelse m. Anna Hardenberg. (Portræt sp. 997).

doro'thealilje (*Leu'cojum 'vernium*), i fam. med vintergæk, men adskilles fra denne bl. a. ved, at alle seks bløsterblade er lige lange. Dyrkes alm. i haver og blomstrer samtidig med vintergæk. Fra S-Eur. og N-Afrika.

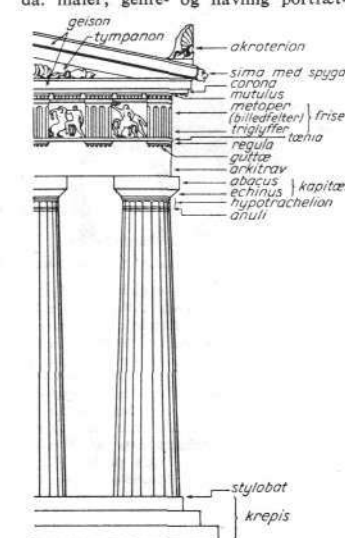
Doro'thea Komædie, da. litt.s eneste egl. helgenskuespil (mirakel), bearbejdet 1531 af Odense-rektoren Christiern Hansen efter en lat. original fra 1507.

Dorpat, ty. navn på Tartu i Estland.

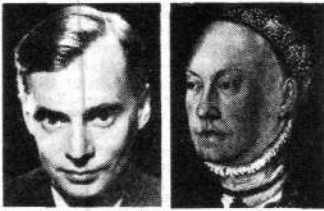
Dorph [-f], Anton (1831–1914), da. maler; portrætter, altertavler og genrebilleder.

Dorph [-f], Bertha (f. 1875), da. malerinde, g. m. N. V. D; stiliserede portrætter, navnlig af børn; *Et Besøg hos den Unge Barselkone*. Kunstudstrielle arbejder.

Dorph [-f], Niels Vinding (1862–1931), da. maler; genre- og navnlig portræt-

Dorisk søjle.

Aage Dons. Dorothea (1511-71).

bill., bl. a. af H. P. Hanssen (1923; Fr.borg) og Klaus Bernsten (1926; Rigsdagen); desuden bl. a. frise i Nationalbankens ekspeditionsal (afsluttet 1924).

Dorph-Petersen [-f-], **Knud** (1872-1937), organisator af og direktør for Statsfrøkontrolen fra 1903.

dor'sa'l (lat. *dorsum* ryg), hvad der vedrører ryggen.

dor'sa'ler (lat. *dorsum* ryg), sproglyd artikuleret med både tungeryg og -spids.

Dorsch [-J], **Käthe** (f. 1889), ty. skuespillerinde. Vandt, efter at have været fejret operetteskuespillerinde, 1920 en position i Berlins teaterverden (roller i stykker af Ibsen, Shaw, Hauptmann o. a.). Enkelte filmroller.

Dorsetshire ['dɑ:sɪtʃɪə], eng. grevskab ved Kanalen; 2520 km²; 273 000 indb. (1948). Hovedstad: Dorchester.

dorsiven'tra'l (lat. *dorsum* ryg + *ventral*) kaldes et organ, især i bot., der har forsk. over- og underside, f. eks. et blad.

Dortmund [-munt], ty. by i Nordrhein-Westfalen; 434 000 indb. (1946). Vigtig industriby, særlig jern- og stålvarer, maskiner, dampkedler; ølbrggerier. Stor handel; trafikknudepunkt (flodhavn). I middelalderen bet. riggsstad. Enorm vækst efter 1870. Ca. 60% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Dortmund-Ems-kanal, 267 km l. ty. skibskanal; forbinder Westfalens industristift med Nordseens. Eksport af kul og import af svensk og øversøisk jernmalm. Bygget 1892-99.

Dø'ryforos (gr. spydbærer), berømt statue af Polykleitos. (Iil. se Polykleitos).

dos (lat.), medgift.

do'se'ring (af *dosis*), successiv, afmålt tilsetning af kemikalier.

dosis (gr: det at give), den portion lægemiddel, man indtager ad gangen.

Dos Passos [dɑs 'pɑsɔs], **John** (f. 1896), amer. romanforfatter, marxistisk orienteret og kunstnerisk eksperimenterende. Krigsromanen *Three Soldiers* (1921), *New York-skildringen Manhattan Transfer* (1925), og den store trilogi *U. S. A. om Amer.s udvikling i 20. årh.: The 42. Parallel* (1930, da. 1931), *Niuteen-niuteen* (1932) og *The Big Money* (1936). (Portræt).

dos'se'ring (fr. *dos* ryg; grøftekant), jordskråning mod vand.

dossier [-'sje] (fr.), hæfte sammenhørende akter.

Dostojevskij [dɑstɑ'jɛfskɪ], **Fjodor Mihajlovitj** (1821-81), russ. romanforfatter; indførte raffinerede psykol. metoder i den russ. realisme. Efter intensive litt. forberedelser, hvorunder han skrev nogle af Schillers og Pusjkin påvirkede tragedier, debuterede han 1846 med romanen *Arme Mennesker* (da. *Fattige Folk* 1884), der formelt var stærkt påvirket af Gogol, men samtidig røbede en meget original bevægelse. I de flg. år offentliggjorde **D** fl. romaner og noveller, som befæstede hans litt. stilling. For deltagelse i Petrasjevskij illegale gruppe blev han 1849 arresteret, dømt til døden, benådet til 8 års tvangsarbejde og ført til Sibirien. Sine oplevelser skildrede han senere i den rystende bog *Optegnelser fra Dodens Hus* (1861, da. 1888). Efter 10 års fravær i landsforvisningen vendte han 1859 tilbage til Sankt Petersborg og genoptog sin litt. virksomhed. Hans geniale evner kom til fuld udfoldelse i en lang række af store, både filos. og psykol. indholdsrigge romaner: *De Undertrykte og Forvrettede* (1861, da. 1924), *Rodion Raskolnikov*

(1866, da. 1911), som skaffede ham international berømmelse, *Idioten* (1868; da. *Fyrst Mysjkin* 1887), *De Besatte* (1872; da. *Nihilister* 1887) og den ufuldenste roman *Brødrene Karamasov* (1879-80, da. 1915). **D-s** romankunst udviklede sig litt. set som antitese mod Turgenjev og Tolstoj's prosakunst. I stedet for harmonisk idealisme, liberal humanisme og psykol. identitet indførte han psykisk disharmoni, rel. problematik, moralsk splittethed i litt. og gennemspillede hele skalaen af modsatte menneskelige lyster og drifter. I sin publikation *En Forfatters Dagbog* (1876-77 og 1880) rettede han heftige polemiske angreb mod de radikale og liberale tendenser i russ. åndsliv og forfægtede en mystisk begrundet nationalisme. (Portræt).

dotation, udredelse af medgift (*dos*), gaver til særlige formål; do'te're: yde en **D**.

Dou [dou], **Gerrit** (Gerard) (1613-75), holl. maler, elev af Rembrandt. Hans genrebilleder, ofte af ringe format, er yderst sirligt gennemarbejdede og indtagende ved skildringens ægthed. Fl. billeder på kunstmus., Kbh., bl. a. *Løgen*.

Douai [dwa'e], fr. by i dept. Nord; 37 000 indb. (1946). Stor stenkulsbrydning, våben-, jern- og glasindustri. Stærkt ødelagt under 1. Verdenskrig.

Douala [dwa'la], havneby i Cameroun, v. Guineabugten. 47 000 indb. (1938). Jernbane til Yaoundé. Bilvej (bygget under 2. Verdenskrig) til El-Obeid i Anglo-Ægyptisk Sudan.

Douarnenez [dwa'rnəne], fr. badested på Bretagne; 21 000 indb. (1946).

Douaumont [dwa'muɑ̃], fr. fort ved Verdun; hårde kampe 1916.

double [dubl] (fr: dobbelt), match med 2 spillere på hver side, enten 2 par herrer (herre-d), 2 par damer (dame-d) el. en herre og en dame sammen på hver side (mixed d).

double [du'ble] (fr. af *double* dobbelt), genstande af ædle metaller med et overtræk af ædle metaller.

doubles ['dubl] (fr: fordoblinger), mus., varierende gentagelser af suitesatser (Bach).

doublet [du'blət] (fr. *double* dobbelt), to-løbet bøsse.

doubleton ['däbit(ə)n] (eng., af fr.-eng. *double* dobbelt), i kortspil udtryk for, at man kun har 2 kort af samme farve på hånden.

doubling ['däblɪŋ] (eng: fordobling), d. s. s. dobbling.

Doubs [du], 1) 430 km l. biflod til Saône, udspringer i Jura, fr.-schw. grænseflod; 2) fr. dept. omkr. 1) i Jura-bjergene; 5260 km²; 298 000 indb. (1946). Bet. kvægvavl. Hovedstad: Besançon.

doucement [dus'mɑ̃] (fr.), blidt, varsomt.

douche [duʃ] (fr.), styrtebad el. brusebad.

doucín [du'sɛ̃] (fr. af *doux* sød), former af sødeble (*Malus pumila*), der anv. som grundstamme for æbletræer, hvorved fås såk. dværgtræer. Klon nr. IV af **d**, gul **d**, anv. mest i Danm. Formeres ved afægning.

Doughty ['dauti], **Charles Montagu** (1843-1926), eng. forskningsrejsende. I *Travels in Arabia Deserta* (2 bd., 1888) skildrer han sin eventyrlige rejse gnm. Arabiens ørken og giver et levende billede af landet.

Douglas ['dɔgləs], hovedstad på øen Man, 19 000 indb. (1931).

Douglas ['dɔgləs], **Melvyn** (f. 1901), amer. filmskuespiller. Filmdebut 1932; vittig og personlig lystspilskraft, bl. a. i »Jeg traf ham i Paris« (1937), »Ninotchka« (1939) og »Twillingerne« (1941).

Douglas ['dɔgləs], **Sir William Sholto** (f. 1893), brit. luftmarskal (1946). Øverstkommand. f. luftstyrkerne i Engl. 1940-42, 1943-44 i det mellemste Østen, juli 1945 øverstkommand. f. de brit. luftbesættelsesstyrker. Afhste febr. 1946 Montgomery som øv.-kommand. f. de brit. tropper i Tyskl. og som medf. af Det Allierede Kontrolråd. Nov. 1947 afløst af Sir Brian Robertson.

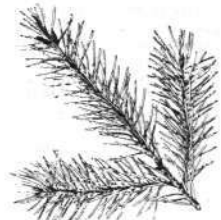
Douglas Aircraft Co. ['dɔgləs 'ærkrɑ:ft 'kɑmpəni] (eng. *air craft* flyvemaskine), amer. flyvemaskinefabrik, der foruden ml. typer har fremstillet talr. trafik-

John Dos Passos. F. M. Dostojevskij.

maskiner, bl. a. typerne DC-3 (»Dakota«), DC-4 (»Skymaster«) og DC-6 (»Cloud-master«). Ca. 80% af samtl. flyvemaskiner i verden er af **D**-fabrikat.

douglasgran (da. [duglas-]) (efter den skotsk-amer. botaniker *D. Douglas* (1798-1834)) (*Pseudotsuga*), slægt af granfam. med en art (Ps. Douglasii el. mucronata). **d** har indtil 25 mm lange, smalle, blødt nåle og aflange, brune knopper; koglerne er hængende med treflgede dækkskæl, der er længere end kogleskællene. - **d** førtes ca. 1856 til Danm. fra sit hjemsted, det vestl. N-

Douglasgran.

Amer. og har fået en del betydning i skovbruget p. gr. af dens hurtige vækst og gode vedkvalitet. Den er nøjsom m. h. t. jordbunden; dårligt tåler den meget stift ler og tørv. Veddet er stærkt og stift med rødlig, senere gullig kerne og gulhvid splint. Stort træ anv. til skibsmaster, mølleakser m. m. samt til planker og brædder, mindre dimensioner til tommer, pilteringspæle o. l., knastet og tarveligt form træ til jernbanesveller, hegnspæle osv.

Douglas'ske rum ['dägläska] (efter den eng. anatom *James Douglas* (1675-1742), udposning af bughulen nedad bag livmoderen og foran endetarmen).

Douhet [du'æ], **Giulio** (1869-1930), ital. militær og krigsteoretiker. 1918 chef for det ital. luftvåben, 1921 general. Udgav 1921 det epokegørende værk *Il dominio dell'aria* (herredømmet i luften), hvor han hævder, at flyvebanet er i stand til alene at afgøre en krig (doughetisme [du'e'tisimə]) og påpeger, at flyvebanet udletter grænsen ml. krigsskuepladsen og baglandet (krigen bliver total). Doughetismen prægede i bet. grad krigsførelsen under 2. Verdenskrig.

Doumer [du'mæ:r], **Paul** (1857-1932), fr. politiker. Radikal redaktør, senere nærmest moderat; fl. gange finansmin., senatsformand fra 1927; præsident 1931, dræbt ved attentat.

Doumergue [du'mærg], **Gaston** (1863-1937), fr. politiker. Socialradikal; præsident 1924-31. Dannede efter Stavisky-krisen febr. 1934 antisocialistisk samlingsregering; ville skabe stærkere regeringsmagt, mødt med mistillid. Afgik efter udenrigsmin. Barthous mord s. å.

Douro ['dɔru], portug. navn for floden Douero (sp. navn).

do ut des (lat. jeg giver, for at du skal give), udtryk fra romerretten, bruges nu især som politisk maksime.

Douwes metode ['dɔuəs], en af hollænderen *Cornelis Douwes* (d. 1773) anvendt metode til at finde et steds geogr. bredde v. hj. af to målte højder af et himmellegeme uden for meridianen og den ml. observationerne forløbne tid; tidl. meget anv. i astron. navigation.

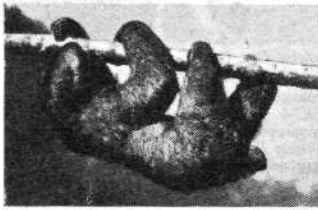
Dove [däv], biflod til Trent, Engl.

Dove Bugt, bred østgrønlandsk bugt, 76-77° n. br.

Dowell, Edward Mac, se Mac Dowell, Edward.

dovenaber, d. s. s. lorier.

dovenayr (*Brady's podidae*), pattedyrfam. tilhørende gumlerne, haleløse, langhårede, med lange lemmer, 2 el. 3 tæer med seglformede kløer, stiftformede tæ-

der (5 i overmund, 4 i undermund). Natdyr, der udelukkende lever i træer, hængende under grenene. Lever af blade. Kun en unge, der klamrer sig til moderen. Udelukkende syd- og mellemamer. Fl. slægter og arter, en af disse, det trefingrede *D* har 9 halshvirvler, det eneste pattedyr med mere end 7.

dovenfugle (*Bucconidae*), plumpe, bredvingede spættefugle med kraftigt, bøjet næb. Trop. Amer.

Dover ['dovə], by i Kent, SØ-Engl., ved Kanalen; 33 000 indb. (1948). Stærkt befæstet flådestation. Rutebåd til Calais og Dunkerque. Omgivet af høje kridtkliinter. Den vigtigste af Cinque Ports. Svære skader under 2. Verdenskrig. (Flyverangreb, langtrækkende artilleri fra fr. Kanalkyst, 1940-44).

Dover ['do:var], hovedstad i Delaware, USA; 5517 indb. (1940).

Dover Strædet, eng. *Strait of Dover* ['stræit əv 'dovə], fr. *Pas de Calais* ['pɑ:kɑ:læ], stræde ml. SØ-Engl. og N-Frankr. Mindste bredde 31 km.

Doves lov: I et lavtryk har man (på den nordl. halvklode) det laveste lufttryk noget foran til venstre, når man ser i vindretningen. Fremst af den ty. fysiker og meteor. H. W. Dove (1803-79).

dowlas ['dɔ:lv] (efter byen *Daoulas* i Bretagne), glat, blegret, ret groft, lærreds-vævet bomuldsstof. **d** er kalandret (presset ml. glatte valser); det bedste **d** er tæt og uappreteret; det ringere er appreteret med stivelse; anv. til skjorter, lagener osv.

Dow-metal ['dau-], magnesiumlegering (lign. Elektron) fra Dow Chemical Co., USA.

Down [daun], grevskab i N-Irl.; 2464 km²; 211 000 indb. (1937).

Downing Street ['daunɪŋ 'stri:t], gade nær parlamentsbyggn., London. Her ligger premiermin. S. embedsbolig (nr. 10), udenrigs- og kolonimin.

Downs, The [dɔ: 'daunz], to kalkrygge, North fra [nɑ:b] **D** og South [saʊθ] **D** i S-Engl. (omgiver bakkelandet The Weald). **N D** ender i kystkliinterne ved Dover, **S D** ved Beachy Head.

Dov'nskl'int, Langelands S-spids; 16 m h. **Dovre-banen** er den over Dovrefjell førte no. normalsporede jernbane fra Dombås til Trondheim over Støren. Længde 210 km, største stign. 18 ‰. Der findes 23 tunneler på **D**, den længste er 1440 m l.

Dovrefjell ['dāv-], fjeldplateau i No., adskilt fra det N f. liggende Trollheimen ved Sunndalen og fra det S f. liggende Rondane ved Grimsdalen. De højeste

punkter er Snøhetta (2300 m) og Skrimkolla (1980 m). Over **D** fører Dovrebenaen.

dowsongas ['dausn-], d. s. s. kraftgas.

do'xale (mlat. *doxa ære*), lektorium, sangerkor i kirke.

doyen [dwa'jɛ] (fr. af lat. *decanus* formand for 10 personer) el. *dekan*, den fremmede gesandt af den øverste klasse, der har højest embedsalder på stedet. **d** er ordfører f. det diplomatiske korps på stedet.

Doyle [dɔ:il], Sir Arthur Conan ['kɑ:nən] (1859-1930), eng. forfatter. Opr. læge. Berømt over hele verden for sin detektivfigur Sherlock Holmes og dennes ven dr. Watson. *A Study in Scarlet* (1887), *Adventures of Sherlock Holmes* (1891). (Portræt sp. 1004).

dozen [dɔ:zn] (lat. *duodecim* 12) (eng.), dusin; great **d** [græit] = 13 stk.

dr., fork. for doktor (doctor).

dr, fork. f. dram (eng. vægt).

draå [dra:], tyrk. og arab. længdemål (alen) af forsk. størrelse.

'Draba, slægt af korsblomstfam. (korts-kulpede), lave pudeplanter med hvide el. gule blomster, de fleste arter i arktiske egne og på højbjergene. Mange dyrkes i Danmark som stenhøjsplanter.

drab'ant (ital. *trabante løber*), 1) en af kongens livsvende til fods (senere midaldertid); 2) *astron.*, et himmellegeme, der bevæger sig om en planet ligesom månen om jorden; d. s. s. biplanet, måne el. satellit.

drabantby, d. s. s. planetby.

Drac [drak], 150 km l. biflod til Isère, udmunder ved Grenoble.

Drachenfels ['dratən-], 321 m h. klippe-top i Siebengebirge, med borgruinen **D**.

'Drachman'n [-akm-], Anders Bjørn (1860-1935), da. klassisk filolog. Prof. v. Kbh.s Univ. 1905-25. Formand f. Carlsbergfondet 1926-33. Medudg. af Søren Kierkegaards værker (1901-07). Udg. af Pindarskolierne 1-3 (1903-27). Univ.-lærebøger og studier over antikke forf. og oldtidsreligioner.

'Drachman'n [-akm-], Emmy (1854-1928), da. forfatterinde, en årrække g. m. Holger **D**. Af hendes produktion har nogleromanen *Ægteskab* (1910) og en *Selvbiografi* (1925) litt. hist. interesse.

'Drachman'n [-akm-], Holger (1846-1908), da. digter; søn af anset kbh. læge. Udd. som marinemaler; lyrisk debut m. *Digte* (1872), hvis polit. og moralske revolte var bestemt af Londonindtryk (*Eng. Socialister*) og af påvirkn. fra G. Brandes. **D**s rige produktion i fig. 7 år placerer ham fortsat i »det moderne genembrud«, trods nat. tendens i skitserne *Derovre fra Grønsen* (1877) og æstet. reaktion på problemitt. torhed i eventyrdigtet *Prinsessen og det Halve Kongerige* (1878). Fuld lyrisk modenhed nåedes 1876 m. digte, der refererer til opløsn. af **D**s l. ægteskab: *Sakuntala* i romanen *En Overkomplet* (1876) og *Venezia-digtene* i *Sange ved Havet* (1877). Et 1879 indgået ægteskab med Emmy **D** blev den private baggr. for en borgerlig-nat. og folkelig-romant. produktion ca. 1880-87: Digt-saml. *Gl. Guder og Nye* (1881), *Dybe Strenge* (1884), eventyrkomedien *Der Var Engang* - (1885) og rejsebogen *Skygebilleder* (1883). Et 1887 indledt 10-årigt forhold til »Edith« (egl. Amanda Nilsson (f. 1866), sangerinde hos Kehlet (nuv. »Lorry«) i Allégade) inspirerede på ny **D** til uborgerligt oprør: digtsaml. *Sangenens Bog* (1889), *Unge Viser* (1892), romanen *Forskrevet* (1890) og melodramerne *Valund Smed* og *Renaissance* (begge 1894). Som havets, de lyse natters og kvindens

besynger, med frihed og skønhed som hovedideer har **D** givet den poet. stil en epokegørende fornyelse. (Portr. sp. 1004).

'Drachman'n [-akm-], Povl (1887-1941), da. forfatter og politiker, søn af Holger og Emmy **D**. Konservativ; nær tilknytn. til industrien, hvilket også præger romaner som *Kraft* (1912) og *Kampens Mænd* (1916) m. fl. Krævede toldbeskyttelse; folketingsm. fra 1920.

drachme ['drakm], 1) alm. oldgr. m. enhed i sølv fra ca. 600 f. Kr. til den fortrængtes af den rom. denar. I **d** = $\frac{1}{300}$ mine = $\frac{1}{6000}$ talent. Vægten skiftede efter

Tetradrachme fra Athen.

de forsk. landsdeles montsystemer; en attisk **d** vejede ca. $4\frac{1}{2}$ g og deltes i 6 oboler. Udmøntedes i forsk. fordoblinger: didrachme (2 **d**), tetrad (4 **d**) og dekad (10 **d**); 2) [dra'tmi], siden 1843 m. enhed i Grækenl. = 100 lepta (juli 1948 5020 **d** = 1 USA \$); 3) i mange lande handels- og medicinalvægt (deraf dram).

Dr'ag el. *Drei'*, smal landstrimmel, som forbinder en halv ø. odde med det større land, f. eks. Draget ml. Ty og Tyholm og Drejet på Avernaks.

'Draga (1867-1903), serb. dronning, f. 'Lunjeviča [-tja] 1900 g. m. Alexander I. (Obrenović). Udsvævende; myrdet s. m. kongen.

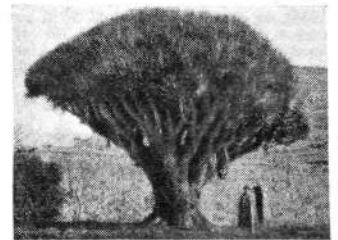
drage, fabeldyr med ormebrop og vinger; spiller en stor rolle i eventyr og folketog og findes også i kristne legender, f. eks. St. Georg (St. Michael) og dragen.

I den gl. kin. rel. er **d** symbolet på naturens skjulte kræfter.

drage, lette flader el. systemer heraf, bygget af et træskel beklædt med papir el. tøj og som v. hj. af en snor fastholdes i skråstilling i luften, så vindpresset giver den fornødne opdrift. Større **d** har bærende måleinstrumenter, været anv. til vidensk. undersøgelser af atm.

drageblodstræ [*dracæna* 'draco], hører til konvaffam., vokser på De Canariske Øer. **d** udmerker sig ved meget tyk stamme; ved indsnit i denne fås drage-

blod, en rødfarvet harpiks, der bl. a. anv. til finere møbelpolitur og til farvning. Drageblod bruges også om harpiks, som fås fra helt andre planter.

dragedukke, i folketroen magisk trylle-dukke; drager rigdom til ejeren.

dragé [-'je] (fr.), sukkerskalovertrukket konfekt; piller og tabletter med overtræk af sukker el. chokolade. De sidste fremst. i roterende beholdere (dragéring).

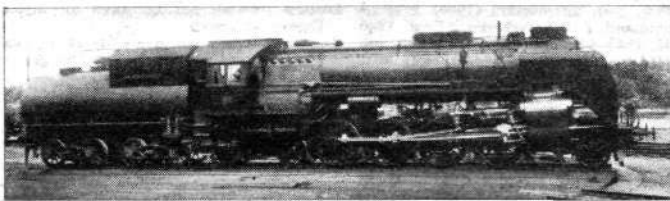
dragehoved, smykkede i vikingetiden skibenes stævne og stavbygningernes gavle.

dragelinie, skæringslinien ml. månebanens plan og ekliptikas plan.

dragemåned el. *knuemåned*, månens om-løbstid i forhold til dragelinien, gnslt. 27,2122 døgn.

Dragen, stjernebillede på den nordl. stjerne-himmel.

drageornament el. *drageslyng*, et antagelig fra Irland stammende ornament,

Højfjeldslokomotivet »Dovregubbena«.

ofte anv. i folkevandrings- og vikingetiden, f. eks. på den store Jelling-sten.

Drageornament på bronzeplade fra Södermanland.

drager (oldnord. *draga* bære), en kraftig bjælke, der bærer andre bjælker. Ved en bro er **d** el. **h** ved d. konstruktionsdele, der bærer fra pille til pille.

drageskib, et skib med stævnen formet som et dragehoved (kendt fra de no. vikingeskibe og fundet fra Ladby).

dragesæd, betegn. stammende fra gr. sagn om de af Kadmos såede dragetænder, hvoraf der opstod bevåbnede krigere, som dræbte hinanden; deraf udså **d**, valde strid.

drageøgler (*'Draco*), øgler med en hudbrømme langs kroppens sider, støttet af forlængede ribben, virker som faldskærm; trop. Asien.

dragkiste (*drage* = trække (ud), nemlig skufferne), da. møbel, omtr. mandshøjt, med brede og dybe skuffer.

'Drago-doktrinen, grundrætsning hvedt af den argentinske udenrigsmin. L. M. Drago (1859-1921) efter eur. magters optræden over for Venezuela i 1902; går ud på, at magtanv. til inddrivelse af kontraktmæssige fordringer mod en fremmed stat er folkeretsstridig.

drago'man (tyrk.), tolv, fremmedfører i Orienten.

drago'nader, forfølgelser af fr. protestanter, især fra 1681. Der indkvarteredes soldater, med dragener, hos protestanterne; myndighederne lukkede øjnene for deres brutalitet, til familien omvendte sig.

drago'ner (lat. *draconarii* soldater, hvis felttegn var en drage), opr. beredent fodfolk, nu alm. rytteri.

dr. agro, doktorgraden i landbrugsvidenskab.

Drags'hol'm, hovedgard NØ f. Kalundborg, i middelalderen Roskildeberens faste borg, senere kgl. slot, bl. a. benyt-

tet som statsfængsel, således 1573-78 for jarlen af Bothwell. 1694-1932 i slægten Adellers (fra 1843 Zytphen-Adellers) eje, udstykket efter 1932. Anselig hovedbygning. m. rester af romansk stenhus fra ca. 1250; fredet i kl. A. Nu herregårdspension.

'Dragsmu'r, den efter sagnet af Marsk Stig opførte 200 m l. mur over tangen ml. Mols og Helgenæs, hvoraf rester endnu ses.

Dragsted [*'dray-*], *Aage* (1886-1942), da. juvelér, indehaver af firmaet A. N. Dragsted (gri. 1854); skabte individuelt prægede smykker.

'Dragsstrup Vig, indskæring på V-kysten af Mors.

dragværk (ældre da. *drage* trække), udtrækningsarbejde i hørilærred. De udtrukne partier står som bund for de i slyngesting syede motiver. På de ældste stykker er disse rent geom.; senere synes mennesker, dyr - ofte m. symbolsk indh. -, træer m. m. (slutn. af 18. årh.).

Drag'ør (el. [*'dra:vø'r*]), købstadlig. landsby på Amagers Ø-spids; 2149 indb. (1945). Fl. huse fra 17. årh. Museum. Havn, fiskeri, lodseri. Bade- og udflugtssted. Endepunkt for Amagerbanen. I

A. Conan Doyle.

Holger Drachmann.

Francis Drake.

Th. Dreiser.

middelalderen sildefiskeri og vigtig plads for hanseaterne.

draisine [dræ'si:nø], 1) den af den ty. forstmand, friherre v. *Drais* (1785-1851) i 1817 opfundne tohjulede løbemaskine uden pedaler, der er forløber for cyklen; 2) i *jernbanevesenet* et let, toakset (fjrehjulet) transportkøretøj, som drives v. håndkraft el. af en benzinmotor.

Drake [dræk], Sir *Francis* (ca. 1545-96), eng. admiral. Foretog plyndringstogter mod Span., udførte 1577-80 den 2. verdensomsejling, sejrede 1588 over den span. armada. Bragte 1586 kartofler og tobak fra Virginia til Engl. (Portræt).

'Drakenber'g, *Christian* (d. 1772), da.-no. sømand, underofficer i marinen. Opnåede høj alder, påstod selv at være født 1626, men det er ubevisligt.

Drakensberg [*'dra:kønzβ:g*] el. *Quathlamba*, den østl. høje rand af den sydafr. højslette Hooge Veld (Cathkin Peak, 3650 m).

Drake Strædet [dræk], det 1000 km brede farvand ml. Antarktis og S-Amer., forbind. Stillehavet med Atlanterhavet.

'Drakon, athæner, der 620 f. Kr. nedskrev den strenge sædvaner.

dra'ko'nisk, streng (som Drakons love).

dram el. *drachm* [dräm], 1) eng. handels- og apotekervægt = henh. 1,772 og 3,888 g. apotekermål; 1 'fluid drachm = 3,552 ml; - 2) [dräm], folkelig benævnelse for mindre kvantum spiritus; sandsynligvis efter 1).

Drä'ma [*'örama*], gr. handelsby i Makedonien; 29 000 indb. (1938). Tobaksproduktion.

'drama (gr., egl. handling), indbegrebet af de digtarter, der fremstiller situationer og handlingsforløb mest direkte (gmn. aktion og replik). Inden for den eur. kulturrens rummer den gr. antikke mindst 3 dram. kildespring: attisk tragedie (Aischylos, Sofokles, Euripides), ældre attisk komedie (Aristofanes), yngre attisk komedie (væsentlig overleveret via romerne Plautus og Terentis); af disse 3 har sidstnævnte gmn. forf. som Molière og Holberg fået stor bet. lige til vore dage, medens forh. ml. attisk tragedie og fr.-klassisk tragedie er mere middelbart. De folkelige improvisationsfarcer i det antikke Rom er muligvis en forudsætning for den senere ital. musikkomedie (commedia dell'arte), hvoraf mange elementer hos f. eks. Holberg. Som det oldgr. d er udgået fra Dionysosdyrkelsen, er middelalderd udgået fra den kristne gudstjeneste (mysterier med bibelemner, mirakler med helgenemner, allegoriske

moraliteter om dyder og laster); i forts heraf ligger både sp. og eng. renaissance d., hvilket sidste kulminerer i Shakespeares senere hist. visefornyetelser af og krydsninger ml. disse grundelementer. I det 18. årh., som på fl. måder viser opløsnings- og frigørelsestendenser, udvikles delvis skellet ml. tragedie og komedie, så at vi får rørende komedier og borgerlige sørgespil. Tyskeren Lessing, som deltager i denne proces, viser også hen til Shakespeare, som bliver en hovedinspiration for det romant. d i fl. land. Fra ca. 1850 opstår i Frankr. det mod. problemd., der kulminerer med Ibsen, medens Strindberg, der i sine tidl. år er naturalistisk problemdramatiker, siden går over i det mystisk-symboliske d (hvilket også delvis gælder om Ibsen). - Bl. mod. dram. eksperimenteratorer har f. eks. ital. Pirandello øvet stor indflydelse. - *Musik* (operaen) skabt i Ital. kort før 1600 som udløber både af renessansens hyrdespil og den antikke tragedie.

drama'tik (gr.), dram. digtning. Forf. af sådan kaldes dra'ma'tiker; dra'ma'tisk, hvad der vedrører dramaet; handlingsmættet, spændende (som et drama).

Dramatikeres Forbund, Danske, forening, stiftet 1906 til varetagelse af da. dramatikeres faglige og økon. interesser.

dramatiska teatern, Kungliga (*Dr'amaten*), Sv.s nationalteater, hvis hist. kan ledes tilbage til 1787. Nuv. bygning opført 1901-07 (949 pladser).

dramatisk musik, al musik til scenisk brug (operaer, operetter, syngespil, skuespilmusik m. v.).

drama'tur'g, dramatisk forfatter el. teoretiker, dram. konsulent ved et teater; dramatur'gi, læren om dramaets teori og opbygning.

'Drammen, no. købstad, hovedby i Buskerud, omkr. Dramselvas udløb i Dramsfjorden; 27 000 indb. (1946). Børs, rådhus, teater, kirke, museum, stadion. Træ- og papirindustri. D opstod 1811 ved forening af de to 1715 oprettede købstæder Bragernes og Strømsø.

'Dramselva, no. elv, søen Tyrifjords afløb til Dramsfjorden. Stor trævare-, papir- og celluloseindustri langs elven; endv. tømmerrflådning og laksefangst.

'Dramsfjorden [fjo:røn], nordvestl. arm af Oslofjorden.

Drancy [drä'si], nordøstl. forstad til Paris; 42 000 indb. (1946).

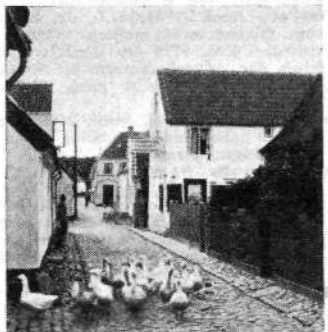
Drangajökull [drangajö:god], ca. 200 km² stort, 925 m h. firnplateau i NV-Island.

Drang nach Osten [drang na:t 'östən] (ty. udvidelsestrang, fremtrængning mod Ø), anv. om ty. ekspansion østover, både om kolonisationen i middelalderen, ty. handelsudvidelse i Ø- og SØ-Eur. før og efter 1914 og om 1. og 2. Verdenskrigs forsøg på at skabe af Tyskl. afhængige områder på Rusl.s bekvæmhed.

drankere, helbredelsesanstalt for. Visse straffskyldige personer, der er forfaldne til drukkenskab, kan dømmes til efter udstået straf at anbringes på en h. f. d. Er straffedommen betinget, kan den påg. dømmes til straks at anbringes på en anstalt. Kan også anv. over for personer, der frifindes som utilregnelige. Løsladelse skal ske, når vedk. er helbredt el. efter en i straffeloven nærmere fastsat tids forløb.

drap (eng.), drapfarvet, lys gråbrun.

'drapa (oldisl. *drápa*), betegn. for skjaldekvad med regelmæssigt gentaget omkvæd (stev).

Gammel gade i Drager.

drap de soie [drat'swa] (fr: silkeklaede), svære, kiperævæde silkestoffer.

drapé, klædeagtigt, sort, idestof, vævet i atlassbinding; kæden er kamgarn, skuddet kam- el. stroggarn. d er valket og overskåret og har kort, blød luv. Anv. til smokning og kjolehabitter.

dræpe're (fr.), beklæde med dræpe'ri' (vævet tøj, der hænger ned i folder); anbringe folderige gevandter; sætte klæder på en virkningsfuld måde.

draphavre (*Avena e'latior*), et topgræs i slægt med den dyrkede havre, d er alm. vildtvoksende ved gårder og på enge i hele Danm.; anv. i 1870erne i 2-årigt græsleje, men er uegnet til afgræsning, ligesom frøet er for dyrt; d er nu udeladt i mod. forslag til forblandinger. En form af d m. underjordiske knolde er enkelte steder et ondartet markurkud.

drastika (gr. *drastēnios* virksomt), voldsomt virkende afføringsmidler.

drastisk (gr.), stærkt virkende; påfaldende.

Drastrop, *Elmar* (f. 1909), da. forfatter. Afvekslende og eventyrligt liv, fra 1931 især som grønlandsfarer. Bl. a. rejsekl. dringen *Bl. Da. og No. Fangstænd i NO-Grøn.* (1932) og romanen *Nunatame* (1943).

Drava, ty. navn på floden Drava.

Draumekvæde (no: drømmedig), nø. folkeviser. Skildrer i blandet hedenskristelig billedspråk livet efter døden. Tilhører den udbredte middelalderlige visionslitt. Vigtig inspirationskilde f. senere no. lyrik.

Drava, ty. *Drau*, 750 km l. biflod til Donau; udspringer i Ø-Alperne N f. Venezia; danner grænsen ml. Kroatien og Ungarn. Sejlar fra Villach i Østrig.

dra'va't (holl. *travaat*), egl: kastevind; en hård overhaling (til søs).

drawback ['dra:bæk] (eng.), ulempe, skår, skyggeside; toldgodtgørelse (ved eksport).

dra'vi'diske sprog, nyind. uariske sprog tales i S-Indien af de såk. dravider, efterkommere af den urindfødte uariske befolkning. Kendtest er tamil (tamulsk), telugu og kanaresisk.

Dreadnought ['drædnɑ:t] (eng., egl: frygt intet), eng. slagskib på ca. 23 000 t, bygget 1906 under den eng. flådes oprustning som modtræk mod opbyggen af den ty. højsøflåde. D blev prototype for samtl. stormagtsflåders slagskibe, idet man nu overgik fra blandet armering til svært enhedskaliber.

Drei'er, *Frederik* (1827-53), da. socialist. Mediciner, skarpt antiklerikal, arbejdede for demokr. partidannelse i Kbh. 1853 og for forbrugsforeninger. Udg. skrifter m. heftig kritik af samfundet, understøttelse af de soc. modsætnings betydn. f. udviklingen.

Drei'herrenspitze [-fjitsə], ital. *Picco dei Tre Signori*, vestl. bjergtop i Hohe Tauern; 3505 m. på grænsen ml. It. og Østrig.

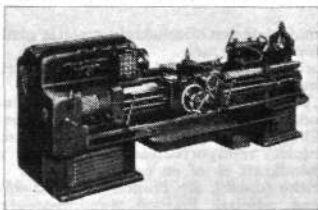
Dreiser ['draisr], *Theodor* (1871-1945), amer. forfatter; repr. for den objektive, dokumentariske naturalisme, angriber amer. pengedyrkelse og moralhykleri, først som neutral iagttagelse, senere som positivt socialist. Hovedværker: *The Financier* (1912), *The Titan* (1914), *An American Tragedy* (1925, da. 1928). Desuden kendt for romanerne *Sister Carrie* (1900, da. 1929) og *Jennie Gerhardt* (1911, da. 1931), *Tragic America* (1932), *America is worth saving* (1941); novellesaml. og selvbiogr. værker. (Portræt sp. 1005).

drej, d. s. s. drag.

dreje, *sov.*, 1) hyren (lønnen) d (d. v. s. løber) fra et bestemt tidspunkt; 2) vagten d (skifter) ved et bestemt klokkeslet; 3) manøvrer med sejskib: d bak, bi, til; 4) dampskib d under: sejler så langsomt, at det netop kan styre.

drejebog, den sidste skriftlige udformning af det filmanuskript, der ligger til grund for en optagelse. Indeholder detalieret angivelse af, hvad filmen skal vise, kameraindstilling og -bevægelse osv. i forb. med replikker og handlingsforløb. Udformes som regel af instruktøren el. en særlig drejebogsforf. ofte s. m. manuskriptforf.

drejebænk, værktøjsmaskine til drejning i metaller, træ o. l. Metal d har et stativ, vangen, som bærer den faste spindelok og den flyttelige pinolok og har foring for forsætteren, der består af en langsgående vangelæde m. en tværsælde, som bærer en drejelig svingslæde m. en overslæde m. en værktøjsholder. Spindelokken har en oftest hul hovedaksel, spindelen, der v. hj. af remtræk og/ el. tandhjulsvækslinger bringes til at rotere. På spindelenden kan anbringes *opsæningsværktøjer* som planskive, kloplan og

centerpatron for korte el. flade emner, mens lange emner ofte støttes af en konisk tap, en pinol, i spindelen og en anden i pinolokken. Emnet tages da med rundt v. hj. af en medbringerskive på spindelen og en medbringer på emnet. Vangelæden bevæges af en transportaksel, v. gevindskæring af en transportskruer, ledeskruen. Konisk drejning kan udføres v. hj. af overslæden, en konuslinal el. ved tværforskydning af pinolokken. Pland har en stor planskive og ingen pinolok. Karussell har en lodret spindel m. en stor vandret planskive, på hvis overside godset opsænes. Revolverd anv. til serie- og massearbejde og har ingen pinolok, men en revolverlæde m. et drejligt revolverhoved til fl. værktøjer, som efter tur bringes i arbejde. Træd er simple end metal d og har i reglen en fast forsætter.

drejeevne, skibs evne til at lyster roret.

drejefelt, magnetisk el. elektrisk felt, hvis akse drejer sig under påvirkning af fase-forskudte vekselstrømsfelter.

drejekondensator, *elektrot.*, en variabel kondensator, hvis kapacitet ændres ved, at et sæt drejelige plader drejes ind ml. et sæt faste plader.

drejekors, selvlukkende spærreindretning ved niveau-overgange over en jernbane.

drejekuppel, en konstruktion, som benyttes ved bygninger, hvori større astron. instrumenter opstilles. d udføres af en med en observationsspalte forsynet halvkugleformet el. cylinderformet overbygning, som kan drejes rundt på kugler, hjul el. lign. (Ill. se tavle Astronomiske Instrumenter).

drejelyre, musikinstrument af meget høj alder, består af en resonanskasse, hvorom der er spændt streng, som kan forkortes ved hjælp af et klaviatur. Strengene bringes til at klinge ved et hjul, der er præpareret med harpiks.

drejepille, ved en svingbro den af pillerne, hvorigennem omdrejningsaksen går.

'Drej'er, *Aage Axelsen* (f. 1889), da. andelsmand; red. af *Andelsbladet*.

'Drej'er, *Jacob* (1743-1813), da. klubvært. Student, en tid møllelejer i Odense, stiftede i Kbh. 1775 den såkaldte D-s klub, litt. og pol. centrum for Kbh.s intelligens m. frisindet præg. Skolebestyrer efter 1791.

drejereb, *sov.*, tov el. kæde, ofte med talje, til ophejsning og nedføring af mæster, stænger og ræer.

drejerkammer, fra middelalderen til 17. årh. på da. slotte betegn. for et af kongens strengt private rum (f. eks. i »Drejer-tårnet« på Kronborg). Her fandtes den af datidens fyrster ofte benyttede drejerlad, men till. saml. af kunstsager, hvoraf kunstkammer udviklede sig.

drejervævning, vævning, hvor kæde-trådene slynger sig om hinanden; anv. til åbne stoffer (gardinstof, gaze).

drejescene, scenegulv indrettet som en stor drejeskive, hvilket muliggør opstil-

ling af flere dekorationssæt samtidig. Konstrueret af den ty. scenetekniker *Karl Lautenschläger* (1843-1906), dog tidligere kendt i Japan. Første d i Kbh. på Det Ny Teater 1908, Det Kgl. Teater 1930.

drejeskive, 1) skive, anv. til formning af ler og andet keramisk udgangsmateriale. d har været kendt i årtusinder (kom til Danm. for ca. 800 år siden). d består af en vandret skive af træ, på hvis akse der i fodhøjde sidder en større skive (sparkskeiven), som drejeren driver rundt med foden. Drejeren former leret med hånden. Til fremstilling af masseartikler drives d mekanisk og leret formes m. skabeloner. Derved kan foruden omdrejningslegemer også fremstilles f. eks. ovale former, såsom terriner (ovaldrejning); - 2) ved jernbaner skive med spor, anv. til drejning af køretøjer, spec. lokomotiver, og i enkelte tilfælde til forb. af spor, som man ikke kan forbinde ved sporskifter. d anbringes i en cirkelformet forsænk d-grube. Sporet på d bæres af to hoveddrager, som ved nyere d hver består af to dele, der er ledet sammen over midterunderstøtningen, den såk. kongestol. Under enderne af hoveddragerne er der befæstet løbehjul, som løber på en cirkelformet kransskive på d-grubens indfætningsmur; vogn-d har alm. en diameter på ca. 5 m; lokomotiv-d ved DSB er 14, 17 el. 20 m lange; vogn-d ved BSV er normalt ved håndkraft, lokomotiv-d alm. ved elektricitet.

drejestol, lille drejebænk, især for urmagere. Den fastspændes i en skruestik.

drejestrøm, fællesbetegn. for de flerfasede vekselstrømme, spec. 3-faset, der kan frembringe et magnetisk drejefelt.

drejestål, stålværktøj til brug ved drejning. Ved *metaldrejning* anbringes d gerne i en stålbeholder. Materialet er hårdt stål, ofte hurtigstål el. hårdtmet. Skrubstål bruges til grove, sletstål til fine spåner. Udborstål bruges til indvendige flader, det høje, smalle stikstål til afstikning. Ved *trædrejning* føres stålet for hånden og har et træskæft. Her bruges til skrubning roret (en hulmæssel), til sletning mejsen, der har en bred øg.

drejesylge, en hos får og kvæg optrædende hjernelidelse, fremkaldes af en i hjernen forekommende hundebåndelorm *Taenia coenurus*; hos ørrednyld fremkaldes d af en excellent organisme, myxosporidien *Lentospora cerebraiis*, der ødelægger kraniebrusken.

drejli, stoffer af hør, bomuld el. hamp, vævet i kiper- el. satinbinding, med simple, oftest stribede el. ternede mønstre, fremkommet ved, at kædetrådene nogle steder ligger på retsiden, andre steder på vrangsidens. d anv. til håndklæder, dækketøj m. m. Militær-d, en sildebæsvævet hørvar, anv. ublegel til madras-skånere og arbejdsuniformer, bleget til sommerfrakker.

drejning, bearbejdning på drejebænk, f. eks. cylinder- og pland, facond, gevindskæring m. m.

drejningsdiameter, *sov.*, diameter af den cirkel, et skib drejer, når roret er lagt i yderstilling.

drejningsevne, *kem.*, se optisk isomeri.

drejningsmoment, produktet af en kraft og dens arm, d. v. s. den vinkelrette afstand fra omdrejningsaksen til kraftretningen. d er bestemmende for en krafts evne til at dreje et legeme.

drejningsansen, d. s. s. buegangsansen.

drejningsviser, et flyveinstrument, som angiver om flyvemaskinen holder ret kurs el. drejer. d-s virkemåde er baseret på gyroskop-princippet.

'Drejø, da. ø ml. Fyn og Æro; 4 km²; 293 indb. (1945). Voldsom ildebrand 23. 6. 1942 ødelagde gl. samlet landsbybebyggelse.

dreng, *sov.*, sømand på 1. lærerå usænt alder.

dreng, *sov.*, støtter af træ a) ml. stabelblokkene ved afløbningen, b) under stævnens medens skibet bygges.

drengeprocent, den del af samtlige fødte, der er drenge. Ved så godt som alle opgørelser verden over har man fundet, at d udgør lidt mere end halvdelen (510-515%, i Danmark ca. 513%). For dødfødte og aborter er d større end for levende-fødte (i Danmark ca. 565%).

Drente ['dræntə] (tidl. *Drenthe*), holl. prov. ml. IJsselmeer og Tyskl.; 2664 km², 270 000 indb. (1946). Holl.s tyndest befolkede prov. (101 indb. pr. km²). D ligger i Geest-området. Hovedstad: Assen.

Dresden ['dræ:sdən], hovedstad i Sachsen, på begge sider af Elben; 625 000 indb. (1939). Berømt for sin store skønhed (Zwinger, opf. 1711-22; Brühls Terrasse, opf. 1744), sine kunstsamlinger (Gemalderegalerie, opf. 1847, med Rafaels Sixtinske Madonna) og sine undervisningsanstalter. Bet. industri (tekstiler, metalvarer, kemikalier, optiske instrumenter); stor handel; vigtigt trafikknudepunkt. - *Historie*. Opr. sorbisk landsby; ty. kolonistby fra ca. 1200; hovedstad for markgreverne af Meissen, senere hertuger af Sachsen (albertinske linie). Blomstrede især efter 1700, hvor der opstod prægtig rokokarkitektur. Ødelagt ved allieret bombardement 13. 2. 1945 og fig. dage.

dress (eng: dragt), habit, herreklædning; selskabsdragt.

dres'se're (fr.), afrette, oplære; dres'su'r, afretning, oplæring af dyr.

drev, det mindste af to tandhjul i indgreb m. hinanden.

Drevet [drø'væ], fr. kobberstikkerfamilie. Kendtest er *Pierre* (1663-1738) gnm. sine portrættik. Han samarbejdede med sønnen *Pierre Imbert* (1697-1739). Begge var fremragende i detailangivelsen.

drevet arbejde, genstande, fremstillede af udharmede metalplader.

Drewsen ['dreu'sn], Johan Christian (1777-1851), da. industridrivende, landmand. Arvede 1810 Strandmøllen, hvis papirfabrik. D moderniserede (statslån til eng. maskiner). Gårdejer, ivrig for tekn. fremskridt, krævede fri bane for stordrift. Støndermedl. 1835-44, arbejdede for landboreformer, industribeskyttelse, trykkefrihed; bidrog til at stifte Bondevenneselskab 1846, som D 1848 kom i konflikt med. (Portræt).

Drewsen ['dreu'sn], *Michael* (1804-74), da. industrimand, søn af J. C. D. Grl. 1844 papirfabrik i Silkeborg, hvis opkomst for en stor del skyldes D, støttede Hede-selskabet; liberal folketingsmand.

Drewsen ['dreu'sn], *Sten* (1877-1943), da. forfatter og journalist. Foruden memoirerne *En Kvarulant Ser Tilbage* (1937) ff. romaner.

Drewsen ['dreu'sn], *Viggo* (1830-88), da. moralfilosofisk forfatter. Skr. bl. a. *En Livsanskuelse Grundet på Elskov* (1881). Indlæg i »Sædelighedsfejden« mod G. Brandes. (1885).

'Drey'er, *Carl Theodor* (f. 1889), da. filminstruktør og journalist. Deb. 1918 som iscenesætter med »Præsidenten«, senere fulgte »Blade af Satans Dagbog« (1919), o. a. Indspillede i Frankrig »Jeanne d'Arc« (1928) og »Vampyr« (1930). Optog 1943 den storladne middelalderfilm »Vredens Dage«, der på ny samlede interesse om D-s navn. D har som instruktør ved sin billedskabende kraft og kompromislose realisme nået internat. ry. (Portr.).

'Drey'er, *Dankwart* (1816-52), da. maler; kappede i sine studiers friske kolorit som landskabsmaler med de største sam-

J. C. Drewsen.

Carl Th. Dreyer.

Alfred Dreyfus.

John Dryden.

tidige, f. eks. Lundbye. Repr. i kunstmus. bl. a. m. *Udsigt fra Molleknep Bakker ved Lille-Balt*.

'Drey'er, *Erik* (f. 1892), direktør f. Arbejds- og Fabriktilsynet 1932; fra 1935 tillige forligsmænd.

'Drey'er, *Joh. Waldemar* (1853-1924), da. læge og forfatter, direktør for Zool. Have, Kbh. 1910-24. Udgav »Frem« populære, meget læste værker: *Naturfolkens Liv* (1898), *Nordens Oldtid* (1899), *Den Hvide Races Sejrsang* (1909-10), *Vor Klodes Dyr* (1899-1903).

Dreyfus [dræ'fys], *Alfred* (1859-1936), fr. officer af jødisk slægt. 1894 degraderet og deporteret til Djævleøen på en ikke bevist forræderianklage. 1895 konstatereades, at major Esterhazy havde begået forbrydelsen, men først efter lang kamp mod militærmyndighederne, der havde fældet krigsretsdømmen over D, fik D-s venner (Picquart, Zola) processen genoptaget. D-affæren endte med at svække de konservative og antisemitiske kredses indflydelse. 1904 fik D fuld oprejsning. (Portræt).

DRF, fork. f. Dansk Ride-Forbund.

D. R. G. M., fork. f. ty. Deutsches Reichsgebrauchsmuster, ty. rigsbrugsmonster, d. v. s. beskyttet varemærke el. -type, indført i register for sådanne, hvorved efterligning kan forfølges ad rettens vej. **dr. h. c.** (lat. *honoris causa* for ærens skyld), æresdoktor.

dribling (eng. *dribble*, egl: dryppe), i fodbold, hockey o. l. spil, passing af modspiller m. bolden under kontrol. I håndbold og basketball d. s. s. studsning.

Driesch [dri:]], *Hans* (1867-1941), ty. biolog og filosof. Hovedrepr. for nyvitalismen, if. hvilken der i organismene virker en særlig formende livskraft (»enteleki«). Hovedv: *Philosophie des Organischen* (1909); *Grundprobleme der Psychologie. Ihre Krisis in der Gegenwart.* (1926).

drift, populær betegn. for (den formodede) årsag til uvilkårlig el. instinktiv stræben.

driftfeje, bortløbet kvæg.

driftsherre, den person el. det selskab (evt. offentl. institution), som i økon. øjemed og for egen regning og risiko driver erhvervsvirksomhed. I det kapitalist. samf. tager d initiativet til produktionsmidlernes kombination i produktiv virksomhed og bestemmer normalt sin produktions omfang og art som det for ham fordelagtigste, d. v. s. afkastende maksimal profit. Det økon. udbytte af d-funktionen kaldes d-gevinst. Den saml. d-indtægt indeholder tillige driftslederens samt kapitalrenten og jordrente af d-s evt. egenkapital.

driftskapital, kapital til finansiering af en erhvervsvirksomheds løbende produktionsproces.

driftsregnskab, opstilling over en virksomheds udgifter (tab) og indtægter (vinding) samt forskellen ml. disse i en vis periode, ofte 1 år.

driftstabsforsikring el. *chomageforsikring*, forsikr. mod det tab af indtægt, den forsikrede indirekte lider ved standning af hans bedrift. D danner ofte supplement til brandforsikr.

driftsteorien, *geol.*, teori opstillet af Lyell, gik ud på, at morænedannelserne skulle skyldes isbjerger.

driftsøkonomi, disciplin af den økon. videnskab; behandler de enkelte bedrifters økonomi ved prod., salg osv.

'Drigo, *Riccardo* (1846-1930), ital. komponist. Mange år i St. Petersborg, 1919 i Paris. Balletten *Harlekins Millioner*.

drikkekar formedes i ældste tider af ler el. træ, i antikken og senere gerne af sølv. I Norden brugtes øksehorn, ofte rigt udsmykket. Fra 15. årh. anv. også glas, fra 18. årh. fajance el. porcelæn. Formerne er: skål, horn, kande, bæger, pokal, krus og kop.

Sølvbæger, krus med låg og sølvforgylt krus. Danmark, 17. årh.

drikkepenge (egl. penge til at drikke for), principielt frivillig, sædvanestemt pengeydelse for tjenesten af, for ikke fast lønnet arbejde. D til serveringspersonale på restauranter o. l. i Danmark. (fra 1947) sædv. 12 $\frac{1}{2}$ % (før og under 2. Verdenskrig henh. 10 og 15%). d påføres ofte, især i udlandet, regningen med en fast procentatsand.

drikkevand er ferskvand, der sjældent indeholder over 1 g fast stof pr. l og ikke må indeholde idelugtende forurenninger el. større mængder bakterier.

drikkeviser, en litter. genre med forudsætninger bl. a. i Anakreons vingladede smådigte (6. årh. f. Kr.) og senere antik efterklang deraf. Bl. a. gnm. Horats' lat. genklang af gr. lyrik synes der at være en påviselig forb. ml. denne og de middelalderlige akademiker-vagabonders delvis meget værdifulde poesi (vagantviser), hvoraf adskilligt kan betegnes som d. Fra 16. og 17. årh. finder vi d på eur. nationalsprog, f. eks. hos Shakespeare. Den 1. originale da. d (med sideløbende lat. tekst) er Anders Bording's »Frisk op, naar Dievlen gjør sig vred« (ca. 1650). Med det borgerlige klubblivs fremvækst i Kbh. fra ca. 1775 får d sin egl. blomstring hos os med forf. som Tode, Storm, P. A. Heiberg, Zeltitz og navnlig Rahbek. Den spec. akad. d i tilknytning til selskabeligt og polit. studentertilhørs især 1830'erne og 40'erne (Ploug, Hostrup). For øvrigt præges 19. årh.s d ofte af en dybere romantisk livsopfattelse. I 20. årh. har Seedorff-Pedersen hævdet sig som den mest yndede da. forf. af d.

dril (*Man'drillus leuco'phaeus*), bavian, beslægtet med mandrillen; mindre, sort ansigt. Guineakyst.

drilbor, lille fladbor, der anbringes i et driløj.

drill (eng.), eksercits.

'drilling el. *drill* (lat. *trillix* trætrædet), tæt, uligesidet 3-skaftet kiperøvet bomuldsstof (arbejdstøj).

drilling (ty., egl: trilling), jagtvåben med to hængelb og et rifelløb.

driltøj, håndboreværktøj, hvor boret drejes ved at en møtrik føres langs en skrue med stejlt gevind.

Drin, 300 km l. flod i N-Albanien.

'Drina, 460 km l. biflod til Sava, udspringer i Montenegro.

drink (eng.), drik (især blandet, spirituøs).

Drinkwater ['driŋkwā:tə], *John* (1882-1937), eng. digter og dramatiker. Kendt for sine hist. skuespil, bl. a. *Abraham Lincoln* (1918). Digte: *Selected Poems* (1922).

Dankwart Dreyer: Carolinekilden ved Næsby på Fyn. (Kunstmus.).

'drittel (ty. $\frac{1}{3}$), 1) bøgetræs fustage til nedpakning af smør, opr. rummende $\frac{1}{3}$ tonde, nu 112 lbs el. 50,75 kg. Betegn. d søges erstattet med det da. treding; - 2) bogtryk, ordmellemrumstype, som er $\frac{1}{3}$ af kvadraten i den pågældende skrift. **drivaksel**, drejelig, kraftoverførende aksel. **drivanker**, konstruktion af rundholter og sejldug; holder et skib vindret, når det rider en storm af. d sættes ud i søen foran for skibet, befæstet til forstævnen v. hj. af en trosse.

drivbænk, varmebænk el. varmebed, glasdækket, sydhældende bed med gærende hestegødning, dækket af jord og indrammet af en karm, til drivning af blomster el. grønsager.

drive, søv., 1) d for vinden, 2) d med ankeret, 3) d en nåd, kalfatne en planke-sammenføjning i dæk el. lign.

drive [draiv], langt, hårdt slag i forsk. boldspil.

driverum, søv., sikkerhedsafstand fra land for opankret skib for det tilfælde, det kommer i drift.

drivhjul, hjul på et lokomotiv el. en motorvogn, som drives af maskinen, og som egl. bevæger vedk. køretøj.

drivhus, glasdækket plantedyrkningsrum, der kan være opvarmet ved kedelanlæg el. være såkaldt koldhus. Elektr. opvarming er prøvet i de senere år, især til bænke og formeringsbede.

drivning, 1) udharming af tynde metalplader til kar, smykker o. l.; 2) dyrkning af planter under forbedrede vækstbetingelser, som regel i drivhus, for at frembringe anvendelige planteprodukter på et tidligt tidspunkt el. i lande, hvor klimaet ikke tillader dyrkning af pågældende produkt på friland. d spiller en stor rolle ved Danm.s forsyning med champignons, tomater, salatagurker, meloner, gulerødder, radiser, blomkål, salat, vindruer, blomster, grene m. m.

drivrem, rem af læder, gummi, hamp, bomuld o. l. til kraftoverføring fra en remskive til en anden. En d, som forbinder 2 parallelle aksler, kaldes åben, når de drejer samme, krydset, når de drejer modsat vej; er akslerne ikke parallelle, kaldes d halvkrødet.

drivål, blankål på vej mod havet.

dr. jur., cand. jur. med doktorgraden.

dr. med., cand. med. med doktorgraden.

dr. med. vet., cand. med. vet. med doktorgraden.

dr. merc., cand. merc. med doktorgraden.

Drogden ['drøu'dæn], farvandet ml. Amager og Saltholm; 6 km. syd. del en 8 m dyb gravet rende. D Fyr, opført 1937, er anduvningsfyr for besejling af Kbh. sydfra; har afløst D fyrskib.

'droge (fr. *drogue* apotekervare), materialvare (til medicinsk el. tekn. brug); drog'gist, forhandler af d.

Drogheda ['drø:da, 'drø:da], irsk *Droichead Átha*, havneby i Eire N f. Dublin. Tekstil- o. a. industri. 15 000 indb. (1943). Massaker efter erobr. af Cromwell 1649.

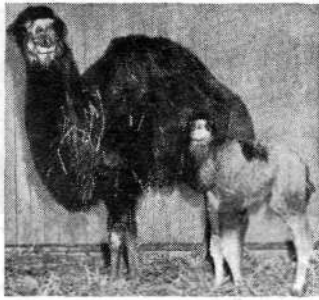
Drogo'bytj [draga'bitj], po. *Drohobycz* [drø'hobitj], by i V-Ukraine (Galicien) SSV f. Lvov; 32 000 indb. (1937). Olieraffineri efter for Borislav-feltet. 1920-39 polsk.

droit [drwa] (fr.), ret; d civil: privatret; romersk ret. d de suite [-dø sju:t], 1) sælgerens ret til i visse tilf. at hindre udleveringen af afsendte varer til køber; 2) den i visse lovgivninger anerkendte ret for kunstneren til en afgift, hver gang hans værk overdrages (sælges). d moral: kunstnerens ret til at hævde sit navn i forb. med sit værk og til at modsætte sig enhver forvanskning af værket.

Droit Humain, Le [lø drwa y'mæn] (fr.: den menneskelige retlighed), navn på den i Paris 1893 stiftede »Universelle Fælles-Frimurer-Orden«, der optager både kvinder og mænd.

Droitwich radiofonisation ['drøit-witj], eng. langbølgesender på 1500 m. -'dro'm (gr. *drōmos* løb), bane, væddeløbsbane.

Drôme [drø:m], 1) 102 km l. biflod til Rhône, fra Alperne til Valence; 2) fr. dept. omkr. 1); 6561 km²; 268 000 indb. (1946).

drome'da'r (Ca'melus drome'darius), en-puklet kamel, kun tamform, udbredt fra N-Afrika til Indien.

dromedarflue, d. s. s. kamelhalsflue.

'drone, den ret store, brodløse han hos honningbier.

'drongoer (Madagascar-sprog) (*Dicruridae*), trop., insektædende spurvefugle, ofte sorte; forlængede halefjer.

drønning (hunkønform til *drotten* drot), herskerinde i et kongerige el. en konges hustru; 2) hun hos de kolonidannende insekter (bier, myrer, termitter); 3) i skakspil den vigtigste brik efter kongen; flyttes enten diagonalt el. parallelt med brættets sider.

Dronning Alexandrines Bro, d. s. s. Ulvsundbroen.

Dronning'bor'g, tidl. kgl. slot i Randers, grl. som gråbrødrekløster, fra 1551 enkesæde for dronning Dorothea, deraf navnet D. Nedrevet 1721. Den nuv. hovedgård lidt ØNØ f. Randers er en lille rest af slottets ladegård.

'Dronningeskamlen, grund ud for Dronningestolen.

'Dronningestolen, 128 m h. punkt på Møns Klint.

Dronning'går'd, tidl. kgl. lystgård ved Furesøen. Grl. 1661 af dronning Sofie Amalie. 1781-1809 ejet af Fr. de Coninck,

der lod anlægge en romantisk naturpark og opføre en ny hovedbygning (Næsseslottet) 1783. Jorden udstykkedes efter 1895 til villabebyggelse; Næsseslottet (fredet i kl. B) fra 1935 rekonvalescent-hjem.

Dronning'hol'm, voldsted ved Arreso, N-Sjælland. Opr. borg fra 13.-14. årh., forfaldet og eflth. nedbrudt i 16.-17. årh., nu kun lav vold og lidt murrester.

Dronning Louises Børnehospital, Kbh., åbnet 1879, senere udvidet. Selvejende institution. Oprettet og drives delvis for legat- og gavemidler. Kbh.s kommune indlægger patienter efter overenskomst. 140 senge samt en poliklinik. Landafd. »Blide« ved Jonstrup med 20 senge.

Dronning Louises Land, stort nunatak-område (2000 m h.) i Østgrøn. Inden for Dove Bugt og Germania Land. Opdaget 1908 af Danmark-ekspeditionen.

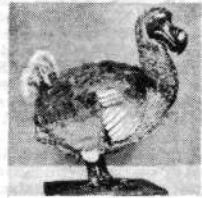
Dronning'lun'd, 1) hovedgård ØNØ f. Nørre-Sundby, grl. i 13. årh. som *Huns-lund kloster*, 1690 købt af dronning Charlotte Amalie, hvorefter navnet D. Ansejlig hovedbyggn. med rester fra middelalder og renæssance, ombygget i 18. årh. af Thura, fredet i kl. A; 2) stationsby (Ålborg-Sæby), nær 1); 1339 indb. (1945).

Dronninglund Storskov, syd. del af Jyske Ås. Knøsen 136 m.

Dronning Maud Kæden [mø:d], bjergkæde i Antarktis på 86° s. b. ved inderste del af Ross Shelfen, kortlagt af Byrd 1930 og 34. Kullag med planterester.

Dronning Pélés Hår (*Pelé* er i polynesiske rel. gudinde for vulkaner), fnitrådet, hårlignende lava fra Kilauea, Hawaii.

dronte (holl.) (*Raphus cucul'latus*), due af

kalkunstørrelse, uden flyveevne, levede på Mauritius, udryddet omkr. 1680.

drop (eng: fald), i tennis o. l. spil sællesbetegn. for alle slag, der får bolden til at falde blødt ned over nettet. Anv. meget i single.

'dropper (eng.), hønsehund, krydsning ml. pointer og setter.

drops (eng: dråber), sylrige bonbons, f. eks. lemondrops (med citronsyre).

droske ['drøʃk] (ty. *Droschke*, af russ. *drozjki*), hyrevogn.

drosler (*Turdus*), mellemstore sangfugle, overvejende skovfugle med plettede øg og store, skålformede reder. Hertil sangdrossel, sjagger, solsort m. fl.

Drosophila ['-fi:] (gr. *drōsos* dug + *filein* elske), bananfluer.

drosselbær, frugterne af hæg.

drosselklap (ty. *drosseln* kvæle, lukke af), drøbelklap el. drøbel, drejeligt spjæld på dampmaskinen til en dampmaskine til regulering af maskinens gang.

drosselrikser (*Mesoe'nades*), orden af drossellign., med vandhøns beslægtede fugle. Madagaskar.

drosselrørsanger (*Acro'cephalus acundinaceus*), næsten drosselstor brunl. rørsanger. Ret sjælden i Danm. Trækfugl.

drosselspole (ty. *drosseln* kvæle, dæmpe), elektratekn., d. s. s. induktionsspole.

drost (mnty. *drotsete* den som har sæde i kongens hird (drot)), i Norden opr. den hofembedsmand, der ledede den daglige husholdning, fra 13. årh. leder af finansvæsenet og delvis af retsplejen; afskaffet af dronning Margrete, da embedet var farligt for kongemagten.

Drost, Willem (17. årh.), holl. maler. Livsforhold ukendt. Få signerede billeder fra ca. 1655. Påvirket af Rembrandt. »Studentens« (kunstmus., Kbh.), indtil for ganske nylig tilskrevet Rembrandt.

'Droste-Hülshoff, *Annette* von (1797-1848), ty. forfatterinde. D-s naturmagske ballader er intimt forbundet med hendes hjemstavn Westfalen. D, der under dystre motiver, *Die Judenbuche* (1842, kriminalfortælling), mestrer meget fine realistiske naturbeskrivelser.

'Droste va Vischering [-tsu 'visjəri], *Clemens August* (1773-1845), ærkebiskop af Köln 1837-42; bekæmpede den preuss. stat, især i spørgsmålet om kat.-prestant. ægteskaber; fængslet 1837-39.

drot (oldn. *drōtt* krigerskare), herre, fyrste; opstået af glða. *drotten*, idet -en opfattedes som den best. art.; genoptaget i 19. årh. fra glða.

Drotkvædet versemål (isl. *dróttkvæðr* som egner sig til at foredrages for en fyrstes hird), det af no.-isl. skjalde mest anv. og højest ansete versemål, kendt fra 1. halvdel af 9. årh. Det meget krævende d består af 8-liniede vers; hver linie har seks stavelser; tre med tryk og to med rim; hvert liniepar er forbundet med alliteration.

Drot og Marsk, tragisk sangdrama m. musik af P. Heise og tekst af Chr. Richardt (Kbh. 1878).

Drottning'hol'm, sv. kgl. slot på Lovön i Mälaren, tæt V f. Stockholm; opført for enkedronning Hedvig Eleonora fra 1662 efter tegning af N. Tessin d. æ. En del af det indre udstyr og anlægget af den store park udførtes under ledelse af N.

Tessin d. y. ca. 1700. Bl. parkens skulpturer findes springvandsfigurer bortførte fra Frederiksborg som krigsbytte 1659.

Dronning Lovisa Ulrika udvidede slottet 1746-52 og lod opføre have-slottet »Kina«. Gustav 3. byggede teatret 1764-66 (nu teatermuseum). D rummer pragtfulde interiører og store kunstsamlinger. Slottet benyttes stadig som kgl. residensslot. **Drouais** [drwæ], *François Hubert* (1727-75), fr. maler. En af rokokosens mest indtagende portrætmalere, hvis portr. af børn, oftest med landskabelig baggrund, ejer en sjældn, naturlig ynde. Portræt af *Ludvig 15.* (Versailles).

Droysen ['drøysən], *Johann Gustav* (1808-84), ty. historiker, prof. i bl. a. Kiel (1840-51), bekæmpede Danm. i det slesvig-holstenske spørgsmål. Skrev *Geschichte Alexanders des Grossen* (1833) og *Geschichte des Hellenismus* 1-2 (1836-43) og *Geschichte der preussischen Politik* 1-14 (1855-86) (til 1756).

D. R. P., fork. f. (ty.) Deutsches Reichspatent, tysk rigspatent.

dr. phil. (gr.-lat. *philosophia* filosofi), cand. mag., mag. art. el. scient. med doktorgraden.

dr. polit., cand. polit. med doktorgraden. **dr. techn.** (gr.-lat. *technics* af gr. *technē* kunstferdighed), doktor m. doktorgrad fra Danm.s Tekniske Højskole.

dr. theol., cand. theol. med doktorgraden.

druder, ty. *Druden*, i ty. folketro alfekvinder el. hekseagtige plageånder med svane-el. heksesod; senere navn på hekse. *Druden* tæen er *Walpurgis*-(Valborgs)-nat, 1. maj.

drudefødd (egl. aftryk af drudernes fødd), pentagram; symbol på fuldkommenhed.

druehyacinth el. *perlehyacinth* (*Mus'cari*), slægt af liljefam. Logvækster m. blå el. violette, krukkeformede blomster i klaser. Middelhavslandene, fl. arter pryddplanter.

druehyld (*Sam'bycus race'losa*) er af samme slægt som alm. hyld, men har røde bær. Hist og her plantet i da. skove.

druekerneolie udvindes i begrænset omfang ved presning el. ekstraktion af vindruekerner. De bedste kvaliteter anv. som spiseolier, andre til sæbe, maling, linoleum, kosmetika.

druevel (*Phyllo'xera 'vastatrix*), bladlus, lever på vin, opr. amer., overført til Frankrig, hvor den har skadet for milliarder. Æggene overvintrer, af disse fremkommer nogle generationer af hunner, der er rodsnyltere. Om efteråret optræder vingede hunner på bladene, af disse æg fremkommer hanner og hunner, der frembringer de overvintrende æg.

druemunke (*Ac'tea*), slægt af ranunkelfam. En art, bær-d (A. spicata), med hvide blomster og sorte bær, er vildtvoksende hist og her i da. skove.

drueskimmel, d. s. s. gråskimmel.

druesukker, d.s.s. glukose. **druesyre**, blanding af lige dele højre- og venstre-drejende vinsyre. d er optisk neutral, men kan spaltes i d- og l-vinsyre. d opstår ved opshedning af d-el. l-vinsyre med vand til 175°. Disse forhold er opdaget af Pasteur.

Dru'ideordenen (efter druiderne), frimurerlign. selskab stiftet i London 1781. **dru'ider** (lat. *druides*), kelternes præster i det gl. Gallien og Britannien. Romerne ødelagde deres magt, men rester af deres rel. levede til langt ned i tiden.

drukning, død som flg. af hindret lufttilførsel p. gr. af fyldning af lufrøret og dets forgreninger med vædske. Drukning kan undertiden selv efter 1/2 times ophold i vandet genoplives v. hj. af kunstigt åndedræt, som derfor skal fortsættes til en læge har konstateret døden.

drumlins ['dråmlinz] (eng. af gælsk *drum* bakkekam), afrundede langstrakte bakker, afsatte af indlandsisen. Deres længderetning angiver isens bevægelsesretning.

Drummond ['dråmønd], *Eric*, 16. Earl of Perth (f. 1876), brit. diplomat. Kom 1900 ind i udenrigsmin.; 1915-19 privatsekr. f. udenrigsmin. 1919-33 generalsekr. f. Folkeforb., hvis prestige D styrkede meget. 1933-39 ambassadør i Rom. 1939-40 rådgiver f. informationsmin. (propagandaen).

Drummond ['dråmønd], *Henry* (1851-97), skotsk prædikant og naturforsker. I »*Natural Law in the Spiritual World*« (1883) viser han, at udviklingslæren også gælder det åndelige liv.

Drummonds kalklys ['dråmønd-], opfundet 1826 af den skotske ingeniør T. Drummond (1797-1840), fremkommer, idet en stift af calcium-el. zirkonoksyd glødes i en knaldgasflamme.

Drury Lane Theatre ['druəri 'læin 'θiətə], London-teater v. gaden D. L.; åbnet 1663 af dramatikeren Sir *Thomas Killigrew* (1612-83). Nuv. bygning (1812) kan rumme ca. 3000 personer.

'druse (ty. *Drüse* kirtel), d. s. s. krystaldruse.

'dru'ser, sekt i Syrien (ca. 150 000 tilh.), grl. i 11. årh. af ad-Darazi; deres religion en blanding af gl. orientalske religioner, islam og kristendommen. Ofte opror, sidst 1924-27 mod franskmændene.

Dru'silla, datter af Herodes Agrippa 1. g. m. landshøvdingen Felix (Ap. Gern. 24, 24).

'Drusus, to rom. prinser af Augustus' dynasti: 1) Nero D (38-9 f. Kr.), Livias søn af l. ægteskab, erobrede 15-9 Rhætien og Germanien til Elben. - 2) D Cæsar (d. 23. e. Kr.), Tiberius' søn g. m. Livilla, der s. m. Sejan ryddede ham af vejen.

'Drusus, to rom. tribuner af slægten Livius: 1) 122 f. Kr., Gracchus' modstander. - 2) 91 f. Kr., søn af 1), søgte at afværge den politiske krise ved kompromislove, der gav senat, riddere, folket og forbundsfællerne visse fordele; myrdet.

druzjina [dru'zina], dr. russ. fyrsters hird. **dry** [drai] (eng.), tor (om vine, mods. sød).

dry'ader (gr. *Dryades* af *dryis* eg), i gr. mytol. træernes nyfmer.

'Dryas (nylat. af gr. *Dryas* dryade), rype-lyng.

dryas-ler, ferskvandsler fra sen-glacialtiden med arktisk flora (*Dryas*, polarpil, dværgbirk).

Dryden ['draidn], *John* (1631-1700), eng. digter. Skrev en række skuespil, dels komedier i restaurationsperiodens fr.-påvirkede, men grovkornede eng. smag: *Marriage-à-la-Mode* (1673), dels bombastiske helhetragedier, også med fr. forbillede, *The Conquest of Granada* (1670) og hans berømteste *All for Love* (1678) o. a. D-s kritiske forord til dramerne er holdt i en enkel og kraftig stil og er af stor bet. for udviklingen af mod. eng. prosa. Senere (fra 1681) skrev D satiriske indlæg i tidens polit. og rel. stridigheder. Vergil-overs. 1697. (Portræt sp. 1011).

dry-farming ['drai'fa:min] (eng. *dry* tor + *farming* landbrug), agerbrugsmetode, der anv. i tørre områder og væsentlig består i en særlig fugtighedsbevarende pløjning, stampning og harvning af jorden, samt valg af afgrøde, der er modstandsdygtig mod tørke; anv. mest i hvedeavl; især udbredt i USA, Canada, Australien og Sovj.

Dry'galski [dri-], *Erich* von (f. 1865), ty. geograf; antarktisk eksped. 1901-03.

'Drypner, i nord. mytol. Odins ring, hvoraf der hver nat dryppede 9 lige så vægtige guldringe.

dryppert, populær (vulgær) betegn. for gonorrhoe.

drypsten, istap-el. søjleformede aflejringer af kalkspat, afsat af kalkholdigt nedsvivende vand i underjordiske huler, d-huler.

Držié ['drəzjé], *Djordje* (1457-1527), dalmatisk-kroat. digter, en af de første repr. for den ital. indflydelse i Dubrovnik.

Držić ['drəzjic], *Marin* (ca. 1520-67), dalmat.-kroat. digter fra Dubrovniks blomstringstid, skaber af den kroat. renæssancekomedie (lystspil og hyrdespil).

dræ, betegn. for (navnlig) rugens blomstring, idet blomsterstøvet ved vindens hjælp føres fra plante til plante. Under gunstige blomstringsforhold kan støvet stå som en tåge el. sky over rugmarken. **'Dræet**, da, ø, S f. Æbelø; 0,27 km²; 18 indb. (1935).

dræ'g (holl.), lille anker uden stok med 2 el. fl. flige; drægge, slæbe et d over havbunden under eftersoning. **drægtighed**, 1) *vet.*, hudsyrsvangskabs-(s-periode). Normalt regnes d at vare: hoppen ca. 333 dage, koen 280, søen 115, fåret og geden 150, hunden 63 og katten 59 dage. Betydelige variationer forekommer; 2) *sov.*, et skibs bæreevne el. dybgående.

drænage [-'na:'fø] (eng.-fr.), i *kir.* bortledning af sårsekret og materie fra sårhuler v. hj. af gummirør el. gazestrimler.

dræning (eng. *drain* udtørre), fjernelse af skadeligt vand fra jorden. d udføres under og omkring bygninger, men især drænes landbrugsjord for derved at forbedre planternes livsbetingelser. d kan udføres v. hj. af åbne grafter; metoden er uøkonomisk, da den beslaglægger stort areal, generer driften og kræver ret megen vedligeholdelse. Almindeligst udføres d derfor med lukkede ledninger, nedgraved i jorden. Disse ledninger laves af dræner el. sjældnere af nedgravede faskiner el. stenlag. Fra opfang-, side-el. segeledninger strømmer vandet til hoved-el. stamledningen, hvorfra det løber bort til recipienten. Ledningerne må lægges i passende afstand og med passende fald.

dræner, porøse cylindriske brændte ler-rør uden muffe.

Drøbak ['drøbak, 'drø-], no. købstad (fra 1842 v. Oslofjorden; 2000 indb. (1946). Havbiologisk station. **Drøbakund**, den smalleste del af Oslofjorden; fæstningsanlæg (Oskarsborg).

'drø'bel (*uvula*), kegleformet fremspring på den bløde ganes bageste kant.

drømme, oplevelser under søvn og søvnlignende tilstande, ofte forårsagede af sansepåvirkninger, der tydes forkert, bl. a. i lys af dagens oplevelser og utilfredsstillende ønsker.

drømmetydning, opfattelse af drømme som (ofte symbolsk forklædte) 1) varsler om fremtidige begivenheder el. 2) udtryk for »underbevidst« og »fortrængte« tendenser el. ønsker hos den drømmende.

drømte mig en drøm i nat, begyndelseslinien af et folkevisefragment, det ældste da. (ca. 1300). Tekst og melodi er opnoteret i et med runder skrevet manuskript af Skånske Lov. Melodien benyttes som pausesignal i den da. radio.

drøve, indsnævre tværsnittet af en rørledning v. hj. af et spjæld el. en ventil, hvorved trykket af det gennemstrømmende medium falder.

drøvtyggere (*Rumi'nantia* el. *Seleno'dontia*) omfatter størstedelen af de parret-tåede hovdyr. Karakteristiske ved kindtændernes halvmaåneformede emaillelister og den kompliceret byggede mave; denne består af formaven, der atter deles i den store vom (rumen) og den lille netmave (reticulum), samt bladvannen (omasus) og kallunet (abomasus); hos kamelerne mangler dog netmave, hos dværgbjørte bladmave. I formaven opholder føden sig nogen tid og påvirkes af mikroorganismer, derpå opgylpes den, tygges for 2. gang og kommer nu direkte i bladmaven og kallunet, hvor den egl. fordøjelse foregår.

Druehyacinth.

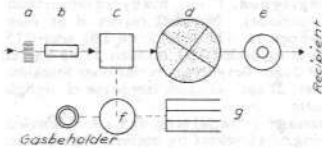

Druemunke.

dråbe, en vædskemasse, der holdes sammen af vædskens overfladespænding, hvorved **d** søger at antage kugleform, der har den mindst mulige overflade. Tyngdekraften vil dog bevirke, at liggende **d** bliver fladttrykte, men bringes en **d** til at svæve i en anden vædske af samme ν , bliver den nøjagtig kugleformet.

dråbefilter, del af biol. rensningsanlæg for spildevand. **d** består af et tykt lag slagger, hvilende på en dobbeltbund. Gnm. spredere sprøjtes spildevandet ud over slaggerne, siver ned over dem og angribes derunder af mikroorganismer, som nedbrøder de org. stoffer i spildevandet, hvorved der dels dannes opløselige stoffer, dels stoffer som kan bundfældes.

dråbefilteranlæg, biologisk rensningsanlæg for spildevand. Det består af *rist* (a) til opfangning af grovere forurenninger; *sandfang* (b) til udskillelse af tunge, mineraliske stoffer, bundfældningsbassin (c), f. eks. en *emiscerbrønd*, hvor de org. dele, som ved stillstand af vandet er i stand til at synke, bundfældes sig. Derefter passerer vandet *dråbefilteret* (d), hvor de organiske

stoffer nedbrødes for siden til dels at bundfældes i *efterklaringsstanken* (e). Lavt-belastede **d** udføres dog ofte uden efterklaringsstank. De udfældede stoffer, *slammen*, føres til et rådderum, der enten kan ligge under bundfældningsrummene el. ved større anlæg i en særlig *råddetank* (f). I denne bevirker anaerøbe processer, at slammen under udvikling af gas bliver luftfri og efter tørring på *slambede* (g) velegnet til gødning.

dråbeinfektion, infektion ved indånding af de fine smitstofholdige dråber, der i stort antal udslynges fra mund el. næse ved hoste, nysen el. tale, og som i lukkede rum kan holde sig svævende i timevis i luften. Mange sygdomme overføres ved **d**, f. eks. forkølelse, influenza, mæslinger, difteri og tuberkulose, dog langt sjældnere uendørs end indendørs.

dråber, *arkit.*, 1) kegleformede nedhæng under en dorisk bygnings triglyfer og mutuler (ill. se dorisk stil); 2) runde nedhæng på en middelalderlig murbue underside.

dråbetæller, anordning til enkeltvis afmåling af dråber af medicin, i rgl. fladt afskåret, krummet glasvat.

Dråby Vig, indskæring på østsiden af Mors N f. Nykøbing.

DS, fork. for Dansk Standardiseringsråd. **EDSE**

d. s., receptfork. for (lat.) *détur*, signatur, udelveres, signeres.

DSB, fork. for Danske Statsbaner.

DSkyU, fork. for Dansk Skytte Union.

DSO, eng. fork. for Distinguished Service Order.

DSOF, fork. for Dansk Ski- og Orienteringsforbund.

DS og LF, fork. for Dansk Svømme- og Livredningsforbund.

DSR, fork. for Danske Studenters Roklub.

d-streng, næstlaveste streng på violinen.

DsU, forkortelse f. Danmarks soc. dem. Ungdom.

Dsungari'et, anden stavemåde for Dzungariet.

DSvF, fork. for Dansk Svømme- og Livredningsforbund.

du'alis (lat.), *gramm.*, to-tal, en i fl. ældre indoeur. sprog forekommende nominal- og verbalkategori ved siden af ental og flertal.

dua'lisme (lat. *dualis* vedr. to), tvehedslære; anskuelsen om at livet er behersket af to modstridende principper, godt og ondt, ånd og materie el. sjæl og legeme. Stammer fra parsismen, fik stor bet. for hellenistisk rel. og for kristendommen.

duali'te'oprincippet (lat. *dualis* vedr. to), 1) i logikken sætning der siger, at et udsagn må være sandt el. falskt; 2) *mat.*, princip der udsiger, at man i projek-

tivgeometrien af enhver plangeometrisk sætning kan danne en ny rigtig sætning ved ombytning af ordene »punkt« og »ret linie«, »punkter på en linie« og »linier gnm. et punkt« osv. En tilsvarende regel gælder i rummet for punkter og planer.

Du Barry [dyba'ri], *Jeanne Bécu* (1743–93), Ludvig 15.s elskerinde. I forb. m. kongen ca. 1768, ægtede 1768 grev Guillaume D. Bidrog til Choiseuls fald 1770; forhadet og nedrakket i sin samtid, i unåde efter kongens død. Guillotineret under Revolutionen.

Dubbels ['døbøls], *Hendrick* (1620/21–76), holl. maler. En af de ypperste holl. marinemalere; repr. på kunstmus., Kbh.

dubi'osa (lat. *dubium* tvivl), 1) fordringer som p. gr. af debtors forhold må betragtes som helt el. delvis tabt; 2) varer, der p. gr. af forældelse o. l. nedskrives i værdi.

dubi'øs (lat. *dubios*), tvivlsom.

dublé [-'blé] (fr. *double* dobbelt), i jagtsproget to skud aflyret så hurtigt efter hinanden, at bossen ikke tages fra skulderen, og til to forsk. stykker vildt. Det forudsættes alm., at begge stykker nedlægges.

dubl'e're (fr. *doubler*), fordoble; overtrække med et dække; lade en rolle indstudere af to.

du'blet (fr. *double* dobbelt), dobbeltseksemplar(-); dobbeltløbet bøsse.

du'bletkalv, d. s. s. *buksekalv*; betales til slagtning med en overpris, da den giver meget kød og lille slagtesvind.

Dublin ['dåbin] (irsk *Baile Atha Cliath*), 1) grevskab i prov. Leinster, østl. Eire, 922 km², 636 000 indb. (1946); 2) hovedstad i Eire, ved Liffey's udløb i D Bay, 507 000 indb. (1946). Vigtig handels- og industriby med fabrikation af poplin, jernbanemateriel, skibe, øl m. v. Jernbaneknudepunkt og udgangspunkt for mange skibsruiter til Engl. Kanalforb. til Shannon. Meget smuk park: Phoenix Park. Eires kulturcentrum med to univ. (det ene katolsk), nationalbibliotek o. fl. museer. Kendt fra 3. årh. e. Kr., fra 9. årh. centr. for nord. vikingeringe. 1171 under eng. overherredømme. I 19. årh. hyppig uro og modstand mod eng. styre; oprør 1916.

du'blo'n (sp. *doblón*, egl. dobbeltstykke), sp. guldmønt = 2 pistoler.

Dubois [dy'bwá], *Guillaume* (1656–1723), fr. politiker, lærer for Filip af Orleans; ved dennes overtagelse af magten ledende 1715–23. Kardinal 1721. Forhadet som parvenu, hensynsløs, men dygtig.

Dubois [dy'bwá], *Paul* (1829–1905), fr. billedhugger og maler. Repr. for 1870'ernes og 80'ernes formdyrkelse. Kendt bl. D.s værker er *monumentet over general Lamoricière* i domkirken i Nantes (1871) med forbillede i florentinsk renaissancekunst. Repr. i glyptoteket, Kbh.

Du Bois [dø 'báis], *William E. B.* (f. 1868), amer. forfatter, historiker og sociolog af negerafstamning; forkæmper for negrenes ligeberettigelse.

Dubois Chémant [dy'bwá je'mã], *N.* (f. 1753), fr. tandlæge, indførte i slutningen af det 18. årh. porcelænet i tandlægekunsten.

Du Bois-Reymond [dy'bwá rø'm], *Emil* (1818–96), ty. fysiolog. Undersøgelser over muskel- og nervetysiol. I *Über die Grenzen der Naturerkenntnis* (1872) hævdede han, at der gives en rk. spørgsmål, over for hvilke vi er uvidende og vil vedblive at være det: »Ignoramus et ignorabimus«.

Dubonnet [dy'bonã], kendt fr. aperitif, navn efter vinfirmaet som fremstiller den.

Duborg, tidl. borg på Mariebjerg i Flensborg, grl. i beg. af 15. årh., måske af dronning Margrethe, måske af Erik af Pommern; støttepunkt i kampen mod de holdst. grever, opr. opnået efter hovedsmanden Jens Due, senere kaldt Flensborghus. I 17. årh. benyttet som kgl. residens, nedbrudt 1719, ruinerne bortryddet ca. 1900, på tomten store nybygn.

Duborgskolen (efter *Duborg*), da. realsk. i Flensborg, grl. 1921.

Dubrovnik ['dubrø'vnik], ital: *Ra'gusa*, by i Jugoslavien ved Adriaterhavet S f.

Fra kysten ved Dubrovnik.

Sarajevo; ca. 20 000 indb. **D**-s smukt beliggende havneby; (tidl: Gruž), hedder nu **D II** [dva]. Stort turistbesøg. – Grl. i 7. årh., fra 15. årh. selvstyrende republik under tyrk. overhøjhed; 1814–1919 østr.

du Cange [dy'kã:z], *Charles* (1610–88), fr. historiker, skrev et endnu anvendt leksikon over middelalderlatin: *Glossarium mediæ et infimæ latininitatis* (1678).

Duccio di Buoninsegna ['dud:fo di bwonin'senja] (ca. 1255–ca. 1319), ital. maler. Virksom i Siena. Hans hovedværk er *Majestas*, en fremstilling af Madonna med barnet omgivet af helgener og engle bestemt som alterbilledet til domkirken i Siena, nu i kirkeens museum.

duc d'albe [dyk 'dalba] (fr: hertugen af Alba), pæleknipte, som nedrammes i bunden af et vandbassin. **d** anv. til fortøjning el. forbundet med flåder, bundme el. lign. til afgrænsning af et vandområde, f. eks. anvendt til afgrænsning af flådens leje (Hønsebroen).

duce ['dudʃe] (ital. af lat. *dux* fører), fører. **II D** (føreren), 1922–45 titel for Mussolini.

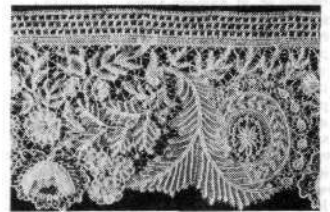
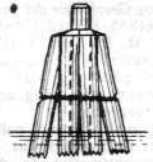
Duchâtel [dyʃa'tæ], *Tanneguy* (ca. 1360–ca. 1450), fr. statsmand i Karl 6.s og 7.s tjeneste. Storsénéchal 1446.

Duchesse [dy'ʃæ:n], *André* (1584–1640), kaldet den fr. historieskrivnings fader (kildesamlinger til Fr.s hist.).

Duchesse [dy'ʃæ:n], *Louis* (1843–1922), fr. kat. kirkehistoriker. Hans kritiske forskninger over de ældre paver og helgener vakte voldsom forbitrelse imod ham i klerikale kredse.

duchesse [dy'ʃæs] (fr.), hertuginde.

duchesseknipling [dy'ʃæs-] (fr. *point*

duchesse), en knipt knipling uden egl. bund. Mønstræts blomster sammenholdes med brides.

Dučić ['dudʃitj], *Jovan* (f. 1874), serbokroat. digter; repr. f. den moderne artistiske og erotiske i litt.

Ducis[dy'si:s]), *Jean-François* (1733–1816), fr. dram. forfatter, søgte at tilpasse Shakespeares for det fr. teater.

'Duco-lak, celluloselak til påstrykning el. sprøjtning (f. eks. af automobiler).

'ductus (lat., *med.*), udførselsgang, f. eks. fra kirtel.

Duddell [dã'dæl], *William* (1872–1917), eng. fysiker og elektrotekniker, hvis arbejder blev grundlaget for Vald. Poulsens generator for højfrekvente strømme.

dudelsack ['du:dølsæk] (ty.), *mus.*, sækketube.

Dudevant [dy'dvã], *Aurore*, fr. forfatterinde, skrev under pseud. Sand, George. **Dudley** ['dãdli] eng. by i Black Country

Japansk papirdukke.

Russiske dukker.

Dukke fra 1750.

Papmaché-dukke med porcelænshoved (ca. 1890).

VNV f. Birmingham; 63 000 indb. (1948). Kulminer, jernindustri.
Dudley ['dʌdli], John (d. 1553), se Northumberland, hertug af.
'due (ital.), to; a due (for to) angiver i orkesterstemmer el. partitur, at to instrumenter, som er noteret på samme system, spiller det samme.
duebrødre, et med helligåndens ordene beslægtet samfund, kendes i Danm. fra Roskilde.
duegne [dʉɛn] (fr. af sp. *dueña*), anstands-dame i fr. teater.
Dueholm Kloster, tidl. hovedgård i Ny-

købing M., grl. ca. 1370 som johannitterkloster. En floj af det gl. klosterkompleks rummer nu Morslands Hist. Museum, fredet i kl. A.
duehøg el. *hønehøg* (*Ac'cipiter gen'tilis*), stor høgeart, gråbrun, undersiden lys med mørkebrune tværbånd, reden i høje træer. Ernærer sig af større fugle (måger, duer o. l.), stand- el. strejffugl. Vidt udbredt på nordl. halvkugle.

duekapflvning afholdes i Danm. af De Danske Brevdueforeninger.

du'el (lat. *duellum*, gl. form *f. bellum* krig), to personers afgørelse af et mellemværende, især en ærekrænkelse, ved kamp med hinanden med egl. våben, således at der for denne kamp gælder visse traditionelle regler. **d** har hovedsagelig været anv. inden for adelen og officerstanden, især i Tyskl., og de forsk. landes lovgivn. har søgt at bekæmpe den; i Danm. foreskrev således en forordn. af 1741 dødsstraf for deltagelse i **d**. Efter gæld. da. straffelov er **d** bortfaldet som selvst. forbrydelse.
du'enna ['dʉɛnja] (sp. *dueña*), anstands-dame.

Due'odde, Bornholms sydspids; sandklitter, 2 fyr.

duer, 1) orden (*Co'lumbæ*) af ret store, planteædende fugle, tyndt næb med blod hud ved grunden. Ungerne fodres af begge forældre med et mælkeagtigt stof, der afsondres af kroen. Fl. hundrede arter, flest i S-Asien og Australien; 2) de fra klipped nedstammende racer af tamme duer. Den opr. tam d er ikke til at skelne fra klippeduen, af denne er opstået forsk. tamracer som tumlinger, skader, parykd, mæfikker og brevd. Tam d har været holdt siden oldtiden. De forvilder sig stadig let. Tam d holdes i **d**-slag med rede-reoler; bør helst ikke være fritstående. De 2 øg lægges i februar-marts, efter 5 uger er ungerne flyvefærdige.

Duero ['dʉɛro], portug. *Douro*, 770 km l. flod på Pyrenæerhalvøen; udspringer i de Iberiske Bjerge, gennemstrømmer Den Gammecastilianske Højslette og ender

med en tragtformet munding ved Pôrto i Portugal. Kun sejlbår i Portugal.

du'et (ital. *duetto* af *due* to), vokalt el. instrumentalt musikstykke for to solostemmer.

dueurt (*Epi'lobium*), slægt af natlysfam. Blomster 4-tallige, røde. Frøene med frould, kapsler lange, tynde. I Danm. 8 arter, der især forekommer på fugtige steder.

dufaycolor [dy'fæ'kålor], metode til farvefot. m. farveraster.

Dufourspitze [dy'fu:'rɪpsɪsə], 4638 m h. bjergtop i Schweiz på grænsen til Ital. Højeste punkt i Monte Rosa-massivet.

duftstoffer, bot., blomsternes **d**, som har bet. for insektbestøvning, er oftest æteriske olier el. estere. Frugternes **d** er estere, f. eks. pære-, fersken- og jordbærestere.

Dufy [dy'fi], Raoul (f. 1879), fr. maler. Elev af Bonnat og G. Moreau. Har fortrinvis malet landskaber med let, improviseret streg og yndefulde farver.

dug, de vanddråber, der afsætter sig på kolde genstande, der bringes i varmere omgivelser, el. på faste genstande ude i det fri i klare nætter særlig om sommeren og efteråret. **d** dannes ved at l) den luft, der er i umiddelbar berøring med den kolde genstand, afkøles til under dugpunktet, 2) de faste genstande i fri luft afkøles ved udstråling til verdensrummet. Derfor afsætter **d** sig altid på oversiden og ikke på undersiden af have-møbler, og der er læ mod **d** under træer.
dug, tekstil, se dækketøj; søv., sejl-dugs bredde; dugge op, samle sejlet sammen, inden det gøres fast.

Du gamla, du fria, du fjällhöga Nord, sv. nationalsang; skrevet af oldforskeren Richard Dybeck (1811-77) til gl. folkeliedeli.

Du Gard, se Martin du Gard.

Dughet [dy'gæ], *Gaspard*, se Poussin, Gaspard.

'Dugi' Otok [-'ɔtək], ital: *'Isola 'Grossa* el. *'Isola 'Lunga*, jugosl. ø ved Adriaterkysten.

dugmetoden el. *shadowgraph*(skyggebilled-)metoden, metode til kontrol af, om forbrændingsprodukterne fra gasovne går fuldstændigt i skorstenen. Dette er ikke tilfældet, hvis en passende varm glasplade beslås m. dug foran ovnen, men ikke andre steder i rummet.

dugpunkt, den temp. hvortil luften skal afkøles for at dens vanddampindhold bliver mættet og dampen slår sig ned som dug. Måling af **d** benyttes til bestemmelse af fugtighedsgraden.

dugt, en af fl. garn tvundet bestanddel af en trossel el. et tov. **d** er altid venstre-snoet.

du Guesclin [dyge'klɛ̃], *Bertrand* (ca. 1320-80), fr. hærfører. Bekæmpede heldigt englænderne i Sp. og Fr.

Duhamel [dya'mæl], *Georges* (f. 1884), fr. romanforfatter, især kendt for *Salavin-*

bøgerne (indledet med *La Confession de minuit* (1920); da. *Midnatsbekendelse* (1925)) og den uafsluttede autobiogr. cyklus *La Chronique des Pasquier* (begyndt med *Le Notaire du Havre* (1933); da. *Notaren i Le Havre* (1934)), *La nuit d'orage* (1927; da. *Uvejrsnatten* (1931)), hvor han viser stor psyk. sans og dyb menneskekærlighed. Forkæmper for eur. kultur, fjende af moderne mekanisering. (Portræt sp. 1024).

DUI, fork. f. *De Unges Idræt*.
Du'ilius, rom. konsul, der 260 f. Kr. vandt Roms 1. sejrer over Karthago ved Mylæ (ved Messina).

Duisberg [dy:'sbɛrk], *Carl* (1861-1935), ty. kemiker og industrileder. 1884 vidensk. medarbejder ved Friedr. Bayer & Co. i Elberfeld, 1899 direktør. Under hans ledelse byggedes firmaets værk i Leverkusen ved Rhinen. Allerede 1904 begyndte **D** at beskæftige sig med planerne om en sammenslutning af den ty. kem. industri, som 1925 førte til den store sammenslutning I. G. Farben.

Duisburg [dy:'sbɛrk], ty. by i Nordrhein-Westfalen, ved Ruhr's udmunding i Rhinen; 356 000 indb. (1946). Før 2. Verdenskrig Eur.s vigtigste flodhavn (1929: 35 mill. t), og stor industriby (jernudsmeltning, stålværker, skibsværfter, fremstilling af maskiner, kemikalier m. v.). **D** omfatter de tidl. selvstændige Ruhrort (1905) og Hamborn (1929). 14. 10. 1944 krigens indtil da sværeste luft-angreb (9500 t bomber). Ca. 50% ødelagt i 2. Verdenskrig.

'Dukas, byzantinsk kejserslægt 1059-67, 1071-78 og 1204.

Dukas [dy'ka], *Paul* (1865-1935), fr. komponist. Kendt for operaen *Ariane et Barbe Bleue* (1907), symfoni (1896) og orkesterscherzoen *L'apprenti sorcier* (1897), opført som ballet (*Trolldamens Lærling*).

du'ka't, guldmønt, første gang udmøntet i Venezia 1284. Navnet efter slutordet *ducat* (mlat: hertugdømme) i bagsidens luft. omskrift; kaldtes også *zecchin* efter huset, la Zecca, hvor møntværkstedet fandtes. **d** vejede ca. 3 1/2 g meget fint guld. I Danm. prægedes **d** fra midten af 16. til beg. af 19. årh.; ved siden af den egl. **d**, specie **d** = 2 speciedalere, prægedes i 18. årh. den ringere krigsmønt, *kurant*. Af og til prægedes 2-, 4-, 5- og 10-d-stykker som pragtmønter til kongeligt brug.

duke [dju:k] (eng. af lat. *dux* fører), hertug, fornemste klasse af den eng. adel (peerage). Overhovederne har titlen: Most Noble. Hustru: *duchesse* ['dʉtʃɪs].

Dukes-Filatovs sygdom [dju:ks fi'lə'tɔfs] (efter d. eng. læge C. Dukes (1845-1925) og d. russ. læge N. F. Filatov (1847-1902)), den fjerde sygdom, en skarlagensfeberlignende sygdom, som varer nogle dage og altid helbredes.

dukke, miniaturefremst. af et menneske i dag overvejende legetøj. De kendes hos de primitive folk og langt tilbage i tiden, ofte brugt i kulten. Således benyttede d. kat. kirke **d** til fremstilling rel. scener. I 17. og 18. årh. brugtes **d** ligesom nu som modemannequiner el. som udsti-

Georges Duhamel.

A. Dumas d. æ.

Henri Dunant.

É. du Puy.

lingsmiddel på museer. I reglen var **d** af tøj og udstoppet, arme og ben af porcelæn, nu oftest af celluloid, gummi el. træ.

Dukkehem, Et, drama af H. Ibsen, udg. 1879. Vakte heftig diskussion ved at fremsætte spørgsmålet, om kvindens ret t. personlig udvikling går forud f. pligten som hustru og moder.

dukketeater, miniatureteater med dekorationer og fig. af pap; replikker til spillet oplæses af en el. fl. personer. Kendes i Eur. fra middelalderen. **d-s** udbredelse i Danmark skyldes litograf Alfred Jacobsen, som 1880 beg. udg. af teksthefter, »Suffloren«, med følgeblade: »Alfred Jacobsens Da. Teaterdekorationer« (1920 i alt udg. 600 ark). Stigende interesse for **d** i 1940'erne gav anledning til oprettelsen af »Dansk Modelteater-Samfund« (1943).

Dukla-passet, 500 m h. pas med jernbane i Karpaterner SV f. Lvov.

duks (lat. *dux* fører), 1) nr. 1 i en klasse; 2) den elev hvem det særligt hver er overdraget, f. eks. klassens ordensduks.

duktilitet (lat. *ducere* trække), strækkelighed, f. eks. af metaller el. bituminøse vejmaterialer.

dulci'n [-s-] (lat. *dulcis* sød), $C_2H_6O.C_4H_8.NH.CO.NH_2$, parafenetolkarbamid, sødemiddel, sødeevne: ca. 250 x rørsukkerets. Søder også sure frugtsaft osv. o. l.

Dulcinea [dul'βi'næa], Don Quixotes tilbedte i Cervantes' roman.

Dulles [d'ðlæs], John Foster (f. 1888), USA-forretningsmand, politiker. Sagfører, deltog i fredskonfer. i Paris 1919, nøje knyttet til amer. storindustri og højfinans. Republikaner, knyttet til Dewey.

Duluth [dø'lu:β, du-, dø'βju:β], havneby i Minnesota, USA; 101 000 indb. (1940). **D** ligger ved Øvre Soens vestl. ende og er sammenbygget med byen Superior i staten Wisconsin. Duluth-Superior har den største ud- og indskibning af gods i USA. 1944 lossedes 11 mill. t og 50 mill. t blev lastet, især jernmalm (til Chicago, Pittsburgh osv.), hvede og tommer.

Dulwich [d'ðlids], kvarter i sydl. London. Kendt skole, D College.

duma (russ. råd), 1) rådsforsam. under de ældste tsarer, bojarpræget, uden lovfremmeligt bestemt magt. Ca. 1700 afskaffet af Peter d. Store; 2) 1905-17 betegn. f. russ. lovgivende forsaml., mødtes fra 1906. Valgt ved indir. valg, opr. demokratisk; fra 1907 ændrede reg. **d-s** valg-måde i reaktioner retn. Til 1907 var det borgerligt-frisindede Kadet-parti ledende, derpå regeringsstilhængerne.

Dumas [dy'ma], Alexandre, den ældre (fr. *Dumas père* [pæ:re]) (fr. **p** - e fader) (1803-70), fr. forfatter, verdensberømt for sine talr. fantasirige, handlingsmættede og godt skrevne romaner som *Les trois mousquetaires* (1844; da. 1844) og *Le comte de Monte-Cristo* (1844-45; da. 1845-46). Har også skrevet romantiske dramer. (Portræt).

Dumas, Alexandre, den yngre (fr. *Dumas fils* [-fis]) (fr. *fils søn*) (1824-95), fr. forfatter. Søn af ovennævnte. Har især skrevet skuespil, der sætter problemer under debat, kræver overbærenhed for kvinders fejltrin og angriber den konventionelle moral. Berømt er *La dame aux camélias* (1852, opr. roman 1848).

Dumas [dy'ma], Jean Baptiste (1800-84), fr. kemiker. Bet. arbejder bl. a. over substitutionsteori i den org. kemi og atomvægtsbestemmelser.

Du Maurier [dju'må:riæ], *Daphne* (f. 1907), eng. forfatterinde. Skrev bl. a. succesromanen *Rebecca* (1938, da. 1938).

Dumbarton [däm'bɑ:tn], 1) skotsk grevskab ved Firth of Clyde; 637 km²; 156 000 indb. (1947). Store kul- og jernlejer, bet. industri; 2) hovedstad i 1), VNV f. Glasgow; 22 000 indb. (1931). Skibsværfter og maskinfabrikker.

Dumbarton Oaks-konferencen [däm-'bɑ:tn 'o:ks-], møde ml. delegerede fra Engl., USA, Kina, Sovj. 21. 8.-7. 10. 1944 i villaen D ved Washington. Fastlagde 26, 9. grundlinier for en kommende verdenssikkerhedsorganisation, der siden fulgtes ved oprettelsen af FN; ved **D** kunne der dog ikke skabes enighed om afstemningsregler i sikkerhedsrådet.

Dumb-bell-tågen [dämbæ'l-], diffus tåge i stjernebilledet Ræven, af form omtrent som en håndvægt (eng. dumb-bell).

dum-'dum projektil (efter *Dum-Dum*, forstad til Calcutta, med ammunitionsfabrik), geværprojektil, der ved anslaget sprænges i stykker og frembringer store tragtformede sår. Denne sprængning af **d** tilvebringes ved, at den kappe af hårdere metal, der omgiver projektilets blykerne, fortil er blevet svækket ved afslibning, udboring el. krydsvis gennemsavning, således at blyet er blevet bløttet i spidsen, **d-s** anv. i krig blev forbudt på Haagkonferencen i 1899; forbudet er ikke altid blevet overholdt.

Dumfries [däm'fri:s], 1) grevskab i SV-Skotl. ved Solway Firth, 2777 km²; 85 000 indb. (1947); 2) hovedstad i 1); 23 000 indb. (1931). Tekstilindustri.

'dumka [fætal *dumki*], ukrainsk fortællende folkeviser.

dummy ['dæmi] (eng.), atrapp; statist; blind makker i kortspil; sandsæk til bokstærning.

Dumont d'Urville [dy'mø dyr'vil], Jules Sebastien César (1790-1842), fr. opdagelsesrejsende, fandt 1837-40 Adélie-land i Antarktis.

Dumouriez [dymu'rje], Charles François (1739-1823), fr. general. Erobrede Belg. 1792; i konflikt med Bjerget, forsøgte modrevolution 1793, men svigtede af tropperne og flygtede til østrigerne.

dumping ['dæmpin] (eng. af *dump* læsse af), salg i udlandet til væsentl. lavere pris end i produktionslandet, især når en storindustriel virksomhed ikke får udnyttet hele sin kapacitet gnm. salg på hjemmemarkedet; **d** kan da betale sig, blot det indbringer mere end de variable omkostn.; valuta-**d**er det, når de lave priser muliggøres ved nedskæring af eksportlandets valuta. social **d** muliggøres ved meget lavtløniveau i det dumpende land.

dun, bløde fjer med løse bistråler.

Duna ['dunə], magyarisk navn på Donau.

Dunaj [čech. ['du-], russ. [-'naj]], čech.-russ. navn på floden Donau.

Dunant [dy'nā], Henri (1828-1910), schw. filantrop; tog initiativet til den I. Genève-konference 1864 om syges og såredes stilling i krig samt til dannelsen af den internationale Røde Kors komité. Nobel-fredspris 1901 s.m.F. Passy. (Portr.).

Dunărea ['dunə'ra], rum. navn på Donau.

Dunav, bulg. ['dunaf] og jugoslav. ['du:nav] navn på Donau.

Dunbar ['dänba:], William (1460-1520), skotsk digter; tilh. 15. årh.s skotske Chaucer-efterlignere.

Duncan i. ['däknən], skotsk konge 1034-40, dræbt af Macbeth.

Duncan [dä'knən], Sir Andrew (f. 1884), brit. politiker, direktør f. Bank of England 1929-40. I parlamentet 1940 (kons.), handelsmin. jan.-okt. 1940 og 1941-42. Forsyningsmin. 1940-41 og 1942-45.

Duncan [dä'knən], Isadora (1878-1927), amer. danserinde og dansepædagog, hvis reform af dansen - inspireret af antikken, bl. a. kostymet og barfodsdansen - fik bet. for balletens udvikling.

Duncansby Head [dä'knəzbi 'hæd], nordøstl. forbjerg i Skotl.

Dundalk [dän'dä:k, -'dä:lk], irsk *Dún Dealgan*, havneby i NØ-Eire; 15 000 indb. (1943); jernbaneknudepunkt, handel med landbrugsprodukter. Fiskeri.

Dundee [dän'di:], by i Ø-Skotl. ved Firth of Tay; 181 000 indb. (1947). Eur.s vigtigste juteindustriby. Skibsværfter, maskinfabrikker. Vigtig handelsby.

Dunderlandsdalen ['dün:ørləns-], no. daløre i Nordland, gennemstrømmet af Ranelva. Jernmalmejer.

Dunedin [dä'nü:di:n], vigtigste eksporthavn på New Zealands syde. Centrum f. uldindustrien. Univ. 88 000 indb. (1947).

Dunfermline [dän'fə:mli:n], skotsk by NV f. Edinburgh; 44 000 indb. (1947). Tekstilindustri. I Abbey Church er fl. skotske konger begravet.

Dungeness [dänds:'næs], forbjerg i SØ-Engl. over for Boulogne.

dunhammer ('Typha), slægt af **d**-fam. Blomster enkønne, sidder i store, vælsformede, sortebrune aks, hanakens øverst; bladene lange, linnede. I Danmark to arter, som vokser i sumpe.

Dunker ['dünkør], Bernh. (1809-70), no. forfatter, højesteretssagfører. Udg. række polit. skr., hvor **D** bidrog til at afvise sv. forsøg på lederstilling i unionen; ønskede i øvr. unionens bevarelse og skandin. samarbejde.

Dunkerque [dø'kærk], ty. *Dünkirchen*, fr. flådehavn og industriby ved Kanalen; 11 000 indb. (1946; 31 000 i 1936). Sp. støttepunkt 16.-17. årh., til Frankr. 1662. Evakueringssted for den brit. hær i juni 1940 (340 000 mand overførtes til Engl.). Erobrat af ty. 4. 6. Ty. tropper holdt **D** til kapituleringen 8. 5. 1945. Stærkt ødelagt.

dunkraft, gl. skrivemåde for donkraft.

Dún Laoghaire [dän'læ:ra] (irsk ['ðu:n 'læ:ra]) (tidl. *Kingstown*), havneforstad til Dublin; 42 000 indb. (1943).

Dunlop [dän'läp], John Boyd (1840-1921), irsk dyrlæge, som i 1888 opfandt luftgummiringen. Navnet bevaret i **D** Rubber Co., grl. 1896, London.

Dunmore Head [dän'må: 'hæd], irsk *Ceann Dún Mhór*, forbjerg i SV-Eire; Eur.s vestligste punkt (10° 30' v. lgd.).

Dunne [dän], Irene (f. 1904), amer. filmskuespillerinde. Filmdebut 1931. Har ydet vittig lystspilskunst i bl. a. »Theodora Leger med Ilden« (1937) og »Den Frygtelige Sandhed« (1937).

Dunne [dän], John William (f. 1875), eng. ingeniør og forfatter. Bet. indsats som flyvemaskinekonstruktør. Har udg. filos. værker: *An Experiment with Time* (1927), *The Serial Universe* (1934), *The New Immortality* (1938) og *Nothing Dies* (1940). Heri søger **D** bl. a. at udforme en (flerdimensional) tidspopfattelse, som if. hans mening kan forklare (formentlige) oplevelser af fremtidige begivenheder (såk. »varseldramme« m. v.). Men teorien synes at bero på en forveksling af »selve« tiden (tidspunkternes succession) med rumlige (statiske) afbildninger af relationer ml. tidspunkter.

Dunnet Head [dän'it'hæd], Storbritanniens nordligste punkt ved Pentland Firth.

Dunoyer de Segonzac [dnywa'jetsøg- 'zak], André (f. 1884), fr. maler. Elev af skolen »La palette«. Har bl. a. malet landskaber og nature-morte'r i mættede, brunlige farver. Repr. på kunstmus.

Dunsinane [dänsi'næin] (lok. [dän'sinan]), skotsk bjerg nær Firth of Tay, hvor Macbeths borg skal have ligget.

Duns Scotus [dänz 'skoutəs], Johannes (»doctor subtilis« den skarpsindige lærer) (ca. 1270-1308), eng. skolastisk filosof.

Dunhammer.

Anså de rel. sandheder for at ligge over fornuftet; de grunder sig på kirkenes autoritet og tilegnes ved tro. Hævede, at Guds vilje bestemmer, hvad der er godt.

Dunstan ['dånstæn], *den hellige* (909-88), ærkebiskop i Canterbury; anv. cluniacenserne til at genrejse den eng. kirke efter de første vikingetog.

Dunsterville ['dånstævil], *Lionel Charles* (1865-1946), eng. officer. Tjente rundt om i imperiet, generalmajor under 1. Verdenskrig. Udg. erindringer. Skolekammerat m. Kipling, der tog **D** som model for Stilk i *Stilk & Co.*

Dun'tzfelt [-ts-], *William* (1762-1809), da. storkøbmand. F. i Indien, holl. forældre, i Da. Ostindisk Kompagnis tjeneste, 1791 til Kbh., g. m. datter af de Coninck. Omkr. 1800 Nordens største reder, drev omfattende handel m. ostind. varer til Østersølandene, banker. Led svære tab v. krigen 1807. 1831 måtte sønnen Frederik-D lade firmaet gå fallit.

duo [ital. af lat: to], et musikstykke for 2 instrumenter.

duodecim [-'si'm] (lat. *duodecim* den tolvte, *mus.*, det tolvte trin, d. v. s. en oktav + en kvint.

duodecimalsystem [-si-] (lat. *duodecim* 12), *mat.*, tolvtsystem.

duode'nitis, betændelse af duodenum.

duo'denum (mlat.) tolvfingertarm.

duodez [-'de's] (lat. *duodecim* tolv), fork. *12mo*, lille bogformat (et folioark delt i 12 blade (24 sider)).

duo-di'ode (lat. *duo* to + *diode*), ensretterør med to anoder.

du'pe're [dy-] (fr.), narre; imponere.

Du Plat [dy'plɑ], *Peter* (1809-64), da. officer. Udmærkede sig i russ. felttog i Kaukasus og i de slevs. krige. 1864 divisionschef; faldt i kampene v. Dybbøl.

Dupleix [dy'plæks], *Joseph François* (1697-1763), fr. guvernør i Indien. Opr. købmand i Chandernagor, 1742 guvernør og overleder for de fr. faktorer i Indien. Oprødtede hjælpekorps af indfødte (sepoys), øgede fr. magtområde, men modarbejdedes og svigtedes hjemmefra; hjemkaldt 1754.

Dupleks (lat. *duplex* dobbelt), samtidig forb. (telefon, telegraf) i begge retninger på samme ledning.

Dupleksgang (lat. *duplex* dobbelt), nu sjældent anv. gangmekanisme i lommeure. d har et tandhjul m. to forsk. slags tænder.

duplekspapir (lat. *duplex* dobbelt), papir med forsk. farvet for- og bagside, anv. til de såk. forede konvolutter.

Duple'sis [dyplæ'si], *Joseph* (1725-1802), fr. maler. Portrætter, bl. a. af *Benjamin Franklin* (Metropolitan Mus., New York).

duplik (fr. af lat. *duplicare* fordoble), svar på replik (navnlig i retsplejen).

dupli'ka't (lat. *duplicatum* fordoblet), genpart, der er underskrevet af udstederen af det originale dokument.

duplikat-negativ, stærkt overbelyst negativ, der p. gr. af solarisationsfænomenet slår over i positiv.

dupli'kator (lat. *duplicare* fordoble), apparat til mangfoldiggørelse af maskinskræve meddelelser. Teksten maskinskrives på en såk. *stencil* af vokspapir, og farve presses fra valse el. farveplade gnm. stencilens fine huller (skriften) over på papiret. Ved andre **d** trykkes teksten med typer.

dupli'ke're (lat. *duplicare* fordoble), udfærdige i 2 eksemplarer; mangfoldiggøre.

dupli'ke'ring (lat. *duplicare* fordoble), *foto.*, direkte fremstilling af positiver v. duplikatnegativer.

Du Pont de Nemours & Co. [dju'pɑnt də nə'mu:ri], USA's største kem. concern, Wilmington, Delaware. Grl. 1802 som krudtværk af den fr. emigrant Eleuthère Irénéé Du Pont (1771-1834). Nuv. selskab, som stadig er i familiens eje, stiftedes 1915. Concernen har interesse i General Motors Corp. o. a. industrier. Beskæftiger ca. 75 000 arb.

dupper, smålegemer af jern el. metal, som i murværk af hugne sten hindrer indbyrdes forskydning.

Dupré [dy'pre], *Guillaume* (1574-1647), fr. billedhugger og medaillør. Har sand-

synligvis udført statuen af *Henrik 4.* i slottet i Torino.

Dupré [dy'pre], *Jules* (1811-89), fr. maler. Har malet landskaber fra Oise-egnen i tilknytning til Barbizon-skolen med mesterlig skildring af de skiftende belysninger og træernes struktur.

du Puy [dy'pui], *Edouard* (1770-1822), schw.f. komponist, 1793-99 i Sthlm. Udvist 1799. 1802 koncertmester og sanger (tenor og baryton) ved Det Kgl. Teater i Kbh. Udvist 1809 p. gr. af et intimt forhold til prinsesse Charlotte Frederikke. Fra 1810 atter i Sthlm. **D**-s kompositioner er præget af hans muntre flaggerne sind. Bedst kendt er syngespillet *Ungdom og Galskab* (Kbh. 1806). Desuden bl. a. operaen *Felicie* (Kbh. 1823), 3 violinkoncerter, fagotkoncert, fløjtekoncert, fagotvintet, strygekvintet og marcher. (Portræt sp. 1025).

Dupuytren's kontraktur [dy'pui'træ], sygdom i håndfladens senede uafhængighed, der beviker krumning af en el. fl. finger, findes især hos arbejdere og håndværkere, der benytter instrumenter, der trykker på hånden. **D** er først beskrevet af Guillaume D. (1777-1835), en af de berømteste fr. kirurger i 19. århs. første halvdel.

Duquesnoy [dykæ'nwa], flamsk billedhuggerfamilie i 17. årh. Mest kendt er *Jérôme D* (1602-54), hvis hovedværk er *gravmålet over biskop Anton Triest* i St. Bavo i Gent. Han har desuden udført *Manneken Pis* i Bruxelles.

du'r (lat. *durus* hård), ital. *maggiore*, fr. *majeur*, eng. *major*, betegn. for de tonearter (mods. mol), der er karakteriserede ved, at deres tonikatreakling består af en stor tert og en lille tert samt ved deres lyse, muntre klang; jfr. tonearter. Opr. betegn. for tonen h.

du'ra'bel (fr.), varig, holdbar; solid.

Dura-Euro'pos, oldtidsby ved Eufrat i Syrien; blomstrede navnlig under romerne i 1. årh. e. Kr. Fr. og amer. udgrav. i 1920'erne og 30'erne.

du'r-aluminium, æltelegering af aluminium, i alm. med 4 % kobber og små mængder magnium og mangan. **d** hærdes ved ophegning til ca. 500° C, afkøles i vand, hvorefter lagring (modning) i 4-5 døgn fuldender hærdening. **d** kan opnå byggeståls styrke; anv. bl. a. i aeroplaner.

du'ra mater (lat.), den yderste hjerne- og rygmarvshinde. **d** består af fibros bindevær.

du'ranametall, gul messing med 30-40 % zink og evt. små mængder aluminium, jern, bly og tin.

Durance [dy'rɑ:s], 380 km l. biflod til Rhône, fra Cottiske Alper til S f. Aignon.

Durant [dju'rɑnt], *Will* (f. 1885), amer. populærfilosof. Har bl. a. skrevet *The Story of Philosophy* (1926; da. *Store Tænkere* 1932).

'durati'v (lat. *durare* vare), varig, spec. i gramm. om den imperfektive aktionsart.

'Duraxglas (lat. *durus* hård), termisk modstandsdygtigt glas, ufølsomt for pludselig temperaturændring (kogning og bagning over fri flamme). Anv. især til vidensk. og tekn. formål.

Durazzo [-'rat:so], ital. navn på havnebyen Durrësi i Albanien.

Durban ['dɑ:bən, da:'bɑ:n], største by og vigtigste havn i Natal, S-Afr. Union; 357 000 indb. (1946), deraf 125 000 hvide. Kuleksp. Havn: Port Natal.

durbar ['dɑ:bɑ:] (pers. *darbār* hof), i Ind. betegn. for indfødt fyrstes råd, for offentlig audiens el. ceremoniel handling i fyrstens el. (tidl.) vicekongens nærværelse.

Durbin ['dɔ:bin], *Deanna* (f. 1922), amer. film- og sangstjerne. Filmdebut med »Tre Smarte Piger« (1937); senere fulgte bl. a. »Den Tossed Alder« (1937), »Hundrede Mand og en Pige« (1938), »Aldrig Lille-søster« (1946).

durchsicht ['dʊrxziçt] (ty: gennemsiget), i *arkit.* den gennemgående lysning ml. en træpelt forvanger. (Ill. se vindeltrappe).

Du'rell, *Magnus* (1617-77), sv. gesandt i Kbh. 1647-57. **D**-s indberetninger er en hovedkilde til da. hist.

Duret [dy'ræ], *Francisque* (egl. François Joseph) (1804-65), fr. billedhugger; på-

virket af Canova. Har udført en række dekorative arbejder til offentlig bygninger i Paris.

Durgā, ind. gudinde, hustru til Çiva, fremgæet i eftervedsk til bl. a. ved forening af fl. lokalgudinder fra urariske folke-

Durgā skabes af gudernes åndedret.

stammer. **D** er ekstatis, vild og grusom men opfattes samtids, som naturens store moder, fremstilles ofte af skrækkende jandede ydre med afhugte hoveder i hånden, et pantherskind og en slange om livet, ofte dansende og af skønt ydre. Dyrkes i Bengalen under navnet Kāli, den sorte, hovedtempelet Kāli-Ghāt ved Calcutta.

Durham ['dɔ:əm], by i North Carolina, USA; 60 000 indb. (1940). Tobakscentrum.

Durham ['dɔ:əm], 1) grevskab i NØ-Engl. 2627 km², 1 448 000 indb. (1948). Rige kulfelter, saltlejer; 2) hovedstad i 1), 20 km S f. Newcastle; 19 000 indb. (1948). Domkirke (11. årh.), univ. (grl. 1823).

'dursion (malajisk *duri* torn), de store, ildelugtende, men velsmagende frugter af en ostindisk træart *durio*.

'Duris (ca. 500 f. Kr.), gr. vasemaler fra Athen.

Durkheim [dyr'kæm], *Émile* (1858-1917), fr. filosof og sociolog. Grl. den mod. fr. social. skole. Hævede, at der eksisterer en overindividuel samfundsbevidsthed og var forkæmper for en empiristisk metode i sociologien. Har bl. a. skrevet *De la division du travail sociale* (1893), *Les règles de la méthode sociologique* (1895), *Les formes élémentaires de la vie religieuse* (1912).

'Durmitor, højeste top i De Dinariske Alper i Montenegro SØ f. Sarajevo; 2530 m.

'durra (arab.) (*An dropogon 'sorghum*), 1-5 m høj enårig græsart med småks i top. Har været dyrket som kornart i de trop. egne af den gl. verden allerede for fl. tusind år siden, dyrkes nu også i Amer. d er nær beslægtet med sukkerrør og anv. både til kornproduktion og til sukkerfremstilling. Hvor den ikke modnes (som f. eks. i S-Tyskland), bruges den til grønfoder og ensilage. Strået anv. til bygningsbrug m. v. hos tropernes indfødte.

Durra.

Durrësi (i) ['dʊr:əsi(i)], ital. *Durazzo* [-'rat:so], havneby for Albanien, hovedstad i Tirané; ca. 10 000 indb.

dur-treklæng, en akkord, bestående af grundtone, stor tert og ren kvint.

'Du'rup, da. stationsby (Skive-Gjyngøre), N-Salling; 598 indb. (1945).

Durych ['duri], *Jaroslav* (f. 1886), čech. romanforfatter, novellist, dramatikker, lyriker; kat. indstillet i sit emnevalg.

Duse ['du:ze], *Eleonora* (1859-1924), ital. skuespillerinde; vakte kun 20 år gl. opsigt, stiftede ung sit eget selskab, med hvilket hun berejste Eur. og USA. Viede sit sjældne spil og sin dybe hengivelse både til gamle roller og til et nyere, værdifuldt repertoire (Nora i »Et Dukkehjem«, Rebekka West i »Rosmersholm«, Kameliadamen m. m.). Gæstespil i Kbh. 1906. Beromt var hendes kærlighedsforhold til d'Annunzio, der til hende skrev »La Gioconda« og »La Città morta«.

du'si'n (fr. *douzaine* af lat. *duodecim* 12), 12 stykker.

dusk, bot., er en akslign., sammentrængt top.

Dussek ['dusæk], Jan Ladislav (1760-1812), bøhmisk komponist og klavervirtuos. 1790-1800 i London. Skrev bl. a. 28 klaverkoncerter, 15 klaverkoncerter, 38 sonater for klaver og violin, 16 sonater for klaver og fløjte og 18 klavertrioer.

du'sør (fr. *doux* sød), erkendtlighed; driskepenge.

Dutra, Enrico Gaspar (f. 1885), brasiliansk præsident siden 1946. Krigsminister under præsident Vargas 1935-46. Under D-s ledelse er forfatter af 1946 blevet udarbejdet, som genindfører kongressen og indskrænker præsidentens beføjelser.

Dutt [dåt], Michael Madhu Sudan (1824-73), ind. digter, forfattede lyriske digte på eng. og bengali, foruden dramaer.

Duun [dū:n], Olav (1876-1939), no. forfatter. D-s talr. romaner og fortællinger på landsmål er alle variationer over samme snævre motiv, bygdeliv i Nandalen; men den psyk. analyse af konflikter og personer har almen gyldighed. Hovedværket er den moderne ættesaga *Juvikloot* 1-6 (1918-23, da. 1935-37).

Duurloo ['du:rlø], Ellen (f. 1888), da. forfatterinde. Har siden 1919 skrevet ca. 60 børnebøger, siden 1939 en række psyk. romaner, bl. a. *Dømt til Undergang* (1945), *Man Kalder det Kærlighed* (1946), *Elsket og Savnet* (1947).

duve, skibs lodretre langskibs bevægelse i søen.

Duved ['dū:ved], sv. vintersportssted, Jämtland, V f. Åre.

Duvernois [dyvær'nwa], Henri (1875-1940), fr. forfatter. Skrevet romaner og noveller præget af fin psyk. sans; *Gisèle* (1920). Som dramatikermester han enakterens kunst.

duve'tine ['dū:tin] (fr. *duvet* dun), stof vævet i satin- eller kiperbinding; oftest med kædetråde af bomuld, skudtråde af chappesilke, uld el. bomuld. Ved ruining er frembragt en kort luv på retsiden (imiteret fløjlskind el. ferskenuld). Anv. til kjoler, foer, tasker, damehatte osv.

Duvivier [dyvi'vie], Julien, fr. filminstruktør, en af 1930'ernes mest fremtrædende, f. eks. »La Bandéra» (1935), »Pépé le Moko» (1937), »Et Balkort», »Aftenrøde» (1938), »Kørestynden» (1939). 1940-45 i Hollywood, »Manhattan» (1943). Efter tilbagevenden til Fr. »Panik» (1946).

dux (lat: fører), 1) i sen. rom. kejsertid kommandant over tropperne i en provins, i middelalderen = hertug (jfr. fr. *duc*, eng. *duke*); 2) *mus.*, temaet i en fuga.

d. w., fork. f. eng. *dead weight*, dødvægt.

dvale, 1) bot., mangl. vækst hos planter, forårsaget ved ugunstige ydre kår, f. eks. kuldedvale, tørkedvale, mods. hvile; 2) zool., en tilstand, hvor dyrs livsfunktioner er stærkt nedsat el. næsten ophørt, f. eks. vintersøvn.

'dvandva (sanskrit: par), de ind. grammatikers betegn. for en nominalgruppe, bestående af to sideordnede substantiver.

Dwarka ['dwa:ka:], havneby i den ind. fyrstestat Baroda på Kāthiāwār-halvøens NV-spids. Stort Krishna-tempel.

Dvina, Nordlige, russ. 'Severnaja Dvi'na, 1780 km l. flod i Sovj.s nordl. del, dannes ved sammenløb ml. Vytjegda og Suhona; munder ved Arhangelsk i Hvidehavet. Stor tømmertransport.

Dvina, Vestlige, russ. 'Zapadnaja Dvi'na, ty. *Düna*, lett. 'Daugava, 1000 km l. flod i Sovj., fra Valdaj-Højene til Riga.

Dwinger ['dvi:ngr], Edwin Erich (f. 1898), ty. forfatter. Blev berømt på den selvbiogr. krigsfangeroman fra Sibirien, *Die Armee hinter Stacheldraht* (1929, da. *Bag Fangelejrens Pigtråd* 1935) samt dens fortsættelser. I 30'erne blev D en uønsket nazist. propagandist.

Dvinsk, tidl. russ. navn på Daugavpils i Letland.

D-vitamin (D₂ og D₃), den anti-rachitiske faktor, fedtopløseligt vitamin. Forekommer særlig i levertran og fede fisk. Dannes ved ultraviolet bestråling af ergosterol, der forekommer i planter, ger o. a. Mangel på D fremkalder rachitis, engelsk syge hos børn, knoglelidelser hos voksne.

D var tidl. betegn. for en blanding af D₂ og et uviskroft stof.

Dvořák ['dvørsa:k], Antonin (1841-1904), tjekisk komponist. Blev 1883 internat. kendt gnm. en opførelse af *Stabat Mater* i Engl. 1891 prof. ved Prahas konservatorium, sept. 1892-maj 1894 leder af konservatoriet i New York, 1901 direktør for konserv. i Praha. Hans meget store produktion omfatter bl. a. operaer som *Dimitrij*, *Jakobinerne* og *Rusalka*, symfonier (nr. 2 i d. op. 70; nr. 5 *From the New World* i E, op. 95, New York 1893), symfoniske digtninge, ouverturer, koncerter (violinconcert i a, op. 53; celloconcert i B, op. 104), kammermusik, sange og korværker. (Portræt sp. 1034).

dwt, eng. fork. f. denariusweight = pennyweight.

dwyka-konglomerat ['dwaika] (efter floden *Dwyka* i Kap-Provinsen), første- eller moræne fra S-Afrikas permo-karbone istid.

dvælg (mnty.), løstvævet lærred af jute, groft hør- el. hampegarn, stærkt appretteret; anv. til indlæg i kraver m. m.

dværgbunke ('*Aira*), små eenårige græsser. I Danmark 2 arter på sandjord og tørre bakker, topgræsser.

dværge, 1) i nord. folketro navnet på menneskeagtige småvæsener, der bor i høje og fjelde; sammenblandes undertiden med alferne; 2) *etnogr.*, se dværgfolk; 3) *med.*, se dværgvækst.

dværgfalk ('*Falco columbarius*), lille falkeart, yngler på klipper i nordl. egne; i Danmark på træk og som vintergæst.

dværgflagermus ('*Pipistrellus pipistrellus*), vor mindste flagermusart i Danmark, kun godt 3 cm.

dværgflodhest ('*Choeropsis liberiensis*), lever i V-Afrikas regnskove. Mindre og slankere end den alm. flodhest, ikke så udpræget vanddyr.

dværgfolk, folkeslag af ringe legems-højde (under ca. 150 cm). d hører til den negride racegruppe, men viser dog ofte fremmede træk (især mongolide). I Afr. finder man i Congo-området pygmæerne, der er ret udpræget gammelnegride, mens buskmænd og hottentotter i S-Afr. viser færre negride træk. I Asien findes d på Malacca (semanger), på øerne N for Sumatra, på Filipinerne (negritoer) samt fl. andre steder.

dværggrene, bot., langsomt voksende, korte grene, som hos mange træagtige planter alene bærer blomsterne.

dværghanner, hanner, der er væs. mindre end hunnerne. Forekommer hos edderkopper samt hos visse orme, snyltekrebs og dybhavsfisk, hvor d tillige er stærkt reducerede m. h. t. visse organers udvikling og ofte snylter på hunnen.

dværghorte ('*Tragus lioidea*), artsfattig drovtyggergruppe, mangler takker, overmundens hjørnetænder forlængede, blad-maven mangler. d, som er af harestørrelse, lever i V-Afr. og S-O-Asiens regnskove.

dværghyæne, d. s. s. jordulv.

dværghøns, fællesbetegn. for meget små hønserecarer; anv. som prydhøns.

dværgmalle ('*Amiurus catus*), lille nord-amer. malle. Holdes alm. som akvariefisk.

dværgmispe ('*Cotoneaster*), slægt af kernefrugtfam. Lave buske (sjældent små træer) med læderagtige blade og røde el. sorte bær. 2 arter vildtvoksende på Bornholm. Mange er prydanter.

dværgmus ('*Micromys minutus*), vor mindste museart, 5-6 cm, bygger frie, kugleformede redeer.

dværgmåge ('*Larus mi'nutus*), lille mågeart med sort hoved, mørk undervingerne. Ferskvandsform med østl. udbredelse, forekommer sjældent i Danmark. Trækfugl el. strejffugl.

dværgnegre, afr. pygmæer.

dværgpalme ('*Chamaerops humilis*), art af palmer med vifteformede blade. Frugten er bær. Udbredt i Middelhavsområdet. d er den eneste vildtvoksende palme i Eur., alm. i Spanien.

dværgpungrotter ('*Mar'osa*), små, syd- og mellemamer. pungrotter, mangler pung.

dværgrundorme ('*Anguillulidae*), fam. af ganske små, kun få mm lange rundorme. Hertil bl. a. eddikeål og klisterål.

dværgryle ('*Calidris ruficollis*), spurve-stor ryle. Nordl. del af den gl. verden; i Danmark på træk.

dværghorn, et alm. som rangersignal anv. daglyssignal på sektorformet baggrund, umiddelbart til højre for el. over sporet. Fig. signaler kan vises: forbikørsel forbudt, forbik. tilladt med forsigtighed, forbik. tilladt, d ubetjent.

dværghornke ('*Hapale pygmaea*), kun 16 cm stor gernerabe, den mindste af alle aber. S-Amer.

dværgspidsmus ('*Sorex mi'nutus*), mindste spidsmusart i Danmark. Kroppen ca. 5 cm.

dværgstjerner, se fiksstjerner.

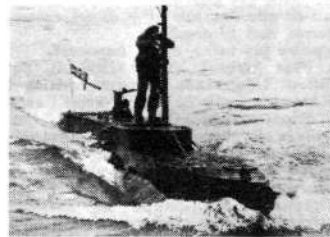
dværgerne ('*Stierna abifrons*), ganske lilleterne. Hvid plet i panden, gult næb m. sort spids. Ret alm. i Danmark.

dværgrappe ('*Otis tetrix*), zool., lille trappart. Sjældent gæst i Danmark.

dværgræ, langsomtvoksende og rigtbærende frugtræ, som er opstået ved, at ædeliset er podet på sødable for æblers vedk., på kvæde for pærens vedk. d er særlig anvendelig til tætplantning under gode vokseår.

Dværgulvefod, bot., d. s. s. Selaginella.

Dværg-undervandsbåd, 10-15 m l. ubåd, ca. 15 t, 2-6 mands besætning. d er i store træk af samme konstruktion

Dværg-undervandsbåd.

og udseende som normale ubåde, dog med store forenk., ikke mindst som fig. af den ringe aktionsradius og ydeevnen. d omtales 1. gang i 1934, anv. 1. gang ved det jap. overfald på Pearl Harbor 7. 12. 41; eng. d ved angrebet mod det ty. slagskib Tirpitz i Altafjord 22. 9. 43.

dværgvækst. Hos normale mennesker foregår der en længdevækst fra fødslen til omkr. 22 års alderen. Sygelige tilstande af forsk. art kan bevirke, at væksten standser, og vedk. bliver da dværg. De vigtigste former af f. fig. 1) Thyreo-gene d el. infantil myxødem skyldes en lidelse af skjoldbruskkirtelen i barndommen; de myxødematøse dværge er som regel åndssvage. 2) Hypofysær d skyldes sygdom i hypofysen, disse dværge er ikke åndssvage, de har spinkle knogler, barnlige proportioner, er undertiden fede, viser, ligesom de myxødematøse, mangelfuld udvikling af kønsorganerne og de sekundære kønskarakterer. 3) Rakitisk d skyldes visse former af engelsk syge. 4) Akondroplasi el. kondro-dystrofi er medfødt og viser sig ved forkortning af arm, finger og ben; der er tillige indtrækning af næseroden. 5) Primordial d er ligeledes medfødt, men proportionerne er normale; det er disse dværge, der optræder som »liliputere». De tre sidstnævnte d-former viser ingen særlige forstyrrelser, og kønsorganerne udvikles normalt. De thyreo-gene og undertiden de hypofysære d-former er tilgængelige for behandling.

dværgværling ('*Emberiza pusilla*), lille værlingart, yngler i N-O-Skandinavien og N-Rusl.

Dy, kem. tegn for dysprosium.

'dya (gr. *dya*s dobbelthet), gl. navn for perm (todelt i Eur.).

Dyaus [djaus] og **Prithi'vi** (sanskrit: himmel og jord), i ind. vedisk mytol. det guddommelige urforældrepar, himmel og jord som kræfter nærværende i kulten.

dyb, søv., navigabelt sejløb i grundet farvand (rende).

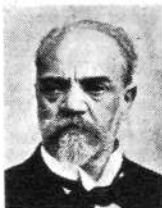

			<p>SNESPOR</p>		<p>SNESPOR</p>							
<p>GANG TRAV SPRING RÅDYR</p>			<p>TRAV SPRING RÆV</p>		<p>GANG TRAV SPRING GRÆVLING</p>		<p>HOP SPRING MÅR</p>		<p>HARE EGERN</p>		<p>HEJRE FASAN</p>	
<p>KRONHJORT</p>			<p>RÆV</p>		<p>GRÆVLING</p>		<p>BRUD</p>		<p>HARE</p>		<p>HEJRE</p>	
<p>DÅDYR</p>			<p>HUND</p>		<p>ODDER</p>		<p>ILDER</p>		<p>EGERN</p>		<p>FASAN</p>	
<p>RÅDYR</p>			<p>VILDSVIN</p>		<p>KAT</p>		<p>MÅR</p>		<p>ROTTE</p>		<p>AGERHØNE</p>	
<p>PINDSVIN</p>			<p>KRAGE</p>									

Paul Valentin Jensen.

dybbjergarter, eruptivbjergarter, størkede i dybere dele af jordskorpen. Opræder i store masser, massiver og lakkolitter, og er grov- til mellemkornede.

Dybbøl, landsby på Sundeved nær Sønderborg. Ved D sejrede da. tropper i træfninger maj 1848. 1861-63 byggedes et ret svagt, 3,6 km langt skanseanlæg over banerne fra Vemmingbund til Als Sund som flankestilling, i alt 10 små skanser. Efter tilbagetog fra Dannevirke søgte da. styrker hårdnakket at hævede D som eneste punkt på sønderj. fastland, men preuss. langtrækkende artilleri fra Broager gjorde still. uholdbar. Af polit. grunde afslag regeringen militærets forslag om rømn., og 18. 4. 1864 indtog preuss. D ved en storm, hvor de da. styrker mistede

Antonín Dvořák.

Johanne Dybwad.

Anthon van Dyck.

Ejnar Dyggve.

loddestage og håndlod (inddelt line med blylod i den ene ende) indtil ca. 25 m dybde. Af nyere apparater skal nævnes: Kelvins **d**, et farvet glasrør, hvori søvandet stiger op ved vandtrykket, der svarer til dybden, og opløser farven; Clausens **d** (da.), også baseret på vandtryk i glasrør. Ekkoloddet registrerer vanddybden ad elektr. vej.

dybdepsykologiske undersøgelser, moderne betegn. for psyk. unders., der i tilknytning til (mere el. mindre fantastiske) psykoanalytiske teorier om sjællivets under- el. u-bevidste kræfter søger at udfinde de motiver og tendenser, som påvirker individets bevidsthedsliv og handlen uden at det selv ved af det.

dybdesensibilitet, d. s. s. muskelsans. **dybdeskarphed**, egenskab v. fot. objektiver. **d** angiver den del af rummet, der afbildes skarpt. **d** er lille v. stort åbningsforhold og v. små afstande.

dybel, d. s. s. dyvel.

Düben, vidtforgrenet sv. musikerslægt, der ca. 1620-1770 har spillet stor rolle i sv. musikliv. Andreas **D** (ca. 1590-1662), hoforganist i Sthlm. Gustav **D** (1624-90), 1663 hofkapelmester i Sthlm. - Familiens store musiksamling findes i univ.bibl. i Uppsala.

Dyberende, navn på fl. render og dybi da. farvande, bl. a. i Kattegat langs Sv.s kyst (80-117 m dyb), i Store-Bælt og i Øresund ud for Hornbæk.

dybgrund, *geol.*, betegn. for dannelser ældre end kvartæret.

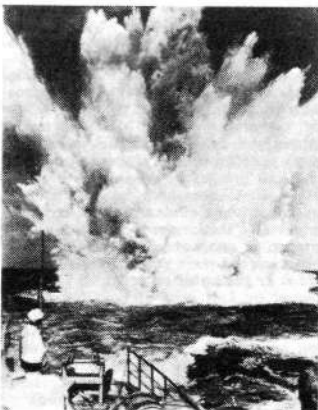
dybgående, afstanden fra skibs vandlinie til underste kant af skroget, af sikkerhedshensyn vigtig for navigationen. **d** aflæses på amningsmærker på skibets for- og agterende.

dybhavsfauna, den til større havdybde knyttede fauna (den abyssale del) og den til de dybere vandlag knyttede fauna (den batypelagiske del). **d** udmærker sig ofte ved sorte el. røde farver, lysorganer, o. l.

dybhavsfisk, på større havdybder forekommende fisk, ofte med lysorganer, hyppigt sorte med mægtigt gab, undertiden snyltende dværgfinner. Kan tilhøre forsk. ordner og fam.

dybhavsler, rødt, overordentlig fint ler, der findes på de største dybder i verdenshavene.

dybhavsreje (*Pandalus borealis*), stor reje, ca. 15 cm. Rød i ukogt tilstand.

Dybdebombe-eksplosion.

Findes på dybere vand i nordl. have, bl. a. i Skagerrak. Genstand for bet. fiskeri i de senere år.

dybhavsslam, slam fra dybere dele af verdenshavene. Man adskiller de terrigene blå **d** (jernsulfdholdigt), rødt **d** (lateritholdigt) og grønt **d** (glaukonitholdigt) og de organogene radiolar-, diatome-, globigerina- og pteropodslam.

Dybsø, den del af havet, der er mere end 200 m dyb.

Dybsø, da. ø, SØ f. Karrebæksminde, SV-Sjælland; 1,3 km²; 2 indb. (1945). Ø f. **D** ligger den lavvandede **D Fjord**.

dybtryk, kobberstikkets ide overført til mod. teknik. I mod. **d** ætzes billedet fotomekan. ned i kobberpladen. Den tyndt flydende farve suges fast af de metalpartier, der ved ætsning og gravering er blevet ru, medens den glatte polerede metalflade let kan renses for farven. Papiret opsuger farven fra de dybtliggende partier og trykket virker lettere og blødere end ved højtryk, hvor farven presses ind. I **d**-rotationspressen trykkes fra kobbercylinder.

Dybvad, da. stationsby (Ålborg-Sæby); 1021 indb. (1945).

Dybvad, Christoffer (1572-1622), da. matematiker. Son af Jørgen **D**, fremsatte skarp kritik af da. statsstyre med krav om suveræn kongemagt efter Bodins ideer, dømtes 1620 til livsvarigt fængsel; **d**. på Kalundborg slot.

Dybvad [-va:d], **Johanne** (f. 1867), no. skuespillerinde; deb. 1887 i Bergen, siden 1899 Nationaltheatrets førende kunstnerinde. Også af stort format som instruktør. Talt. gæstespil, i Kbh. sidste gang i 1946. (Portræt.)

Dybvad, Jørgen (d. 1612), da. teolog, prof. 1575-1607. Fjende af kansler Chr. Friis til Borreby og Hans Resen, angreb v. disputatser på univ. regeringen. Afsat som prof., døde fattig.

dybvandshummer, d. s. s. jomfruhammer.

Dyvbugt, bugt på sydkysten af Fejø; havn. **Dyvbætsning**, betegn. for en kliché, hvor baggrunden er fjernet, således at selve billedet står frit.

Dyck el. *Dijck* [dæjk], **Anthon van** (1599-1641), flamsk maler, f. i Antwerpen, hvor han som ung var Rubens' elev og med-

Anthon van Dyck: Karl I. S. Born.

arbejder. 1621-26 ophold i Ital., især Genova. Fra 1632 i Engl. som Karl I. S. hofmaler. Har behandlet mytol. og bibelske motiver under påvirkning af Rubens. Som portrætmaler hører **D** til verdens største; hans portrætter udmærker sig ved fornem holdning og fin dæmpet kolorit, således (**D**-s gruppebillede af Karl I. S. Born (Winsor) og Lord Wharton

Dybbøl mølle.

godt 4800 mand (faldne og fanger); preuss. tab ca. 1200. Fra 1865 gennemførtes større ty. skanseanlæg, der desameredes i 1880erne. 11. 7. 1920 fejredes Genforeningen ved fest i skanserne i Christian 10.s regerings- og rigsdagens nærværelse. **D** mølle, ødelagt 1849 og 1864, står som et da. nationalsymbol (genopført efter brand 1935). - Gravlund, hvor 334 da. og 28 ty. faldne fra 18. 4. 1864 begravet. Det ty. »ny-gothiske«
sejrsmonument fra 1872 ødelagdes v. sprængn. 13. 5. 1945.

Dybbøldagen, velgørenhedsdag til fordel for danskheden i Sønderjylland, især syd for grænsen; afholdes siden 1921 årl. 18. 4. af Grænseforeningen.

Dybbøl-Posten (Sønderborg), da. eftermiddagsblad, venstre. Grl. 1866. Oplag 1947: 8000.

Dydda I, **Theodor** (1856-1939), borgmester i Kbh. (1. afd.) 1897-1917, gennemførte ensartet folkeskole og fængselsforbedr. Ikke genvalgt af sine kons. partifæller v. nye valgordn. 1917; politidirektør i Kbh. 1917-26.

dybde, *psyk.*, den oplevede afstand fra en set genstand til iagttageren.

dybde el. *sidehøjde*, *søv.*, afstanden fra kølens overkant til hoveddæksbjælkens retlinie på middelspantet.

dybdebombe, *søv.*, sprængladet beholder, der har til formål at ødelægge u-både el. tvinge dem til overfladen. **d** kastes fra hurtiggående fartøjer (jagere, torpedobåde o. l.). Antændingsdybden for **d** reguleres ved 1) hydrostatisk mekanisme, 2) tidsmekanisme el. 3) flyder, der gnm. line i forb. med antændingsmek. udløser denne, når den ønskede dybde er nået. (Ill. sp. 1034).

dybdedosis, mål for dybdevirkning af radium- og røntgenstråler ved disses med. anv. Dybdevirkningen afhænger bl. a. af strålekildens afstand, røntgenrørets spænding, det bestrålede vævs karakter og af muligheden for bestråling fra fl. sider (krydsildsbestråling) el. rotationsbestråling.

dybdemåler, *søv.*, apparat til måling af

havets dybde. Opr. brugtes en inddelt

(nationalgall. i Washington), *Studiehoved af den hellige Sebastian* (Kunstmus., Kbh.). (Selvpport. sp. 1035).

dyffel (vistnok efter byen *Duffel* i Brabant), et tykt, fast væk, kiptret el. klædeagtigt vævet, stærkt appretteret uldent stof til vinterovertrøje.

Dygasiński [dʲgɑ'sinʲskʲi], *Adolf* (1839-1902), po. forfatter, Kiplings forgænger som dyrenovellist. Hans sidste værk, *Livets Gilde* (1882), udmærker sig ved sin naturopæi.

Dyggve, *Ejnar* (f. 1887), da. arkitekt og arkæolog. Dr. phil. h. c. ved Oslo univ. 1946. Udgravns- og studierejse på Balkan (1922-39), udgrav. af Jellinghøjene (1941-42). Talr. afh., især om senantik arkit., bl. a. *Recherches à Salone* 1-2 (1928-33), *Gravkirken i Jerusalem* (1941) og *Dodekult, Kejserkult og Basilika* (1943). (Portr. sp. 1035).

dy'gong (malajisk) (*Ha'licorus'dugong*), søko med fliget halefinne, hannen med stødtænder. Madagascars til Indiens kyster. Nærliggende art bl. a. ved Australien.

Dyk [dik], *Viktor* (1877-1931), tjech. forfatter, som dyrkede roman, novelle og drama, og hvis skepsis og ironi var frygtet af samtiden.

dykbomber, let bombefly, som kaster sine bomber under et temmelig stejlt dyk (for at undgå luftværnsilden fra jorden), idet der sigtes ved at manøvrere hele flyet ind i sigterretningen. (Ill. se tavle Luftvåben).

Dyke [daik], *Woody S. van* (1899-1944), amer. filminstruktør. Specialiserede sig en overgang i Wild Westfilm og i folkelige naturfilm f. eks. »Trader Horn» (1931) og »Eskimo» (1934), men skabte sig et navn inden for 1930'ernes mod. amer. lystspil-film bl. a. med »Den Tynde Mand» (1934).

dykkekast, kast af bombe fra flyvemaskine under dykning.

dykker, person, der arbejder under vand. Arbejdet er meget anstrengende. Grænsen for strengt arbejde sættes ved 50-60 m dybde; men iført al. d-dragt kan ca. 120 m nås. Opstillingen skal foregå meget langsomt og efter best. regler for at undgå d-syge.

dykker, 1) som m. meget lille hoved, der drives ned under træets overflade; 2) ledning, som er ført under et vandløb el. lign.

dykkerapparater, det materiel, der anv. i forb. med dykning. Dykkerdragten består af en vandtæt gummi- eller lærredsdragt, på hvilken en kobberhælm med luftledninger fastspændes; blylodder og

dykkerklokke, kar, der kan fires ned i vandet med bunden i vejret, og i hvilket trykket holdes lige så stort som vandtrykket udenfor, så vandet ikke kan trænge ind. d kan være op til 500-600 m³ i grundareal og anv. ved store vandbygningsarbejder.

dykkerpumpe, sædv. 3-cylindret enkeltvirkende el. 2-cyl. dobbeltvirkende hånd-el. maskindrevet trykluftpumpe med en kapacitet på 50 l luft pr. dykker pr. minut.

Dykkerskole, **Søværnets**, uddanner dykkere, på 1. afd. indtil 12 m dybde og på 2. afd. indtil 60 m dybde.

dykkersyge el. *caisson-sydom* opstår ved for pludselig overgang fra komprimeret luft til atm. tryk, f. eks. når en dykker hales for hurtigt op, jfr. *aëroembolisme*.

dykning el. *dyk*, stejl flyvning nedad med en flyvemaskine, der i øvr. er i normal flyvestilling. Foretages bl. a. under udførelsen af dykkekast.

dykænder, gruppe af ænder med hudlap på bagtænen, dykker efter føden, overvejende havfugle. Hertil ederfulg, trold- and, hvinand, sortand m. fl. d er fredet fra 1. 3. til 1. 9., i strenge vintrøfte tidl. d må ikke jages fra motorbåd fra 31. 5.-1. 10.; i Øresund slet ikke.

dy'n (gr. *dýnamis* kraft), fys. enhed for kraft. 1 d er den kraft, der kan give massen 1 g en acceleration på 1 cm/sek².

Düna, ty. navn for Vestlige Dvina i Sovj. **Dünaburg**, ty. navn på Daugavpils i Letland.

dyna'mik (gr. *dýnamis* kraft), 1) den del af den mek. fysik, som omhandler legemernes bevægelser under indvirkning af kræfter; 2) *mus.*, læren om styrkegrader i musikken.

dy'na'misk (gr. *dýnamis* kraft), karakteristisk for el. som kommer af en bevægelse; i bevægelse; vidnende om kraft og liv; båret frem af andre bevægelser.

dynamisk accent, d. s. s. trykaccent.

dynamisk geologi, læren om de geol. processer og deres resultater. Man adskiller eksogene (ydre) processer, der virker ved jordoverfladen og endogene processer, der skyldes kræfter i jordens indre.

dynamisk psykologi, moderne betegn. for opfattelser af bevidsthedslivet, som betoner dets forandringer og særligt interesserer sig for de i individet selv liggende årsager til disse: behov, ønsker, beslutninger osv.

dyna'misme (gr. *dýnamis* kraft), i filos. den opfattelse, at kraft er primær i forh. til stof, atomerne er kraftpunkter; i *psyk.* udtryk for, at drifter, behov, energier er de fundamentale sjælelige realiteter.

dyna'mit (gr. *dýnamis* kraft), sprængstof der ikke eksploderer ved stød, opfundet 1867 af A. Nobel. d består af nitroglycerin opsuget i porøse stoffer. Gurd er således 75 % nitroglycerin og 25 % kiselgur, mens gelatine (sprængelatin) er 90 % nitroglycerin gelatineret med 10 % nitrocellulose. Begge slags d kan desuden indeholde forsk. fyld- og farvestoffer.

dy'namo, en selvagnetiserende jævnstrømsgenerator, den almindeligst benyttede jævnstrømskilde.

dyna'mo- (gr. *dýnamis* kraft), kraft-, mek. kraft-.

dynamolygte til lygteføring på cykler består af en miniature-vekselstrømsgenerator (f. eks. 6 volt, 3 watt) og en reflektor. Generatoren er v. hj. af en holder anbragt på cyklens forgaffel, således at et på generatorakslen anbragt lille drivhjul kan bringes i berøring med forhjulets dæk. Generatoren har permanente magneter, der i modsætning til, hvad tilfældet er i stationære vækselstrømsgeneratorer, er anbragt yderst (stator), bl. a. for at gøre d mere robust. I den aftagelige d er generator og reflektor sammenbygget og kan med et enkelt greb anbringes i holderen.

dyna'mo-metamorfose, i *mineralogien* den metamorfose, der især skyldes ensidigt tryk (bjergkædedannelse) og navnlig bevirker strukturændringer i bjergarterne (knsninger, omlejring, skifrighed).

dyna'mo'me'ter (gr: kraftmåler), apparat til måling af kræfter; kan bestå af en

justeret fjedervægt; måler den virkende kraft ved fjedrens længdeforandring.

Dünamünde [dy:na'mynda], ty. navn på Daugavasgriva i Letland.

dyna'sti' (gr. *dýnasteia* herredømme), fyrstehus.

dyna'tron' (gr. *dýnamis* kraft + *elektron*), elektronrør, der arbejder med høj positiv gitterspænding og en lavere anodespænding. Anv. som oscillator.

dynd, aflejringer bestående af ler med fint fordelt organisk stof.

dyndskildpadder, d. s. s. flodskildpadder.

dyndsko, træplader, som kan anbringes under hoven på en hest, der skal kunne gå på blød bund.

dyndsmerling (*Mis'gurnus fos'sillis*), ålegagtig smerling, i *Dann.* kun i Sønderjylland.

dyndvulkaner, lave, kegleformede forhøjninger med et krater, hvorfra bobler luftarter og vand med dynd udkastes. Forek. især i egne med petroleum.

Dyne'kilen [-xi:løn], sv. vig, Bohuslän, N f. Strömstad. I D ødelagte Torden-sköld 8. 7. 1716 Karl 12.s transportflåde.

Dy'nen, navn på fl. da. grundee og store sten. bl. a. ml. Egholm og Gøt i Limfjorden.

Dyngjufjöll ['dingjofjöd], vulkansk fjeldgruppe i Island, N f. Vatnajökull, her ligger vulkanen Askja.

-dy'ni' (gr. *odyné* smerte), -smerte.

Dünkirchen [-xøn], ty. navn på Dunkerque.

Dy'Næs, voldsted på en øde i Julsø.

dyppeskækeri, fiskeri efter gedder med levende el. døde agnfisk, der langsomt løftes og sænkes.

dyr, den ene gruppe af levende organismer, mods. planter. Grænsen ml. grupperne er ikke skarp blandt de encellede d og planter, idet samme organisme kan optræde som plante, d. v. s. med søllyst som energikilde selv opbygge org. stof, og som d, d. v. s. ernære sig af org. stoffer.

Rel.-hist. Inden for de antikke kulturer, hvis praktiske rigdom oftest er d, er disse hellige, d. v. s. anses for at rumme en særlig høj potens af den livskraft, som besjæler menneskene og de dem tilhørende d, hvorfor man ofte anskuer det guddommelige under dyrets skikkelse.

d er fredhellige, men under kultfesten er det nødvendigt at forgibe sig på dem. De bliver offerdyr, for netop i kraft af deres hellighed at fremskaffe en guddommeligt kraftspise, offeret.

Dy'rafjörður ['di:rafjörður], fjord i NV-Island.

Dyre (egl. den udmærkede el. kære), nord. tilnavn. Blev fast slægtsnavn i 16. årh.

dyregeografi, d. s. s. zoogeografi.

dyrehave, en indhegnet skov, hvor der for jagtens skyld holdes kron-, då-el. sikavildt, undertiden vildsvin; rævildt trives ikke i d. Skovens tilstand bliver stærkt præget; på de store træer afledes lavtsiddende kviste; på unge træer og buske ades top- og sideskuddene; nye planter får slet ikke lov at komme frem.

Dyrehaven el. *Jagersborg D.* indhegnet skovdistrikt i N-Sjæll., 10 km N f. Kbh., omkr. Mølleåens nedre løb. 1670 indhegnet

Ved skovridergården i Dyrehaven.

til parforcejagt f. Chr. 5. I den sydl. egl. D parklign. skov, kuperet terræn, Ulvedalene med friluftsteater og kællebakke, restaurationen Peter Lieps Hus, og forlystelsesstedet Dyrehavsbakken, i midten den skovløse Eremitageslette med Eremitagen (hvor den af Chr. 5. nedlagte landsby Stokkerup lå), mod N skoven Jagersborg Hegn. I D færdes ca. 2000 stk. vildt. Indgangen er lukkede af røde porte. Areal: 13,3 km².

Dykkerdragt.

-støvler modvirker vandets opdrift. Luftledning, livline og, som regel, telefonledning fører op til dykkerens medhjælper. - Ved dybvandsdykning anv. nu elektrisk opvarmede dykkerdragter.

dykkere (*Cephalophus*), slægt af små antiloper. Høje bagben, til dels skovformer. Afrika.

dykkerflag, et diagonaldelt rødt og blå flag, der skal være højest på ethvert fartøj, hvorfra der dykkes.

Dyrehavsbakken, folkeligt forlystelsessted i Dyrehaven ved Klampenborg, opr. opstået i slutn. af 18. årh. omkr. Kirsten Piils kilde, bl. a. skildret i Oehlenschlägers »Sanct Hansaften-Spil«.

Dyrehospital, Kbh., sygehus til behandling af heste, hunde og andre husdyr. Opr. 1915 af Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark; ca. 125 sygepladser.

Dyrekredsen, den smalle himmelzone omkr. ekliptika, inden for hvilken Månen og de store planeter bevæger sig. D inddeles i 12 himmeltegn.

Dyrekul, produkter fremstillet ved forkulning (forkoksning) af ben, blod m. m. (benkul); anv. som adsorptionsmiddel, bl. a. til fjernelse af tarmgift (kulpulver).

Düren, ty. by ml. Aachen og Köln; 45 000 indb. (1939). Metal-, tekstil- og papirindustri.

Düren, Adam van, ty. billedhugger og arkitekt, virkede fra 1490erne til 1532 (?) i Danmark. Værker: gravminder, bislugssten på Kbh.s slot, opf. af *Glimmingehus* i Skåne (1505), restaurering af *Lunds domkirke* (omkr. 1510-27).

Dy'renda'l (fr. *Duendal*), Rolands sværd i Rolandskvadet.

Dyrenes Beskyttelse i Danmark, Foreningen til, stiftet 1875. Arb. bl. a. v. lokalkredse og ungdomskredse. Foreningen driver i Kbh. et dyrehospital og en vet. poliklinik samt udgiver et medlemsblad »Dyrevennen«. Medl.-tal 1948: hovedforeningen 5598, ungdomsforbundet 35 870.

Dyreornamentik, ornamentale billedudsmykninger, hvis grundelementer er hele el. dele af dyr, sammenkædede til motiver. Fremherskende i y. jernalders kunst i N-Eur.

Dyreprocesser, processer, hvorunder samtlige dyr af en bestemt skadelig art (rotter, ræve osv.) indstævnes ved retten (i reglen gejstlig domstol) for at blive bandlyst. Formodentlig udviklet af magiske forholdsregler over for sådanne dyr. I Danmark påbegyndte så sent som 1805-06 bønderne på Lyø en d mod rotterne.

Dyrepsykologi behandler dyrenes reaktioner og opførelse. Da dyrekabet til dyrenes sanser er dårligt, er det vanskeligt at nå til en virkelig eksakt d. I alm. er man tilbøjelig til at forudsætte en forestillingskreds og sansindtryk som hos mennesker, hvilket oftest er ganske ubegrundet.

Dürer, Albrecht (1471-1528), ty. maler og grafiker, f. og virksom i Nürnberg. Elev af Michael Wolgemut (1454-1519) og påvirket af J. de Barbari. To gange i Venedig (sidste gang 1505-06), hvor hans kunst vakte stor opsigt (*Rosenkrans-*

trætmaler. *Portræt af Hieronymus Holzschuher*. Andre værker: *Det Paumgartnerske alter*, *Altartavle m. kongernes tilbedelse*, *De Fire Temperamenter* (Paulus, Peter, Markus og Johannes), *Tilbedelse af Treenheden*, *Selvportræt*. Endnu betydeligere er D som grafiker (træsnit, kobberstik). *Den Store og den Lille Passion*, *Maria Liv*, *Maximilians Triumftog*. Blandt D-s kobberstik er *Ridderen, Døden og Djæveln*, *Melankolien* og *Den Hellige Hieronymus*. Har skrevet teoretiske værker, bl. a. om *Menneskelegemets Proportioner* (1526). Også som tegner var D fremragende, *Selvportræt som Dreng*, blomster- og landskabsstudier. D ejer ikke den umiddelbare, frødlige farvesans, men er fremfor alt den store tegner, der med grundighed og alvor løser de stillede opgaver.

Dyremim (*dyresagn*), rim (sagn), hvis personer er dyr, der optræder som mennesker. Visse D indeholder primitive forklaringer af zool. ejendommeligheder; andre har satirisk tendens, således allerede den oldgr. fabeldigter Æsops d. Den middelalderlige fr. »Rævebog« næde gnm. fl. mellemled Danmark. I Herman Veigers overs. 1555. Fra 1668 er l. saml. af La Fontaines berømte fr. dyrefabler. Af da. digtere i denne linie må nævnes H. C. Andersen, Kaalund og Carl Ewald.

Dyrespor, aftryk af dyrefoden i blød jord el. i sne. Tydelige spor kan bestemmes til art v. hj. af størrelse, trædepuders antal, form og indbyrdes stilling, kloaftryk, klovenes form osv. Sporstillingen angiver dyrets gangart, d har betydning ved konstatering af dyrearters tilstedeværelse i et område samt - spec. i nysne - ved opsøgning af det enkelte dyr. (Hertil tavle.)

Dyrespredning, bot., spredning af frø el. frugter ved dyrs el. menneskers medvirkning. Det drejer sig om 1) saftige frugter, hvis kød fortæres, medens sten el. frø ubeskadiget passerer fordøjelseskanalen, f. eks. kirsebær, rønnebær; 2) frugter, som er forsynet med hæftedråber, der fastholder frugterne til dyrenes pels el. menneskets klæder, f. eks. hundetunge, burre; 3) frø, som er forsynet med et næringsrigt vedhæng, der er efterstræbt af myrer, f. eks. svalbeurt; 4) mange nødder el. kapsler, hvoraf dyr (egern, mus) anlægger forråd, f. eks. hasselnød, korn.

Dyresraf, straf fuldbyrdet på et dyr, som er dømt for en »forbrydelse«. Hyppig i middelalderen i Tysk. og Frankr. Processen rettedes, mods. dommen, formelt mod dyrets ejer.

Dyret [dy:-], 50 m h. bakketop på sydl. Samø.

dyret i Åbenbaringsbogen, Antikrist, som i Joh. Åb., navnlig kap. 13, betegnes som »dyret«.

Dyrhólaey [de:rhoulaei] el. *Portland*, Islands sydligste pynt, fyr.

Dyrholm-bopladsen på Djursland fra ældre stenalderens slutn. giver en kronol. inddeling af jægerkulturens skiftende former.

Dyriisk magnetisme, Mesmers betegn. for en ved stryging fremkaldt modtagelighed for indflydelse fra stjerner og mennesker.

Dürkheim, Bad [ba:t 'dyrkheim], ty. kursted i Rheinland-Pfalz; bet. vinavl. **dyrkningsforsøg**, i landbruget d. s. s. markforsøg.

Dyrlæge, betegn. for den, der har bestået veterinær eksamen v. Den Kgl. Vet.- og Landbohøjskole i Kbh. I de fl. andre lande bruges betegn. *veterinær*, der allerede anv. i oldtiden; dens opr. er ukendt.

Dyrlageri. Efter straffeloven straffes den, som v. overanstrengelse, vanrøgt el. på anden måde behandler dyr uforsvarligt. m. bøde, hæfte el. fængsel, der, når der er tale om mishandling, kan stige til 1 år.

Dyrskuer, udstillinger af husdyr, afholdes af landbo- og husmandsforeningerne i sommermånederne. De fremstillede dyr præmieres for såvel afstamning som eksteriør (bygning) og ydelse. Der afholdes årligt i Danmark. ca. 150 d, dels lokalskuer,

dels amts- el. fællesskuer for større områder (f. eks. på Bellahøj). Ved siden af den avlsmæssige bet. har dyrskuerne en ikke ringe propagandistisk opgave; der er ofte tilknyttet maskinudstillinger, planteavlsvdstillinger el. a.

Dyrsland, anden navneform for Djursland.

dyrtidstillæg, løntillæg i anl. af dyrtid, ofte efter pristal. Tjenestemænds d kaldes nu reguleringsstillæg.

dys- (gr.), dårlig; mis-, van-, u-

dysakusis (*dys-* + gr. *akusis* hørelse), smertefornemmelse uløst af alm. lyd; opstår ved visse lidelser i det indre øre.

dysar'tri (*dys-* + gr. *arthrón* leddele, artikulare), taleforstyrrelse, som skyldes lammele el. usikkerhed ved bevægelsen af talemusklene.

dysba'si (*dys-* + gr. *basis* gang), anfaldsvis optrædende vanskeligheder ved gangen, vist p. gr. af kramperagtig sammenkrænkning af de små pulsårer i benene.

Dy'se (ty. *Düse* tud), fin udstømningsåbning, f. eks. ved berisningsanlæg, luftkonditioneringsanlæg, forstøvningsanlæg, åbning i trækjær til trådtrækning; spindet (-bruser) benyttes ved fremstilling af kunstsilke.

dysente'ri (*dys-* + gr. *énteron* tarm), blodgang.

dysfa'gi (*dys-* + *-fagi*), vanskelighed ved synkningen.

dysfa'si (*dys-* + *-fasi*), vanskelighed ved talen p. gr. af lidelse i talecenterne i hjernen.

dyshi'drosis (*dys-* + gr. *hidrós* sved), særlig eksemtype, karakteriseret ved dybtliggende blærer, hyppigst i håndflader og fødsåler, opstået ved hæmmet svedafsondring.

Dy'sie Bro, nu *Dösjöbro*, stationsby i Skåne, 13 km ØNØ f. Landskrona. Her slog Valdemar l. skåninger 1181.

dyslek'si (*dys-* + gr. *légein* læse), form af ordblindhed.

dysmenorrhoe [-no're'] (*dys-* + *meno-* + *-rhoe*), menstruationsmerter.

dysmor'fi (*dys-* + *-morfi*), vanskabelse.

dyspø'si (*dys-* + gr. *peípten* koge, fordøje), vanskelig fordøjelse, forstyrrelse og uregelmæssighed i fordøjelsesprocessen.

dyspla'sia (*dys-* + gr. *plásia* form), formmæssig vækstforstyrrelse.

Dys'plastiker (*dys-* + gr. *plássein* forme), menneske, hvis legemsproportioner afviger i sygelig grad fra det normale.

dyspno'e (*dys-* + *-pnoe*), åndedrætsbesvær, kortåndethed, ofte symptom på hjertelidelse.

Dys'prosiom (gr. *dysprositos* vanskelig at komme til), grundstof, kem. tegn Dy, atomnr. 66, atomvægt 162,5, tilhører de sjældne jordarters metaller.

Dy'se, gravkammer bygget af svære stenblokke i beg. af yngre stenalder. De ældre d har firsidet grundplan, de yngre 5-

el. 6-kantet. d er omgivet af en jordhøj med randsten, enten cirkelrund (rundd) el. aflang rektangulær (langd), i sidstnævnte tilf. med fl. kamre. d findes over hele Danmark. samt i V-Eur., N-Afr., Syrien, egnene om Sortehavet og videre østover til Indien og Japan.

Düsseldorf, ty. by, hovedstad i Nordrhein-Westfalen, ved Rhinen; 420 000 indb. (1946). Vigtig industriby (jern- og stålværker, produktion af metalvarer, kemikalier, tekstiler, papir). Stor handel, trafikknudepunkt. D er bortset fra Altstadt, en moderne by med talr. parker. Kunstakademiet (grl. 1767). Kunstsamlinger, forskningsinstitutter. Ca. 50 % ødelagt i 2. Verdenskrig.

Albrecht Dürer: Selvportræt.

festen (nu i Praha). 1520-21 opholdt D sig i Nederl., hvor han bl. a. traf Chr. 2., der som gave fra D modtog et udvalg af hans grafiske værker (nu i kobberstiksaml., Kbh.). D var en meget søgt por-

Düsseldorfskolen, ty. malerskole, knyttet til kunstkad. i Düsseldorf; gr. 1826 af W. von Schadow. Udpræget atelierkunst, der havde naturtroskab på programmet, men til trods herfor kun overfladisk tilknytning til virkeligheden, især hvad det koloristiske angår. Kendte D-malere er J. W. Schirmer, Achenbach og nordmanden H. Guide.

dysto'pi' (*dys-* + gr. *topos* sted), *med.*, forkert beliggenhed.

dystro'fi' (*dys-* + *trofi*), *med.*, mangelfuld vækst. Har været anv. som betegn. for visse muskellidelser.

dysu'ri' (*dys-* + *uri*), vandladningsbesvær.

dysæ'mi' (*dys-* + *-ami*), sygelig tilstand af blodet.

Dy'veke (d. 1517), Chr. 2.s elskerinde, datter af Sigbrigt Villoms. Knyttet til Chr. under hans ophold som vicekonge i Bergen, fulgte ham til Kbh., hvor forholdet fortsatte efter Chr.s ægteskab m. Elisabeth. Døde pludseligt 1517. Fortællingen, af Torben Oxe henrettet, p. gr. af Dyvekes død, som han havde forlovet sig for giftning, hviler på usikre kilder.

Dy'vel (ty. *Dübel* pløk), skjult træ- el. metaltræ, der går halvt ind i hver af to dele, som skal samles; træ- el. metalprop, der indhugges i murværk til optagelse af skruer, søm o. l.

Dy'velsdræk (nty. *düwelsdreck* djævelskarn), gummiarpiis, af kvalmende lugt; fås af skærplanteslægten *Ferula*, der vokser i Asien; d bruges i Indien og Persien som krydderi; tidl. anv. som beroligende middel.

Dy'velsklør (nty. *düwel* djævel), søv., dobbelthager (se hage).

Dzaudzjikau [dzaudsi'kau] (til 1931 *Vladikavkaz*, 1931-44 *Ordzjonikidze*), hovedstad i N-Osetien, Sovj., på Midt-Kaukasus' N-skråning; 127 000 indb. (1939). Vigtigt trafikcentrum ud for den georgiske militærvej; jernbane mod N. D anlages som russ. fæstning 1784.

Dzerzjinsk [dzer'zjinsk], til 1927 *Ra'stjapino*, by i RSFSR, Sovj., V f. Gorkij ved Oka; 103 000 indb. (1939).

Dzer'zjinskij [dzer'zjin-], *Feliks E.* (1877-1926), sov. politiker. 1917-21 leder af tjekoen, 1921-24 folkekommissær f. trafikvæsen. 1924 leder af øverste økon. råd (industriens socialisering).

Dzungari' [dsun-], den nordl. del af den kin. provins Sin-kiang i Centralasien. D er en tør højslette begrænset af Tianshan Bjergene mod S og Altaj Bjergene mod N. Ved floderne findes oaser. Hovedby: Urumchi.

Dædalus, lat. form f. Daidalos.

dæk, 1) hjulbeklædning ved automobil og cykler; se autogumm; 2) *skibs-b.*, vandtæt afbækning af det egl. skibsskrog, et vigtigt styrkeelement. Endv. anbringes d over opbygning.

dækfagre, eng. *cover crop*, en afgrøde af sneglebøg, gul sennep, spergel el. anden egnet planteart, som udsås i frugtplantager ved midtsommer og nedpløjes om vinteren. for at tilføre jorden gødning.

dækblad, et blad, i hvis hjørne der sidder en blomst.

dækfarver, uigennemsigtige farver.

dækfjer, taglagte, ret stive fjer, der danner den yderste del af fuglens fjerdragt.

dækfroede (*Angiosperma*), afd. af froplanter, karakteriseret ved, at frugtbladene vokser sammen på en sådan måde, at froanlæggene kommer til at sidde indsluttet i en lukket frugtknude. Omfatter største delen af froplanterne.

dækglas, tynd glasplade (ca. 1/10 mm) til at lægge over mikroskopiske præparater.

dækhaar, stive og tykke hår, der danner pelsens yderste lag.

dækket brand, visse af kornarternes brandsygdomme, der kendetegnes ved, at avnerne omkr. de angrebne blomster ikke ødelægges, men bliver siddende som blege, tørre hinder, dækkende den sorte sporemasse. Byg og havre kan angribes. Smitten, d. v. s. brandsporene, overføres især ved tærskningsarbejdet, og ved frøets spiring trænger svampen ind i den spede spire. Bekæmpes ved alm. kem. afsvampning (formalin, kviksolvmidler).

dækketøj, det til borddækning brugelige linned. Duge kendes allerede fra det byzantinske rige. I 13.-14. årh. blev deres anv. alm., i Danm. i 15.-16. årh. Man dækkede da bordet med 2 til 3 duge, den øverste af linneddamask el. drejl. Servietter kom langt senere, i slutn. af middelalderen var de dog alm. bl. de højere samfundsklasser. I Danm. kendt under Christian 2.

dæknogler, en del af hjerne-kassens knogler, der udvikles inden forudgående bruskanlæg.

dæklænde-flyvemaskine, landflyvemaskine (rekognosceringsfly, torpedoplaner, jagere og jagerbombere), der kan starte fra og lande på dækket af et hangarskib.

dækning, i *handel* d. s. s. udligning, betaling; der er d for en check, når den kan indløses fra udstederens konto.

dækning af planter foretages for at beskytte disse mod kulde, sol el. vind. Vinterdækning af omfimdigtige stauder og buske sker med grangrene; varmebænk dækkes med halmmåtter. Man kan også dække jorden omkr. planter med blade, tørvestruelse, staldgødning el. kompost for at hindre, at jorden udtørres i sommertiden.

dækningskøb. 1) Køb af et vareparti til erstatning for en handel hævet p. gr. af sælgers misligholdelse; sælger må betale forskellen ml. den ved d betalte pris og kontraktprisen; 2) indkøb af en vare, man tidl. har solgt til senere levering (især blanko-salg ved terminshandel).

dækningssignaler, hovedsignaler, opstillet ved særl. farepunkter på en jernbanelinie, f. eks. v. sidespor på fri bane, sporskæringer, bevægelige broer o. l.

dæksbåd, mindre sejlfartøj med dæk fra for til agter.

dækslast, søv., ladning indladet på dækket; visse skibe er spec. bygget til d, der kan være træ, koks, stykgods osv.

dæksten, særligt modstandsdygtige sten f. eks. af granit, der anbringes til beskyttelse af murværk el. lign.

dækstilling, enkeltmands bedst egnede grundstilling til angreb og forsvar med blankt våben.

dæksvæger, den del af træskibes indenbords klædning, der ligger under dækene og understøtter dæksbjælkerne.

dæksæd, kornafgrøde, hvor der er sæt kløver og græs el. forsk. frøafgrøder til høst det fig. år. Kornet dækker de indsæede afgrøder det første år.

dækvinger, hos visse insekter det forreste, læderagtige vingepar. Særlig udviklet hos biller.

dæmning, bygværk, der tjener til at adskille to vandområder el. et landområde og et vandområde fra hinanden el. til at føre trafik over svært trafikable arealer. Spærre-d opstemmer et vandløb og danner derved et reservoir, f. eks. ved vandkraftanlæg og vandforsyningsanlæg. I så fald er d forsynet med en grundsluse og ofte tillige udformet som overfladdæmning. Stemmeværker udføres til at regulere et vandløb af h. t. skibsfarten. Færdselsd fører veje og jernbaner over megerund (der frembyder store vanskeligheder, da d er tilbøjelig til at synke i mosen), over dalsænkninger, søer o. l. d bygges af jord, stampet i tynde lag, murværk, beton, træ el. jern.

dæmon (gr. *daimōn*) bet. opr. (ligesom *theos*) *gud* i den ældste gr. kultus, desuden i den ældste gr. psykologi d. s. s. nord. fylgja og rom. genius, d. v. s. en mands egen sjæl, som samtidig er mere end ham, nemlig den slægtspersonlighed, der ligger i ham, og derfor også kan optræde ovf. ham, f. eks. advarer ham. Den senere bet. af ond ånd kom fra jøderne, idet de ved d beteg. de onde væsener, der er Guds modstandere, en forestilling, der opr. stammer fra parsismen. I moderne religionshist. anv. d om personificeringer af nedbrydende onde magter i tilværelsen, som i de antikke kulturers rel. er gudernes, de skabende menneskelige magters, modstandere, som det er kultens opgave at besejre.

dæmo'nisk (gr. *daimōn* gud, ånd), trølddomsagtig; besat; mystisk dragende.

dæmonola'tri' (*dæmon* + *-latri*), tilbøvelse af dæmoner.

dæmonologi' (*dæmon* + *-logi*), læren om dæmonerne.

dæmonoma'ni' (*dæmon* + *-mani*), hysterisk sindssygd, hvorunder patienterne mener sig besat af onde ånder.

dæmpe, i søv., 1) d et sejl, forhindre det i at pose ud under arbejde med sejlet, 2) d oprørt sø med olie, 3) d fyret, nedsætte varmegraden under dampkøden.

dæmpede svingninger, radiosvingninger fra gnistsender, mods. kontinuerlige svingninger fra bue- el. rørsender.

dæmpning af mek. el. elektr. svingninger forårsages af gnidnings- el. luftmodstand, ledningsmodstand el. induktion og bevirker, at udsvingene efterhånden formindskes. d-s størrelse angives ved forholdet ml. to på hinanden følgende udsving til samme side el. ved den naturlige logaritme til dette forhold (det logaritmiske dekrement).

dæmring, d. s. s. tusmørke.

Dänischwohld [d'æ:nifvo:lt] (Dänsekövd), halvøen ml. Eckernförde og Kiel.

døbefont (lat. *fons* kilde), kar til dåbsvand, indført i kirkerne i den tidlige middelalder. Materialet var oftest sten,

Romansk granitfont m. dobbeltløver, mands-hoveder m. m. Rogind kirke, Århus amt.

gotiske malm-d er dog ikke ualm. Da man fra 16. årh. døbte v. overøsning i st. for v. neddykning dækkedes d med et metalfad, døbefadet.

Däbeln, *Georg Karl* (1758-1820), sv. officer. Sikrede hærens retræte ved sejr over russ. ved Jutas 12. 9. 1808. General-løjtnant 1813; handlede mod Karl Johans ordre, dødsdom, men benådet m. 1/2 års fængsel.

Döblin, *Alfred* (f. 1878), ty.-jød. forfatter. Nervelege i Berlin, senere emigrant i Palæstina, Frankrig og USA; efter 1945 atter i Tyskl. som fr. oberst og udgiver af det litt. tidsskr. *Das goldene Tor*. Gav i romanen *Berlin Alexanderplatz* (1929; da. 1930) en omfattende og indtrængende naturalist. skildring, men drykkede desuden den eksotiske roman, *Die Fahrt ins Land ohne Tod* (1937) og *Der blaue Tiger* (1938). *Bürger und Soldaten* (1939) behandler atter ty. samtid.

dødrændt, (f. eks.) kalk el. gips brændt ved forkert temp. så den ikke kan læske el. optage vand.

dødebogen, saml. af hymner, liturgier, troldomsformler o. l., som ægypterne

Domscene i underverdenen. Dødebog fra ca. 200 f. Kr. (Nationalmuseet, Kbh.).

fra ca. 1600 f. Kr. medgav de døde i graven til vejledning og beskyttelse i den anden verden.

dødedans, i malerkunsten forekommende fremstilling af døden, der hentes alle. Fremt er Holbeins d-serie (træsnit) og *Dødedansen i Mariakirken i Lübeck*

Af Hans Holbein d. y.s. dødedans: Krammeren.

(Døden fra Lübeck), ødelagt i 2. Verdenskrig.

dødedyrkelse, rel. kultus for de afdøde, forfædre kult.

Døde Hav, arab. *Bahret Lût* (Lots sø), saltsø i El-Ghôr lavningen i Palestina; 1120 km²; 85 km l., 17 km br.; overfladen ligger 394 m under Middelhavets; største dybde 401 m; saltindhold 24%, bl. a. magnium- og kaliumklorid samt bromsalte, der alle udvindes.

døde hånd, den. I middelald. ret betegnedes gods, som kirken erhvervede, som undergivet **d**, idet det derved blev unddraget den alm. omsætning. I forsk. lande indførtes derfor bestemmelser, som skulle hindre kirken i at erhverve fast ejendom.

dødelighedskvotient, brøk som angiver forholdet ml. antallet af dødsfald i en befolkning i løbet af et år og befolkningens størrelse i midten af året.

dødelighedsstatistik el. **mortalitetsstatistik**, opgørelser af hyppigheden af døds-

fald inden for en befolkning. Det simpleste udtryk herfor er dødelighedskvotienten. Da denne imidlertid i høj grad er afhængig af, om befolkningen består af mange el. få gamle, får man et klarere billede af dødelighedsforholdene, når man opstiller en tabel over sandsynligheden (dødssandsynl.) for at personer i en bestemt alder dør i løbet af et år (ill.). Dødssandsynl. er for så godt som alle aldre større for mænd end for kvinder. Andre udtryk for dødelighedens størrelse får man gnm. overlevelsestavlen og middellevetiden. Disse to samt dødelighedskvotienten og dødssandsynligheden benævnes biometriske funktioner.

Dødemandsbugten, grønlandsk bugt på sydkysten af Clavering-øen. Her fandtes og udgravedes 1932 Østgrønlands største eskimoboplads.

døden, i folketroen ofte et personligt væsen, der henter menneskene til sit rige el. leder de døde tog.

Døden fra Lübeck, se dødedans.

døden og dødsriget har en harmonisk plads i de antikke kulturers rel. erfaring; den døde glider tilbage i slægtslivets passive side og lever videre i slægtens gravhjem, de antikke dødsrige (Hades, Hel, Yamas rige). I de individualistiske kulturer bliver døden et problem, og dødsriget et mørkets hjemsted. Det bliver rel.s opgave at skabe et evigt liv, som ikke anfægtes af døden, langt over dødsriget.

Döderhultaren kaldes den sv. billedskærer *Axel Pettersson* efter sit fødesogn.

Døde Sjæle, russ. *'Mjortvyje 'Dusji*, roman af N. V. Gogol, trykt 1842, uafsluttet, idet romanens anden del blev brændt af forf. kort for hans død 1852.

dødfragt, fragt for gods, som der er fragtet skibsrum til, men som ikke leveres af befragteren.

dødfødt betegnes et barn, som fødes dødt til verden efter 28. svangerskabsuge.

dødgang, tom bevægelse p. gr. af slør ml. bevægelige maskindele p. gr. af for stort spillerum.

dødhoved, ekstra metalstykke foroven på støbegods, til modvirkning af porøsitet i toppen; fjernes senere.

dødishuller, tørre el. søfyldte lavninger dannet i istiden i indlandsisens randzone.

dødmandsknap, sikkerhedsanordning på eenmandsbetjente motorvogne og lyn-tog. Motorføreren skal under kørslen holde **d** trykket ned; slipes den f. eks. ved at føreren bliver bevidstløs, standses motorerne og bremsning indledes.

dødningebille (*Blaps mortisaga*), stor, sort bille. Lever i kældre o. l.

dødningehoved (*Ache'rontia 'atropos*), stor aftensværmer, dødningehovedlign. tegning på brystet. Sjælden i Danm.

dødningehånd (*Aicyonium digitatum*), blod, 8-armet koral, ligner en hånd; ret alm. i Danm. (Ill. sp. 1047).

dødningeur, andet navn for borebiller.

død og magtesløs, kendt, /ur., d. s. s. mortificeret.

dødpunkt, stemplets yderstillinger el. de tilsv. krumtapstillinger v. stempelemaskiner, hvor plejstangen og krumtap falder i samme linie.

dødsattest, en af en læge (el. i sjældne tilf. af ligsynsmænd) på særlig blanket udstedt attest, på hvilken underskriveren bekræfter, at en personlig har konstateret sikre dødstegn tilstedeværelse. **d** + skifteretsattest skal foreligge, før begravelsen kan foregå. Særlig blanket anv. til medicolegal **d** udstedt af en embedslæge, hvis der er tale om selvmord, drab, ulykkestilf. og visse andre tilf., og med politiets påtegning.

dødsbo, betegn. for samtlige en afdød persons ejendele, rettigheder og forpligtelser af formueretlig karakter.

dødsbokse, den opgørelse og deling af et dødsbo, som finder sted i arvingernes interesse. Reglerne herom indeholdes i det væsentlige i skifteloven af 30. 11. 1874.

Dødsdansen, drama af Aug. Strindberg, udg. 1901 (da. 1914).

dødsøjler, usødtygt el. dårligt udrustet skib.

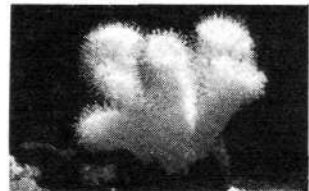
dødsformodningsdom. If. lov om bortbelevne af 12. 7. 1946 kan det ved dom bestemmes, at en bortbelevne skal anses for død. Der skal i reglen være gået 10 år, siden den bortbelevne sidst vides at have været i live, i visse tilf. dog kun 1 år. Hvis den bortbelevne er i live, kan han kræve sine ejendele tilbage fra dem, som har fået dem udlagt som arv, i 10 år fra den dag, da dødsformodningen regnes.

døds gave, gave, som en person giver i levende live, men som først skal opfyldes ved giverens død, f. eks. bortgivelse af en sparekassebog, som giveren beholder i sin varetægt og hæver renterne på.

d skal for at være gyldig ske i testamentsform og må ikke overstige den del af formuen, som giveren kan råde over ved testamente.

dødsmasker, afstøbninger, taget over ansigtet på et lig. **d** er i alm. af gips, kan være af voks.

døds sandsynlighed, sandsynligheden for at en person af en bestemt alder dør i løbet af et år. **d** er stor for nyfødte (4-5%), ligger meget lavt for børn og unge, men stiger stærkere og stærkere

Dødningehånd.

Dødsårsager i Danmark 1921-47.

	infekt.-sygd. (undt. tb.)		tuberkulose		kræft		ulykkestilf., mord og drab		selvmord		sygd. i åndedr.-organ.		hjerter-sygd.		alderdomssv. o. apopl.		alle øvr. dødsårs.		alle dødsårsager	
	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.	ialt	pr. 10000 indb.
1921-25 gn..	3241	9.7	3153	9.4	4597	13.7	811	2.4	463	1.4	5542	16.5	3817	11.4	6764	20.2	9363	27.9	37751	112.6
1926-30 gn..	3278	9.4	2638	7.5	4970	14.2	932	2.7	587	1.7	5562	16.0	4262	12.2	7004	20.0	9631	27.4	38864	111.1
1931-35 gn..	2841	7.8	2191	6.0	5257	14.5	1161	3.2	664	1.8	4887	13.5	5336	14.7	6622	13.8	10527	29.1	39486	109.0
1936-40 gn..	2173	5.8	1521	4.0	5559	14.7	1257	3.3	716	1.9	4153	11.0	6233	16.5	6823	18.0	11302	30.0	39737	105.2
1941-45 gn..	1378	3.5	1341	3.4	6114	15.5	1914	4.8	816	2.1	3075	7.8	6519	16.5	6832	17.3	11745	29.7	39734	100.6
1946	1246	3.0	1329	3.2	6492	15.8	1723	4.2	1061	2.6	3610	8.8	8726	21.3	5948	14.5	11958	29.2	42093	102.6
1947	839	2.0	1245	3.0	6498	15.7	1832	4.4	1033	2.5	3595	8.7	10116	24.4	5378	13.0	9600	23.2	40136	96.8

efter 40-års alderen. For en 75-årig mand er **d** 7%, for en 85-årig mand 17%.

dødssejleren, et spøgelsesiskib, der vares om storm og forlis. Den mest kendte er »Den Flyvende Hollænder«.

dødsnit, i havebrug fjernelse af et skud el. grenparti ved et glat snit i plan med modergrenen således, at ingen knopper bliver tilbage.

dødsstivhed (rigor mortis), den stivhed, der fremkommer i et ligts muskler efter dødens indtræden. Begynder oftest 3-6 timer efter døden, forsvinder i reglen efter 3-4 døgn forløb. **d** er et sikkert dødstegn.

dødsstraf spillede en bet. rolle i ældre straffelove, men i nyere tid er dens område indskrænket. Endnu da. straffelov af 1866 foreskrev i visse tilf. **d** som eneste straf (f. eks. for handlinger der sigtede til at berøve kongen livet, friheden el. tronem), og i andre tilf. som maksimumsstraf. Ved straffeloven af 1930 afskaffedes **d** formelt, men allerede siden 1892 var der ikke blevet eksekveret nogen **d**. I h. t. den militære straffelov af 7. 5. 1937 kan **d** dog stadig anv. i krigstid, og i h. t. forræderiloven af 1945 kan den anv. for forrædere i o. a. landsskadelig virksomhed, begået under den tv. okkupation af Danmark. 1940-45. Den landsret som har afsagt en dødsdom, el. højesteret når dommen har været påanket, skal erklære, om der er grund til at anbefale benådning. Lov af 9. 8. 1945 ophævede en regel fra 1735 om, at ingen dødsdom måtte fuldbyrdes, uden at kongen, efter forelæggelse, havde besluttet ikke at udøve sin benådningsret. Fuldbyrdselsen skal udsættes, hvis dømdødelte bliver afsindig el. akut syg. **d** fuldbyrdes i Danmark ved skydning.

dødsynd er i den rom.kat. kirke en forsettlig overtrædelse i et vigtigt anliggende; hvis **d** ikke skrives og tilgives i bodssakramentet, medfører den evig forbalelse.

dødstegn, de kendemærker, der betegner, at døden er indtrådt. Alm. regnes med ophor af åndedræts- og hjertevirksomhed; til sikke **d** henregnes kun dødsstivhed, ligpletter og forrådnelse, evt. så store læsioner, at de er uforenelige med livets beståen.

dødsårsager. Tabel på foregående side viser **d** i Danmark for årene 1921 til 1947.

dødt kød, populær betegn. for det blegrøde, let slimede, fremhælvende væv i langsomt helende sår (dårligt granulativsvæv).

dødt løb, sport, uafgjort løb, hvor 2 el. fl. deltagere samtidig passerer målstregen.

dødt skib, skib i åben sø forladt af sin besætning.

dødvande, søv, 1) stillestående vand nær land i flod el. sejløb med strøm, 2) vandmassen, der slæbes med agten for et hurtigtsejlede skib (medslæb), 3) det stille vand ved et sejskibs luv bov efter en stagvending.

død vægt, al vægt, en hest bærer, foruden rytteren, d. v. s. sadeltøj og evt. vægt-dækken m. bly.

dødvægt, den ladning et skib kan bære, når det lastes til sin dybeste vandlinie. Anv. ofte som størrelsesmål for fragtskibe (jfr. tonnage).

døgling ['døy-] (*Hypoprodon rostratus*), tandhval med næbtagt snude, beslægtet med kaskelot; 8-9 m, nordlige Atlanterhav.

døgn. Et sandt sold er tiden ml. to på hinanden følgende kulminationer af solen, længden er lidt foranderlig. Et middel-sold er tiden ml. to på hinanden følgende nedre kulminationer af middelsolen. Længden er konstant, defineret som gennemsnittet af det sande sold-s længde. Middelsold deles i 24 middelsoltimer på 60 middelsolminutter på 60 middelsolsekunder. Et stjerneret er tiden ml. to på hinanden følgende kulminationer af forårspunktet. Det udgør 23 timer 56 minutter 4.09 sek. efter middelsold.

døgnboks, boksanlæg i en banks ydermur, bestående af panserlæge, hvortil kunder, der ønsker at indbetale udenfor banks åbningstid, har nøgle, og for-

ledning, der står i forb. med banks skab el. kelder.

døgncirkel, astron. P. gr. af himlens daglige omdrejning bevæger ethvert himmellegeme sig i en cirkel parallel med himlens ækvator, himmellegemets **d**.

døgnfluer (*Ephemeroptera*), insektorden, spinkle med 2 par klarevinger (andet par mindst), reducerede munddele, i bagenden 3 lange tråde. Tager ingen næring til sig som voksne, lever oftest kun få timer. Larverne i rindende vand, langstrakte med trådelbladformede gæller på siderne, plantædere; fuld-tændig forvandling. Fl. ar. i Danmark. Opræder i søarme. **d** betragtes som de mest primitive vingede insekter.

dø i min rede, bibelcitater (Jobs Bog 29, 18), anv. 1658 af Fred. 3., der under belejringen blev i Kbh.

døjt, holl. *duit*, mindste holl. kobbermønt indtil 1816 = 1/8 stuiver (styver).

dølehesten, *gudbrandsdølen*, *ostlandshesten*, mellemstor, ret svær no. trækhestera, fra Gudbrandsdalen.

Dølen, no. ugeblad på landsmål; red. og for det meste også skrevet af A. O. Vinje. Udkom m. afbrydelser 1858-70.

dølle (nty. *Dölle* for, pipe), en bajonets rørformede håndtag, der sættes ned over bøssepipen.

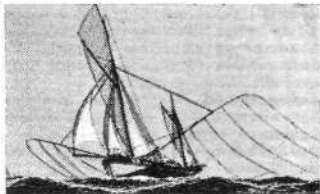
Döllinger, Ignaz von (1799-1890), ty. kat. kirkehistoriker. Bekæmpede ufejlbarhedsdogmet, ekskommuniceredes og blev fører i den gammelkat. kirke.

dømmende magt el. *dømmende myndighed* el. *domsmagt*, den ene af de tre statsmagter som man i statsretten, efter Montesquieu, skelner imellem; if. hans lære skal den dømmende, den lovgivende og den udøvende magt tilkomme forskellige statsorganer.

Doenitz ['dø-], Karl (f. 1891), ty. admiral. Efterfulgte jan. 1943 Raeder som storadmiral, søgte at intensivere ubådskrigen. 30. 4. 1945 Hitlers efterfølger, erklærede at ville fortsætte kampen, men kapitulerede betingelsesløst 7. 5. - Okt. 1946 dømt til 10 års fængsel v. Nürnberg-dømstolen. (Portr. sp. 1051).

dønning, bølgebevægelse i havet efter storm el. blæst.

dørg [dør'], line m. synk og kroge, der

slæbes efter sejlede fartøj, især t. markrelfangst.

dørhammer, beslag, hvormed der tidl. bankedes på døren, nu afløst af dørklokke.

dørk, søv., dæk, gulv i et rum i skibet.

dørklukker, apparat, der sættes på en dør for at hindre den i at stå åben; virker v. hj. af en fjeder, der spændes, et vægtlod, der hæves, når døren åbnes el. v. at døren v. åbningen hæves af en spiralformet flade på hængslerne. I de såk. dørpumper spændes en fjeder v. åbningen, og lukkebevægelsen bremses af en oliebremse.

Dörpfeld [-fælt], Wilhelm (1853-1940), ty. arkæolog. Ledede 1877-81 udgravning i Olympia; var især kendt af antik arkit., topografi og teater. *Das griechische Theater* (1896), *Troja und Ilion* (1902).

dørslag (ty. *Durchschlag*, egl. gennemslag), 1) redskab til lokning (gennemhulning) af metalplader, 2) sold el. si.

dørspion, *dørkikkert*, en linse anbragt således i døren, at den tillader den, der befinder sig inde, at se ud uden selv at blive set.

dørstykke, billede, anbragt over en dør, som fast led i dekorationen.

døråbner, elektrisk, består af en elektromagnet, der ved strømlutning tiltrækker et anker, således at låsens falde (rigel) frigøres, hvorefter døren kan åbnes. Benyttes f. eks. i elevatordøre, hvor elevatorstolen ved standning slutter strømkredslobet, og i etagejendommens gadedøre. Hver lejlighed har da en kontakt i forb. med **d**.

Døssing, Thomas (1882-1947), da. bibliotekar og politiker. 1920-45 Danms. første bibl.-direktør, der førte den bl. a. af ham forberedte bibl.-lov ud i livet og ledede da. folkebibl.-væsens store udvikling i de første 25 år under loven. Under krigen kom han 1944 til Moskva som Frihedsbevægelsens udsending, 1945 da. minister sammesteds. (Portræt sp. 1051).

Døstrup, 1) da. stationsby (Tønder-Ribe); 433 indb. (1945); 2) da. landsby NV f. Hobro, kendt fra fundet af D-ploven (keltisk jernalder).

døvhed, fuldstændig mangel på hørelse på eet el. begge ører, opstår ved lidelser i den lydpericerende del af høreorganet (det indre øre, hørenerven el. dennes center i hjernen). Er **d** medfødt el. opstået i de første leveår, bliver barnet døvstum.

døvnælde (*Cantium album*), art af læbeblomstfam., har blade, der ligner brænde-

nældens, men ikke »brænder«, hvide blomster i adskilte kranser. Alm. i Danmark, ved gårde, især omkr. byer.

døvstumhed, mangel på evne til at høre og tale. **d** findes hos personer, som fødes døve el. bliver døve i den tidlige barnealder og derfor ikke har nogen mulighed for at lære at tale på sædv. måde. Ved særlig undervisning kan mange døvstumme lære mundaflesning samt opnå en vis talefærdighed.

døvstummealfabet, d. s. s. håndalfabet.

døvstummeforsorg i Danmark. varetages af de kgl. døvstummeinstitutter i Kbh. og Fredericia og den kgl. døvstummeskole i Nyborg samt forsk. godkendte private skoler og arbejdshjem. Det Kgl. D i Kbh. (grl. 1807 som statsinstitution) virker som en 1-2 årig forskole, når undervisningspligten (7-16 år for døvstumme og meget tungøre) indtræder og har desuden en børnehaver. De uegl. døvstumme (med hørester) fortsætter skolegangen på Den Kgl. Døvstummeskole i Nyborg, medens resten går på Det Kgl. D i Fredericia. Videreuddan dels foregår dels i håndværksfag, hvor der gives lærerestrene særlige tilskud, dels ved landbruget i en af staten oprettet koloni. Statens dækker udgifterne til **d** - herunder mundaflesningskursus for tungøre - for trængende.

døvstummeundervisning foregår med anv. af håndalfabet el. -tegn og/el. med talemetoden (i Danmark. udvidet med mundhåndsystemet). Der bruges nu førstærkerapparater (mangehøre) til den store del af elever, der har hørester.

Daa [då:], Ludvig Kristensen (1809-77), no. polit., historiker. etnolog. Skarpt nat. Stortingsm. i 1840'erne og 1850'erne, ikke tilluttet noget parti; skandinavisk indstillet. Forbigået ved besættelse af universitetsposter indtil 1862; lærer, redaktør, udpræget kritisk natur. Etnologiske undersøgelser i Finnmarken og Finl., udg. lærebøger i geogr. og hist.

Karl Doenitz.

Th. Dossing.

'Daa', *Valdemar* (1616-91), da. herremænd (Borreby). Ruineret efter 1660, muligvis ved forsøg på guldmageri. Død i Viborg. **dåb**, den handling, hvorved et menneske optages i et rel. samfund, særlig den kristne kirke. **d**, der er ældre end kristendommen, kan være barne- el. voksende og ske ved neddykning el. overvåning. Den kristne **d** er ledsaget af trosbekendelsen og foregår som regel i kirken, men kan også være hjemme-**d**. **d** er ofte blevet opfattet som salighedsvilkår. **dåbsattest** udstedes efter den af sognepræsten førte kirkebog. **d** skal angive

familienavn, fornavne, fødselsdag- og sted, dåbsdag- og sted, samt forældres navne. For børn uden for ægteskabet anføres efter 1. 1. 1938 faderens navn kun, hvis faderskabet er fastslået. For adoptivbørns vedk. kan adoptivforældrenes navn anføres.

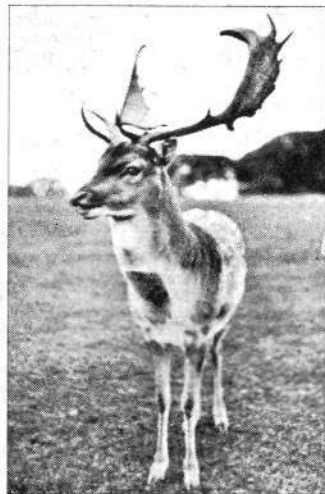
dådyr (*Cervus 'dama*), mellemstor hjort, relativt langhalet, hannen med skovlformet gevir. Opr. i Middelhavsegene; i middelalderen indført til Danmark. Hovedmassen af hjortene i dyrehaven er **d**. Dåhjort er til 1953 fredet fra 1.3.-31.8.

Daae [då:]; *Ludvig* (1829-93), no. politiker. Historiker; godsbest., stortingsmand 1859-79, 1886-88. Knyttet til Johan Sverdrup, forsvarsmin. 1884-85. Dagbøger under udgivelse.

Daae, *Ludvig* (1834-1910), no. historiker. Prof. 1876. Udg. skr. om no. senmiddelalder, Norges helgener, Oslos hist.

dårekiste (nty.), opr. aflukke hvor sindsyge indespærredes, bruges nu kun spænde.

dåseskildpadde (*Cyno'sternon pennsylvanicum*), nordamer. sumpskildpadde. Bugskjoldets forreste og bageste dele be vægelige og kan som låg lukke for åbningerne til hovede, hale og lemmer.

Dåhjort.

E

E, **e**, femte bogstav i det lat. alfabet; har fået sin form og plads i alfabetet efter gr. **E**, **e** (epсилon: nøgent e).

E, **e**, *mus*, 3 tone i C-dur. E-dur har 4 ♯, e-mol har 1 ♯.

E, *meteor*, fork. f. eng. *east*, fr. *est* øst. **E**, autom.-kendingsm. f. 1) Sorø amt, 2) Spanien (sp. España).

e, *mat.*, betegner grundtallet for de såk. naturlige logaritmer. **e** er et transcendent tal, med tilnærmelse 2,71828.

e-, ud, bort fra, d. s. s. eks-.

'**Ea**, babylonsk guddom, menneskets volder. Helligt vand fra **E-s** bolig, vanddybet under jorden, ansås f. et virksomt middel til bekæmpelse af de onde kræfter, som truer mennesket.

eagle [i:gl] (eng: ørn), guldmønt i USA = 10 dollars.

Eakins [æ:kinz], *Thomas* (1844-1916), amer. maler. Har malet portrætter og genrebilleder, bl. a. *Tænkeren*.

ealdorman ['æal-] (oldeng: oldermann), i den angelsaksiske tid folkevalgt, senere kongevalgt leder af de onde kræfter, som truer mennesket.

Ealing ['i:liŋ], vestl. forstad til London. 187 000 indb. (1948).

'**EAM**, fork. f. gr. (*H*)*ellenikón Apeleuthēritikón Metōpon* [ælini'kōn apelēf'æriti'kōn 'mætopōn], den gr. frihedsfront, gr. socialistisk parti, dannet 1941 under frihedskampen mod Aksemagterne. Trådte dec. 1944 ud af regeringen. Hævede fra 1945, at regeringen underkuede frihedsbævegelsen med terror, blev borte fra valg og afstemning 1946, fra nov. 1946 i kamp mod regeringen. - **E-s** væbnede styrker kaldtes ELAS.

Earhart ['ærhart], *Amelia* (1898-1937), amer. flyverske, første kvinde over Nordatlanten (1928), soloflyvning over Nordatlanten 1932, forsvandt under forsøg på jordomflyvning 1937.

earl [ɔ:l] (angelsaksisk *eorl* mand; ædel; beslægtet m. nord. *jarl*), den 3.-formeste klasse af den eng. adel (peerage). Fører titlen Right Honourable. Hustru: countess ['kkauntis].

Earlom [ɔ:ləm], *Richard* (ca. 1742-1822), eng. kobberstikker. Sortkunst-blade, bl. a. gengivelse af *Claude Lorrains* »*Liber veritatis*» (1777-1819).

Early English [ɔ:l'i 'iŋgliʃ] (eng: tidlig engelsk) kalder englænderne deres engstoiske stil (fra omkr. 1216-omkr. 1280).

east [i:st] (eng.), øst.

East Anglia ['i:st 'æŋgliə], angelsaksisk kongerige (omfattende Norfolk og Suffolk) indtil 829.

East Barnet ['i:st 'bærnit], nordl. forstad til London; 40 000 indb. (1948).

Eastbourne ['i:stbə:n], forment badested ved eng. Kanal, S f. London; 57 000 indb. (1948).

East Cape ['i:st 'kæip], 1) Ny Zealands Ø-punkt; 2) Ny Guineas Ø-punkt.

East Chicago ['i:st fə'ka:go], sydøstl. industriforstad til Chicago, i Indiana, USA; 55 000 indb. (1940).

East End ['i:st 'ænd], del af London Ø f. City, omfattende havnekvartaler med dokanlæg og udstrakte fattigkvarterer, bl. a. Bethnal Green, Poplar, Stepney og Whitechapel.

Eastern Ghâts ['i:stæn 'gâ:ts], ca. 500 m h. bjerge langs Deccans østrand. Højeste punkt 1660 m.

Eastern States Agency ['i:stæn 'steits 'æidsænsi], tidl. agentskab i Indien omfattende 42 ind. fyrstestater ml. Bihâr og Orissa; 173 500 km²; 8 786 000 indb. (1941).

East Ham ['i:st 'häm], østl. forstad til London; omfatter fabriks- og arbejderkvarterer; 121 000 indb. (1948).

Eastleigh ['i:stli:], nordøst. forstad til Southampton. Jernbaneverksted. 31 000 indb. (1948).

East London ['i:st 'hændən], kapholl. *Oos-Londen*, havneby i Kap-Provinsen, Sydaf. Union; 61 000 indb. (1936). 1946 var der 40 000 hvide.

East Lothian ['i:st 'ləuðian], skotsk grevskab S f. Firth of Forth; 692 km²; 50 000 indb. (1947).

Eastman ['i:stmæn], *George* (1854-1932), amer. industrimand. Grl. Kodak (1888), den største amer. fot. fabrik. **E** interesserede sig for børnetandpleje, store donationer til tandklinikker, f. eks. i London, Rom, Bruxelles, Paris og Stockholm.

Eastman ['i:stmæn], *Max* (f. 1883), amer. forfatter. Marxist, Trotskij-tilhænger. Har skrevet lyrik, polit. og litt. kritik. *Enjoyment of Poetry* (1913).

East Orange ['i:st 'ôrindʒ], vestl. villaforsstad til New York, i New Jersey; 69 000 indb. (1940).

East Riding ['i:st 'raidɪŋ], del af det eng. grevskab Yorkshire.

East River ['i:st 'ri:və], sund ml. New Yorks bykerne, Manhattan, og Brooklyn

på Long Island; disse forbindes ved 2 tunneller og 6 broer. **E** er en del af New Yorks havn.

East Saint Louis ['i:st sɔnt 'luis], østl. industriforstad til St. Louis, beliggende Ø f. Mississippi i staten Illinois; 76 000 indb. (1940).

eau [o] (fr: vand), fr. betegnelse, der benyttes i visse sammensætninger, f. eks.

e de Cologne [otkə'lon] (kølnervand), en med alkohol fortyndet parfume, som indeholder små mængder æteriske olier, f. eks. neroli-, bergamot-, citron-, lavendel-, geranium-, rosenolie osv. og evt. frugtætere. Blev først fremstillet af den ital. kemiker Jean-Marie Farina (1686-1766), der i 1709 etablerede sig i Köln;

e de lavande [od'la'vã:d] (parfume indeholdende lavendelolie), **e** de miel [od'mjæl] (honningvand), alkoholisk opløsning af honning tilsat æteriske olier, **e** de quinine [otki'nin], hårvand, indeholdende kininsalte el. bestående af æteriske olier i fortyndet alkohol, **e** dentifrice [odäti'fris], mundvande med alkohol, desinfektionsstoffer, æteriske olier og farvestoffer, **e** de vie [od'vi], brandy, et vindestillat, som ikke er i cognacklasse, **e** de Labarraque [odlaba'rak] og **e** de Javel [ed] [odsa'væl], blege- og desinfektionsvædske, i reglen indeh. natriumhypoklorit.

eauforte [o'fɔrt] (fr: stærkt vand), mods. koldnål det ætsemiddel, hvormed de fortyndede streger ættes i en trykplade.

e. b., off. forkortelse f. *efter bemyndigelse*; jfr. ad mandatum.

ebbe, lavvande, period. ændring i havets niveau, *tidevand*.

Ebbe, da. og sv. personnavn, delvis lånt (oldhøjt. *Ebbo* af *Eber* vildsvin), men tillige opfattet som kortnavn til *Æsbjerg*.

Ebbe, *Axel* (1868-1941), sv. billedhugger; *Solrosen* (1893), Kungsparken, Malmö; i Trelleborg et særligt **E** Museum.

Ebberup, da. stationsby (Assens-Tomme-rup), V-Fyn; 541 indb. (1945).

'**Ebbero'd Bank**, farce af Axel Bredahl og Axel Frische, 1. gang på Nørrebro T. 1923 med Frederik Jensen i hovedrollen. Titlen er gået over i sproget som betegn. for ansvarslovs pengeanbringelse.

Ebberødgård ved Birkerød, afd. (grl. 1892) af Østifternes Åndssvegeanstalt, for ca. 1100 åndssvage af begge køn og alle aldre.